

Міністерство освіти і науки України.
Коломийський навчально-науковий інститут
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Лаппо Віолетта Валеріївна

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА

*Навчально-методичний посібник для студентів
закладів вищої освіти*

Івано-Франківськ
«НАІР»
2020

УДК 37.02
Л 22

Лаппо В. В.

Педагогічна інноватика: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 360 с.

У посібнику відображено провідні засади педагогічної інноватики, концептуальне підґрунтя і методичне забезпечення сучасних педагогічних технологій, передумови та чинники реформування освітнього простору, а також унікальний досвід авторських шкіл, що набувають популярності в Україні й закордоном. Розглянуто різноманітні аспекти готовності педагога до інноваційної діяльності з урахуванням сучасних пріоритетів вітчизняної освіти.

Навчально-методичний посібник адресований викладачам і студентам педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти, слухачам курсів підвищення кваліфікації, педагогам-практикам.

Рецензенти:

Канішевська Л.В. – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України.

Тернопільська В.І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та технології соціальної роботи Інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П. Драгоманова.

Рекомендовано до друку

*Вченою Радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
протокол № 6 від 26 червня 2020 р.*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ « ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА» ...	6
ОРІЄНТОВНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ	17
Тема 1. Методологічні засади педагогічних технологій	17
Тема 2. Історія розвитку педагогічних технологій	23
Тема 3. Традиційна система освіти та педагогічні інновації	30
Тема 4. Особистісно орієнтовані технології навчання та виховання.....	36
Тема 5. Технології, побудовані на активізації пізнавальної діяльності учнів	45
Тема 6. Педагогічні технології індивідуального та групового навчання	54
Тема 7. Ігрові технології навчання.....	63
Тема 8. Системні педагогічні технології	69
Тема 9. Модульні та локальні інноваційні педагогічні технології.....	78
Тема 10. Технології розвивального навчання.....	87
Тема 11. Інтерактивні технології навчання.....	97
Тема 12. Технології диференційованого навчання	105
Тема 13. Сучасні педагогічні технології інноваційних і авторських шкіл....	111
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	119
Семінар № 1	119
Семінар № 2.....	124
Семінар № 3.....	131
Семінар № 4.....	136
Семінар № 5.....	141
Семінар № 6.....	146
Семінар № 7.....	152
Семінар № 8.....	159
Семінар № 9.....	166
Семінар №10.....	172
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ АВДАНЬ. 178	
Рекомендації з пошуку й опрацювання наукової інформації в мережі Інтернет.....	178
Рекомендації з укладання анотацій.....	180
Вимоги та поради щодо оформлення тексту наукової роботи	187
Алгоритм реферування наукового джерела.....	195
Алгоритм реферування кількох наукових джерел.....	197
Поради до написання реферату.....	198
Алгоритм підготовки наукової доповіді	199
Вимоги і поради до змісту мультимедійної презентації.....	200

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ	204
КАРТКА ОБЛІКУ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	206
ТЕСТИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	211
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА»	231
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ. ..	238
ГЛОСАРІЙ (СПИСОК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ)	239
СЛОВНИК-ДОВІДНИК ПЕДАГОГІВ-НОВАТОРІВ	257
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	272
ДОДАТКИ	276
ДОДАТОК до теми 1. Класифікація технологій навчання.....	276
ДОДАТОК до теми 2. Фахові видання України, в яких публікується інформація про педагогічні інновації	281
ДОДАТОК до теми 3. Порівняльна характеристика звичайного і творчого мислення.....	294
ДОДАТОК до теми 4. Провідні завдання педагога в процесі традиційного особистісно-орієнтованого навчання	295
ДОДАТОК до теми 5. Технологія евристичної освітньої ситуації.....	296
ДОДАТОК до теми 6. Переваги і недоліки групової форми навчання.....	297
ДОДАТОК до теми 7. Різновиди педагогічних ігор	298
ДОДАТОК до теми 7. Технологія проведення дидактичної гри	299
ДОДАТОК до теми 8. Дидактичні матеріали М. Монтесорі.....	300
ДОДАТОК до теми 9. Рухові та особистісні ознаки чоловічості й жіночості (за М.М. Єфіменко).....	302
ДОДАТОК до теми 10. Методологія розвивального навчання	303
ДОДАТОК до теми 10. Особливості формування мислення учнів в процесі традиційного і розвивального навчання.....	304
ДОДАТОК до теми 11. Приклад інтерактивної технології навчання ..	305
ДОДАТОК до теми 12. Структурно-логічна схема диференційованого уроку (за С. Логачевською).....	306
ДОДАТОК до теми 13. Авторська школа: анотативний зміст новаторства.....	307
ДОДАТОК до теми 13. Параметри аналізу творчої інноваційної діяльності учителя	356
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	357

ПЕРЕДМОВА

Трансформаційні процеси, що відбуваються в освітній системі України, передбачають підготовку фахівців спроможних акумулювати прогресивний педагогічний досвід, бути відкритими до інноваційних перетворень. Відтак майбутні педагоги повинні вирізнятися високою професійною активністю та здатністю до самостійного творчого розв'язання освітніх проблем, вмінням поновлювати та розширювати фахові знання задля реалізації їх у практичній діяльності. Означені професійні якості формуються в осередку закладу вищої освіти в процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна інноватика». Залучення студентської молоді до інноваційних процесів сприяє розвитку особистості студента, опануванню дослідницькими навичками, ініціативності при плануванні та організації роботи педагогічного колективу, вмінню фахово і коректно захищати власний професійний доробок.

Курс «Педагогічна інноватика» допомагає студентам розкрити можливості їх участі в дослідницькій роботі як найбільш активній і творчій формі одержання знань. Предметом курсу є визначення провідних аспектів інноваційного змісту вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

Мета пропонованого навчально-методичного посібника – розкрити провідні засади педагогічної інноватики, сутність і особливості педагогічної технології, інноваційної діяльності педагога, а також унікальний досвід авторських шкіл. Розглянути різноманітні аспекти готовності педагога до інноваційної діяльності з урахуванням пріоритетів сучасної освіти.

Навчально-методичний посібник стане у пригоді насамперед студентам педагогічних спеціальностей і викладачам курсу «Педагогічна інноватика», позаяк у ньому запропоновано програму навчальної дисципліни, орієнтовний конспект лекцій, плани семінарських занять, тести для підсумкового контролю, різновиди самостійної роботи студентів, програмові вимоги, а також переліку джерел рекомендованих для самоопрацювання, підготовки до аудиторних занять, обговорення під час дискусій, круглих столів та студентських конференцій.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ «ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА»

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни. Курс «Педагогічна інноватика» покликаний слугувати поглибленню і розширенню професійної підготовки спеціалістів у галузі початкової освіти, становленню творчої індивідуальності вчителя початкових класів, що розвивається і формується в умовах альтернативної освіти, змісту і технології навчання і виховання. Необхідно навчити майбутніх учителів початкових класів орієнтуватися в системах, технологіях, методиках, несхожих одна на одну, адекватно оцінити їх, зробити правильний вибір на шляху впровадження педагогічних технологій у навчальний процес сучасної школи.

Завдання навчальної дисципліни.

Завдання вивчення дисципліни полягає у допомозі майбутнім вчителям зорієнтуватися в концептуальних та теоретичних положеннях педагогічних технологій, сформувати готовність до впровадження сучасних технологій у практику початкової школи. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати

- місце педагогічних технологій у системі сучасної освіти;
- наукове підґрунтя формування педагогічних технологій;
- різновиди педагогічних технологій в осередку початкової школи;
- особистісно орієнтовані технології початкової школи;
- прийоми організації співробітництва на уроці.
- принципи моделювання педагогічних технологій;
- способи конструювання педагогічних технологій для початкової школи;
- особливості альтернативних технологій педагогічної царини;

- визначальні риси педагогічних технологій початкової школи;
- передумови залучення педагогічних технологій в процес початкової школи;
- способи активізації передового педагогічного досвіду в освітній практиці;

вміти

- фахово визначати особливості педагогічних технологій;
- розрізняти традиційні та альтернативні педагогічні технології;
- опрацьовувати інформаційні джерела з питань педагогічних інновацій;
- виявляти ефективні педагогічні технології для розв'язання освітніх проблем початкової школи;
- впроваджувати педагогічні технології у освітній процес початкової школи;
- орієнтуватись у різновидах новітніх педагогічних технологій;
- застосувати на практиці елементи педагогічної творчості, самостійності, дослідницької діяльності;
- узгоджувати традиційні й інноваційні освітні технології;
- передбачати результати впровадження педагогічних технологій у освітній процес.

Вивчення навчального курсу «Педагогічна інноватика» передбачає опанування студентами низкою компетентностей:

Загальні

Загальнонавчальна. Здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями, зокрема, інноваційними методичними підходами, сучасними системами, методиками, технологіями навчання, розвитку й виховання учнів початкової школи; чинним нормативним забезпеченням початкової освіти тощо.

Інформаційно-аналітична. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків.

Дослідницько-праксеологічна. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, зокрема, в процесі професійно-педагогічної діяльності. Здатність приймати обґрунтовані рішення, працювати автономно.

Рефлексивна. Здатність ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, що сприяє розвитку й саморозвитку учнів, творчому підході до навчально-виховного процесу початкової школи. Здатність оцінювати результати педагогічних впливів та забезпечувати якість діяльності навчання, розвитку й виховання учнів початкової школи; здатність до педагогічної рефлексії.

Спеціальні (фахові)

Дидактична. Здатність майбутнього вчителя (випускника) вирішувати стандартні та проблемні професійні завдання, що виникають в освітній практиці початкової школи, на основі сформованих знань про теоретичні засади побудови змісту і процесу навчання молодших учнів, у тому числі ґрунтовних знань про сучасні теорії навчання, гнучкого володіння методами навчання; спроможність обґрунтовано обирати прийоми, засоби, технології, форми організації навчання, адекватні дидактичній ситуації.

Методична компетентність. Здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні методичні задачі під час навчання учнів освітніх галузей/змістових ліній, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти. Методична компетентність ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до проведення уроків за різними навчальними комплектами, що виявляється у сформованості системи дидактико-методичних знань і умінь із окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування та наявності емоційно-ціннісного ставлення до діяльності щодо навчання учнів предмету.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ЕКТС: 16 год. лекції; 20 год. семінарські заняття; 64 год. самостійна робота. Форма підсумкового контролю – екзамен.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи педагогічної інноватики

Тема 1. Методологічні засади педагогічної інноватики.

Поняття педагогічної технології. Основні якості сучасних педагогічних технологій. Структура педагогічної технології. Критерії технологічності навчально-виховного процесу.

Джерела і складові частини нових педагогічних технологій. Соціальні перетворення і нове педагогічне мислення.

Класифікація педагогічних технологій за рівнем застосування, за філософською основою, за провідним чинником, за науковою концепцією, за характером змісту і структури.

Тема 2. Історія розвитку педагогічних технологій

Історичні засади формування поняття «педагогічні технології». Історія утвердження понятійного апарату педагогічних технологій. Різновиди інтерпретації поняття «педагогічні технології».

Особливості технологічного підходу як умови вдосконалення освіти. Періоди удосконалення шкільної освіти. Видатні педагоги про технологічний підхід в освіті. Соціальні передумови створення і впровадження нових педагогічних технологій.

Тема 3. Традиційна система освіти та педагогічні інновації

Традиційність сучасної системи навчання. Ознаки традиційної системи навчання.

Класифікація видів навчання: за критерієм наявності управління освітнім процесом, за критерієм врахування принципу свідомості, за критерієм способу організації навчання, за критерієм зв'язку навчання з

майбутньою професійною, за критерієм безпосередності (опосередкованості) взаємодії педагога й учнівської аудиторії, за критерієм потенціалу індивідуалізації навчання, за критерієм взаємозв'язку освіти й культури.

Переваги впровадження педагогічних інновацій в систему традиційної освіти.

Шляхи і способи удосконалення традиційної освіти.

Змістовий модуль 2. Змістове наповнення педагогічних технологій

Тема 4. Особистісно орієнтовані технології навчання та виховання

Теоретичні положення особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання. Сутність особистісно орієнтованого навчання, його завдання. Ознаки особистісно орієнтованого навчання. Принципи особистісно орієнтованих технологій навчання.

Педагогіка співробітництва – різновид особистісно орієнтованих технологій.

Вплив мотивації на успішність навчальної діяльності. Визначальні ознаки педагогіки співробітництва.

Гуманно-особистісна педагогіка Ш.О.Амонашвілі. Особливості навчально-виховного процесу «Школи життя». Гуманістична спрямованість педагогічної технології Ш.О.Амонашвілі.

Тема 5. Технології, побудовані на активізації пізнавальної діяльності учнів

Характеристика пізнавальної діяльності учнів. Характеристики шкільних технологій, побудованих на стимуляції пізнавальної активності учнів. Структура технології активізації пізнавальної діяльності школярів.

Процесуальні характеристики технологій пошукового навчання. Структура технологій активізації пізнавальної діяльності учнів. Алгоритм діяльності вчителя з розвитку пізнавальної активності учнів.

Технологія евристичного навчання. Теоретичні положення технології евристичного навчання. Провідні психолого-педагогічні ознаки технології евристичного навчання. Шляхи реалізації евристичного навчання. Методичні засоби евристичного навчання. Умови використання елементів технології евристичного навчання у роботі початкової школи.

Технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу. В.Ф. Шаталов – засновник технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу. Наукове підґрунтя заснування технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу. Особливості навчання і виховання у школі, що працює згідно педагогічної технології Шаталова.

Тема 6. Педагогічні технології індивідуального і групового навчання.

Провідні ознаки індивідуального і групового навчання. Історія виникнення й розвитку індивідуального і групового навчання. Переваги та недоліки індивідуального і групового навчання. Характеристика навчального процесу педагогічної технології індивідуального навчання.

Теоретичні засади педагогічної технології програмованого навчання. Способи залучення технології програмованого навчання у навчальний процес початкової школи.

Концептуальні положення проектних технологій. Класифікація проектних технологій. Мета і завдання проектних технологій. Сутність, принципи і правила проектної технології. Зміст і організація технології проекту. Розподіл ролей і функцій. Педагогічні умови застосування проектної технології в сучасних навчальних закладах.

Провідні ознаки колективного способу навчання. Методичне забезпечення колективного способу навчання. Шляхи оптимізації колективного способу навчання у навчальному процесі початкової школи.

Групові технології навчання. Різновиди групових форм роботи на уроці. Новітні розробки в царині групових технологій навчання. Способи активізації групових технологій навчання в осередку початкової школи.

Змістовий модуль 3. Новітні педагогічні технології початкової освіти

Тема 7. Ігрові технології навчання

Роль гри в навчальній діяльності учнів. Класифікація ігор, що залучаються до навчального процесу.

Ігрові прийоми організації діяльності учнів на уроці. Використання гри як методу навчання на уроці: як самостійної технології на уроці, як елементу більш загальної технології, як технології проведення одного уроку. Різновиди гри згідно сюжетної завершеності: повноцінні ігри; ігрові завдання; ігрові елементи.

Ігрові педагогічні технології як група методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. Спеціалізація педагогічних ігор.

Матеріальне забезпечення дидактичної гри. Педагогічні умови активізації ігрової діяльності під час уроків. Майстерність учителя в організації ігрової взаємодії на уроці. Місце ігрових прийомів у навчальному процесу початкової школи.

Тема 8. Системні педагогічні технології

Технологія саморозвитку М.Монтессорі. Історія виникнення і розвитку педагогічної технології М.Монтессорі. Концептуальні засади педагогічної

технології М.Монтесорі. Особливості дидактичного матеріалу М.Монтесорі. Передумови саморозвитку дітей старшого шкільного і молодшого шкільного віку. Способи взаємодії педагога з дитиною за педагогічною технологією М.Монтесорі.

Вальдорфська педагогіка Р.Штейнера. Етапи розвитку вальдорфської педагогіки. Концептуальні засади вальдорфської педагогіки. Історія становлення і розвитку вальдорфських шкіл. Дидактичні аспекти вальдорфської педагогіки. Виховна парадигма вальдорфської педагогіки. Особливості устрою і функціонування вальдорфської школи.

Педагогічна технологія С.Френе. Теоретичні основи «Школи успіху і радості». Особливості навчання у «Школі успіху і радості» С.Френе. Правила засвоєння навчального матеріалу в «Школі успіху і радості». Методичне забезпечення навчального процесу в «Школі успіху і радості» С.Френе. Особливості співпраці педагогів і учнів «Школи успіху і радості». Організація навчально-виховної діяльності «Школи успіху і радості» С.Френе.

Методологія школи «Діалогу культур» В.С.Біблера, С.Ю.Курганова. Концептуальна основа педагогічної технології В.С.Біблера, С.Ю.Курганова. Методична і дидактична специфіка школи «Діалогу культур». Структура навчального процесу школи «Діалогу культур». Перспективи розвитку педагогічної технології школи «Діалогу культур».

Тема 9. Модульні та локальні інноваційні педагогічні технології

Технологія раннього і інтенсивного навчання грамоті М.О.Зайцева. Психологічні засади технологія раннього і інтенсивного навчання грамоті. Дидактичні ознаки технології раннього і інтенсивного навчання грамоті. Методичне забезпечення технології раннього і інтенсивного навчання грамоті.

Технології раннього навчання Г.Домана. Особливості вивчення грамоти і математики за технологією Г.Домана. Дидактичне забезпечення технології Г.Домана.

Технологія фізичного виховання дітей М. Єфіменка. Мета і завдання педагогічної технології «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей». Провідні ознаки технології фізичного виховання М.Єфіменка. Значення ігрової діяльності в педагогічній технології «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей».

Тема 10. Технології розвивального навчання

Загальні основи технології розвивального навчання. Дидактичні засади технології розвивального навчання. Методичне забезпечення технології розвивального навчання. Передумови впровадження технології розвивального навчання у освітній процес початкової школи.

Система розвивального навчання Л.В.Занкова. Історія створення технології розвивального навчання. Дидактичне і методичне забезпечення технології розвивального навчання.

Особливості технології розвивального навчання Д.Б.Єльконіна - В.В.Давидова. Історія створення технології розвивального навчання Д.Б.Єльконіна - В.В.Давидова. Психологічні засади технології розвивального навчання Д.Б.Єльконіна - В.В.Давидова. Педагогічний зміст технології розвивального навчання Д.Б.Єльконіна - В.В.Давидова. Організаційно-педагогічні умови реалізації розвивальних технологій навчання.

Технологія розвитку творчої особистості Г.Альтшуллера. Теоретичні положення технології творчого розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ). Особливості педагогічної діяльності вчителя в процесі використання ТРВЗ. Методичне забезпечення технології ТРВЗ.

Змістовий модуль 4. Особливості інтерактивних і диференційованих технологій навчання

Тема 11. Інтерактивні технології навчання

Цілі і завдання інтерактивного навчання. Характерні ознаки інтерактивних технологій.

Класифікація і функції інтерактивної групової навчальної діяльності.

Роль педагога в у системі інтерактивного навчання.

Характеристика інтерактивних форм і методів навчання. Алгоритм організації інтерактивного уроку. Особливості оцінювання результатів діяльності учнів в умовах інтерактивного навчання.

Інтерактивні методи навчання як форма організації групової роботи в початкових класах.

Педагогічні умови використання інтерактивних технологій в умовах навчального процесу.

Тема 12. Технології диференційованого навчання

Передумови впровадження диференційованих технологій навчання. Ознаки диференціювання навчальної діяльності учнів. Особливості диференційованої технології навчання. Різновиди диференціації в освітньому процесі початкової школи.

Технологія рівневої диференціації. Концептуальні положення технології рівневої диференціації. Принципи технології рівневої диференціації. Різновиди технології рівневої диференціації. Специфіка навчання у технології рівневої диференціації.

Педагогічні умови використання диференційованого підходу процесі у процесі навчання молодших школярів. Методичне забезпечення диференційованого навчання.

Тема 13. Сучасні педагогічні технології інноваційних і авторських шкіл

Інноваційна і авторська школа як педагогічний феномен. Поняття авторської (інноваційної) школи як навчально-виховного закладу.

Авторська школа як педагогічне явище. Авторська школа в контексті історії світової педагогіки. Авторська школа як альтернатива традиційній школі. Принципові відмінності й якісні критерії авторського навчального закладу. Авторський навчально-виховний заклад як сучасна освітня практика.

Визначальні етапи створення і розвитку авторської інноваційної школи.

Технології найвідоміших авторських шкіл. Характеристика і порівняння: педагогічна технологія Львівської українознавчої школи М.І. Чумарної, педагогічна технологія Полтавської загальноосвітньої школи «Паросток», педагогічний центр «Академія», «Школа-парк» М.О. Балабана, Школа О.А.Захаренка.

ОРІЄНТОВНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Тема 1.Методологічні засади педагогічної інноватики

Мета лекції: формування у майбутніх педагогів уявлень про способи вдосконалення процесу сучасної початкової школи.

План лекції:

1. Визначення понять «освітні технології» і «педагогічні технології».
2. Основні якості сучасних педагогічних технологій.
3. Критерії технологічності навчально-виховного процесу.
4. Класифікація педагогічних технологій.

Літератури до теми:

1. Зайчук В. О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Т. 2. Луцьк: Твердиня, 2015. 312 с.
2. Коновалова М. В., Куликова Ю. О., Семиволос О. П. Педагогічні технології: інструментарій, механізми, технологічна карта. Харків: Основа, 2015. 96 с.
3. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч.посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.
4. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі : посібн. 2-ге вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.
5. Федорчук В.В. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2014. 267 с.
6. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

Сучасна педагогіка переживає період переосмислення підходів, відмови від усталених традицій і стереотипів. Прагнення оптимізувати навчально-

виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних способів опанування учнями теоретичними знаннями, практичними вміннями відповідно до сучасної концепції освіти.

Педагогічна інновація (нововведення) – сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання й навчання. Цілісна теоретична, технологічна і методична концепція оновлення педагогічної діяльності забезпечує її вихід на якісно новий рівень.

Педагогічна інноватика – галузь знань про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій.

Практичне втілення педагогічної інноватики реалізується у конкретних освітніх та педагогічних технологіях. Поняття *«освітня технологія»* більш широке, ніж поняття *«педагогічна технологія»*, оскільки освіта включає, крім педагогічних, ще соціально-політичні, управлінські, культурологічні, психолого-педагогічні, медико-педагогічні, економічні аспекти тощо. Педагогіка традиційно охоплює навчання та виховання, а освіта – ще й розвиток дитини. Однозначного тлумачення цих термінів не існує. Освітня технологія іноді розуміється лише як технологія навчального процесу. Важливе місце серед різних напрямків розвитку поняття *«освітня технологія»* має технологічний підхід до навчання, який передбачає чітке інструментальне управління навчальним процесом та гарантоване досягнення учбових цілей, що були поставлені.

Педагогічні технології – галузь педагогіки, зосереджена на вивченні взаємодії учасників педагогічного процесу і розробленні інструментарію з метою її оптимізації.

Педагогічні технології належать до системи педагогічних наук. Їх об'єктом є взаємодія учасників педагогічного процесу, а предметом – прийоми, способи, методи, засоби, закономірності навчально-виховної взаємодії, зумовлені цілями, завданнями та змістом освіти. Метою цієї науки є пошук оптимальних шляхів якісних соціально-культурних, навчальних,

розвивальних змін, які прогнозує педагог у розвитку особистості учня в процесі навчання та виховання.

Завдання педагогічних технологій спрямовані на розв'язання низки проблем:

- розробка змісту освіти в різних типах навчальних закладів;
- пошук шляхів підвищення якості навчання, результативності виховання;
- підготовка ефективних навчально-виховних методик;
- популяризація освітніх інновацій у суспільстві;
- пошук оптимальних умов організування праці педагогів.

У педагогічній науці і практиці використовують терміни «освітні технології», «педагогічні технології», «технології навчання», «технології виховання», «соціально-виховні технології», «технології управління» тощо. Освітні технології передбачають загальну стратегію розвитку єдиного в межах країни освітнього простору, а педагогічні – відображають тактику реалізації освітніх технологій і будуються на знанні закономірностей функціонування системи «педагог – матеріальне середовище – учень». Педагогічні технології, які є складовими освітніх, охоплюють технології навчання, виховання та управління.

До основних ознак педагогічної технології належать:

- а) концептуальність – чітке, послідовне педагогічне розроблення цілей навчання та виховання;
- б) діагностичне визначення цілей – вивчення умов, способів, засобів упровадження педагогічних інновацій, прогнозування результатів навчально-виховної діяльності;
- в) економічність (якість навчального процесу) – структурування, впорядкування, ущільнення інформації, яку необхідно сприйняти та засвоїти;
- г) алгоритмізованість, проєктованість – поділ технології на етапи, ступені, повторюваність та ритмічність дій, що забезпечують дидактичний результат;

д) коригованість – вироблення педагогічних умінь, які дають змогу вносити процесуальні зміни в технологію зі збереженням основних дидактичних цілей;

е) візуалізація – комплексне застосування технічних, комп'ютерних засобів навчання та контролю.

Педагогічна технологія зумовлює діяльність вчителя і учня, її структурою, засобами, методами і формами. Тому структура педагогічної технології охоплює:

1) концептуальну основу;

2) змістовну частину навчання;

- цілі навчання – загальні і конкретні;

- зміст навчального матеріалу;

3) процесуальну частину – технологічний процес;

- організацію навчального процесу;

- методи і форми навчальної діяльності школярів;

- методи і форми роботи вчителя;

- діяльність вчителя по управлінню процесом засвоєння матеріалу;

- діагностику навчального процесу.

Будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним методологічним вимогам (критеріям технологічності).

Концептуальність. Кожній педагогічній технології повинна бути властива опора на певну наукову концепцію, що включає філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети.

Системність. Педагогічна технологія повинна володіти всіма ознаками системи: логікою процесу, взаємозв'язком всіх його частин, цілісністю.

Керованість припускає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів.

Ефективність. Сучасні педагогічні технології існують в конкурентних умовах і повинні бути ефективними по результатах і оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту навчання.

Відтворюваність – це можливість застосування (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших однотипних освітніх установах, іншими суб'єктами.

Будь-яка сучасна педагогічна технологія є синтезом досягнень педагогічної науки і практики, поєднання традиційних елементів минулого досвіду і того, що народжене суспільним прогресом, гуманізацією і демократизацією суспільства. Її джерелами і складовими елементами є:

- соціальні перетворення і нове педагогічне мислення;
- наука – педагогічна, психологічна, суспільні науки;
- передовий педагогічний досвід;
- досвід минулого, вітчизняний і зарубіжний;
- народна педагогіка (етнопедагогіка).

У теорії і практиці роботи існує безліч варіантів навчально-виховного процесу. Кожен автор і виконавець вносить у педагогічний процес щось своє, індивідуальне, відтак кожна конкретна технологія є авторською. Водночас багато технологій за своїми цілями, змістом, методами і засобами є подібними. За цими загальними ознаками можуть бути класифіковані в кілька узагальнених груп.

За рівнем застосування виділяються загально педагогічні, частково методичні (наочні) і локальні (модульні) технології.

За філософською основою: матеріалістичні і ідеалістичні, наукові і релігійні, гуманістичні і антигуманні, антропософські і теософські, прагматичні і екзистенціалістичні, вільного виховання і примусу.

За провідним чинником психічного розвитку: біогенні, соціогенні, психогенні.

Загалом не існує таких монотехнологій, які використовували б тільки єдиний чинник, метод, принцип – педагогічна технологія завжди комплексна.

Проте за своїм акцентом на ту або іншу сторону процесу навчання вона стає характерною і отримує від цього свою назву.

В монотехнологіях весь навчально-виховний процес будується на якійсь одній пріоритетній, домінуючій ідеї, принципі, концепції, у комплексних – комбінується з елементами різних монотехнологій. Технології, елементи яких найчастіше включаються в інші технології і відіграють для них роль каталізаторів, активізаторів, називаються проникаючими.

Сполучення цих ознак визначає наступні види технологій:

- 1) класичне навчання;
- 2) навчання за допомогою аудіовізуальних технічних засобів;
- 3) система «консультант»;
- 4) навчання за допомогою навчальної книги – самостійна робота;
- 5) система «малих груп» – групові, диференційовані способи навчання;
- 6) комп'ютерне навчання;
- 7) система «репетитор» – індивідуальне навчання;
- 8) програмове навчання, для якого є заздалегідь складена програма.

В практиці найбільш розповсюдженні різні комбінації цих монодидактичних систем, а саме:

- традиційна класична класно-урочна система Я. А. Коменського, яка являє собою комбінацію поурочного способу викладу і самостійної роботи з книгою (дидахографія);

- сучасне традиційне навчання, що використовує дидахографію в сполученні з технічними засобами;

- групові і диференційовані способи навчання, коли педагог має можливість обмінюватися інформацією з усією групою, а також приділяти увагу окремим учням в якості як репетитора;

- програмоване навчання, що ґрунтується на адаптивному програмному управлінні з частковим використанням всіх інших видів.

За характером змісту та структури:

- навчаючі та виховуючі;

- загальноосвітні та професійно орієнтовані;
- гуманітарні та технократичні.

За організаційними формами:

- класно-урочні та альтернативні;
- академічні та клубні;
- індивідуальні та групові;
- колективного навчання;
- диференційного навчання.

Отже, педагогічна технологія функціонує і як наука, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, і як система способів, принципів і регуляторів, вживаних в навчанні, і як реальний процес навчання. Створення й апробування педагогічних технологій покликані сприяти модернізації навчально-виховного процесу сучасної української освіти.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає роль інноваційних процесів у сучасній освіті?
2. Який педагог потрібен сучасному навчальному закладу?
3. Окресліть коло проблем навчального закладу, на вирішення яких спрямована інноваційна діяльність.
4. Розкрийте провідні ознаки педагогічних технологій.
5. Чим обумовлена важливість впровадження нових педагогічних технологій?

Тема 2. Історія розвитку педагогічних технологій

Мета: ознайомити студентів з етапами становлення педагогічних технологій як історико-педагогічного феномену.

План лекції:

1. Історичні засади формування поняття «педагогічні технології».

2. Різновиди інтерпретації поняття «педагогічні технології».
3. Особливості технологічного підходу як умови вдосконалення освіти.

Література до теми:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
2. Диференційований підхід в історії української школи (кінець ХІХ - перша третина ХХ ст.) : монографія / Сухомлинська О. В. та ін. Київ: Пед. думка, 2013. 637 с.
3. Сучасні педагогічні технології в освіті : зб. наук.-метод. пр. / за ред. Мигущенка Р. П., Панфілова Ю. І. Харків : НТУ "ХП", 2016. 185 с.
4. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

Суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері навчання і виховання є їх *технологізація* – неухильне дотримання змісту і послідовності етапів впровадження нововведень.

Історично поняття «технологія» у значенні науки про майстерність виникло у зв'язку з технічним прогресом. До основних ознак технології належить стандартизація, уніфікація процесу, можливість його ефективного та економічного відтворення відповідно до заданих умов. Технологічний процес завжди передбачає чітку послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) за певних умов.

Провідним у будь-якій технології вважається детальне визначення кінцевого результату і точне досягнення його. А передумовами застосування поняття «технологія» щодо процесів у виробничій чи соціальній сферах є їх запрограмованість, окресленість кінцевих властивостей передбачуваного продукту, засобів його створення, цілеспрямоване моделювання умов їх здійснення, а також реальне функціонування цих процесів. Науково-технічний

прогрес зумовив технологізацію не лише матеріального виробництва, а й інтенсивно проник у сферу культури, гуманітарного знання.

Одним із перших оприлюднив ідею технологізації навчального процесу видатний чеський педагог Я.-А.Коменський (1592-1670), стверджуючи, що школа є майстернею, «живою типографією», яка «друкує» людей. Учитель, на його думку, в педагогічному процесі користується тими засобами для виховання й освіти дітей, що й типографські працівники, створюючи книгу. Технологія навчального процесу, за переконаннями Я.-А. Коменського, повинна гарантувати позитивний результат навчання.

Поняття «педагогічні технології» майже століття використовується дослідниками і практиками для опису навчально-виховного процесу, але й нині немає його усталеного визначення. Так, у країнах США і Західної Європи поняття трансформувалося від ідеї впровадження технічних засобів навчання в освітньо-виховний процес до ідеї організації навчання на засадах системного підходу, створення таких дидактичних систем, у яких раціонально поєднувалися усі складники забезпечення успішного навчання – технічні й людські ресурси, час і місце навчання.

Термін «педагогічна технологія» з'явився в освіті порівняно недавно. Щодо навчального процесу його було вжито у 1886 р. англійцем Дж.Саллі (1842-1923).

У 30-ті роки ХХ ст. розпочалася технологічна революція в освітній системі США. Протягом наступних десятиліть зазнало еволюції тлумачення терміну «педагогічна технологія», що породило дискусію про його сутність, структуру і джерела розвитку. Трансформація поняття охоплює чотири періоди.

1.1940-1950 рр. У цей час з'явилися і впроваджувались у навчальний процес технічні засоби запису, відтворення звуку та проекції зображення, термін «технологія в освіті», який протягом наступних років під впливом праць із методики застосування різноманітних технічних засобів навчання модифікувався в термін «педагогічні технології».

2. Середина 50-х – 60-ті роки ХХ ст. Педагогічна громадськість активно дискутувала щодо суті поняття «педагогічна технологія», внаслідок чого виокремилось два напрями його тлумачення, Представники одного з них виступали за необхідність застосування аудіовізуальних засобів і програмованого навчання. Прихильники іншого головним завданням вважали підвищення ефективності організації навчального процесу та подолання відставання педагогічних ідей від стрімкого розвитку техніки. На цій підставі один напрям був означений як «технічні засоби у навчанні», другий, що виник дещо пізніше, як «технологія навчального процесу».

На початку 60-х років термін «педагогічна технологія» з'явився на сторінках закордонної преси, у назвах багатьох педагогічних журналів багатьох країн. У США розпочалось видавництво журналу «Педагогічна технологія» (1961 р.), у Великій Британії – «Педагогічна технологія і програмоване навчання» (1964 р.), в Японії (1965 р.) та Італії (1971 р.) – однойменні журнали. У 1967 р. в Англії створено Національну раду з педагогічної технології, у США – Інститут педагогічної технології.

3. 70-ті роки ХХ ст. У системі освіти розпочато модернізацію навчального обладнання і навчальних предметних середовищ як необхідної умови реалізації прогресивних методик і форм навчання. Утверджувалось тлумачення педагогічної технології як вивчення, розроблення та застосування принципів оптимізації навчальної діяльності на основі найновіших досягнень науки і техніки. Завдяки використанню основ інформатики, теорії телекомунікацій було значно розширено базу педагогічної технології.

4. 80-ті роки ХХ ст. - початок ХХІ ст. На цей період припало створення і розвиток мережі комп'ютерних лабораторій і дисплейних класів. Динамічно розвиваються програмовані, інтерактивні засоби навчання, тривають різноманітні дослідження теоретичних питань педагогічної технології та шляхів її практичного впровадження.

Саме в це період набуло популярності поняття «технологія навчання», що передбачає організаційні форми, методи, зміст освітнього процесу та

вимагає зміни педагогічного мислення. Таке тлумачення технології підкреслює не лише важливість взаємозв'язку всіх компонентів процесу навчання в єдиній системі, але й їх взаємовплив, розвиток, що сприяє зміні менталітету педагога й учнів.

До кінця 70-х – початку 80-х рр. у результаті розвитку техніки та комп'ютеризації навчання, яка розпочалася згодом за кордоном, поняття «педагогічна технологія» дедалі частіше почали усвідомлювати як систему засобів, методів організації й управління навчально-виховним процесом. При цьому було виділено два аспекти педагогічної технології: застосування системного знання для вирішення практичних завдань і використання в навчальному процесі технічних пристроїв. Під тиском технологічного досвіду інших галузей педагогічні технології знаходять нові можливості впливати на традиційний процес навчання та його ефективність. У зв'язку з цим педагогічну технологію розглядали як сферу знань, що містить методи, засоби навчання та теорію їх використання для досягнення мети навчання.

У закордонній педагогіці в 70-80-ті рр., а в колишньому СРСР – на десятиліття пізніше, розпочалося інтенсивна розробка інженерного, технологічного підходу до навчання.

У 80-ті рр. ХХ ст. тривали спроби подальшого осмислення сутності сучасного педагогічного процесу, при чому простежуються дві тенденції: одні автори прагнули подальшої деталізації поняття «педагогічні технології» та його ускладнення, інші – вимагали спрощення та вдаються при цьому до занадто узагальнених формулювань.

Запропонована періодизація вибудовується на таких конкретних фактах:

1946 р. - обґрунтування плану аудіовізуальної освіти в університеті штату Індіана США.

1954 р. - обґрунтування ідеї програмованого навчання.

1961 р. - відкриття факультету технології навчання в університеті Південної Кароліни.

1968 р. - розроблення і застосування мови програмування ЛОДО в школі (Масачусетський технологічний інститут США).

1976 р. - створення першого персонального комп'ютера.

1981 р. - застосування у навчанні спеціальних програмованих засобів у дисплейних класах.

1990 р. - використання інтерактивних технологій в освіті.

Історію становлення педагогічної технології певною мірою відтворює така схема: задум упровадити інженерний підхід («інженерна педагогіка») – технічні засоби в навчальному процесі – «алгоритмізація навчання» програмоване навчання – «технологічний підхід» педагогічна технологія (дидактичний аспект) «поведінкова технологія» (аспект виховання). Не всі складові педагогічної технології набули однакового розвитку. Особливо складним є створення технології виховання, хоча й ця галузь має вагомий напрацювання.

У 1979 р. Асоціація педагогічних комунікацій і технології США опублікувала «офіційне» визначення: педагогічна технологія – це комплексний, інтегративний процес, який охоплює людей, ідеї, засоби та способи організації діяльності і є посібником для розв'язання проблем, що стосуються всіх аспектів засвоєння знань. Формулювання виявилось настільки всеосяжним, що його подальші зміни відбувалися тільки по лінії уточнення мозаїки визначень педагогічної технології та їхньої спеціалізації.

Триваючи впродовж 50 років, дискусія про сутність педагогічної технології знайшла відображення в численних визначеннях багатьох авторів, педагогічних комісій і асоціацій. Її суть зводиться до зіткнення двох крайніх точок зору:

- 1) педагогічна технологія є комплексом сучасних технічних засобів;
- 2) педагогічна технологія – процес комунікації.

Окрему групу становлять автори, які об'єднують у понятті «педагогічна технологія» засоби і процес навчання.

З визнанням педагогічної технології важливим чинником навчально-виховного процесу не припинялися спроби з'ясування її сутності та особливостей. З одного боку, це спричинено поглибленням наукового і практичного інтересу до педагогічних технологій як засобу підвищення ефективності навчально-виховного процесу, з іншого – розвитком конкретних педагогічних технологій, у процесі якого розкривалися нові їх універсальні сутнісні аспекти.

У процесі становлення і функціонування педагогічних технологій простежуються певні тенденції та закономірності. Передусім необхідні об'єктивні та суб'єктивні передумови. Наприклад, педагогічні технології, засновані на ідеях "Школи діалогу культур" могли утвердитися лише внаслідок кризи педагогічної технології, розробленої на ідеях «розвивального навчання».

Отже, технологія як феномен є важливою складовою історії людства, формою вираження інтелекту, сфокусованого на розв'язанні важливих проблем буття, синтезом розуму і здібностей людини.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає суть технологічності в освіті?
2. Простежте еволюцію поняття «педагогічна технологія».
3. Зробіть порівняльний аналіз різних підходів до розкриття значення поняття «педагогічна технологія».
4. Чи існує зв'язок між технологією і майстерністю?
5. Охарактеризуйте головні ознаки педагогічної технології.
6. Чи згодні ви з твердженням, що будь-яка педагогічна система завжди технологічна? Обґрунтуйте свою думку.
7. Визначте спільне і відмінне у поняттях «педагогічна система», «методика», «педагогічна технологія».
8. Обґрунтуйте своє ставлення до проблеми технологізації виховного процесу.

Тема 3. Традиційна система освіти та педагогічні інновації

Мета лекції: окреслити провідні ознаки традиційної системи навчально-виховного процесу задля визначення інновацій потенціалу сучасної загальноосвітньої школи.

План лекції:

1. Класифікація видів традиційного навчання.
2. Ознаки традиційної системи навчання.
3. Переваги впровадження педагогічних інновацій в систему традиційної освіти.

Література до теми:

1. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2007. 199 с.
2. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.
3. Сучасні педагогічні технології в освіті : зб. наук.-метод. пр. / за ред. Мигущенка Р. П., Панфілова Ю. І. Харків : НТУ "ХПР", 2016. 185 с.
4. Інтернет орієнтовані педагогічні технології у шкільному навчальному експерименті / за ред. Ю. О. Жука. Київ: Атіка, 2014. 195 с.
5. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

Головний стратегічний напрямок розвитку системи освіти – трансформація у світовий простір, вирішення проблеми особистісно орієнтованого навчання, що передбачає пошук нових шляхів удосконалення процесу опанування учнем життєво важливих знань, умінь і навичок, прилучення до духовних скарбів рідного народу, загальнолюдських цінностей, наукових здобутків цивілізації.

Розв'язання означених завдань можливе лише за умови пошуку нових засобів, форм і методів навчання і виховання. Сьогодні кожний педагог шукає найбільш ефективні шляхи підвищення пізнавальної активності учнів і зростання їх успішності. Відтак виникає нагальна потреба до використання інновацій у освітній процес сучасної школи.

Термін «традиційне навчання» позначає класно-урочну організацію навчання, що утворилася в XVII столітті на принципах дидактики, сформульованих Я. А. Коменським, і до сьогодні є найбільш популярною у світовій педагогічній практиці. Класифікація видів традиційного навчання ґрунтується на певних загальних критеріях і передбачає поділ:

- за критерієм наявності управління освітнім процесом навчання - традиційне навчання, що не базується на управлінні;
- навчання, що вважає управління основним психолого-педагогічним механізмом, яке забезпечує засвоєння навчального матеріалу (теорія поетапного формування розумових дій, програмоване, алгоритмоване навчання).

За критерієм врахування принципу свідомості виділяють види навчання, які різною мірою співвідносять характер освоєння учнем навчального досвіду з його усвідомленням цього процесу.

За критерієм способу організації навчання виділяють навчання з використанням активних форм і методів (проблемних ситуацій, дискусій, ділових та імітаційних ігор) та без них. Це такі види навчання: проблемне, сугестопедичне, знаково-контекстне навчання і інформаційно-повідомляюче.

За критерієм безпосередності (опосередкованості) взаємодії педагога й учнівської аудиторії розрізняють контактний і дистанційний види навчання. До першого виду належать практично всі різновиди сучасних теорій навчання, які передбачають реальну взаємодію педагога й учнів, до другого – форми навчання, які не потребують безпосереднього контакту викладача і учнів, а використовують для передавання навчальної інформації та

управління засвоюванням її спеціальні електронні технічні засоби (персональні комп'ютери та комп'ютерну мережу – Інтернет).

За критерієм потенціалу індивідуалізації навчання спеціальну групу становлять теорії проектного, програмованого, модульного й дистанційного навчання. Кожне з них надає всім суб'єктам навчального процесу (як педагогам, так і учням) широкі можливості для індивідуального визначення й модифікації з огляду на сучасні освітні стандарти, необхідного змісту та обсягу навчальних матеріалів, зміни їхніх морально застарілих частин у відповідності з розвитком науки й забезпечує розподіл засвоювання такої навчальної інформації в часі.

За критерієм взаємозв'язку освіти й культури концепції виокремлено:

- навчання, яке побудоване на дисциплінарно-предметному принципі традиційний спосіб організації змісту навчання);
- навчання, яке передбачає проекцію образу культури в освіту й формування в учнів проектного способу взаємодії зі світом.

До провідних ознак традиційного навчання належать:

- одновікова група – учні приблизно одного віку (± 1 рік) становлять клас (20-40 осіб), що зберігає переважно постійний склад на весь період шкільного навчання;
- предметний принцип – весь зміст навчання розподілено на предмету; всередині предмету матеріал поділено на теми;
- єдиний зміст навчання: навчають всіх і всього;
- часовий алгоритм діяльності – клас працює за єдиним часовим алгоритмом організації: навчальний рік, навчальний день, розклад уроків, навчальні канікули, перерви між уроками;
- основною одиницею процесу навчання (діяльності) дітей є урок – логічно завершена просторово-часова структура (40-45 хвилин);
- єдиний зміст уроку: урок, як правило, присвячено одному навчальному предмету, темі, через що всі учні класу працюють над тим самим матеріалом;
- учитель – дорослий, освічений фахівець, який керує роботою учнів на

уроці, оцінює результати навчання кожного учня з свого предмета та наприкінці навчального року приймає рішення щодо переведення учнів до наступного класу;

- підручник, програма – документи, що визначають дози (теми) і загальний обсяг інформації, яка підлягає вивченню.

Водночас атрибутами класно-урочної системи є стабільний навчальний рік, навчальний день, розклад занять, канікули, перерви між уроками.

З-поміж позитивних характеристик класно-урочної системи відзначають:

- упорядкований, системний виклад навчального матеріалу;
- систематичний характер навчання;
- організаційна чіткість;
- постійна взаємодія учителя і учнів;
- оптимальні витрати ресурсів при масовому навчанні;
- контрольованість навчальних досягнень.

З-поміж негативних характеристик найчастіше визнається:

- шаблонність, одноманітність у реалізації змісту навчання й виховання;
- нераціональний розподіл часу на уроці;
- на уроці школярі ізолюються від спілкування один з одним;
- підручники та посібники використовуються переважно для домашньої роботи;
- не враховуються психофізіологічні особливості хлопчиків та дівчаток;
- пасивність або видимість активності школярів;
- недостатня мовленнєва діяльність учнів;
- слабкий зворотний зв'язок між педагогами й вихованцями;
- орієнтація на пересічного школяра;
- недостатні умови для індивідуального та диференційованого навчання.

На сучасному етапі розвитку загальноосвітньої школи запроваджуються нововведення (інновації). Педагогічна інновація – це залучення нового до педагогічних систем. За Л. Максименком, педагогічні інновації – це процеси

оновлення (або вдосконалення) теорії та практики освіти, які оптимізують досягнення її мети.

Педагогічні інновації розподіляються у групи:

залежно від сфери реалізації:

- інновації у змісті освіти (навчальні програми, підручники, посібники тощо);
- інновації у технологіях навчання й виховання;
- інновації в організації педагогічного процесу;
- інновації в управлінні освітою;
- інновації в освітній екології (переважно стосуються архітектури шкільних об'єктів);

залежно від способу здійснення інновацій:

- систематичні, планові;
- стихійні, спонтанні або випадкові;

залежно від широти та глибини інноваційних перетворень (інноваційного потенціалу) розрізняють нововведення:

- модифікаційні (локальні);
- комбінаторні;
- радикальні (фундаментальні, глобальні, базові);
- залежно від характеру походження, інновації поділяють на:
- зовнішні (залучені з досвіду інших шкіл);
- внутрішні (розроблені і запроваджені на базі одної школи).

Інноваційність навчально-виховного закладу обов'язково передбачає реалізацію принципу співробітництва педагогів і вихованців, адже ефективність освітнього процесу неможлива без активної позиції всіх учасників навчально-пізнавальної діяльності на кожному її етапі: від планування мети до кінцевих результатів.

До всеукраїнських педагогічних інновацій (станом на 2016 р.) належать:

- авторська школа-комплекс система "Розвивальне навчання" Д. Ельконіна, В. Давидова;

- освітня програма «Довкілля» В. Ільченка;
- програма всебічного розвитку дитини «Крок за кроком» МФ «Відродження»;
- школа життєтворчості особистості І. Єрмакова;
- навчальні програми «АЗИМУТ», «Росток» (Н. Пушкарьова).

До педагогічних інновацій також належить інтерактивне навчання, сутність його полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх учнів та педагогів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), коли всі суб'єкти педагогічного процесу є рівноправними, рівнозначними.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання на уроці життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Використання інтерактивних методів є запорукою атмосфери співробітництва, доброзичливості у класі.

Інноваційними є й гендерно орієнтовані педагогічні технології. При їх конструюванні та реалізації враховуються психофізіологічні, соціальні особливості хлопців та дівчат (організація навчально-виховного процесу на принципах роздільного навчання, проект «Уповноважена освіта» та ін).

Впровадження сучасних педагогічних інновацій у систему традиційного навчання та виховання передбачає:

- 1) сприяння активізації пізнавальної самостійності школярів;
- 2) забезпечення оптимальний рівень інтелектуального, морального, соціально-культурного та фізичного розвитку особистості кожного учня на основі природних задатків та схильностей;
- 3) спрямованість на реалізацію дитини як особистості;
- 4) сприяння формуванню активних дослідницьких інтересів як однієї зі складових творчої особистості;

Оскільки кожна педагогічна інновація передбачає певні зміни в узвичаєній моделі навчально-виховної діяльності, вона забезпечує корегування певних елементів педагогічної системи. Відтак при їх розробці

визначається структура й зміст діяльності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Загально світові тенденції оновлення традиційної системи освіти передбачають впровадження інновацій які б забезпечили здатність школярів опанувати основами «життєві ролі» (ким школярі мають стати у процесі навчання).

Отже, педагогічні інновації мають вдосконалити навчально-виховний процес традиційної школи і сприяти учням в опануванні загально-навчальними, мисленнєвими й комунікативними навичками, долати труднощі, працювати з різними джерелами інформації, продуктивно співпрацювати з оточуючим товариством.

Питання для самоперевірки

1. Які видатні педагоги займались удосконаленням традиційної системи освіти?
2. Які існують різновиди традиційного навчання?
3. У чому полягають особливості визначальних компонентів традиційної системи навчання?
4. У чому полягають способи удосконалення традиційної освіти?

Тема 4. Особистісно орієнтовані технології навчання та виховання

Мета лекції: конкретизувати зміст особистісно-орієнтованих технологій та їх методичного потенціалу.

План лекції.

1. Теоретичні положення особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання.
2. Принципи особистісно орієнтованих технологій навчання.

3. Педагогіка співробітництва – різновид особистісно орієнтованих технологій.

4. Гуманно-особистісна педагогіка Ш.О.Амонашвілі.

Література до теми:

1. Амонашвілі Ш. О. Істина школи. Хмельницький: Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2007. 73 с.

2. Амонашвілі Ш. О. Без Серця що зрозуміємо. Хмельницький: Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2006. 66 с.

3. Амонашвілі Ш. О. Школа життя: трактат про початковий ступінь освіти, заснованої на принципах гуманно-особистісної педагогіки. Хмельницький : Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2002. 169 с.

4. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Київ; Чернівці : Букрек, 2015. 839 с.

5. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.

Особистісно орієнтований підхід визначає зміни характеру об'єкта і процесу навчання, а також основної схеми взаємодії вчителя і учня. Замість схеми взаємодії вчитель – учень, де вчитель – суб'єкт педагогічного впливу і керування, а учень об'єкт впливу, повинна знайти місце схема суб'єкт - суб'єктного рівнопартнерського навчального співробітництва.

Спілкування з учителем розглядається як співробітництво в розв'язанні навчальних задач при організуючій, координуючій і позитивно стимулюючій ролі учителя. Позитивним є співробітництво самих учнів в розв'язанні навчальних задач для того, щоб формувався колектив і реалізувався принцип комунікативності навчання.

Інноваційність особистісно-орієнтованого навчання полягає у формуванні:

- особистості, яка здатна адекватно діяти, визначає її суб'єктні властивості;

- особистості, яка орієнтується в обставинах, визначає мету своїх дій, сприймає навчально-виховні задачі як особистісно важливі;
- особистості здатної скласти план власних дій для досягнення визначеної мети.

Учитель повинен визначити наявний вихідний рівень знань, а потім оцінити свої успіхи – наявний рівень зростання. При цьому всі методичні засоби (організація навчального матеріалу, прийоми, засоби, вправи заломлюються через призму особистості учня, його мотивів, потреб, здібностей, інтелекту, адресовані до учня, студента питання, завдання повинні стимулювати їх особистісну інтелектуальну активність без зайвого фіксування помилок, невдач. Відтак формулюється подальший розвиток пізнавальних процесів, особистісних якостей, діяльнісних характеристик учня.

Особистісно орієнтований підхід передбачає організацію процесу навчання як організацію навчальної діяльності учнів і переорієнтацією цього процесу на постановку і розв'язання навчальних задач самими учнями. При цьому педагогові належить визначити номенклатуру навчальних задач і дій, їх ієрархію, надати учням орієнтовану основу і алгоритм виконання, озброїти їх узагальненими засобами і прийомами навчальної діяльності в засвоєнні нових знань.

Визначальні теоретичні положення особистісно-орієнтованого підходу, у вихованні сформульовані директором інституту проблем виховання НАПН України, академіком І.Д. Бехом:

- Особистісно-орієнтоване виховання передбачає мету формування і розвитку у дитини особистісних цінностей. Лише вони, завдяки своїм сутнісним показникам, спроможні виконувати функцію вищого критерію для орієнтації індивіда у світі й опори для особистісного самовизначення.
- Особистісно-орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне й відповідальне самовираження. Це

неможливо без поважного, добродійного ставлення до дитини з боку значущих для неї дорослих.

- Особистісно-орієнтоване виховання дає змогу вихованцеві краще функціонувати як особистості. Такий ефект є наслідком того, що вихователь, і вихованець працюють у єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, що запобігає психічному напруженню як результату переживання небезпеки від неделікатного вторгнення дорослого в дитячий світ. Тут дитина щоразу відчуває, що зустріч з вихователем відкриває для неї нові можливості як щодо емоційних вражень, так і до спілкування та вільної поведінки.

Вчителю потрібно створювати умови для переживання школярем успіху і пов'язаних з ним позитивних емоцій. Для цього рекомендується ставити перед учнем такі задачі, що будуть йому посильними, здійсненними, тому що відповідають його можливостям або знаходяться в зоні його найближчого розвитку.

Корисно фіксувати, відзначати і заохочувати найменші успіхи учня в навчальній діяльності. Особливу увагу варто приділити тому, щоб не дати закріпитися новим невдачам. Для цього, тренуючи волю дитини, потрібно змушувати її доводити почату справу до кінця (наприклад, вирішити важку задачу відразу, не відкладаючи її на "потім" при перших же помилках).

Особливу увагу варто звернути на характер і форму осудження відстаючого учня. Осудження ні в якому разі не повинно стосуватися спроможностей учня. Воно повинно бути гранично коректним і спрямованим на усунення усвідомлених учнем хиб (наприклад, порушень дисципліни, недбалості в роботі тощо). Важливим є тон вчителя в момент осудження. Роздратування у голосі викликають негативну реакцію учня. Потрібно намагатися говорити з ним спокійно, доброзичливо і зацікавлено. Варто звертати увагу і на такі моменти, пов'язані з одержанням негативної оцінки, як її докладне обґрунтування, а також роз'яснення критеріїв оцінювання, з тим, щоб вони були зрозумілі самим учням. Поступово виховуючи в невстигаючого школяра впевненість у собі, у своїх можливостях і змінюючи

тим самим його відношення до своєї неспішності, варто переходити до постановки перед ним конкретної і чіткої цілі з подолання відставання в навчанні. Але, щоб ціль була прийнята ним, стала його наміром, необхідно, щоб він сам брав участь як у її постановці, так і в аналізі, обговоренні умов і шляхів її досягнення.

Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання ґрунтуються на низці принципів:

Принцип суб'єктності. Навчання здійснюється переважно у діалогічних формах комунікативної взаємодії з учнем.

Принцип діагностики передбачає побудову і корекцію навчально-виховного процесу на основі психолого-педагогічних діагностичних досліджень, а саме: оцінювання рівнів розвитку пізнавальних можливостей учнів і учнівських колективів, з якими учитель вступає у взаємодію.

Принцип взаємозалежності відображає взаємообумовленість особистісного розвитку суб'єктів взаємодії в системі «вчитель – учень», відображає взаємозалежність і взаємообумовленість педагогічної праці вчителя і навчальної діяльності учнів.

Принцип фасилітації – формування особистості учня у навчально-виховному процесі як процес полегшення, сприяння навчальній діяльності учня, стимулювання його творчої активності.

Принцип креативності відображає необхідність виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для посилення його орієнтації на формування творчої особистості учня.

Принцип доповнення передбачає посилення розвитку творчих можливостей учнів за рахунок реалізації додаткового змісту в організаційних формах навчально-пізнавальної діяльності в позаурочний час. У практичній діяльності реалізація принципу означає введення у шкільний компонент навчального плану таких додаткових курсів, які б компенсували прогалини у розвитку творчих умінь і психічних процесів, що сприяють успішній творчій

діяльності людини і, на розвиток яких об'єктивно не вистачає часу в процесі виконання державного компонента навчального плану.

Принцип варіативності наголошує на необхідності подолання одноманітності змісту, форм, методів навчання.

Принцип самоорганізації відображає особливості управління процесом формування особистості учня, які зумовлені особливостями управління нелінійними системами і орієнтують вчителя на внутрішній вплив, на узгодження розвитку учнів з власними тенденціями розвитку, а також на необхідність ініціювати активність при цьому управління повинно бути непомітним, мінімальним у своєму зовнішньому впливі і здійснюватися опосередкованими методами.

Педагогіка співробітництва. На подолання недоліків традиційного навчання спрямована педагогіка співробітництва – «напрямок педагогічного мислення і практичної діяльності, мета якого демократизація й гуманізація педагогічного процесу».

Педагогіка співробітництва набуває популярності в сучасній європейській освіті, яка своєю головною метою вважає надання особистості потужної життєвої мотивації, формування її потенціалу як системи творчих здібностей і передумов їх реалізації, виховання її впевненою у своїх правах і свідомою в обов'язках, надання їй автономності як запоруки її самоактуалізації.

Педагогіка співробітництва – спільна діяльність учителя та учнів, що ґрунтується на взаєморозумінні й гуманізмі, на єдності їхніх інтересів і прагнень, метою якої є особистісний розвиток школярів у процесі навчання й виховання.

Як система відносин співробітництво багатоаспектне; найважливіше місце в ньому займають стосунки «вчитель – учень», як два суб'єкти одного процесу мають діяти разом, бути партнерами, створювати об'єднання старшого з більшим досвідом з менш досвідченим, але жоден з них не має стояти над іншим.

Співробітництво в стосунках "учень - учень" реалізується в спільній діяльності шкільних колективів, приймаючи різні форми.

В межах загального шкільного колективу стосунки співробітництва устанавлюються між учителями, адміністрацією, учнівськими і учительськими організаціями; принцип співробітництва поширюється і на всі види стосунків учнів, вчителів та керівників з навколишнього соціального середовища.

В педагогіці співробітництва виділяють чотири напрямки:

- гуманно-особистісний підхід до дитини;
- дидактично активізуючий і розвиваючий комплекс;
- концепція виховання;
- педагогізація навколишнього середовища.

Гуманно особистісна технологія Ш.А.Амонашвілі реалізована в «Школі Життя» не заперечує традиційного навчання за класно-урочною системою, але прагне збагатити освітню діяльність «Світлом духовності і знань», перетворити урок на саме «Життя дітей». Основний цикл освітніх курсів початкових класів «Школи Життя» охоплює:

1. Уроки пізнавального читання.
2. Уроки письмовомовної діяльності.
3. Уроки рідної мови.
4. Уроки математичних уявлень.
5. Уроки духовного життя.
6. Уроки збагнення краси.
7. Уроки планування і діяльності.
8. Уроки сміливості і витривалості.
9. Уроки про природу.
10. Уроки про світ наук.
11. Уроки спілкування.
12. Уроки іноземної мови.
13. Уроки гри в шахи.

14. Уроки комп'ютерної грамотності.

Знання й уміння формуються з допомогою спеціального змісту методик і методичних прийомів, зокрема:

- гуманізм: мистецтво любові до дітей, дитячого щастя, свободи вибору, радості пізнання;
- індивідуальний підхід: вивчення особистості, розвитку здібностей, заглиблення в себе, педагогіка успіху;
- майстерність спілкування: закон взаємності, гласності, допитливості, атмосфера романтики;
- резерви сімейної педагогіки: батьківські суботи, культ батьків;
- навчальна діяльність: квазічитання і квазіписьмо, літературна творчість дітей.

Автор «Школи життя» виділяє 6 особливостей освітнього процесу.

Перша полягає у внутрішній спадкоємності творчої діяльності Природа, на думку Ш. А. Амонашвілі, закладає в дитину можливості безмежного розвитку. Школа бере на себе відповідальність продовжити справу природи і створити з неї благородну людину.

Друга особливість освітнього процесу в гуманній школі – його цілісність, що розуміється як цілісність життя дитини, спрямованої в майбутнє.

Третя особливість стосується уроку, який розглядається як акумулятор, як провідна форма життя дітей, а не тільки їх навчання.

Комфорт дитини на уроці забезпечується завдяки співпраці з вчителем, іншими дітьми. Четверта особливість педагогічного процесу і полягає в тому, що дружні взаємини вчителя з дітьми стають його природною якістю.

П'ята особливість гуманного педагогічного процесу виявляється в розвитку у дітей здатності до оцінної діяльності при одночасному скасуванні шкільних оцінок, що є запорукою успіхів дітей в навчанні.

Шоста особливість «Школи життя» – гуманна місія вчителя. «Олюднення середовища навколо кожної дитини, гуманізація соціуму і самого педагогічного процесу є вища турбота вчителя».

Гуманного вчителя не покидає «любов і відданість кожній дитині, почуття глибокої відповідальності за долю кожної дитини; прагнення до розуміння кожної дитини».

Особливу роль у технології цієї освітньої системи відіграє оцінювання діяльності дитини. Замість кількісної оцінки – якісне оцінювання: характеристика, пакет результатів, навчання самоаналізу, самооцінювання.

Ш.О. Амонашвілі вважає, що дітей треба вчити, як аналізувати результат власної роботи, як виправити помилки, як вести самоконтроль, як зробити змістовне самооцінювання. Пакет результатів готується наприкінці кожного півріччя. Учні готують конверти, які заповнюють зразками письма, кресленнями, малюнками тощо. Вчитель вкладає в кожен конверт «характеристику», в якій на тлі позитивних рис та успіхів дитині надаються поради: на що звернути увагу, як покращити поведінку, знання, уміння.

Запланований результат розвитку в «Школі життя» Ш.О. Амонашвілі досягається завдяки «гуманно-особистісному підходу», що має власні дидактичні принципи, спеціальні методи та методичні прийоми, і найголовніше, особливого вчителя – учителя, який «облагоджує душі та серця дітей».

Питання для самоперевірки

1. Як Ви вважаєте, чи можливо впровадження у практику роботи сучасної загальноосвітньої школи особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у повному обсязі? Обґрунтуйте відповідь.

2. Які, на Вашу думку, реальні заходи можна здійснити, щоб реалізувати окремі ідеї особистісно-орієнтованої технології навчання і виховання в сучасній школі?

3. Проаналізуйте програмно-методичне забезпечення особистісно-

орієнтованого навчання у загальноосвітньому навчальному закладі.

4. Створіть власну технологію особистісно-орієнтованого навчання і виховання з метою розвитку творчих здібностей дитини.

5. Розкрийте принципи особистісно-орієнтованої технології навчання.

Тема 5. Технології, побудовані на активізації пізнавальної діяльності учнів

Мета лекції: Ознайомити з сутністю педагогічних технологій на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів.

План лекції.

1. Характеристика пізнавальної діяльності учнів.
2. Структура технології активізації пізнавальної діяльності школярів.
3. Процесуальні характеристики технологій пошукового навчання.

Література до теми:

1. Зайчук В. О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Т. 2. Луцьк : Твердиня, 2009. 312 с.
2. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі : посібник 2-ге вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.
3. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2014. 267 с.
4. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

У традиційному розумінні пізнавальна активність учня зводиться до уважного сприймання розповіді, пояснень учителя. Хоча при цьому констатується, що важливо розвивати вміння аналізувати і узагальнювати

факти. В основному ж від учня вимагається одне – вміння якісно відтворювати навчальний матеріал.

Сучасна наука визначає пізнавальну активність як інтенсивну аналітико- синтетичну мисленнєву діяльність учня у процесі вивчення оточуючої світу і оволодіння системою наукових знань. До її провідних ознак належать:

- а) наявність позитивного ставлення учня до навчання, бажання до більш глибокого пізнання предмету;
- б) опанування вміннями і навичками розумової праці;
- в) свідоме спрямування учнем власних зусиль на засвоєння знань, здатність його до вольової напруги, концентрації зусиль на досягненні позитивного результату.

Пізнавальна активність розглядається також як риса особистості, що виявляється у пізнавальній діяльності. Вона характеризується готовністю до самостійного опанування культурою розумової праці у напруженій розумовій та практичній діяльності при оволодінні знаннями, вміннями, навичками. Учень з високим рівнем розвитку пізнавальної активності свідомо і міцно засвоює знання, має інтерес до навчання, розвинену самостійність думки та практичних дій. Сама пізнавальна діяльність для нього є цінністю, рушійною силою психічного розвитку його особистості.

Пізнавальна активність є об'єктивною передумовою успішного навчання. Адже навчання – це активний процес пізнання світу. Опанувати знаннями, міцно засвоїти їх можливо лише за допомогою власної навчальної діяльності. Виклад навчального матеріалу учителем, яким би майстерним він не був, не гарантує його засвоєння учнями. Засвоєння відбувається лише тоді, коли учень власними зусиллями, власною напругою, власною роботою свого розуму, волі, почуття, заставить себе зрозуміти, слухати, запам'ятати. Учитель спонукає і допомагає зрозуміти, викликає внутрішню розумову напругу учнів, активізує їх пізнавальну діяльність. Проте, учень, який хоче оволодіти знаннями, що викладає учитель, повинен докласти чимало власних зусиль для

цього – організувати свою діяльність, сконцентрувати свою увагу, «включити» мислення, пам'ять, увагу, почуття, волю у сприймання розповіді вчителя.

Психолого-педагогічними дослідженнями зафіксовано три рівні пізнавальної активності школяра.

1. Репродуктивно-наслідувальна активність, за допомогою якої досвід діяльності накопичується через досвід іншого. Генетично це найбільш рання і елементарна форма прояву активності. Однак, при репродуктивному навчанні рівень власно активності особистості недостатній. Затримка школяра на цьому рівні активності не забезпечить його подальшого просунення в навчанні оскільки гальмується розвиток самостійності, ініціативи учня, його мислення, набуття досвіду творчої діяльності.

2. Пошуково-виконавська активність – школяр виступає виконавцем оскільки завдання ставить учитель. Але характер навчального завдання, що виконує учень, вимагає від нього складної аналітичної діяльності інтелектуального пошуку. Учень відчуває потребу в самостійному навчанні.

3. Рівень творчої активності. Його не слід прирівнювати до процесу творчості дорослої людини, так як досвід школяра досить обмежений. Показники цього рівня передбачають: новизну, оригінальність, відхід від шаблону, порушення традицій. Творча активізація забезпечує реконструкцію діяльності та перетворення дійсності, сприяє розвитку усіх можливостей особистості, її творчого потенціалу.

Визначені рівні активності в реальному навчанні не існують ізольовано один від одного. В репродуктивній активності спрацьовує не тільки пам'ять, але й мислення. Творча активність включає аналіз відомого зразка, спирається на пам'ять, минулий досвід.

У сучасній педагогіці розроблено низку технологій, побудованих на активізації пізнавальної діяльності учнів. До апробованих у шкільній практиці належать: технологія проблемного навчання, технологія навчання на основі опорних сигналів, технологія евристичного (пошукового) навчання.

Усі вони мають різні процесуальні характеристики, моделі управління пізнавальною діяльністю школярів, технологічні мікроструктури (способи дій, технологічні схеми). Водночас вони мають багато спільного у своїх концептуальних положеннях, цільових орієнтаціях, методах навчання. Насамперед це система дій учителя, спрямована на стимуляцію пошукової активності учнів, інтенсифікацію пізнавальних процесів, необхідних для розв'язання пошукових навчальних завдань. Загальна структура перелічених технологій відображає:

1. Концептуальні положення: пізнавальна активність – це діяльне пізнання світу, умова повноцінного духовного розвитку особистості учня;

- рушійною силою навчального пізнання є об'єктивні внутрішні протиріччя, додання яких надає навчанню характер поступового наближення до пізнання істини;

- умовою розвитку активності школяра у навчанні є формування у нього позитивної мотивації навчання, пізнавального інтересу, потреби пізнанні;

- навчання повинно орієнтуватися не на досягнутий рівень розвитку учня, а випереджати його, орієнтуватися на завтрашній день розвитку школяра, на те, що ще сформується в учня під впливом такого навчання;

- пізнавальна активність є передумовою формування в учнів ціннісного ставлення до знань, перетворення їх з об'єктивно цікавої інформації на суб'єктивну, особистісно значущу.

2. Цільові орієнтації технологій:

- формування пізнавальних здібностей і умінь (уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати і міркувати, передбачати наслідки, інтегрувати і синтезувати інформацію, робити висновки, оцінювати як самий процес, так і його результат);

- формування творчих здібностей (чуттєвості до протиріч,

здатності до перегрупування ідей і зв'язків; гнучкості як уміння зрозуміти і прийняти нову точку зору і відмовитися від засвоєної точки зору; здатність бачити в проблемі якомога більше сторін і зв'язків; оригінальність, відхід від шаблону, відчуття краси процесу і результату);

- формування творчої особистості, для якої характерно: самостійність суджень, упевненість у собі; здатність до ризику, мобілізації у складних ситуаціях; естетична орієнтація.

3. Особливості (загальні) методик навчання:

- створення пошукових ситуацій для мисленнєвої напруги;
- актуалізація природної цікавості, здогадки, допитливості учнів, спираючись на них у навчальному процесі;
- орієнтація учнів на опанування способами інтелектуальної діяльності.

В основі кожної технології, побудованої на активізації пізнавальної діяльності учнів, закладено ідею збудження пізнавальної активності учня. Цей ефект досягається за рахунок того, що нове знання подається учням не в готовому вигляді (дається розв'язок завдань, повні відповіді на питання, тощо), а його необхідно самостійно відкрити, здобути у процесі виконання певних розумових дій. Педагогічна майстерність учителя виявляється в умінні викликати в учнів подив від свого незнання і потребу його подолати за допомогою використання методів творчого мислення – аналізу, комбінування, співставлення, аналогізування тощо.

Технологія проблемного навчання передбачає створення під керівництвом вчителя проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність учнів, внаслідок чого і відбувається творче опанування знаннями, навиками, уміннями і розвиток розумових здібностей.

Розв'язати проблемну ситуацію – це позбутися наявної суперечності шляхом перетворення ситуації (теоретично і практично), розв'язати проблему – відповісти на поставлене запитання, керуючись науковими методами.

Суперечність, з одного боку, відображає внутрішнє джерело розвитку, руху, творчу активність суб'єкта, а з іншого – передбачає три основні ступені в пізнанні нового: тотожність, порівняння, протилежність. Процес появи суперечності поділяється на наступні етапи: 1) виникнення в уяві нового; 2) формулювання суперечності; 3) формулювання запитань і завдань, ідей.

Навчальну проблему розв'язують за такими алгоритмом:

- а) структурний аналіз;
- б) складання плану розв'язування;
- в) реалізація плану;
- г) перевірка і дослідження одержаних результатів;
- д) систематизація, опис ходу розв'язування;
- е) узагальнення розв'язування з метою подальшого використання.

У проблемному навчанні інтенсивно застосовуються:

- проблемний виклад матеріалу;
- навчання учнів розв'язуванню проблем (проблемне засвоєння матеріалу та формування культури пізнавальної діяльності);
- методи проблемного навчання (евристичний, дослідницький, проблемного викладу матеріалу, рольових ігор).

За галуззю і місцем виникнення розрізняють такі навчальні проблеми:

- а) предметна – виникає в межах одного предмета і розв'язання засобами і методами цього предмета;
- б) міжпредметні – виникають в навчальному процесі в результаті міжпредметних зв'язків і зв'язку навчання з життям;
- в) урочні – виникають безпосередньо на уроці, вирішуються колективно або індивідуально під керівництвом вчителя;
- г) позаурочні – виникають в процесі виконання домашніх завдань, у позакласній роботі, в життєвому досвіді учнів; вирішується переважно індивідуально.

Залежно від ролі в навчальному процесі проблеми поділяють на основні – на початку уроку вчитель ставить основну проблему уроку (тему), яка

активізує пізнавальну діяльність учнів щодо всього матеріалу уроку та допоміжні – основна проблема інколи непосильна для самостійного розв'язання, тому вчитель ділить матеріал на частини і ставить допоміжні проблеми.

Технологія навчання на основі опорних сигналів розроблена й впроваджена педагогом з Донецька В.Ф. Шаталовим відображається у категоріях «оцінка», «повторення», «контроль» і «самоконтроль».

Опорні схеми відображають основні одиниці інформації у взаємозв'язках; робота з опорними сигналами в 5 етапів (вивчення теорії в класі, домашня самостійна робота, фронтальний контроль засвоєння конспекту, усне промовляння опорного конспекту, узагальнення і систематизація); конкретизація абстрактного матеріалу; розробка системи навчальної діяльності учнів.

Опорні сигнали являють унаочнення теоретичного матеріалу: малюнки, значки, ключове слово, короткі пропозиції тощо. Обов'язкове включення до опорних сигналів емоційно яскравого матеріалу, що дозволяє закріпити у пам'яті суттєві компоненти нових знань. Застосування опорного сигналу допомагає відновити у пам'яті раніше зрозумілу інформацію. Щоб певний знак став для учня опорним сигналом, пов'язана з нею інформація мусить бути зрозуміла школярем. Якщо це досить складний фрагмент матеріалу, виникає необхідність виконання спеціальної роботи з організації розуміння кожним школярем даного фрагмента.

З опорних сигналів створюється опорний конспект. Він допомагає учневі сприймати якусь тему цілісно тому, що зв'язок між окремими елементами стає зрозумілим після розшифровки вчителем.

До визначальних умов складання опорного конспекту належать:

- лаконічність (300-400 друкованих знаків),
- структурність (зв'язок логічних блоків),
- позначений акцент (рамки, відділення одного блоку від іншого, оригінальне розташування символів),

- уніфікація друкованих знаків,
- автономність (кожен із 4-5 блоків може бути самостійним),
- асоціативність,
- кольорова наочність і образність.

Повне засвоєння матеріалу відбувається шляхом інтенсифікації навчального процесу на основі схемно-знакових моделей. Її зміст полягає у кількарізному вивченні навчального матеріалу з використанням опорних конспектів та за дотримання наступних етапів:

- перший етап – розгорнуте образно-емоційне пояснення вчителем відібраних для уроків параграфів;
- другий етап – стислий виклад навчального матеріалу за опорним конспектом;
- третій етап – робота з підручником і опорним конспектом удома;
- четвертий етап – письмове відтворення опорних конспектів на наступному уроці;
- п'ятий етап – перевірка і контроль знань.

Використання педагогічної технології В.Ф.Шаталова дозволяє скоротити навчання у загальноосвітній школі до дев'яти років. Тривалість навчання на день має становити п'ять годин, у тому числі уроки фізкультури. Оцінювання більш ефективно за традиційною п'ятибальною системою, а не за запровадженою дванадцятибальною. В.Ф. Шаталов відзначає, що головне у дитину вірити, щоб над нею не висів страх оцінки, страх відчуження й осуду.

Технологія пошукового навчання. Пошукова активність стимулюється вчителем шляхом постановки евристичних (пошукових) завдань. Вони створюють для учня протиріччя між його знанням і незнанням. Майстерність учителя полягає в умінні викликати в учня потребу подолати дане протиріччя. Зробити це він (учень) може різними способами – знайти «готову» відповідь у книзі, послухати пояснення, здійснити самостійний пошук. Обов'язковими діями вчителя в цій технології є:

- створення пошукової ситуації, ситуації невизначеності;

- стимуляція потреби учнів у розв'язанні пізнавальної проблеми;
- інтенсифікація пошукової активності учнів;
- ненав'язливе управління пошуковою діяльністю учнів, процесами мислення.

Методичні прийоми створення пошукової ситуації:

- 1) учитель підводить учнів до осмислення протиріч у матеріалі, який вивчається, пропонує їм знайти спосіб їх розв'язання;
- 2) учитель спонукає учнів до теоретичного обґрунтування явищ або фактів, між якими є невідповідність;
- 3) учитель спонукає до аналізу протиріч, які виникають на підставі невідповідності між науковими поняттями і життєвими уявленнями про них;
- 4) учитель ставить учнів перед необхідністю пояснити протиріччя між їхнім життєвим досвідом і науковими знаннями і т.п.

Відтак учитель коректно управляє процесом навчання, враховуючи особливості навчального матеріалу, характеристики учнів, наявність матеріального забезпечення процесу навчання.

Особливості пізнавальної діяльності учнів при пошуковому навчанні:

- усвідомлення інтелектуальних труднощів, неможливості їх подати за допомогою використання наявних знань, способів розумової дії;
- розуміння сутності труднощів, усвідомлення проблеми;
- висунення гіпотези, обговорення способів перевірки її істинності;
- проведення дослідів, експериментів, спостережень і аналіз їх результатів;
- розв'язок проблеми, перевірка правильності її рішення.

Перспективи розвитку технологій активізації пізнавальної діяльності учнів пов'язуються з пошуками технологій, які б забезпечували «навчання мисленню». Сучасні науковці працюють над створенням системи управління процесами формування культури творчого мислення учнів, позаяк необхідно розробити такі алгоритми навчання, які б допомогли учням оволодіти вміннями управляти власною інтелектуальною діяльністю.

Питання для самоперевірки

1. Пізнавальна активність школяра: сутність, рівні, фактори розвитку.
2. Характеристики педагогічних технологій, побудованих на стимуляції пізнавальної активності учнів (2-3 технології за вибором студента).
3. Порівняльний аналіз ефективності репродуктивних і евристичних технологій навчання учнів.
4. Сучасні тенденції в розробці технології навчання мисленню.
5. Структура технологій активізації пізнавальної діяльності учнів.
6. Алгоритм діяльності вчителя з розвитку пізнавальної активності учнів.

Тема 6. Педагогічні технології індивідуального й групового навчання

Мета лекції: ознайомлення студентів з різними формами організації навчального процесу.

План лекції:

1. Сучасні технології індивідуального навчання.
2. Особливості колективного способу навчання.
3. Різновиди групових технологій навчання.

Література до теми:

1. Коберник О. М. Проектна технологія: теорія, історія, практика : монографія. Умань : Жовтий О.О. 2012. 228 с.
2. Нетрадиційні уроки в початковій школі. 1 клас: інноваційні технології, особистісно орієнтований підхід, нетрадиційні методи і форми роботи, відкриті уроки / упоряд. Л. І. Нечволод. Харків : Торсінг плюс, 2007. 96 с.
3. Проекти в початковій школі: тематика та розробки занять / упоряд. О.В. Онопрієнко, О. П. Кондратюк. К. : Шк. світ, 2007. 128 с.
4. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: метод. посіб. Харків : Мадрид, 2015. 176 с.

В основу технології індивідуального навчання покладено «Метод проектів» – зробити навчання більш зручним і та продуктивнішим для кожного учня. Для цього мають бути задіяні різноманітні і багатосторонні засоби.

Індивідуальне навчання – форма організації навчального процесу, за якої:

- 1) вчитель взаємодіє лише з одним учнем;
- 2) один учень взаємодіє лише з засобами навчання (книги, комп'ютер тощо).

Головною перевагою індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю адаптувати зміст, методи і темпи навчальної діяльності дитини до її особливостей, стежити за кожною його дією і операцією при вирішенні конкретних завдань; стежити за його просуванням від незнання до знання, вносити вчасно необхідні корекції до діяльності як учнів, так і вчителів, пристосовувати їх до постійно змінної, але контрольованої ситуації з боку вчителя і з боку учня. Все це дозволяє учневі працювати економно, постійно контролювати витрати своїх сил, працювати в оптимальний для себе час, що дозволяє досягати високих результатів навчання. Індивідуальне навчання в такому «чистому» вигляді застосовується в масовій школі вельми обмежено (для занять з девіантними дітьми).

Індивідуальний підхід – це:

- 1) принцип педагогіки, згідно з яким в процесі навчально-виховної роботи з групою вчитель взаємодіє з окремими учнями по індивідуальній моделі, враховуючи їх особові особливості;
- 2) орієнтація на індивідуальні особливості дитини в спілкуванні з нею;
- 3) облік індивідуальних особливостей дитини в процесі навчання;
- 4) створення педагогічних умов не лише для розвитку всіх учнів, але і для розвитку кожного дитини окремо.

Індивідуалізація навчання – це:

1) організація навчального процесу, при якому вибір способів, прийомів, темпу навчання обумовлюється індивідуальними особливостями учнів;

2) різні навчально-методичні, педагогічні для психологотипу і організаційно-управлінські заходи, що забезпечують індивідуальний підхід.

Технологія індивідуалізованого навчання – така організація навчального процесу, при якій індивідуальний підхід і індивідуальна форма навчання є пріоритетними.

Технологія програмованого навчання. В 1919 р. в США Е. Паркхарст робив спробу замінити класно-урочну систему індивідуальною роботою з кожним учнем з подальшою роботою кожного учня за планом, виробленому спільно з педагогом. Учні дістали можливість просуватися у вивченні шкільних програм кожен своїм темпом, першу половину дня працювали самостійно, без жодного розкладу. У другій половині дня проходили заняття в групах за інтересами; не заборонялося збиратися в групах або парах, щоб якісь питання або теми обговорювати або опрацьовувати спільно. Цей досвід отримав назву «дальтон-план».

Провідною ідеєю програмованого навчання є формування структури навчального матеріалу, його змісту й обсягу на основі так званих елементів інформації. Зміст кожної теми розбивається на окремі, логічно закінчені частки навчальної інформації – елементи інформації. Ці елементи інформації розміщуються в певній послідовності, що визначається логікою навчального змісту. Якщо учень виконав певні навчальні дії, спрямовані на засвоєння даного елемента, йому пропонується завдання, на яке він має дати відповідь. Це завдання за змістом відповідає тільки даному елементу інформації.

Учневі дається декілька варіантів відповіді, серед яких один правильний. Якщо він вибрав правильний варіант, йому дозволяється приступити до засвоєння наступного елемента інформації. Якщо учень вибрав неправильну відповідь, йому пропонують ще попрацювати над цим елементом або звернутися до таких джерел інформації (підручник, додаткова література), які можуть допомогти правильно зрозуміти даний елемент знань. Після

повторної, але вже правильної відповіді, учень приступає до наступного елементу інформації.

Метод проектів – це комплексний повчальний метод, який дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, дає можливість дитині проявити самостійність в плануванні, організації і контролі своєї діяльності.

Проектну діяльність учнів варто розглядати як особливий вид навчальної активності, що полягає в мотивованому досягненні свідомо поставленої мети для створення навчальних проектів. Для початкової школи прийнятним є розуміння *навчального проекту* як навчально-пізнавального завдання для учнів, спрямованого на розв'язання проблеми, пов'язаної зі створенням суб'єктивно чи об'єктивно цінного освітнього продукту.

Типологія навчальних проектів залежить від цілей і задач навчання та визначається кількома параметрами.

За домінуючою діяльністю.

1. Прикладні. Проектами передбачається розробка та виготовлення виробу, наділеного суб'єктивною новизною. Мета таких проектів – формувати систему інтелектуальних, загальнотрудова і спеціальних знань, умінь і навичок учнів, втілену в кінцевий продукт. У початковій школі їх зміст найчастіше пов'язаний з освітніми галузями "Технологія", "Здоров'я і фізична культура", "Людина і світ".

2. Рольові (ігрові). У проектах засобами гри імітуються соціальні або ділові форми поведінки в схожих з реальними ситуаціях. Їх учасники виконують ролі, зумовлені характером та змістом проектів.

3. Інформаційні (ознайомлювально зорієнтовані). Проекти пов'язані зі збором інформації про певний об'єкт чи явище, аналізом та узагальненням фактів, ознайомленням з ними широкого загалу. Їх дидактичною метою є створити умови, за яких учні самостійно знаходять інформацію, необхідну для розв'язання пізнавальних і практичних задач, отримують досвід роботи з різноманітними інформаційними джерелами.

4. Мистецькі (творчі). Домінуючим аспектом проектів є вільний і нетрадиційний підхід до виконання, оформлення та презентації результату. Такі проекти дають змогу максимально враховувати мистецькі інтереси учасників. Їх метою є ознайомити школярів з культурним надбанням людства; розкрити й розвивати творчий потенціал особистості; розвивати презентаційні уміння і навички.

5. Дослідницько-пошукові. Діяльність учнів спрямовується на вирішення проблеми, результат якої заздалегідь невідомий.

За предметно-змістовим наповненням: монопредметні, міжпредметні, надпредметні (позапредметні).

За характером координації:

з безпосередньою координацією – впроваджуються на початковій стадії ознайомлення учнів з проектною діяльністю; у ході всього проекту вчитель планує діяльність учнів, організовує виконання дослідження, допомагає знаходити необхідну інформацію, вчить опрацьовувати її, стежить за дотриманням визначених термінів виконання проекту, спільно з учнями організовує презентацію результатів, бере безпосередню участь в оцінюванні проектної діяльності;

з прихованою координацією – застосовуються за умови наявності в учнів певного досвіду проектної діяльності; учитель виконує роль рівноправного учасника: більшу активність виявляє на початковому етапі проектування, а далі - консультує.

За кількістю учасників: індивідуальні, парні, групові. Чисельність учасників визначається на етапі планування; вона залежить від загальної теми, провідної проблеми, а також від бажання учасників об'єднуватись за інтересами (чи особистими симпатіями).

За тривалістю:

- короткотривалі – від двох до шести годин (або уроків);
- середньої тривалості – від тижня до місяця;
- довготривалі – від одного до кількох місяців.

Залежно від домінуючої діяльності в навчальному проекті об'єктом може бути продукт, що має практичну або теоретичну цінність. Як правило, така цінність суб'єктивна. З точки зору педагогіки, у проектній діяльності вищу вартість має не сам продукт, а власне досвід проектування.

Робота над навчальним проектом організовується за такими **етапами**:

I. Етап постановки мети – усвідомлення учнями конкретної задачі (організація проекту).

II. Етап планування роботи – вибір раціонального способу дії (планування проекту).

III. Етап виконання – реалізація діяльності, яка супроводжується поточним контролем і перебудовою за необхідності (реалізація проекту).

IV. Етап перевірки результатів, виправлення помилок, зіставлення отриманих результатів із запланованими, підбиття підсумків роботи та її оцінювання (підсумок проекту).

Блокове навчання здійснюється на основі гнучкої програми, що забезпечує учням можливість виконувати всілякі інтелектуальні операції і використовувати набуті знання для вирішення певних навчальних завдань. Виділяються наступні послідовні блоки такої програми, що передбачають гарантоване засвоєння визначеного темою матеріалу:

- інформаційний блок;
- тестово-інформаційний (перевірка засвоєного);
- коректувально-інформаційний (в разі невірної відповіді – додаткове вивчення);
- проблемний блок: вирішення завдань на основі отриманих знань;
- блок перевірки і корекції.

Впродовж останніх десятиліть у педагогічній науці розробляється теорія **колективних способів навчання**. Вона полягає в застосуванні:

- Систематичних колективних занять (кожний учень повинен знати і вміти робити те, що знає і вміє робити той, хто його навчає, тобто досягається завершеність у навчанні й вихованні);

- Принципу обов'язкового і безперервного передання знань (усі учасники занять повинні викладати навчальний матеріал один одному, а здобуте передавати, навчився сам – учи іншого);
- Принципу колективної праці (усі працюють з усіма, і всі вчаться у всіх, тобто реалізується закон життя здорового колективу – загальна співпраця і взаємодопомога товаришів);
- Принципу відповідності до психофізичних можливостей, здібностей кожного учасника занять, через різновіковий склад навчального колективу;
- Одночасного вивчення різних тем різними учнями (усі учасники самостійно, без попереднього пояснення й інструктажу педагога вивчають одночасно різні теми, виконують різні функції);
- Принципу співробітництва, проявлення педагогічних здібностей; організований у такий спосіб педагогічний процес щодня тренує членів різновікового самоосвітнього колективу у прояві турботи про ближнього, формує вміння встановлювати між особистісні контакти, вміння співпрацювати, переживати;
- Принципу вивчення навчального матеріалу великими блоками на інтенсивній інтегративній основі, тобто шляхом «занурення».

Колективним способом навчання є така його організація, при якій навчання здійснюється шляхом спілкування в динамічних парах, коли кожен вчить кожного.

Ідея навчання учнів самими учнями бере свій початок з давнини, а в новий час була найяскравіше втілена в так званій белланкастерській системі взаємного навчання. Суть цієї системи полягала в тому, що старші учні спочатку під керівництвом вчителя самі вивчали матеріал, а потім, отримавши відповідну інструкцію, навчали тих, хто знає менше. Це дозволяло одному вчителю навчати відразу багато дітей, здійснювати масове їх навчання, але сама якість цього навчання була вкрай низькою. Цим і пояснюється те, що белланкастерська система не набула широкого поширення. *Означена технологія спирається на низку принципів:*

- завершеності, або орієнтації на вищі кінцеві результати;
- безперервної і невідкладної передачі отриманих знань один одному;
- співпраці і взаємодопомога між учнями;
- різноманітності тем і завдань (розподіл праці);
- різнорівневий (різновіковий) учасників педагогічного процесу;
- навчання за здібностями індивіда;
- педагогізації діяльності кожного учасника.

Існує п'ять рівнів колективної навчально-пізнавальної діяльності:

1. Фронтальна (одночасна) робота в класі, направлена на досягнення загальної мети.

2. Робота в статичних парах.

3. Групова робота (на принципах диференціації).

4. Міжгрупова робота (кожна група має своє завдання в загальній меті).

5. Фронтально-колективна діяльність при активній участі всіх школярів.

Під час групової роботи вчитель виконує всілякі функції: контролює хід роботи в групах, відповідає на питання, регулює спори, порядок роботи і в разі крайньої необхідності надає допомогу дітям, що не встигають або групі в цілому.

Групова форма роботи на уроці може застосовуватися для вирішення майже всіх основних дидактичних завдань. Найбільш застосована і доцільна вона при проведенні практичних робіт, лабораторних і робіт-практикумів з природничо- наукових предметів; при здобутті навиків розмовної мови на уроках іноземної мови (робота в парах); на уроках трудового навчання при вирішенні конструктивно-технічних завдань; при вивченні текстів, копій історичних документів і т. д. У ході такої роботи максимально використовуються колективні обговорення результатів, взаємні консультації.

Технологічний процес групової роботи складається з таких елементів:

- 1 Підготовка до виконання групового завдання.
 - а) Постановка пізнавальної задачі, або проблеми.
 - б) Інструктаж проведення роботи.

- в) Розподіл дидактичного матеріалу по групах.
- 2 Групова робота.
- а) Ознайомлення з матеріалом, планування роботи.
 - б) Розподіл завдань у групі.
 - в) Індивідуальне виконання завдань.
 - г) Обговорення загального завдання в групі (зауваження, доповнення, узагальнення).
 - д) Підбиття підсумків групового завдання.
- 3 Заключна частина.
- а) Оприлюднення результатів роботи в групах.
 - б) Аналіз пізнавальної задачі, рефлексія.
 - в) Загальний висновок про групову роботу і досягнення кінцевої мети.

Групова форма роботи на уроці може бути застосована для рішення всіх загальних дидактичних задач, але найбільш доцільна для проведення практичних та лабораторних робіт. Існуючі моделі групової роботи, які залежать від мети уроку та форм організації навчального процесу, можуть бути використані як на уроці засвоєння знань, так і застосування знань, умінь та навичок на різних етапах уроку.

Питання для самоперевірки

1. Які позитивні і негативні сторони індивідуального навчання?
2. Хто може здійснювати керівництво індивідуальним навчанням?
3. За яких умов відбувається колективна форма навчання?
4. Які механізми колективного навчання?
5. Який закордонний досвід групового навчання?

Тема 7. Ігрові технології навчання

Мета: розкрити дидактичну сутність ігрової діяльності учнів в навчальному процесі початкової школи.

План:

1. Роль гри в навчальній діяльності учнів.
2. Класифікація ігрових педагогічних технологій.
3. Ігрові прийоми організації діяльності учнів на уроці.

Література до теми:

1. Кудикіна Н. В. Теорія ігрової діяльності дітей : монографія. Київ: ун-т ім.Бориса Грінченка, 2012. 235 с.
2. Педагогічні технології: теорія та практика: навч.-метод. посіб. / за ред. М.В.Гриньової. Полтава: АСМІ, 2006. 230 с.
3. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2014. 267 с.
4. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі : посібник. 2-ге вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.

Гра – це складне, багатогранне явище, яке неможливо однозначно трактувати. Навчальна гра може тривати від кількох хвилин до цілого уроку й може використовуватися на різних етапах, а також у позакласній роботі.

Гра – різновид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається і вдосконалюється управління поведінкою.

Більшості ігор властива низка ознак:

- вільна розвиваюча діяльність, яка робиться лише за бажанням дитини, задля задоволення від самого процесу діяльності, а не тільки від результату (процедурне задоволення);
- творчий, у значній мірі імпровізаційний, дуже активний характер цієї

діяльності («поле творчості»);

- емоційна піднесеність діяльності, суперництво, змагальність, конкуренція, атракція тощо (почуттєва природа гри, «емоційна напруга»);
- наявність прямих або непрямих правил, які відображають зміст гри, логічну та часову послідовність її розвитку.

На відміну від ігор взагалі, навчальна (дидактична) гра має істотну ознаку – чітко поставлену мету навчання з орієнтацією на відповідний педагогічний результат, який є обґрунтований і характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

Навчальні ігри мають певні істотні характеристики та сталу структуру.

До основних взаємопов'язаних компонентів гри належать:

- ігрова задумка;
- правила;
- матеріальне забезпечення;
- ігрові дії;
- дидактичні завдання (пізнавальний зміст);
- результат гри.

Ігрові технології становлять цілісне утворення, що охоплює певну частину навчального процесу, об'єднане спільним змістом, сюжетом, персонажем. При цьому ігровий сюжет розвивається яскраво, що допомагає його глибше зрозуміти, краще відчутти досліджуваний матеріал. Таке навчання допомагає активізувати пізнавальний процес, засвоїти низку навчальних елементів.

Ігрові технології навчання відрізняються від інших технологій тим, що гра:

- 1) добре відома, звична й улюблена форма діяльності для людини будь-якого віку;
- 2) ефективний засіб активізації. У грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічні бар'єри;

3) мотиваційна за своєю природою (по відношенню до пізнавальної діяльності вона вимагає від учнів ініціативності, творчого підходу, уяви, цілеспрямованості);

4) дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь, навичок;

5) багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом;

6) переважно колективна, групова форма роботи, в основі якої знаходиться змагання. В якості суперника може бути як сам учень (переконав себе, покращив свого результату), так і інший суб'єкт;

7) має кінцевий результат. У грі учасник має отримати приз: матеріальний, моральний (грамота, широке оголошення результату, заохочення) психологічний (самоствердження, самооцінка);

8) має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат.

Залучення ігрових технологій у навчальний процес початкової школи обумовлене низкою переваг:

- гра мотивує, стимулює й активізує пізнавальні процеси школярів – увагу, сприйняття, мислення, запам'ятовування й уяву;

- гра вимагає використання отриманих знань, тож підвищує їх міцність;

- підвищення інтересу до предмета практично у всіх учнів класу;

- гра активізує «ближню перспективу» в навчанні;

- ігри дозволяють розвивати спеціальні здібності учнів до знань;

- гра дозволяє гармонійно поєднати емоційне та логічне засвоєння знань, за рахунок чого учні одержують міцні, усвідомлені та відчутні знання;

- гра задіює "ближню перспективу" в навчанні;

- ігри дозволяють розвивати спеціальні здібності учнів до знань;

- гра дозволяє гармонійно поєднати емоційне та логічне засвоєння знань, за рахунок чого учні одержують міцні, усвідомлені та відчутні знання.

Місце і роль ігрової технології у навчальному процесі, вдале поєднання елементів гри та навчання, багато в чому залежать від розуміння вчителем функцій та класифікації педагогічних ігор.

На сьогодні ігри, що залучаються у освітній процес класифікуються:

- за галуззю діяльності – фізичні, інтелектуальні, трудові, соціальні, психологічні;
- за характером педагогічного процесу:
 - а) навчальні, тренувальні, контролюючі та узагальнюючі (щодо етапу навчальної діяльності);
 - б) пізнавальні, виховні, розвиваючі (щодо провідної мети діяльності);
 - в) репродуктивні, продуктивні, творчі (щодо рівня пізнавальної активності учнів);
 - г) комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні та інші(щодо провідного напрямку особистісного впливу).
- за предметною галуззю виділяються ігри з усіх шкільних дисциплін;
- відповідно до ігрового середовища – ігри з предметами і без предметів, настільні, кімнатні, на вулиці, на місцевості, комп'ютерні тощо.

Варіантом предметної гри можна вважати будь-яку гру настільного типу, що потребує певного інвентарю (це можуть бути також звичайні приладдя для письма, малювання тощо, за допомогою яких виконуються ігрові завдання). У багатьох педагогів роками створюється ігротека з десятками і сотнями таких ігор.

Сюжетні ігри вирізняються більш чіткою визначеністю ігрових етапів, наявністю правил, що спрямовують, але в той же час і обмежують діяльність учасників. До них відносяться, зокрема, ігри-подорожі, популярні у молодшій та середній віковій групі, тощо.

Ігри-драматизації являють собою розігрування в особах фрагментів літературних творів чи інших сценаріїв. Вони не ставлять за мету певний виокремлений результат, він міститься в самому процесі гри. Це – зростання творчого потенціалу учасників, розвиток естетичних нахилів дітей, деталізація певних етичних моментів, збудження інтересу до наукових фактів тощо. Частіше зустрічаємося з ними при вивченні предметів гуманітарного

циклу, але окремі творчі педагоги успішно застосовують драматизацію на уроках з фізико-математичних, природничих та інших дисциплін.

Близькоспорідненою з драматизацією є рольова гра. Її часто ототожнюють з діловою, але відмінною є спрямованість на соціальні аспекти розвитку особистості дитини. Так, на уроці літератури може бути застосована гра "Суд над літературним героєм", завданням якої є реалізація об'єктивного підходу до іншої особистості – багатовимірне завдання, що не обмежується суто дидактичними цілями, хоча й впливає з них.

Водночас ігрові педагогічні технології охоплюють широкий спектр методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. На відміну від ігор взагалі, педагогічна гра має істотну ознаку – чітко поставлену мету навчання й відповідні їй педагогічні результати, які можуть бути обґрунтовані, виділені в явному вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю. Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, що виступають як засіб спонукання, стимулювання до навчальної діяльності.

Реалізація ігрових прийомів і ситуацій при визначеній формі занять відбувається за такими основними напрямками:

- дидактична мета ставиться перед учнями у формі ігрового завдання;
- навчальна діяльність підкоряється правилам гри;
- навчальний матеріал використовується в якості її засобу;
- у навчальну діяльність уводиться елемент змагання, що переводить дидактичне завдання в ігрове;
- успішне виконання дидактичного завдання пов'язується з ігровим результатом.

Місце та роль ігрової технології в навчальному процесі, зв'язок елементів гри та учіння в багатьох випадках залежить від розуміння вчителем функцій та класифікації педагогічних ігор. Ігрова технологія містить спектр цільових орієнтацій:

1. Дидактичні: розширення кругозору, пізнавальна діяльність; застосування знань, умінь, навичок в практичній діяльності; формування умінь і навичок, необхідних в практичній діяльності; розвиток трудових навичок.

2. Виховуючі: виховання самостійності, воля; формування певних підходів, позиції, етичних, естетичних і світоглядних установок; виховання співпраці, колективізму, товариськості, комунікативності.

3. Розвиваючі: розвиток уваги, пам'яті, мови, мислення, умінь порівнювати, зіставляти, уяви, фантазії, творчих здібностей, емпатії, рефлексії, вміння знаходити оптимальні рішення.

4. Соціалізуючі: залучення до норм і цінностей суспільства; пристосовування до умов середовища; стресовий контроль, саморегуляція; навчання спілкуванню, психотерапія.

Шляхи використання ігрових технологій в умовах початкової школи:

- рольові ігри на уроці (інсценування);
- ігрова організація навчального процесу з використанням ігрових завдань (урок-змагання, урок-конкурс, урок-подорож, урок-КВК);
- ігрова організація навчального процесу з використанням завдань, які зазвичай пропонують на традиційному уроці (знайти орфограму, виконати один із видів розбору тощо);
- використання гри на певному етапі уроку (початок, середина, кінець; знайомство з новим матеріалом, закріплення знань, умінь, навичок, повторення та систематизація вивченого);
- різні види позакласної роботи (лінгвістичний КВК, екскурсії, вечори, олімпіади тощо), які можуть проводитись між учнями різних класів однієї паралелі.

Гру можна запроваджувати в певну частину уроку відповідно до його дидактичних завдань. Наприклад, під час опитування або закріплення нового матеріалу, тому що ігри-вправи розвивають пам'ять, увагу, кмітливість учнів, активізують навіть учнів із низькою мотивацією до навчання. У процесі гри в

учнів виробляється звичка зосереджуватися. самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні. Коли вчитель використовує на уроці елементи гри, то в класі створюється доброзичлива обстановка, бадьорий настрій, бажання вчитися. Плануючи урок, учитель має уважати на всіх учнів, добирати ігри, які були б цікаві й зрозумілі.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягають особливості педагогічної гри?
2. Яке місце ігрових технологій серед інших видів діяльності учнів на уроці?
3. Чи має застосування ігрових технологій вікові обмеження?
4. У чому специфіка соціоігрової педагогіки?
5. Яка мета ігрових завдань у світлі особистісно орієнтованого навчання?
6. Як керувати ігровою діяльністю, щоб забезпечити усебічний розвиток учнів?
7. Як побудувати урок за законами режисури педагогічної дії?

Тема 8. Системні педагогічні технології

Мета лекції: ознайомити майбутніх педагогів з провідними ознаками системних інноваційних технологій.

План лекції.

1. Технологія саморозвитку (М.Монтесорі).
2. Вальдорфська педагогіка (Р.Штейнер).
3. Технологія вільної праці (С.Френе).
4. Школа діалогу культур (В.Біблер).

Література до теми:

1. Бондар В. І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтезорі : навч. посіб. Полтава: РВВ ПДАА, 2009. 251 с.
2. Вальдорфська педагогіка в Україні: З повагою до дитини: зб. ст.: матеріали міжнар. пед. читань «Пошук життєвого шляху». Київ : НАІРІ, 2009. 166 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-тє вид., доп. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
4. Дичківська І. М. М. Монтезорі: теорія і технологія: навчально-методичний посібник для використання в навчальному процесі. Київ : Слово, 2009. 303 с.
5. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

Системні технології удосконалюють весь педагогічний процес освітнього закладу. Кожна з них має засновану на конкретному філософському вченні теоретичну модель, засоби і методи практичного застосування. Водночас жодна системна педагогічна технологія не може претендувати на утвердження в усій сфері освіти і, зважаючи на свою унікальність, бути ізольованою від суспільства.

Педагогічний доробок М. Монтезорі охоплює концепцію і технологію виховання й навчання дітей віком від 2,5 до 12 років. Провідна ідея вчення М. Монтезорі полягає в необхідності створення педагогом предметно-просторового середовища, в якому дитина могла б найповніше розкрити свій внутрішній потенціал у процесі вільної самостійної діяльності. Це середовище має забезпечити розвиток кожної дитини за її індивідуальним темпом. Завдання педагога полягає насамперед у наданні дитині засобів для саморозвитку і розкритті правил їх використання. Такими засобами є автодидактичні (самонавчаючі) Монтезорі-матеріали, з якими дитина працює, спочатку наслідуючи педагога, діючи за зразком, а потім – само-

стійно виконуючи різноманітні вправи. На цій підставі у педагогічній системі Монтессорі можна виокремити такі ключові моменти:

- 1) навколишнє підготовлене середовище і вправи для розвитку моторики, сенсорики (відчуття) та інтелекту;
- 2) педагог, який створює, готує розвивальне середовище.

Центральне місце у педагогічній технології М.Монтессорі належить дидактичному матеріалу, який є важливим засобом становлення фізичних і психічних функцій дитини, розвитку її творчості, уваги, волі, навчання письма та елементарної математики. Допомога педагога при цьому незначна, а керівництво діяльністю дитини є опосередкованим.

Користування Монтессорі-матеріалами має бути підпорядковане таким основним правилам:

- 1) діти повинні шанобливо ставитися до матеріалів;
- 2) використовувати матеріали охайно і свідомо;
- 3) для виконання певної вправи дитина має взяти всі необхідні матеріали, а закінчивши вправу, повернути їх на місце у первинному вигляді;
- 4) дитина має право користуватися матеріалом самостійно, без участі інших дітей і педагога.

Важлива роль при цьому належить *презентації (основному уроку)* – демонстрації дитині правильного використання нового матеріалу. Її мета полягає не лише в ознайомленні з основними якостями і застосуванням матеріалу, а й у створенні для педагога можливостей більше дізнатися про дитину та її внутрішній розвиток.

У Монтесорі-школі уроків немає. День починається з загального кола. Педагоги інколи називають це коло рефлексією, тому що саме тут відбуваються перші спроби осмислити дійсність, передати засобами мови відчуття або спостереження, і через опис події і його аналіз прийти до формулювання питання та наблизитися до проблеми.

Запропонована М.Монтессорі технологія саморозвитку передбачає ретельне вивчення фізичного і психічного розвитку дитини. В основу такого

вивчення, а відповідно і виховання дітей, покладено так звану *сенсорну культуру* – культуру сприйняття зовнішнього світу. Таке виховання має дві мети: біологічну, яка допомагає полегшити природний розвиток особистості, і соціальну, що дає змогу підготувати особистість до повноцінного життя у навколишньому середовищі.

В основі вальдорфської педагогіки заснованої Р.Штейнером (1861-1925). закладено антропософське вчення про індивідуальність людини, основні компоненти якої тіло, душа і дух. Р. Штейнер писав про чотири могутніх галузі цивілізації – пізнання, мистецтво, релігію і моральність, які можуть гармонійно поєднуватися в одному корені – людському «Я». Це «Я» виступає у трьох головних функціях людської душі – волі, почуттях та мисленні, які перебувають у стані безперервного руху. Відтак мета педагогіки – розвивати новий спосіб пізнання. Адже для фізичних почуттів відкритий лише фізичний світ, а людина – істота духовна, яка має, крім фізичного тіла, ще й душу. Р. Штейнер надавав особливого значення розвитку «духу» та «душі», а також розкриттю здібностей душі дитини, сприянню її духу в житті.

Вальдорфські школи, метою яких є глибинне вивчення природи дитини, розвиток її прихованих здібностей шляхом поєднання з навколишнім світом, дають повну середню освіту (12 років навчання; для вступників до університетів є 13-й – абітурієнтський клас).

При організації навчально-виховного процесу вчителі виходять з ритмічності життя дитини (кожний з ритмічних відрізків висуває специфічні вимоги). Характерним для навчання є періодичність викладання предметів (наприклад, математика щодня протягом 3–5 тижнів, потім викладають інший предмет); вивчення живопису, скульптури; драматургія, ліплення, гра на музичних інструментах; залучення до ткацтва, обробки металів, опрацювання книг, ковальської справи. Особливим видом художніх занять є евритмія – адекватне відображення музики засобами рухів, пластики.

Головною дійовою особою в школах виступає класний учитель, обов'язком якого є організація майже всієї навчально-виховної роботи з

учнями протягом перших восьми років навчання. Він опрацьовує зміст і навчає основних загальноосвітніх предметів; створює і підтримує в інтересах виховання тісну взаємодію між учнями й учителями, між школою й батьками.

Наприкінці навчального року класний учитель складає загальну психолого-педагогічну характеристику кожного учня. Вальдорфські установи автономні й не мають керівних інстанцій, керуються педагогічною радою (посада директора відсутня).

Технологія французького педагога Селестена Френе (1896–1966) «Школа успіху і радості» заснована на ідеях гуманізму і самовідданої любові до особистості дитини. У ній запропоновано оригінальне розв'язання проблеми організації життя дітей, різноманітні експерименти щодо активізації їх пізнавальної діяльності, форми і методи виховної роботи.

Основою педагогічної технології С.Френе є сформульоване «ядро цінностей», до якого належать: здоров'я дитини визнання дитячого прагнення до максимального саморозвитку, створення сприятливого для розвитку дітей середовища, забезпечення «природного, живого і всебічного виховного процесу». Головна мета виховання за С.Френе – «максимальний розвиток особистості дитини в розумно організованому суспільстві, яке буде служити їй і якому вона сама буде служити». Основними засобами реалізації цієї мети С. Френе вважав природу, працю в школі-майстерні, розумову діяльність під час індивідуальних занять за планом і графіками, художню творчість, набутий у процесі трудової діяльності власний досвід дитини. У школі Френе:

- немає навчання, а є дослідження проблем, проби, експериментування, аналіз, порівняння;
- немає домашнього завдання, але постійно задаються питання – удома, на вулиці, в школі;
- немає уроків від дзвінка до дзвінка;
- немає оцінок, але наголошуються особисті просування – через взаємооцінювання дітей і педагогів;

- немає помилок – бувають непорозуміння, розібравшись в яких спільно зі всіма, можна їх не допускати;
- немає програм, але є індивідуальні і групові плани;
- немає традиційного вчителя, але вивчають самі форми організації загальної справи, що проектується педагогом спільно з дітьми;
- педагог нікого не виховує, не розвиває, а бере участь у вирішенні загальних проблем;
- немає правил, але класом правлять прийняті самими дітьми норми спільного життя;
- немає повчальної дисципліни, але дисциплінує самовідчуття власної і колективної безпеки і спільного руху;
- немає класу в загальному сенсі, а є дитячо-доросле співтовариство.

Пізнання під час занять у класах відбувається у процесі постійного висунення і перевірки гіпотез – природничо-наукових, лінгвістичних, математичних та ін. При цьому кожен має право помилятися, що є необхідним етапом на шляху пізнання. Головне, щоб кожна помилка була проаналізована, для чого дітям необхідно освоїти такі прийоми мислення, як порівняння, аналіз, синтез.

Провідним є метод проектів. Група вибудовує колективні проекти, які обговорюються, приймаються, вивішуються на стінах (це можуть бути будь-які, навіть найфантастичніші плани). Педагог втручається лише тоді, коли проекти порушують свободу інших. У процесі виконання проекту кожен учень може виступити по відношенню до іншого як вчитель.

Самоврядування. У школі створюється кооператив, на чолі якого – виборна рада, що керує самоосвітою учнів. Процедура підведення підсумків спирається на дитячу самоврядність і самоорганізацію, відбувається регулярно: в молодших – щодня, в старших – за потребою.

Культ інформації. Важливо мати знання, але ще важливіше знати, де і як їх добути. Інформація є в книгах, аудіовізуальних і комп'ютерних засобах, перевага надається особистому спілкуванню з власником інформації.

Планування. Підручники в школі замінені особливими картками, що містять порцію інформації, конкретне завдання або контрольні питання. Учень вибирає для себе певний набір карток (індивідуальну програму навчання). Френе створив прообраз програмованого навчання – повчальну стрічку, до якої прикріплялися послідовно картки з інформацією, з вправою, питанням або завданням і контрольним завданням. Кожен складає за допомогою вчителя індивідуальний тижневий план, в якому відбиваються всі види його роботи.

Культ праці. У школі створюється шкільний кооператив, членами якого є всі учні. У режимі дня передбачена робота в майстернях, саду, тваринному дворі. Кооперативом керує виборна рада, раз на тиждень проходять загальні збори. Велика увага надається гласності. Кожен заповнює чотири колонки загального аркуша-газети: «Я зробив», «Я хотів би», «Я хвалю», «Я критикую».

Культ здоров'я. Турбота про здоров'я дитини включає заняття, пов'язані з рухом, фізичною працею, вегетаріанський режим, методики натуральної медицини; вища планка тут – гармонія стосунків з природою.

Школа діалогу культур (автор В.С. Біблер) набула актуальності в умовах зростання культуруотворюючої виховної ролі школи. Результатом виховної діяльності повинна стати базова культура особистості. Головне в культурі – не предмети і знання, а цінності та норми, способи мислення та творчість. Тому учні повинні не заучувати правила, а займатися пошуком і дослідженнями. Історична послідовність відповідає закономірностям розвитку мислення сучасної європейської дитини.

Методологічною основою інновації є положення про те, що мислення особистості, яка формується, повинно вступати в діалогічне спілкування з попередніми формами культури (античності, середньовіччя, Нового часу), а також із представниками різних поколінь, які взаємодіють у єдиному часовому просторі. Відтак початком навчання учні починають опановувати античну механіку, математику, трагедію, філософію учні освоюють як мо-

менти цілісної античної культури. Відтворюються в цьому циклі й античні ремесло та фізична культура.

«Школа діалогу культур» ґрунтується на низці положень:

1) проектування на весь процес навчання особливостей сучасного мислення – мислення «людини культури»;

2) відповідність послідовності класів послідовності сучасного освоєння та осмислення основних історичних культур, що змінювали одна одну в європейській історії, – античної, середньовічної, культури Нового часу, сучасної культури;

3) організація навчання в кожному навчальному циклі на основі внутрішнього діалогу, властивого конкретній культурі, і на цій основі систематичного діалогу, спілкування між різними класами, учнями різного віку, різними культурами, діалогу навколо основних «точок подиву» – вихідних загадок буття і мислення;

4) організація навчання не на основі підручника, а на основі реальних текстів конкретної культури. Результат роботи учня, його спілкування з учителем та з учнями різного віку реалізується в кожному навчальному циклі (в кожній культурі) й у формі авторських текстів-творів, побудованих за творчими законами культури, що вивчається;

5) створення автором-педагогом особливих для кожного класу і для кожного педагога програм, що передбачають особливі наскрізні проблеми, навколо яких розгортається весь навчальний процес у школі.

Основним навчальним матеріалом у «Школі діалогу культур» є не підручник, а антологія текстів конкретної культури. Робота учнів полягає у створенні авторських текстів-творів у контексті діалогу з цією культурою і міжкультурного діалогу. Так, у початкових класах предметом навчання є не окремі цілісні культури, а навчальний діалог, у ході якого звична навчальна дія (наприклад, звуковий аналіз або додавання натуральних чисел) піддається сумніву: «Що таке число?», «Що таке додавання?», «Що таке окремий звук?».

«Як виникають звуки музики?», «Чи є термометр живим?», «Як зроблена чарівна казка?» тощо.

Згідно з технологією «Школи діалогу культур» діалог постає як форма організації навчання і як принцип організації змісту науки. Своїм завданням школа В. Біблера вважає не тільки передавання знань, прилучення до культури, формування певного бачення світу, а й розвиток і збереження особистісної логіки, творчої уяви вихованця і педагога.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність понять «духовний зародок», «всотуючий розум», «здатність до самобудівництва».
2. Охарактеризуйте сенситивні періоди розвитку (за М. Монтессорі).
3. З'ясуйте суть феномену «підготовлене середовище».
4. Яку роль відведено педагогу в технології М. Монтессорі?
5. Розкрийте особливості використання дидактичного матеріалу М. Монтессорі.
6. Прокоментуйте твердження М. Монтессорі: «Дитина сама знає основні шляхи до саморозкриття особистості. Головне – не заважати їй у цьому».
7. Розкрийте своєрідність антропософської теорії розвитку людини.
8. Наскільки узгоджуються між собою теорія життєвих ритмів
9. Р. Штейнера і традиційний педагогічний принцип урахування вікових особливостей дитини?
10. У чому полягають особливості організації педагогічного процесу вальдорфських шкіл і дитячих садків?
11. Які переваги й слабкі сторони з погляду сучасної дидактики має заглиблення через періодичну систему навчальних епох?
12. Як співвідносяться слово, думка, символ, рух у вальдорфській педагогіці?
13. Розкрийте значення евритмії у формуванні особистості дитини.
14. Як ви розумієте слова Р. Штейнера: «Архітектура школи повинна

відображати рух людської душі і відкидати «диктатуру прямого кута»?

15. У чому полягає альтернативність педагогічної технології С. Френе щодо традиційних форм навчання й виховання?

16. Наскільки сумісні у цілісному навчально-виховному процесі цілеспрямована стимуляція активності та свободи самовираження учнів? Відповідь обґрунтуйте.

17. Охарактеризуйте головні засоби реалізації мети педагогічної технології С. Френе.

18. Чи можлива соціалізація особистості дитини через систему дитячого самоуправління, та які її шляхи?

19. Розкрийте суть концептуальної ідеї технології С. Френе про опори-бар'єри.

20. Як еволюціонувало в сучасну епоху усне і письмове спілкування? Охарактеризуйте роль інформації в сучасному суспільстві.

21. Проаналізуйте систему планування та оцінювання навчальної роботи у школі С. Френе.

Тема 9. Модульні та локальні педагогічні технології

Мета лекції: розвивати у студентів вміння застосовувати інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій.

План лекції.

1. Технологія раннього і інтенсивного навчання грамоті (М.О.Зайцев).
2. Технології раннього навчання Г. Домана.
3. Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка.

Література до теми:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-те вид., доп. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.

2. Зайчук, В. О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Луцьк : Твердиня, 2009. 312 с.

3. Коновалова М. В., Куликова Ю. О., Семиволос О. П. Педагогічні технології: інструментарій, механізми, технологічна карта. Харків : Основа, 2016. 96 с.

4. Сучасні шкільні технології. Ч. 1-2. / упоряд. І.В.Рожнятковська, В.С. Зоц. Київ : Вік, 2011. 231 с.

Модульні та локальні технології спрямовані на удосконалення певної частини педагогічного процесу, в якому модулем є самостійна функціональна частина. Локальні технології охоплюють лише окремі ланки педагогічного процесу і не пов'язані між собою. Модульні та локальні інноваційні педагогічні технології використовуються як самостійні або як такі, що становлять елементи системних технологій. Яскравим прикладом сучасної педагогічної інноватики виступають технології раннього навчання розроблені М.О.Зайцевим (1939–2018), засновані на принципово нових підходах до навчання грамоти та математики.

Принциповим положенням технології є одночасний розвиток мовлення дітей з навчанням їх читання. За такого підходу читання розглядається не як передумова «прискореного розвитку», а як процес оволодіння новою мовною реальністю – письмовим мовленням. Технологія відмінняє обов'язкове сидіння за столами, і не регламентує поведінку дітей. Навчання читання поєднується з грою та співом. Наприклад, запам'ятовування складів відбувається у формі коротких складових пісеньок (використовуються як фонетична розминка, яка супроводжуються рухами).

Технології раннього навчання спрямовані на опанування грамоти та математичний розвиток дітей. Технологія навчання грамоти пропонує оригінальний шлях до читання через письмо (від письма кубиками – до читання).

Гра-посібник «Кубики Зайцева» містить 52 картонки, які можна легко скласти в кубики, три таблиці та методичні коментарі. Кубики поділяють за різними критеріями:

- за кольоровими ознаками (колір, поєднання кольорів, одно-, дволітерні склади з буквами трьох кольорів);
- за об'ємом кубики поділяють на великі й маленькі, великі подвійні (склеєні один з одним), маленькі подвійні;
- за звучанням наповнювача (кубики Зайцева, що звучать): «золоті», «залізні», «дерев'яні», «залізньо-дерев'яні», відсутність звуку;
- за вібрацією наповнювача, яка сприймається пальцями руки, що тримає кубик;
- за вагою;
- за поєднаннями ознак.

Навчання читання за кубиками М. Зайцева відбувається у три етапи:

1. Ознайомлення з кубиками і таблицями, вивчення складів.
2. Читання одного слова. Дітям, які вже вміють викладати з кубиків різні слова, пропонують так звані складові картки (написані яскравим великим шрифтом).
3. Читання тексту, ігри-тексти з кубиками. Цей етап передбачає закріплення вміння дітей впевнено читати.

Розвивальний ефект технології навчання читання досягається завдяки складовому, а не фонемному принципу навчання; поєднанню навчання зі співами; використанню всіх видів пам'яті; максимальній наочності. Цей підхід реалізується і у формуванні в дітей елементарних математичних уявлень.

Гра-посібник «Столик» («Мільярдер») зорієнтована на математичний розвиток дітей. Базується вона на використанні двох наборів картонних смуг (числових стрічок) завдовжки 65 см по 10 шт. у кожному, з рядами чисел: від 0 до 9, від 10 до 19... від 90 до 99, завширшки від 6 до 23 см (ширина смуги зростає із збільшенням значення числового ряду). Відмінність наборів

полягає в тому, що в одному десятку представлений пірамідкою з кружечків, набраних як $4 + 3 + 2 + 1$, у другому — двома рядами квадратиків $5 + 5$. Застосовують і дві таблиці – зелену, що знайомить з використанням знаків «+», «-», «=» на елементарних арифметичних прикладах; і червону, яка допомагає дитині зрозуміти математичні дії множення і ділення.

Для ознайомлення дітей з числовою стрічкою М. Зайцев пропонує низку вправ:

1. Порахуй, переводячи указку з клітинки в клітинку і голосно називаючи числа, від початку до кінця стрічки.
2. Порахуй по порядку: 0, 10, 20, 30....100, якщо розташувати картку з написаними на ній цифрами під зображенням нуля.
3. Покажи, скільки тобі років. Дитина на числовій стрічці показує (як правило, з ентузіазмом), скільки їй років.

Однією зі складових успіху технологій Зайцева є неухильне дотримання принципу «від конкретного до абстрактного, від конкретно-образного до словесно-логічного».

Американським дитячим лікарем і психологом Г. Доманом (1919–2013) створена сучасна теорія і широка практична програма раннього навчання дітей, зручна для застосування не лише в навчально-виховних закладах, а й у домашніх умовах.

Технологія навчання дітей читанню принципово відрізняється від загальноприйнятої. Називаючи дитину «лінгвістичним генієм», Г.Доман переконаний, що їй потрібно вчити читати не за буквами і складами, а відразу словами, оскільки це значно простіше і доступніше для дітей будь-якого віку, починаючи з 6-8 місяців. Це означає, що дитина може навчитися читати (про себе) раніше, ніж говорити. Технологія придатна і для навчання читання дітей іноземними мовами.

Як свідчать дослідження Г.Домана, дитина запам'ятовує певне слово, побачивши і почувши його 12 - 15 разів. Для цього рекомендується писати слова на смужках щільного паперу, червоними прописними буквами

заввишки 7,5 см, оскільки великі букви максимально прості для зору, а червоний колір здатний привернути увагу дитини. Поступово можна переходити на чорні букви меншого розміру.

Протягом 5 - 6 днів дитині показують набори слів (по п'ять у кожному), починаючи з одного набору і поступово збільшуючи їх кількість до п'яти. Кожний із них показують дитині тричі на день протягом 5 днів, кожне слово – до 1 секунди. За день проводять 15 занять тривалістю 5-7 секунд, з інтервалом не менше півгодини. Далі у кожному наборі щодня замінюють одне слово на нове.

Дитина будь-якого віку, навчаючись читати, долає 5 етапів, на яких об'єктами її уваги є:

- 1) окремі слова;
- 2) словосполучення;
- 3) прості речення;
- 4) поширені речення;
- 5) книги.

Перші 15 слів, які пропонують дитині для читання, мають бути найзнайомішими і найприємнішими для неї. Зазвичай, це її ім'я, імена родичів, назви улюблених продуктів і видів діяльності, предметів домашнього побуту та ін. Потім дають слова, які позначають частини тіла, елементи будинку і предмети побуту продукти харчування тощо. Наступна група слів містить дієслова. Кожне нове слово супроводжують демонстрацією дії, яку воно позначає. Пізніше пропонують прикметники.

На кожному новому етапі поступово зменшують висоту букв, дотримуючись правила, яке забороняє одночасно зменшувати розмір шрифту і збільшувати кількість слів.

Технологія навчання дітей математики. Її застосовують у ранньому віці (2,5–3 років), оскільки вона дає змогу навчити мозок дитини розрізняти кількість і, як наслідок, усі обчислення здійснювати як операції з множинами,

за рахунок чого і досягається їх швидкість. Навчання дітей математики згідно з цією технологією передбачає 5 етапів:

- 1) упізнавання кількості;
- 2) упізнавання рівності;
- 3) розв'язання прикладів;
- 4) упізнавання цифр;
- 5) упізнавання рівності з цифрами.

Суть технології Г. Домана найчіткіше окреслює перший етап. Для впізнавання кількості виготовляють комплект карток з червоними кружальцями, від 1 до 100. Навчання починають з карток, на яких нанесені кружальця від 1 до 5. Дитині тричі на день послідовно показують картки з кількістю кружалець від 1 до 5 і називають відповідне число. Наступного дня проводять три заняття з першим комплектом, додаючи ще один комплект – з картками від 6 до 10. Його також показують тричі на день. Перед кожним наступним показом картки обов'язково перетасовують, щоб їх послідовність була непередбачуваною.

З першими двома комплектами заняття проводять п'ять днів. З шостого в кожному комплекті щоденно одну картку змінюють на нову. Приблизно за 50 днів дитина запам'ятовує всі картки і відрізняє одну від одної.

Технологія Г. Домана сприяє засвоєнню дитиною десятків тисяч точних, надзвичайно цікавих фактів («бітів знань»). Їх подають на картках розміром 30 на 30 см чітким малюнком, схемою, якісною ілюстрацією фотографією. На зворотному боці кожної картки розміщують пояснювальний текст, який зачитує дорослий.

Щоб зробити інформацію доступнішою для вивчення дитиною, всі галузі знань Г. Доман поділив на 10 розділів: біологія, історія, географія, математика, фізіологія людини, загальні закони природознавства, музика, мистецтво, мови, література.

Для зручності розподілу і вивчення матеріалу кожен розділ розбито на комплекти з 10 карток-бітів із найменуванням кожного біта на звороті.

Пояснювальний текст, що характеризує конкретний біт, має відповідати таким вимогам:

- інформація в ньому повинна бути точною, тобто містити факти, а не припущення;
- інформація має бути зрозумілою, термінологічно точною, без двозначності;
- текст повинен бути цікавим і, по можливості, з гумором. Наприклад:

Розділ — Музика.

Категорія — Музичні інструменти.

Комплект — Струнні інструменти.

Біт — Скрипка.

Г.Доман рекомендує розпочинати ознайомлення з бітами знань представленням 5 різних категорій, кожна з яких містить 5 бітів знань. У перші дні слід повторювати: «Це комаха (назва)». Згодом можна вимовляти лише найменування бітів, оскільки діти дуже швидко засвоюють правила. Кожну категорію потрібно повторювати не менше 3 разів на день. Поступово їх кількість збільшують до 10 на день, прискорюють темп їх показу (на кожную категорію – не більше 10 секунд). Після цього в кожній категорії один біт замінюють на новий. Видалені картки кладуть у картотеку. «Життєвий цикл» одного біта – 30 демонстрацій, тобто його показують тричі на день протягом 10 днів.

Отже, ранній розвиток має дати дитині таку освіту, яка забезпечить їй глибокий розум і здорове тіло, зробить її кмітливою і доброю.

Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» призначена для виховання дітей старшого дошкільного й молодшого шкільного віку. Технологія передбачає дотримання низки положень:

1. Йти за логікою природи (педагогіка повинна бути природною).
2. Фізичне виховання дітей повинно здійснюватися по спіралі, нове поєднуючи з відомим.

3. Педагогічний спідометр, або так звані загально-розвивальні вправи (підбрати підготовчу частину заняття - уроку згідно з «еволюційною гімнастикою»).

4. Поділ заняття на три частини за фізіологічною суттю.

5. Театр фізичного виховання дітей (граючи – оздоровлювати, граючи – виховувати, граючи – розвивати, граючи – навчати).

6. Позитивна, світла енергія радості і задоволення (фізичне виховання повинно заряджати дітей позитивними емоціями).

7. Руховий портрет дитини "малює" методика ігрового тестування.

8. Створи тренажери сам!

9. Здоров'я здорових вимагає профілактики та корекції.

10. Через рухи та гру – до виховання Людини майбутнього.

У системі фізичного виховання дітей Єфименко виокремлює такі основні рухові режими: плавальний, лежачий, повзальний, сидячий, стоячий, ходьбовий, лазальний, біговий, стрибковий. Їх назви свідчать про те, яким основним рухам надають перевагу на конкретному занятті. Технологія ґрунтується на принципі «двох засад у педагогіці», що передбачає різні підходи до організації роботи з дівчатками та хлопчиками.

Технологія «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» розрахована на проведення кількох занять як однієї великої тематичної гри (ВТГ). Тема макрогри повинна бути підпорядкована певній меті і відповідати певному руховому режиму. Так, для повзально-рухового режиму підходять ігри «Дружні ховрашки», «Мандрівка в підземне царство», «Прикордонники», «Чарівні м'ячики», «Нові пригоди Колобка», «Автогонки», «Космічні мандрівники», «Веселий зоопарк» та ін.

ВТГ об'єднує дії дітей і педагога однією сюжетною лінією і містить кілька міні-ігор та ігор-вправ. Міні-гра містить кілька ігрових вправ, основою кожної з яких є певна рухова дія. У міні-іграх слід передбачити різноманітні за формою і за ступенем складності варіанти рухових дій – ігрові вправи, на яких і базується рухова ігрова діяльність дітей. Після вибору макрогри

необхідно підготувати інтер'єр фізкультурного залу до гри-заняття, тобто за допомогою кількох атрибутів інструктор (вихователь) повинен перетворити фізичний простір на простір ігровий, зуміти «розширити» його за межі стін, надати йому нового змісту. Для цього готують необхідні для занять тренажери та дрібний інвентар. Важливо, щоб форма, фактура, призначення, розташування цих атрибутів нашоували дітей на думку про смисл рухово-ігрового дійства, яке їх очікує.

Кожне заняття з фізичної культури повинно мати звуко-музичний супровід. Педагогічна технологія М. Єфименка не визнає традиційних варіантів музичного супроводу, відтак для забезпечення ефективності, оптимальності музичного супроводу необхідна вдумливо дібрана професійна аудіотека. При цьому музика повинна не домінувати на занятті, а бути його тлом, далеким планом.

Технологія М. Єфименка є оригінальною системою фізичного виховання дітей, педагогічний ефект якої поширюється на загальний розумовий і духовний розвиток.

Питання для самоперевірки

1. У чому виявляються спільні ознаки педагогічних технологій М. Зайцева, К. Ушинського, М. Монтессорі?
2. Охарактеризуйте розвивальне, навчальне й виховне значення технологій М. Зайцева.
3. Розкрийте особливості технології навчання дітей читання з використанням "Кубиків Зайцева".
4. Обґрунтуйте ефективність грамоти співу у навчанні дітей.
5. Чому головним дидактичним засобом технології Зайцева є кубики?
6. У чому полягають переваги гри-посібника "Столик" для математичного розвитку дітей?
7. У чому полягає мета раннього розвитку і виховання дітей за системою Г. Домана?

8. Чи поділяєте ви концептуальні погляди Г. Домана щодо раннього розвитку дітей?

9. Розкрийте особливості технологій навчання читання і математики за Г. Доманом. Які з них ви використали б у своїй практиці?

10. Розробіть кілька "бітів знань", обравши на свій розсуд розділ і категорію знань.

11. Обґрунтуйте значення принципу енциклопедичності у ранньому навчанні дітей.

12. Які особливості технологій Г. Домана забезпечують розвивальний ефект у ранньому віці?

13. У чому полягає суть «тотального ігрового методу» М. Єфименка?

14. Яке значення має гра у «Театрі фізичного розвитку та оздоровлення дітей»?

15. Охарактеризуйте нетрадиційні підходи до організації занять-ігор у педагогічній технології «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей».

16. Розкрийте найголовніші характеристики заняття-спектаклю.

17. Яку роль відіграє поєднання рухової та мовленнєвої діяльності у фізичному вихованні дітей?

18. Обґрунтуйте вимоги до музичного та колірнього супроводу в педагогіці (на прикладі фізичного виховання).

19. Які можливості для розвитку особистості дитини передбачає технологія фізичного виховання М. Єфименка «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей»?

Тема 10. Технології розвивального навчання

Мета лекції: ознайомлення з особливостями розвивального навчання та педагогічними технологіями Л.Занкова, Д.Ельконіна - В.Давидова, Г.Альтшуллера.

План лекції:

1. Технологія розвивального навчання Л. Занкова.
2. Технологія розвивального навчання Ельконіна-Давидова.
3. Технологія розвитку творчої особистості Г. Альтшуллера.

Література до теми:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-тє вид., доп. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / укладач Н. П. Наволокова. Харків: Основа, 2009. 176 с.
3. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.
4. Сучасні шкільні технології. Ч. 1-2. / упоряд. І.В.Рожнятковська, В.С. Зоц. Київ : Вік, 2011. 231 с.

Термін «розвивальне навчання» наприкінці XVIII ст. запровадив Й.-Г. Песталоцці, чий ідеї про розвиток здібностей дітей К. Ушинський назвав відкриттям значнішим, ніж відкриття Америки. Й.-Г. Песталоцці розвиток вважав «всезагальною потребою всього людства». У шкільному навчанні це завдання, на його думку, повинно розв'язуватися у процесі викладання всіх предметів. Особливо цінними у педагогічній спадщині Песталоцці є ідея розвитку дітей у процесі навчання через принцип природовідповідності і своєрідне тлумачення природи задатків.

Безпосередньо стимулювала формування цілісної теорії розвивального навчання висловлена на початку 30-х років XX ст. Л. Виготським ідея про можливість і доцільність навчання, орієнтованого на розвиток дитини як на безпосередню головну мету. За його переконаннями оцінювати рівень розвитку дитини потрібно не лише за тим, що вона робить самостійно (актуальний рівень розвитку), а й за тим, що вона може робити з допомогою дорослого (зона найближчого розвитку). Водночас Л. Виготський не

заперечував необхідності засвоєння знань, умінь і навичок. Однак їх він вважав не кінцевою метою навчання, а лише засобом розвитку учнів.

Найпоширенішими у масовій початковій школі є варіанти системи розвивального навчання, розроблені науковими колективами під керівництвом психологів і педагогів Л. Занкова (1901-1977), Д.Ельконіна (1904-1977) і В.Давидова (1930-1998). У тісному контакті з педагогами-практиками вони створили повний комплект підручників для початкової школи. Ці технології як самодостатні дидактичні системи широко впроваджують поряд з традиційним навчанням у школах Києва, Харкова, Севастополя, Миколаєва, Херсона та ін.

Згідно з концепцією Л.Занкова загальний розвиток тлумачився як розвиток здібностей учнів. Основними критеріями при визначенні його рівня були розвиток спостережливості, абстрактного мислення, практичних дій. Прагнучи сформувати дидактичну систему, яка забезпечила б найвищу ефективність навчання, що є передумовою загального розвитку учнів, Л. Занков обґрунтував основні дидактичні принципи розвивального навчання, суттєво відмінні від принципів традиційної дидактики (наочності, свідомості, систематичності тощо), спрямованих на успішне навчання, тобто засвоєння учнями знань, умінь, навичок. Нова система принципів зорієнтована на досягнення оптимального рівня загального розвитку школярів, що, безперечно, пов'язано і з належною успішністю у навчанні. Загалом система розвивального навчання мала у своїй основі такі взаємопов'язані принципи:

- принцип навчання на високому рівні складності;
- принцип навчання швидким темпом;
- принцип провідної ролі теоретичних знань;
- принцип усвідомлення школярами процесу учіння;
- принцип цілеспрямованої і систематичної роботи з розвитку всіх учнів.

Зміст розвивального навчання зорієнтований на пізнання загальної картини світу засобами науки, літератури, інших видів мистецтва. У початкових класах, наприклад, він охоплює матеріал із природознавства,

географії, історії. Особлива увага приділяється зображувальній діяльності, музиці, читанню художніх творів, праці в її моральному та естетичному значеннях.

Технологія Л. Занкова передбачає участь школярів у різних видах діяльності, використання у викладанні дидактичних ігор, дискусій, а також методів, спрямованих на збагачення уяви, мислення, пам'яті, мови. Вона виявила свою ефективність на всіх етапах організації процесу навчання, передусім у розвитку психічних функцій молодших школярів. Однак здійснені протягом 60-70-х років ХХ ст. спроби впровадити її у масову шкільну практику не були успішними, оскільки вчителі не змогли забезпечити нові програми відповідними технологіями навчання.

Д. Ельконін створив розгорнуту періодизацію психічного розвитку в дитячому віці, описав усі основні типи провідної діяльності дитини від народження до 17 років. Він є автором теорії ігрової та навчальної діяльності, технології навчання дітей на основі звукового аналізу слова. Своєрідність навчальної діяльності школярів Д. Ельконін убачав не в засвоєнні знань і вмінь, а в самозміні дитини. При цьому школяр свідомо сприймає навчальну діяльність як особисту мету.

У співпраці з В. Довидовим, (який експериментально перевіряв концепцію Д.Ельконіна) було узагальнено визначальні аспекти навчальної діяльності:

1. Особлива форма активності дитини, спрямована на зміну себе як суб'єкта учіння. Така діяльність орієнтована не на здобуття матеріальних або інших результатів, а безпосередньо на розвиток учнів.

2. Головним змістом навчання повинні бути загальні способи дій щодо розв'язання різноманітних завдань, які спрямовували б діяльність учнів на оволодіння цими способами.

3. Необхідність з'ясування у процесі цілеспрямованої навчальної діяльності походження понять і позначуваних ними дій, підтвердження необхідності цих понять і дій для теоретичного пізнання відповідної галузі

знань, а також теоретичних засад дій, що засвоюються. Без цього неможливе свідоме і самостійне засвоєння учнями нових понять.

4. Організація навчання від абстрактно-загального до конкретно-окремого. Цим розвивальне навчання принципово відрізняється від традиційної дидактики, яка спрямовує пізнавальний процес від окремого до загального.

5. Науково-теоретичний характер цілеспрямованої навчальної діяльності. У процесі досліджень було доведено можливість формування у дітей дошкільного віку елементів теоретичного мислення. Тому основний зміст навчання повинен бути орієнтований на наукові, а не емпіричні знання. Його необхідно спрямувати на формування в учнів науково-теоретичного стилю мислення. Цю гіпотезу згодом підтвердили експериментально: в учнів, які навчалися за цією методикою, було виявлено значно вищий темп розумового розвитку.

Між навчанням та психічним розвитком людини стоїть її діяльність. У молодшому шкільному віці – це навчальна діяльність. Забезпечити таку діяльність можна тільки на спеціально організованому предметному змісті. Таким змістом розвивального початкового навчання в системі Д. Ельконіна-В.Давидова є теоретичні знання.

Основна відмінність розвивального навчання від традиційного в цілях навчання: мета традиційної (початкової) школи – навчити дитину читати, писати, рахувати; мета розвивального навчання – сформувати в дитини конкретні здібності (рефлексії, аналізу, планування) до самовдосконалення. Головне завдання педагога – вивчаючи особисті навчально-пізнавальні можливості учня, визначити індивідуальну зону найближчого розвитку дитини, допомогти формуванню її ще не розвинених здібностей.

Розвивальне навчання такий процес діяльності учнів, у ході якого кожна дитина повинна самостійно або з допомогою вчителя осмислити матеріал, творчо застосувати його в нестандартних умовах та свідомо запам'ятати для дальшого навчання.

Теоретичні узагальнення Д.Ельконіна та В.Давидова знайшли відображення у розробці пошуково-дослідницького методу – залучення учнів до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ дійсності, роблять висновки, пізнають закономірності.

Реалізація пошуково-дослідницького методу передбачає:

- 1) формулювання навчального завдання;
- 2) спільне з учнями розв'язання навчального завдання;
- 3) організація оцінювання віднайденого способу дії.

Внесення елемента дослідження в навчальну діяльність сприяє вихованню в школярів активності, ініціативності, допитливості, розвиває їхнє мислення, заохочує потребу дітей у самостійних пошуках.

Основним змістом уроку в системі розвивальної освіти є навчити дітей діяти в ситуації невизначеності, не пасувати, а міркувати, аналізувати ситуацію, планувати, здійснювати дії й контролювати, оцінювати свій спосіб дії і його результат. Урок у системі РН – це фрагмент навчальної діяльності з формування певної навчальної дії.

Відповідно до структури цілеспрямованої навчальної діяльності розроблено типологію уроків:

- уроки формулювання навчального завдання;
- уроки моделювання способів розв'язання навчальних проблем;
- уроки контролю за результатами навчальної діяльності;
- уроки оцінювання результатів розв'язання навчального завдання.

Кожен тип має свою специфіку. Своєрідність уроків першого типу полягає в тому, що навчальне завдання постає лише наприкінці заняття, тобто учень протягом уроку осмислює те, чого не знає. На уроках моделювання сформульоване на попередньому уроці завдання розглядається як модель, що потребує нового способу дій.

Головним інструментом учителя в навчально-виховному процесі є запитання. В педагогічній науці його не відносять ні до категорій дидактики,

ні до прийомів, ні до способів, ні до засобів. Для реалізації технології розвивального навчання учителю необхідно не лише адаптувати її до конкретної навчальної ситуації, а й забезпечити принципово інший тип взаємодії з учнями.

Теорія розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ) сприяє розвитку технічної творчості особистості. Створена ученим-дослідником, письменником-фантастом Г. Альтшуллером (1926-1998). Технологію Альтшуллера успішно розвивається в навчальних закладах Києва, Полтави, Харкова, Рівного, Луганська та інших міст України, організовано науково-дослідну лабораторію «ТРВЗ – педагогіка України».

У педагогіці ТРВЗ використовується з метою формування культури творчого мислення як усвідомленого, цілеспрямованого і керованого процесу розумової діяльності. Як показала практика, ТРВЗ-педагогіка успішно вирішує завдання проблемного, розвивального, проектного та інших видів навчання і є наступним етапом розвитку педагогічних систем.

ТРВЗ дає змогу сформувати в учня функцію мислення – уміння в новій для себе ситуації самостійно побачити і визначити проблему, розглянути її системно, висунути власні гіпотези, обґрунтувати їх і запропонувати ефективно вирішення. У результаті підвищується рівень внутрішньої мотивації учня до процесу отримання знань, інтерес до реальних шкільних предметів, а також рівень системного інтеграційного мислення.

Основа ТРВЗ – це системно-функціональний підхід на базі об'єктивно діючих законів розвитку систем. Виявляючи причино-наслідкові зв'язки і знаходячи приховану залежність як усередині системи, між її окремими елементами, так і у зв'язках з іншими об'єктами, системний підхід є інструментом аналізу ситуацій і об'єктів, а також дає можливість організувати інформацію і робити висновки. Виконання аналізу за певними правилами дає змогу сформувати навички такого уміння і потім використати їх як узагальнені способи розумової діяльності в аналізі будь-яких ситуацій і

об'єктів. Вправи па базі системного підходу підвищують ефективність процесів засвоєння знань, в основі яких лежить логічна пам'ять.

Функціональний підхід дає можливість ввести учня у світ реальних потреб, для задоволення яких були створені конкретні об'єкти, і таким чином надати знанням, які були необхідні для створення цих об'єктів, суто практичного характеру.

Системно-функціональний підхід у ТРВЗ реалізований у формі двох базових інструментів – генетичного аналізу та алгоритму вирішення завдань винахідництва.

Під час генетичного аналізу будь-який штучний об'єкт розглядається як система, що виконує певні функції. На відміну від простої констатації змін об'єкту в часі, який існував у педагогіці і раніше у формі історичного підходу, проведення генетичного аналізу потребує виявлення причино-наслідкових зв'язків між потребами людини і її діями з перетворення об'єкту. Орієнтування в генетичному аналізі на ідеальний кінцевий результат дає змогу вийти на прогнозування – передбачення наслідків.

Алгоритм вирішення проблемних ситуацій (АВПС) спеціально адаптований для застосування в навчальному процесі, є чіткою програмою у вигляді універсальної послідовності операцій (кроків) з аналізу проблеми: перетворення початкової ситуації в задачу, виявлення суперечності й пошуку способів її усунення. АВЗВ містить систему логічних, психологічних та інформаційних компонентів. Його застосування виробляє в учня креативні здібності, в основі яких – чутливість до суперечностей, уміння системно мислити, усвідомлено моделювати еталон розв'язку і досягати його найкоротшим шляхом, що створює відчуття краси інтелектуального процесу.

Основу технології становлять ігри-заняття, під час яких діти знайомляться з навколишнім світом, вчатья виявляти суперечливі властивості предметів, явищ і розв'язувати ці суперечності, і які передбачають самостійний вибір дитиною теми, матеріалу та виду діяльності.

Виявлення і розв'язання суперечностей є ключем до творчого мислення. Безліч їх трапляється у навколишньому житті, бо скрізь, де необхідно щось удосконалити, поліпшити, доводиться мати справу із суперечностями. За підрахунком Г. Альтшуллера, існує до 40 принципів розв'язання протиріч. Найкраще це відображається у народних та авторських казках. Наприклад:

1. Зроби заздалегідь (принцип заснований на зміні об'єкта). Герої казки вирушають у далеку дорогу і розмотують ниточку клубка, що допоможе їм повернутися назад.

2. Перетворити шкоду на користь.

3. Прийом копіювання. У казці про «молодильні яблука» вовк перетворюється спочатку на коня, а потім – на царівну.

4. Принцип мотрійки, заснований на розташуванні одного предмета в середині іншого (казка «Царівна-жаба»).

5. Розв'язання протиріч у часі. У казці С. Маршака «Дванадцять місяців» одні місяці з'являються на новорічній галявині раніше свого часу, а інші – значно пізніше.

6. Принцип зміни агрегатного стану. Об'єкт переходить в інший агрегатний стан і від цього змінюються його якості. Так, серце Кая з казки Г.-Х. Андерсена «Снігова королева» перетворилося на кригу та змінило свої якості: замість доброго стало злим.

Застосування технології ТРВЗ у навчанні й вихованні дітей сприяє розвитку в них потреби у творчості. Цю базисну особистісну потребу необхідно задовольняти з раннього віку. Врахування бажань і потреб дитини є умовою підвищення ефективності освітнього процесу.

Питання для самоперевірки

1. Проаналізуйте відмінність між розвитком психіки і розвитком особистості.
2. У чому полягає інноваційність технологій розвивального навчання?
3. Охарактеризуйте ключові ідеї технології Л. Занкова.

4. З'ясуйте суть концепції змістового узагальнення у навчанні.
5. Чому вміння розв'язувати навчальні завдання настільки важливе для формування цілеспрямованої навчальної діяльності?
6. Визначте спільні і відмінні особливості технологій розвивального навчання Л. Занкова та Ельконіна – Давидова.
7. Наскільки доцільне, на ваш погляд, перенесення методів технічних наук у педагогічну практику?
8. Який з видів аналогій найпридатніший для використання у роботі з дітьми?
9. Як можна використати ТРВЗ в організації дозвілля дітей?
10. Розробіть конспект заняття з елементами ТРВЗ на тему «Системний оператор».
11. Обґрунтуйте своє ставлення до висловлювання академіка В. Вернадського: «Звичайно, математика залишається універсальною мовою науки. Але не можна забувати, що природа навіть у своїх найпростіших проявах незмірно складніша за наші схеми, що враховують найчастіше якусь частковість. Ми не в силах передати всіма доступними нам способами хоча б один день свого власного життя з усіма його звуками, фарбами, подіями, миттєвими враженнями, неясними відчуттями, думками... Живе життя незмірно різноманітніше і складніше за будь-які наші схеми, що відображають його».
12. Побудуйте ланцюжок асоціацій зі словами «прогулянка», заняття», «урок».
13. Використовуючи елемент «суперечність», дайте оцінку понять «школа» і «вчитель» з двох протилежних позицій.

Тема 11. Інтерактивні технології навчання

Мета: сформувати у студентів знання про інтерактивні технології навчання молодших школярів.

План:

1. Цілі і завдання інтерактивного навчання.
2. Роль педагога в у системі інтерактивного навчання.
3. Характеристика інтерактивних форм і методів навчання.

Література до теми:

1. Акпинар Л. Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навч. посіб. Київ : Слово, 2014. 285 с.
2. Кочубей Н.П. Інтерактивне навчання англійського діалогічного мовлення молодших школярів: посібник. Київ : Ленвіт, 2012. 64 с.
3. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. та вчителів загальноосвіт. шк. / О.А.Біда та ін. Умань : Софія, 2007. 208 с.
4. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання : посібник / за ред. Ю. О. Жука. Київ: Пед. думка, 2012. 111 с.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Вони розуміють, що роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють та здійснюють. Взаємодія учасників навчального процесу – це обмін діяльностями між педагогом і учнями, в якому діяльність одного зумовлює діяльність іншого (інших). Вона є процесом спільної діяльності вчителя й учнів, ознаками якого є:

- присутність учасників у єдиному часі й просторі, що створює

можливість особистого контакту між ними;

- наявність спільної мети, очікуваного результату діяльності, який відповідає інтересам усіх і сприяє реалізації потреб кожного;
- планування, контроль, корекція і координація дій;
- розподіл єдиного процесу співпраці, спільної діяльності між учасниками;
- виникнення міжособистісних стосунків.

Для інтерактивної педагогічної взаємодії характерний високий ступінь інтенсивності спілкування її учасників, їхньої комунікації, обмін діяльністю, зміна і різноманітність її видів, форм і прийомів, цілеспрямована рефлексія учасниками своєї діяльності та взаємодії, що відбулася.

До провідних інструментів інтерактивної педагогічної взаємодії: полілог, діалог, смислотворчість, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, створення ситуації успіху, позитивність і оптимістичність оцінювання, рефлексія тощо.

Інтерактивні технології навчання передбачають таку організацію навчального процесу, за якої неможлива неучасть школяра в колективному взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесі навчального пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, про виконання якого він повинен прозвітувати, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою та перед усім класом завдання.

Основні ознаки інтерактивних технологій:

- 1) навчання, побудоване на активній взаємодії кожного учня з іншими, з його оточенням шляхом діалогу (полілогу), взаємонавчання;
- 2) інтеракція виключає домінування як будь-якого учасника навчання, так і будь-якої думки, точки зору над іншими;
- 3) спосіб організації навчання через дію, коли учні навчаються активно співпрацювати один з одним, коли їх діяльність є колективно розподіленою, а результат – колективно отриманим (одночасно груповим і особистісним);

4) навчання змінює спосіб взаємодії педагога й учнів: активність педагога поступається місцем активності учнів, а завданням учителя стає створення умов для їхньої ініціативи;

5) навчання через досвід, яке обов'язково має містити переживання учасниками конкретного досвіду, його осмислення, рефлексію, застосування на практиці.

Учитель в інтерактивних технологіях виступає в кількох основних ролях:

1. Як інформатор-експерт, який викладає текстовий матеріал, відповідає на запитання, відстежує результати процесу тощо.

2. У ролі організатора-фасилітатора – налагоджує взаємодію учнів (об'єднує в групи, спонукає до пошуку даних, координує виконання завдань, підготовку презентацій тощо).

3. У ролі консультанта вчитель звертається до досвіду учнів, допомагає шукати розв'язок уже поставлених задач, самостійно ставити нові тощо.

Ефективне застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі вимагає від учителя створення певних психолого-педагогічних умов, а саме:

- сприятлива, позитивна психологічна атмосфера в класі під час уроку;
- запровадження в класі спеціальних норм спільної праці, що є обов'язковими для всіх;
- оптимальне облаштування навчального простору (спеціальною розташування меблів, обладнання і наявності різноманітних матеріалів, які педагог та учні можуть використовувати під час занять).

Форми інтерактивного навчання є найрізноманітнішими. До них належать: навчальні ігри (ігри-метафори, ілюстративні ігри); використання суспільних ресурсів; соціальні проекти та позакласні заходи; рольові ігри; нестандартні уроки (математичний експрес, урок-пошук, урок-міркування, урок-ринг, урок відкритих думок, урок-захист дисертації; уроки, які проводять учні; урок-турнір тощо).

Алгоритм проведення інтерактивного уроку передбачає низку етапів:

1. Мотивація – 2 хвилини (5%).
2. Постановка завдання – 2 хвилини (5%).
3. Вихідна інформація й інструктаж – 2 хвилини (5%).
4. Практичне засвоєння матеріалу через інтерактивне завдання – 24 хвилини (60%).
5. Підбиття підсумків, рефлексія – 10 хвилин (15%).

Під час оцінювання результатів інтерактивного навчання слід ураховувати:

- роботу в групі;
- самооцінку учасника групової роботи;
- свободу мислення;
- опанування культурних форм роботи;
- комунікацію в навчальному діалозі.

Окремі техніки інтерактивного навчання, що використовуються в початковій школі мають ігровий характер й активно залучаються під час уроків.

Наприклад: два – чотири – всі разом. Ефективний для розвитку навичок спілкування в групі, вмінь переконувати та вести дискусію.

Організація роботи.

1. 1.Поставити учням запитання для обговорення, дискусії або аналізу ситуації. Школярі протягом хвилини-двох обмірковують можливі рішення індивідуально.
2. 2.Об'єднати учнів у пари для обговорення своїх ідей один з одним та вироблення спільного рішення.
3. 3.Об'єднати пари в четвірки для обговорення попередньо вироблених рішень щодо поставленої проблеми та пошуку спільного рішення.
4. 4.Колективне обговорення проблеми.

Карусель. Техніка ефективна для одночасного залучення всіх учасників до активної роботи з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань.

Організація роботи.

1. Розставити стільці у два кола.
2. Учні сідають на стільці у внутрішньому колі спиною до центру, а в зовнішньому – обличчям, так, що кожен сидить навпроти іншого.
3. Внутрішнє коло нерухоме, а зовнішнє – рухливе. За сигналом ведучого всі його учасники пересуваються на один стілець вправо й опиняються перед новим партнером. Мета – пройти все коло, виконуючи поставлене завдання (висловити власну точку зору і з'ясувати позицію іншого; зібрати інформацію з певної теми; поставити власні запитання й отримати відповіді).

Акваріум. Форма діяльності учнів у малих групах. Техніка ефективна для розвитку навичок спілкування в малій групі, уміння дискутувати.

Організація роботи.

1. Об'єднати учнів у групи по 4-6 осіб.
2. Запропонувати школярам ознайомитися із завданням.
3. Одна з груп сідає в центр класу та протягом 3-5 хвилин проводить групову дискусію: обговорює можливі варіанти розв'язання проблеми.
4. Учні, які сидять у зовнішньому колі, не втручаються в обговорення.
5. Після закінчення дискусії учням групи запропонувати повернутися на свої місця, а спостерігачам – висловити свої думки щодо обговорення в групі та прийнятого рішення.
6. Запропонувати наступній групі зайняти місце в центрі й продовжити обговорення.

Мікрофон. Техніка надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи пропозицію. Говорить кожен учень, розвивається навичка коротко формулювати і висловлювати думки.

Організація роботи.

1. Поставити запитання класу.
2. Запропонувати учням якийсь предмет, що виконуватиме роль уявного мікрофона (учні передаватимуть його один одному).
3. Надавати слово тільки тому, хто отримує "мікрофон".
4. Запропонувати учням говорити лаконічно та швидко.
5. Не коментувати й не оцінювати відповіді школярів.

Мозковий штурм. Техніка колективного обговорення. Допомагає знаходити кілька варіантів рішень щодо конкретної проблеми, є збиранням ідей, пропозицій тощо. Спонукає учасників виявляти свою уяву та творчість, що досягається шляхом вираження думок всіх учасників.

Організація роботи.

1. Поставити проблемне питання.
2. Запропонувати учням висловити ідеї, коментарі, припущення тощо.
3. Усі пропозиції школярів записати в порядку їх виголошення.
4. Після закінчення висування ідей обговорити й оцінити їх.

Правила "мозкового штурму":

Не пропускати жодної ідеї (всі записуються).

Не оцінювати і не критикувати під час виголошення ідей.

Можна повторюватися, але проговорювати це (відзначати ризикою).

Можна розширювати ідеї попередників.

Продовжувати до тих пір, поки будуть надходити нові ідеї.

В остаточному підсумку кількість породжує якість, створює в учнів відчуття значущості (адже їх ідеї приймаються). Так можна знайти багато оригінальних рішень, точок зору.

Мозаїка (Ажурна пилка). Техніка дає змогу школярам поглянути на проблему з різних точок зору і вчити один одного.

Організація роботи.

1. Сформулювати проблему.
2. Об'єднати клас у "домашні" групи. Кожна група одержує завдання поглянути на проблему з певної точки зору. Кожна група розробляє свою

точку зору на дану проблему так, щоб кожен учасник групи міг представити цю точку зору перед іншими групами.

3. Після закінчення роботи групи перемішуються так, щоб у кожній новій ("експертній") групі були представлені всі чотири точки зору.

4. "Експертні" групи вислуховують усі чотири точки зору і намагаються досягти консенсусу у вирішенні проблеми. Кожна група виділяє лідера, який представить кінцеве рішення перед усіма учасниками. (Добре, якщо кожна група результати своєї роботи запише на аркуші паперу для наочності.)

5. Учні повертаються в "домашні" групи, щоб обмінятися інформацією.

Кожна група виробляє свої аргументи на підтримку чи заперечення проблеми. Кожен член групи має добре знати ці аргументи і бути готовим викласти їх в інших групах. Таким чином, кожен не тільки навчається сам, а й учить інших.

Займи позицію (Обери позицію). Техніка корисна під час проведення в класі дискусії на суперечливу тему.

Організація роботи.

1. Виголосити проблему.

2. У різних кутках класу вивісити на аркушах паперу слова "згодний", "не згодний" або викладені полярні позиції.

3. Запропонувати учням зібратися біля тих аркушів, які відповідають їхній точці зору.

4. Утворені групи обговорюють свою позицію й аргументовано її обстоюють.

5. Після викладу різних точок зору з'ясувати, чи не змінив хтось з учасників своєї думки, і чи не хоче перейти до іншого плакату. Учні мають обґрунтувати причини свого переходу. Попросити учнів назвати найбільш переконливу причину протилежної сторони.

Для успішного застосування інтерактивних технологій вчителю необхідно дотримуватись низки педагогічних умов:

- інтерактивне навчання – не самоціль, а лише засіб для досягнення

атмосфери співробітництва в класі, реалізації особистісно орієнтованого підходу;

- інтерактивна взаємодія потребує певної зміни всього життя класу, а також значної кількості часу для підготовки як учнів, так і вчителя;
- необхідно провести особливе, організаційне заняття, на якому разом з дітьми створити "правила роботи в класі", налаштувати їх на взаємодію;
- на одному занятті використовувати лише одну технологію;
- починати з простіших інтерактивних технологій (робота в парах, малих групах, мозковий штурм тощо);
- учні повинні готуватися до інтерактивного уроку, самостійно виконувати певні завдання; після проведення інтерактивної вправи обов'язково обговорити її результати, акцентуючи увагу на основних моментах опрацьованого матеріалу;
- в кінці уроку варто провести коротку самостійну роботу чи швидке опитування для з'ясування рівня засвоєння матеріалу;
- вчителю необхідно продумати матеріал, мотивацію роботи, хронометраж уроку, ролі учасників, склад груп, виробити критерії оцінювання роботи учнів, способи підтримання дисципліни.

Застосування інтерактивних технологій у навчанні дає змогу учням ґрунтовно аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу, поважати альтернативну думку, моделювати і розв'язувати пізнавальні, життєві та соціальні ситуації, збагачуючи власний пізнавальний і соціальний досвід.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність інтерактивної технології навчання?
2. Які умови використання інтерактивних методів навчання?
3. Які чинники використання інтерактивних методів навчання в умовах традиційної початкової освіти?
4. Які способи виявлення ефективності інтерактивних методів навчання?

5. Які компетентнісні чинники сучасного педагога для впровадження інтерактивних технологій в навчальний процес початкової школи?

Тема 12. Технології диференційованого навчання

Мета лекції: визначити різновиди диференціації в процесі навчальної діяльності молодших школярів.

План лекції:

1. Передумови впровадження диференційованих технологій навчання.
2. Ознаки диференціювання навчальної діяльності учнів.
3. Специфіка рівневої диференціації в умовах початкової школи.

Література до теми:

1. Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі : монографія / за заг.наук. ред. В. І. Кизенка. Київ : Пед. думка, 2012. 214 с.
2. Капіносів А. М. Математика : 12-бал. система. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2016. 381 с.
3. Логачевська С. П. Диференціація у звичайному класі: посібник для вчителів, методистів, студентів. Донецьк : Центр підгот. абітурієнтів, 2014. 287 с.
4. Логачевська С. П. Методика диференційованого навчання : 150 фрагм. уроків мови і математики в 1-4 кл. з елементами диференціації. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2011. 239 с.
5. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.

Диференціація в перекладі з латинського означає поділ, розшарування цілого на рівні частини або на окремі різномірні елементи. У вітчизняній педагогіці принцип диференціації розроблявся ще за часів К.Д.Ушинського,

який вважав, що розподіл класу на групи, з яких одна сильніша за іншу, не тільки не шкідливий, а й корисний, якщо наставник уміє, працюючи з однією групою, дати іншим корисну самостійну вправу. На сучасному етапі над проблемою диференціації працює колектив лабораторії шкільної психодіагностики Інституту психології АПН України, який розробив систему диференційованих класів у трирічній і чотирирічній початковій школі в відповідності до рівня психологічної готовності дитини до навчання. На основі тестування діти, які щойно переступили поріг школи, розділяються по класах: класи прискореного навчання, класи вікової норми й класи індивідуальної уваги. Комплект таких класів дозволяє кожному учню здійснити шкільний старт при максимально сприятливих умовах, найкраще розкрити й вдосконалити свої навчальні здібності й уміння.

Диференціація навчання (диференційований підхід у навчанні) – це:

- 1) створення різноманітних умов навчання для різних шкіл, класів, груп з метою обліку особливостей їхнього контингенту;
- 2) комплекс методичних, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських заходів, що забезпечують навчання в гомогенних групах (об'єднання учнів з близьким рівнем навчальних досягнень).

Технологія диференційованого навчання являє собою сукупність організаційних рішень, засобів і методів, що сприятимуть певному поділу учнів за чітко визначеною ознакою (засвоєння нового матеріалу, розв'язання задач тощо).

У вітчизняній педагогіці розрізняють кілька взаємопов'язаних рівнів диференціації в умовах середньої освіти:

- а) за структурою системи освіти (загальноосвітні школи, вищі навчальні заклади I, II рівнів акредитації тощо);
- б) за змістом навчання (масове, поглиблене, профільне різних спрямувань);
- в) за характером організації навчального процесу (зовнішня – профільна, внутрішня – рівнева).

Організація зовнішньої диференціації передбачає утворення класів високого інтелектуального розвитку, вікової норми, підвищеної педагогічної уваги, що зумовлює диференціацію навчальних програм, навчально-методичного забезпечення, підготовку вчителів до роботи в нових умовах. Зовнішня диференціація впроваджується у закладах, які мають статус експериментального майданчика, ліцеях, гімназіях тощо.

Внутрішня диференціація навчального процесу передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів та відбувається в умовах звичайного класу. Водночас практикується навчання у класах з поглибленим вивченням предметів, залучення до занять за вибором, або факультативних занять.

В процесі одночасного навчання в класі учнів з різним рівнем навчальних можливостей постає проблема оптимальної організації їх пізнавальної діяльності. Вирішенню цієї проблеми сприяє здійснення внутрішньокласного диференційованого навчання, обов'язковою умовою якого є створення динамічних навчальних груп. Диференціація полягає в тому, що клас ділиться на дві-три групи (в залежності від характеру занять) вчитель працює з кожною групою окремо.

До позитивних ознак внутрішньої диференціації належать:

- а) групування дітей у залежності від успіхів у знаннях;
- б) стимулювання самостійної роботи учнів;
- в) робота з кожною групою окремо;
- г) посилення активізації пізнавальної діяльності учнів.

В практиці сучасної початкової школи набуває поширення диференціація окремих навчальних завдань у межах уроку й домашньої роботи. Вони пропонуються різним учням під час самостійної роботи в обсязі теми, загального змісту, дидактичної мети, але різного ступеня самостійності. Диференціація завдань полягає в удосконаленні способів засвоєння завдань учнями із високими навчальними можливостями й у наданні певної допомоги під час розв'язання учням із низькими навчальними можливостями.

Диференціація пошукової діяльності учнів передбачає надання учням

можливості розв'язувати поставлене перед класом пізнавальне завдання або проблему, яка виникла перед ними під час навчально-практичної роботи, різними шляхами, способами, різним темпом, виходячи з рівня своєї підготовки й пізнавальних можливостей. Диференціація пошукової діяльності є найсприятливішою умовою для формування й прояву індивідуального стилю розумової діяльності учнів.

Ураховуючи рівень пізнавальних можливостей дітей, застосовують різні прийоми організації навчальної діяльності: за ступенем складності, за ступенем самостійності, за обсягом.

Диференціація за ступенем складності передбачає застосування таких завдань: які потребують різної ґрунтовності узагальнення та висновків; які розраховані на різний рівень роботи; репродуктивного і творчого характеру.

Диференціація за ступенем самостійності передбачає застосування завдань однакової складності, але з різною мірою допомоги кожній групі школярів. Для виконання завдання найсильнішій групі ставиться лише мета, а способи її досягнення діти відшуковують самостійно; учням другої групи пропонується незначна допомога – конкретизація завдання. Вказівка на прийоми розв'язування, зразок, навідні питання, схема, малюнок тощо. Для розв'язання завдання дітям третьої групи надається найбільш повна інформація. Залежно від сформованості у дітей навичок розв'язання пізнавальних завдань, інформація дозується від найбільш до найменш повної.

Диференціація за обсягом передбачає завдання однакового змісту, але диференціюється або обсяг, або час його виконання.

Технологія диференційованого навчання гуманізує навчальний процес, створює сприятливі умови для забезпечення повноцінного розвитку кожної дитини.

Для здійснення диференційованого навчання вчитель повинен:

- вивчити загальну готовність дітей до навчальної діяльності;
- передбачити труднощі, які можуть виникнути в дітей під час засвоєння нового матеріалу;

- застосовувати в системі уроків диференційовані індивідуальні та групові завдання;
- здійснювати перспективний аналіз: з якою метою плануються завдання, чому їх треба використовувати саме на цьому етапі уроку, як продовжувати роботу на наступних уроках.

Технологія рівневої диференціації (автор А.М. Капіносов) орієнтована на забезпечення успіху в навчанні.

Згідно означеної технології навчальна тема виступає й основною одиницею, якій повністю реалізується дидактичний цикл – засвоєння учнями нової інформації, її застосування в стандартних та в ускладнених ситуаціях.

А.М. Капіносов суттєво змінив традиційну методику, яка будувалася на основі принципу подрібненого вивчення теми і розрахована на «середнього учня».

Схема вивчення навчальних тем:

- уроки вивчення теоретичного матеріалу і його застосування у найпростіших ситуаціях;
- уроки формування ОРН (обов'язкових результатів навчання);
- урок-залік з ОРН;
- уроки самостійного розв'язування завдань підвищено рівня учнями, які досягли ОРН і продовження роботи над учнями, які частково оволоділи ними;
- уроки-практикуми на розв'язування завдань підвищеної рівня (повних програмних вимог) та продовження роботи над ОРН;
- уроки-заліки на підвищеному рівні та повторне виконання завдань на рівні ОРН;
- уроки узагальнення та систематизації знань;
- контрольно-залікові уроки;
- уроки корекції знань.

Технологія дає змогу скоротити час на вивчення кожної теми основного курсу в цілому. Решта навчального року відводиться на повторення,

узагальнення матеріалу, перевірки оволодіння обов'язковими і підвищеними рівнями знань, умінь і навичок.

Дана технологія дозволяє:

- індивідуалізувати процес навчання (будувати його відповідно до індивідуальних темпів навчання кожного учня);
- інтенсифікувати процес навчання (скорочувати час на вивчення тем);
- диференційовано вирішувати проблему розумового розвитку учнів залежно від досягнутого рівня; ефективно, організовувати самостійну роботу учнів.

Учні, які достатньо оволоділи обов'язковим і підвищеним рівнем, розв'язують задачі підвищеного рівня підготовки.

Логачевська С.П. стверджує, що підвищення ефективності диференційованого навчання можливо за такими умовами:

1. Застосування диференціації систематично на кожному уроці.
2. Характер диференційованих завдань повинен залежати від теми уроку, етапу її вивчення, дидактичних цілей.
3. Диференціація проводиться в рамках фронтальної роботи з класом, коли учні зайняті вирішенням загальних початкових завдань.
4. Розподіл дітей на групи не носить постійного характеру.
5. Диференціація повинна базуватися на педагогічному передбаченні вчителем найбільш доцільних шляхів досягнення мети для кожного учня.

Узагальнення педагогічних досліджень і передового досвіду має можливість визначити сукупність вимог до організації диференційованого навчання. Савченко О.Я. у своєму посібнику для вчителя «Сучасний урок у початкових класах» запропонувала наступні вимоги:

1. Учитель враховує загальну готовність дітей до навчальної діяльності та готовність до засвоєння конкретного матеріалу.
2. Уміє передбачити труднощі, які можуть виникнути в дітей під час його засвоєння.

3. В системі уроків використовує диференційовані індивідуальні та групові завдання.

4. Проводить перспективний аналіз, для чого планується завдання, чому їх треба використовувати саме на даному етапі уроку, як продовжити цю роботу.

Диференціація за ступенем складності використовується не лише як засіб систематичного та послідовного розвитку мислення учнів, а й для формування позитивного ставлення до навчання. Розв'язання посильної задачі стимулює до подальшої праці і підвищує самооцінку своїх можливостей. Для цього добирають завдання з нарощуванням ступеня складності.

Робота над завданнями за ступенем самостійності дає можливість учням оволодівати раціональними прийомами розумової діяльності. Поступово кількість необхідної інформації зменшується. Але зменшення залежить від сформованості в учнів певних навичок розв'язування пізнавальних завдань, тому значну увагу треба приділяти навчанню школярів прийому аналізу, порівняння, абстрагування й узагальнення.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягають особливості диференційованого навчання?
2. Хто з українських педагогів розробляв концептуальні засади диференційованого навчання?
3. У чому полягає сутність рівневої диференціації у навчанні?
4. У чому полягає майстерність педагога, який залучає у роботу прийоми диференційованого навчання?

Тема 13. Сучасні педагогічні технології інноваційних і авторських шкіл

Мета лекції: охарактеризувати провідні ознаки авторської школи в умовах реформування вітчизняної освітньої системи.

План лекції:

1. Інноваційна і авторська школа як педагогічний феномен.
2. Авторський навчально-виховний заклад як педагогічна полісистема.
3. Визначальні етапи створення і розвитку авторської інноваційної школи.

Література до теми:

1. Авторська школа Г. Гаудінг. Педагогічна енциклопедія. URL: http://slovník.com.ua/?grupa=11&id_sl=265
2. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності : наказ МОН України № 522 від 17.11.2000. *Освіта України*. 2001. № 6. С. 1-4.
3. Положення про експериментальний загальноосвітній заклад. *Освіта України*. 2002. 28 травня. С. 4-5.
4. Проц М.О. Педагоги-новатори України : навч. посіб. Львів : Бадікова Н. О., 2015. 148 с.
5. Розвиток педагогічних інновацій в Україні у другій половині ХХ століття URL : <http://works.doklad.ru/view/GkgvCHRPYHA/all.html>
6. Чепіль М.В. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

Сьогодні назва «авторська школа» розповсюдилась на ціле розмаїття педагогічних явищ: це і новаторська система роботи конкретного вчителя, або групи вчителів, напрацьована в межах окремого навчального закладу інноваційна предметна технологія і цільові щорічні учительські курси, що є формою пропаганди передових педагогічних методик.

Авторські школи – новий тип середніх загальноосвітніх навчальних закладів, у яких найбільш організовано впроваджуються інноваційні педагогічні технології.

До принципів відмінностей авторської школи належать:

1. Авторська школа – це перш за все реалізація певної власної (а тому, особливо емоційно привабливої для вчителя), технологічно перспективної

педагогічної ідеї, що є результатом тривалих і напружених теоретичних та практичних пошуків.

2. Інноваційна школа – це експериментальна лабораторія, в якій перманентно триває цілеспрямована розробка педагогічних альтернатив змісту і формам шкільної освіти. (У багатьох авторських школах передбачені спеціальні посади дослідників, до функцій яких належить наукове обґрунтування і апробація інноваційної педагогічної ідеї, наукова інтерпретація діяльності педагога через спільну дослідницьку роботу з учителем в урочний і позаурочний час, організація роботи проблемних груп тощо).

3. Послідовна реалізація авторського проекту доступна тільки освіченим, творчим, працездатним і відданим учителям, для яких справа школи – одна з головних справ особистого життя.

4. Педагогічний колектив авторської школи це неодмінно високоінтегрована спільність однодумців, об'єднаних ставленням до провідної педагогічної ідеї і численною кількістю колективних справ і обов'язків.

5. Типова риса авторської педагогіки – високий рівень згуртованості учительського і учнівського колективів у єдиний загальношкільний колектив.

6. Справжню авторську школу відрізняє широка культурна мережа оригінальних і незаформалізованих традицій, ритуалів і символів.

7. Найтипівіша відмінність авторських та інноваційних шкіл полягає в особливостях системи ставлень до дитини, що в педагогіці здобули назву особистісно-орієнтованого підходу.

Авторська школа сама бере на себе низку реформаторських функцій, головними серед яких є:

- пошук і демонстрація перспективних шляхів і способів розвитку освіти;
- відкриття нових освітніх орієнтирів і цілей;
- удосконалення змісту навчання;
- винайдення і апробація нових педагогічних технологій та систем.

Чи не найбільша суспільна користь авторської школи полягає в пропаганді передових педагогічних ідей і принципів. Впроваджуючи інноваційні педагогічні ідеї гуманізації, гуманітаризації, демократизації, диференціації чи інтеграції, вона в змозі суттєво вплинути на суспільні уявлення щодо освітніх пріоритетів, розширити творчий кругозір учительського загалу, виявити несподівані можливості педагогіки як технології.

Авторська школа є складною розгалуженою педагогічною системою, або, іншими словами, полісистемою. Вона складається з цілої низки обов'язкових підсистем, відповідних до конкретних завдань розвитку особистості учня. Такими звичайно виступають навчальна, трудова, художньо-естетична, духовно-релігійна, спортивна, наукова і інші підсистеми. Кожну інноваційну школу відрізняє домінанта на одному або декількох із вказаних елементів, а також нетрадиційні форми взаємозв'язку між ними.

Нестандартність і творчість у створенні авторської системи освіти призвели до надзвичайно широкого розмаїття форм, що спричиняє важливу методологічну проблему – знайти підстави для будь-якого їх порівняння. Тому для об'єктивного аналізу інноваційного досвіду авторських шкіл визначено систему якісних критеріїв:

1. Інноваційність: наявність оригінальних авторських ідей і гіпотез відносно перебудови педагогічного процесу.

2. Альтернативність, тобто відмінність яких-небудь із основних компонентів навчально-виховного процесу (цілей, змісту, методів, засобів тощо) від традиційних, прийнятих в масовій школі.

3. Концептуальність навчально-виховного процесу, що полягає в усвідомленні та використанні в авторській моделі філософського, психологічного, соціально-педагогічного або іншого наукового підґрунтя.

4. Системність і комплексність навчально-виховного процесу – скоординованість усіх його ланок і всіх етапів розвитку дитини відповідно до

основної педагогічної мети.

5. Соціально-педагогічна доцільність: відповідність цілей школи соціальному замовленню.

6. Наявність ознак або результатів, що визначають реальність і ефективність авторської школи.

Створення і розвиток авторської школи передбачає кілька важливих етапів.

I етап. Першочерговим завданням на цьому етапі є діагностика стартових можливостей конкретного освітнього закладу: аналіз та оцінка навчально-матеріальної бази, можливостей її зміцнення та оновлення, професійного та творчого потенціалу педагогічних кадрів, контингенту учнів і демографічної ситуації регіону. Лише об'єктивне уявлення про зовнішні умови інноваційної діяльності дозволяють прогнозувати результат.

II етап. Розробку проекту треба починати з вироблення оригінальної ідеї, певної педагогічної концепції, що обов'язково має для нас особистісний сенс і дає змогу досягти вагомих результатів діяльності. Цей момент дослідники називають проектною ситуацією. Проектна ситуація природним чином виникає у випадку, коли вчитель потрапляє в ситуацію нерозв'язних педагогічних суперечностей, коли зробити вибір неможливо, а треба щось змінити принципово.

Існують декілька суттєвих ознак виховної системи авторської школи як цілісного соціального організму:

- Наявність тісного взаємозв'язку всіх складових політехнологічної шкільної системи, коли кожен з її фрагментів може бути пояснений з точки зору його відношення до цілого.

- Самоорганізація і самовідтворення виховної системи школи забезпечують здатність цієї системи самостійно, без обов'язкової особистої участі педагогів постійно відтворювати ефективні у виховному відношенні ситуації.

- Підґрунтям плідно функціонуючого закладу як соціальної системи

виступає провідна діяльність, що диктує категоричну вимогу мати певну спільну для більшості педагогів і дітей справу. І пошук такої справи є одним з принципових моментів в проектуванні майбутньої школи.

- Почуття спільної власності на всі матеріальні і духовні об'єкти шкільної системи. Дослідники стверджують, що більш ефективна виховна система буде там, де учні і педагоги сприймають речі, споруди, меблі, а також традиції і норми як спільну власність, у яку кожний вклав особисту працю. І навпаки, відчуження дитини від матеріальних компонентів системи, від традицій і інших форм духовної власності призводить до руйнації школи.

- В кожній школі повинна існувати своя власна система ідей, що віддзеркалює індивідуальний її образ. Така система не тільки виправдовує і закріплює існуючі норми стосунків, але і служить своєрідним критерієм прийнятності і відповідності повсякденно виникаючих ситуацій загальному духу школи.

III етап. Невід'ємно від вироблення педагогічної концепції відбувається формулювання мети діяльності авторського навчального закладу. Головними методологічними орієнтирами у визначенні мети інноваційної діяльності виступають:

1) формування науково-обґрунтованої системи й обсягу знань, умінь та навичок учнів, розвиток творчості учителів та учнів;

2) забезпечення альтернативних можливостей здобуття освіти відповідно до індивідуальних потреб, здібностей та інтересів учнів;

3) набуття ними соціального досвіду;

4) успадкування духовних надбань свого народу і досягнення високої культури міжнаціональних взаємин;

5) формування духовності, фізичної досконалості, моральної, художньої, естетичної, правової та трудової культури.

IV етап. Творчу концепцію необхідно забезпечити оригінальним змістом, засобами, формами та методами її реалізації. Для цього треба

передусім пов'язати обраний вид провідної діяльності з елементами навчального процесу. В авторській школі зміст освіти:

- метою, завданнями та девізами діяльності школи;
- специфікою пріоритетного аспекту діяльності школи;
- типом школи, ступенем та профілем навчання;
- рівнем творчого потенціалу педагогічного і учнівського колективів;
- рівнем навчально-матеріального забезпечення.

Водночас необхідно ретельно продумати сферу клубної діяльності як доповнення провідної діяльності.

V етап. Формування колективу висококваліфікованих учительських кадрів, спроможних творчо розв'язувати різноманітні педагогічні завдання. Авторська школа традиційно створювалася колом однодумців, високоосвічених, енергійних, мислячих учителів. Ініціатором й очільником інновацій стає цікава, непересічна особистість.

VI етап. На етапі, коли головні концептуальні ідеї оформилися у струнку педагогічну систему і отримали певний суспільний резонанс виникає необхідність створення т. з. випереджаючих ситуацій, тобто таких ситуацій, які б були наочним образом майбутнього. Демонструючи певні суттєві переваги майбутньої школи, ці ситуації виконують важливу функцію – створюють у школі протиріччя між цілком здійсненою мрією і буденною реальністю.

VII етап. Розробка авторських або модернізація державних програм і навчальних планів, створення альтернативних курсів і спецкурсів, а також оптимальних методик їх вивчення, підготовка авторських навчальних посібників, підручників, кабінетів, лабораторій тощо.

VIII етап. Створення власних традицій, що створюють неповторну атмосферу внутрішньо шкільного життя.

Необхідною умовою існування новоствореного авторського навчального закладу в Україні є обов'язкове державне ліцензування, для чого

при управліннях освіти обласних державних адміністрацій створені спеціальні комісії і розроблені відповідні нормативні положення.

Виникнення і діяльність авторських шкіл зумовлювалося комплексом суспільно-політичних, економічних, соціокультурних чинників розвитку України в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. При цьому визначальним тлом їх формування залишалася освітньо-педагогічна царина, передусім новаторський рух, який абсорбував у собі творчо-педагогічні ініціативи, спрямовані на створення нової освітньої практики, яка відрізнялася від чинної (офіційної, консервативної, ідейно-ангажованої) модерним змістом, структурою, принципами управління. Це зумовлює доцільність узагальнюючо-синтезованого аналізу його поступу задля з'ясування основних мотивів, важелів, напрямів та інших аспектів становлення авторських шкіл.

Питання для самоперевірки

1. Чому авторські навчальні заклади вважаються прогресивною формою організації освіти?
2. Чи не утворюють особливості мікросоціуму авторської школи штучних умов життєдіяльності учня, відірваності його від реалій буття?
3. Чи має перспективу в Україні процес розширення мережі інноваційних шкіл? Чи кожна школа може (і повинна) стати авторською?
4. В чому специфіка і труднощі управління авторським навчальним закладом?

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1. Методологічні засади педагогічних технологій

Мета заняття: практичне оволодіння технологією навчання, вміннями застосовувати технологічний підхід стосовно предметів зі спеціальності.

Теоретичний блок:

1. Поняття педагогічної технології.
2. Основні якості сучасних педагогічних технологій.
3. Джерела і складові частини нових педагогічних технологій.
4. Соціальні перетворення і нове педагогічне мислення.
5. Передумови виникнення педагогічних технологій.
6. Класифікація педагогічних технологій.

Практичний блок:

- Укладання міні-словника основних понять теми.
- Підготовка огляду періодичної преси з питань модернізації освітнього процесу початкової школи (5-7 публікацій).
- Створення мультимедійної презентації «Різновиди педагогічних технологій».

Тестовий блок:

1. Педагогічна технологія – це:

- б) комплекс апаратури і навчальних матеріалів задіяних у навчально-виховному процесі;
- в) сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів

навчання, виховних засобів;

г) процес, спосіб виконання визначеного завдання для навчального процесу;

д) процес, де вчитель передає знання дітям.

2 Провідні положення, які характеризують сутність педагогічної теорії М. Монтессорі:

а) виховання повинно бути вільним, спиратися на дані спостережень за дитиною;

б) виховання повинно бути індивідуальним;

в) «допоможи мені це зробити самому»;

г) всі відповіді правильні.

3 За рівнем застосування педагогічні технології поділяють на:

а) загально педагогічні;

б) частково методичні;

в) локальні (модульні) технології;

г) всі відповіді правильні.

4 Концептуальність педагогічної технології передбачає:

а) філософське і психологічне обґрунтування досягнення освітньої мети;

б) докладний опис реалізації педагогічної технології;

в) соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети;

г) філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети.

5 До джерел і складових частин нових педагогічних технологій належать:

а) соціальні перетворення і нове педагогічне мислення;

- б) педагогічна, психологічна, суспільні науки;
- в) передовий педагогічний досвід;
- г) всі відповіді правильні.

6 Сучасна педагогіка інтерпретує дитину:

- а) як біологічну істоту з певними задатками і здібностями;
- б) як особу, що прагне до самовизначення і самореалізації;
- в) як істоту наділену божественною сутністю;
- г) як біосоціальну особу, яка потребує навчання і виховання.

7 Технологія педагогічного процесу передбачає, що засвоєння теми уроку відбувається, коли:

- а) всі обов'язкові етапи процесу засвоєння (сприйняття, осмислення, закріплення, формування умінь, використання на практиці нових знань і умінь) «не вміщуються» в окремий урок, і «вміститися» ніяк не можуть;
- б) сприйняття нового навчального матеріалу – це перший крок вчительсько-учнівської діяльності по засвоєнню навчальної теми, на якій учні вперше знайомляться з її змістом;
- в) визначення рівня засвоєння матеріалу (теми уроку) і корекція сприйняття;
- г) всі відповіді правильні.

8 Поняття «Педагогічна технологія» використовується у значенні:

- а) науковому: педагогічні технології – частина педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання і проектує педагогічні процеси;
- б) процесуально-описовому: опис (алгоритм) процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення планованих результатів навчання;

в) *процесуально-дієвому*: здійснення технологічного (педагогічного) процесу, функціонування усіх особових, інструментальних і методологічних педагогічних засобів;

г) всі відповіді правильні.

9 Структура педагогічної технології охоплює:

а) концептуальну основу;

б) методичну основу;

в) дидактичну основу;

г) виховну основу.

10 Педагогічна технологія включає в себе дві групи питань:

а) про застосування технічних засобів у навчальному процесі та його організації;

б) про методичне забезпечення та його застосування у виховному процесі;

в) про застосування технічних засобів у виховному процесі та його організації;

г) про дидактичний матеріал та його застосування у навчальному процесі.

Література до теми

Основна

1. Зайчук, В. О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Т. 2. Луцьк: Твердиня, 2015. 312 с.

2. Коновалова М. В., Куликова Ю. О., Семиволос О. П. Педагогічні технології: інструментарій, механізми, технологічна карта. Харків : Основа, 2015. 96 с.

3. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.

4. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі : посібник. 2-ге вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.
5. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2014. 267 с.
6. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

Допоміжна

1. Адамчук В.І. Сучасні педагогічні технології навчання. *Школа*. 2013. № 5. С. 42-47.
2. Балахонова О.Д. Інноваційна педагогічна діяльність: теоретичний аспект. *Школа*. 2012. № 11. С. 70-71.
3. Банк інноваційних педагогічних технологій / упоряд. Л.І.Галіцина]. Київ : Шкільний світ, 2012. 101 с.
4. Богосвятська А.І. Проектно-діяльнісна технологія навчання. *Всесвітня літ. та культура в навч. закл. України*. 2015. № 3. С. 20-27.
5. Ватковська М.Г. Особливості впровадження медіаосвіти в навчальних закладах Дніпропетровщини: досягнення, проблеми та перспективи. *Педагогіка і психологія*. Вісн. НАПН України. 2013. № 3. С. 37-43.
6. Ветров І. В. Інформаційно-комунікаційні технології на сучасному етапі розвитку освіти Рівненщини. *Комп'ютер у шк. та сім'ї*. 2012. № 2. С. 18-20.
7. Горбунова О.В. Технология «вебквест»: основные принципы и особенности. *Директор школы*. 2012. № 7. С. 69-74.
8. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в середніх і вищих навчальних закладах. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2013. № 3. С. 8-15.
9. Желізняк Л.А. Технологія «Веб-квест». *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2012. № 10. С. 24-28.
10. Желізняк Л.А. Кейс-технологія. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2012. № 12. С. 23-25.
11. Ігнатович О.С. Теоретико-методологічні основи педагогічної

інноватики. Навчання і виховання обдар. дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2013. Вип. 2. С. 94-104.

12. Калічак Л. Ю. Особистісно орієнтовані технології навчання як інноваційний підхід до організації освіти. *Горизонти освіти. Психологія. Педагогіка*. 2012. № 3, т. 4. С. 11-14.

13. Кравченко О.О. Традиційні та комп'ютерні технології: сучасний синтез. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2012. № 7/8. С. 8-9.

14. Лелеко В. В. Інноваційні технології як педагогічна проблема. *Вища освіта України*. 2015. № 3. С. 46-49.

15. Лелеко В. В. Сутність та ознаки інноваційних технологій. Донецьк : ДонНТУ, 2013. Вип. 1. С. 32–36.

16. Лузан П. Г. Суть і дефініція поняття «педагогічна технологія». Київ : Вид-во ІІТО НАПН України, 2013. № 6. С. 12-18.

17. Освітні технології у короткому викладі : навч.-метод. посіб. для вчителів, вихователів та студентів пед. закл. освіти / О. І. Янкович та ін. Тернопіль : Астон, 2012. 143 с.

18. Светлова Т. В. Технології навчання: дидактична абетка. *Математика в школі України*. 2012. № 32. С. 11-12.

19. Серветник О. П. Підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом упровадження інноваційних освітніх технологій. *Завучу. Усе для роботи*. 2013. № 23/24. С. 32-35.

20. Соколов В.І. Технології навчання: їх зміст і роль у сучасній освіті. *Школа*. 2013. № 5. С. 35-41.

21. Харчук Л.П. Упровадження інноваційних технологій. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2013. № 6. С. 70-71.

Семінар 2. Історія розвитку педагогічних технологій. Традиційна система освіти та педагогічні інновації

Мета заняття: поглибити обізнаність з історією вдосконалення традиційної освіти за допомогою нових педагогічних технологій.

Теоретичний блок:

1. Історія утвердження понятійного апарату педагогічних технологій.
2. Соціальні передумови створення і впровадження нових педагогічних технологій.
3. Періоди удосконалення шкільної освіти.
4. Видатні педагоги про технологічний підхід в освіті.
5. Різновиди традиційного навчання.
6. Визначальні компоненти традиційної системи навчання.
7. Шляхи і способи удосконалення традиційної освіти.

Практичний блок:

- Створити хронологічну таблицю утвердження поняття «Педагогічні технології».
- Підготувати реферат на тему «Вітчизняні педагоги про важливість вдосконалення сучасної початкової школи».
- Визначити, аргументувати і занотувати основні складові початкової освіти, що потребують модернізації.
- Запропонувати 4-5 комп'юторних програм або мобільних додатків, що сприятимуть удосконаленню освітнього процесу в початковій школі. Обґрунтувати свій вибір.
- Скласти анотовану бібліографію про науково-педагогічний доробок Я.-А. Коменського (8-10 публікацій).
- Розробити перелік питань для обговорення під час міні-дискусії «Класно-урочна система: за і проти».

Тестовий блок:

- 1 *Предметом теорії навчання (дидактики) є:*
 - а) процес навчання;
 - б) процес пізнання;
 - в) молодші школярі;

г) діяльність вчителя.

2 Основною формою навчання в сучасній школі є:

- а) домашня навчальна робота;
- б) навчально-виховний процес;
- в) урок;
- г) пізнавальна діяльність молодших школярів.

3 Документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного предмета:

- а) документи Міністерства освіти;
- б) навчальна програма;
- в) підручники початкової школи;
- г) методичні матеріали.

4 Ознаками технології навчання є:

- а) діагностичне цілепокладання і результативність;
- б) алгоритмізованість і проєктованість;
- в) цілісність і керованість, коригованість;
- г) усі відповіді правильні.

5 Навичка це:

- а) перевірені на практиці результати пізнання навколишнього світу, його вірне відображення в мозку людини;
- б) здатність особистості до ефективного виконання певної діяльності на основі наявних знань в змінених або нових умовах;
- в) здатність виконувати будь-які дії автоматично;
- г) інформація, що дозволяє виконувати будь-які дії автоматично.

6 Потреби :

- а) система уявлень особи про саму себе, на основі яких вона буде свою поведінку;
- б) сукупністю стійких і відносно незалежних від ситуацій мотивів, орієнтуючих дії і вчинки особи;
- в) фундаментальні властивості індивіда, що виражають його потребу в чомусь і є джерелом психічних сил і активності людини;
- г) властивості особистості, що сприяють її самореалізації.

7 Знання:

- а) перевірені на практиці результати пізнання навколишнього світу, його вірне відображення в мозку людини;
- б) здатність особистості до ефективного виконання певної діяльності на основі наявних знань в змінених або нових умовах;
- в) здатність, за допомогою якої людина може скласти план досягнення мети, регулювати і контролювати процес діяльності;
- г) інформація, що дозволяє виконувати будь-які дії автоматично.

8 Уміння:

- а) перевірені на практиці результати пізнання навколишнього світу, його вірне відображення мозку людини;
- б) здатність особистості до ефективного виконання певної діяльності на основі наявних знань в змінених або нових умовах;
- в) здатність виконувати будь-які дії автоматично;
- г) інформація, що дозволяє виконувати будь-які дії автоматично.

9 Спрямованість:

- а) фундаментальні властивості індивіда, що виражають його потребу в чомусь, і є джерелом психічних сил і активності людини;
- б) сукупність стійких і відносно незалежних від ситуацій мотивів, орієнтуючих дії і вчинки особи;

- в) система уявлень особи про саму себе, на основі яких вона буде свою поведінку;
- г) інтегральне поняття, що включає цілу систему якостей, що характеризують
- д) «самозвеличання» в людині.

10 Розробником традиційної системи освіти вважають:

- а) В.О.Сухомлинського;
- б) С.Ф.Русову;
- в) Ж.-Ж. Руссо;
- г) А.-Я. Коменського.

Література до теми

Основна

1. Аніщенко О.В., Яковець Н.І.Сучасні педагогічні технології: курс лекцій : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2007.199 с.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-те вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
3. Диференційований підхід в історії української школи (кінець ХІХ - перша третина ХХ ст.) : монографія / за ред. Сухомлинської О. В. та ін.] ; Київ: Пед. думка, 2013. 637 с.
4. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.
5. Сучасні педагогічні технології в освіті : зб. наук.-метод. праць / за ред. Мигущенка Р. П., Панфілова Ю. І. Харків : НТУ "ХПІ", 2016. 185 с.
6. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч.посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

Допоміжна

1. Березівська Л. Д. Ідея організації та змісту шкільної освіти на засадах

диференціації : (друга половина 20-х років ХХ ст.). *Освіта та пед. наука*. 2012. № 4. С. 67-77.

2. Березівська, Л. Д. Ідея організації шкільної освіти на засадах індивідуалізації та диференціації у діяльності Наркомосу УСРР на початку 20-х років ХХ ст. Пед. дискурс : зб. наук. пр. Хмельницький : ХГПА, 2012. Вип. 11. С. 17-23.

3. Бондар, Л. С. Відображення ідей про диференційований підхід до навчання у змісті початкової освіти (40-80-ті рр. ХХ ст.). *Педагогіка і психологія*. Вісн. НАПН України. № 3. С. 76-84.

4. Воронкін О.І. Періодизація розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 109-116.

5. Гаврилюк Г. М. Метод проектів у навчально-виховній діяльності учнівської молоді: ретроспективний огляд. Пед. альманах : зб. наук. пр. Херсон : Херсон. акад. неперерв. освіти, 2013. Вип. 17. С. 57-62.

6. Голубнича Л. О. Розвиток педагогічних технологій у дидактичній науці. Харків : Щедра садиба плюс, 2014. Вип. 45. С. 14-23.

7. Єнигін Д. В. Генеза поняття «проектування»: історичний аспект. Проблеми сучас. пед. освіти. Серія: *Педагогіка і психологія*. Ялта : РВВ КГУ, 2012. Вип. 35, ч. 2. С. 134-138.

8. Запорожець Д.А. Історико-педагогічний аналіз використання засобів мультимедіа в навчальному процесі (позитивні та негативні наслідки) : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. Умань : Жовтий О.О., 2012. Ч. 3. С. 78-83.

9. Кирилів В. О. Розвиток ідей розвивального навчання в історії педагогічної думки: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. Умань : Жовтий О. О., 2015. Ч. 3. С. 124-130.

10. Манако А.М. Базові аспекти еволюції використання мультимедійних технологій в освіті. *Інформатика та інформ. технології в навч. закл.* 2014. № 1. С. 4-9.

11. Марченко Г.І. Проектна методика навчання: історія та сучасність.

Гуманізація навч.-вихов. процесу: наук.-метод. зб. Слов'янськ : ДВНЗ ДДПУ, (спецвип. 11), ч. 2. С. 159-168.

12. Наливайко О. О. Нормативно-правова основа диференціації шкільного навчання у вітчизняному педагогічному просторі другої половини ХХ століття. Педагогіка формування твор. особистості у вищ. і загальноосвіт. школах: зб. наук. пр. Запоріжжя : класич. приват. ун-т, 2014. Вип. 38. С. 35-39.

13. Олексін Ю.І. Розвиток ідеї диференціації навчання школярів у радянській педагогічній науці (30-70-ті роки ХХ ст.). *Рідна школа*. 2012. № 8/9. С. 71-76.

14. Пахомова Н.С. Становлення теорії модульного навчання: історико-педагогічний аспект. *Імідж сучас. педагога*. 2013. № 5. С. 51-55.

15. Пелегейченко Л.М. Метод проектів. Історія розвитку. Пед. майстерня. 2012. № 6. С. 9-14.

16. Петрук Л. П. Становлення і розвиток проблемного навчання у педагогіці. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти: зб. наук. пр. Рівне : РДГУ, 2014. Вип. 8. С. 15-18.

17. Рижкова М. С. Педагогічні технології: історичний аспект. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2013. № 1. С. 14-17.

18. Сембрат А. Л. Методичні засади використання сучасних педагогічних технологій у вищій школі : осн. етапи розвитку та становлення поняття «педагогічні технології». Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. *Пед. науки*. Луганськ: ЛНУ ім.Тараса Шевченка, 2012. № 22, ч.3. С.200-211.

19. Сембрат А.П. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку педагогічної технології. Труд. підгот. в рідній шк. 2014. № 5. С. 41-46.

20. Щербань, П. Становлення ігрових технологій як інноваційної форми навчання : іст. і пед. аспекти розвитку ігр. технологій у ВНЗ. Пед. науки : зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2014. Вип. 60. С. 102-108.

Семинар 3. Особистісно орієнтовані технології навчання та виховання

Мета заняття: закріпити й поглибити знання студентів про значення особистісної орієнтації педагогічного процесу.

Теоретичний блок:

1. Сутність особистісно орієнтованого навчання, його завдання.
2. Ознаки особистісно орієнтованого навчання.
3. Структура особистісно орієнтованої технології навчання.
4. Принципи особистісно орієнтованих технологій навчання.
5. Вплив мотивації на успішність навчальної діяльності.
6. Визначальні ознаки педагогіки співробітництва.
7. Гуманістична спрямованість педагогічної технології Ш.О.Амонашвілі.

Практичний блок:

- Занотувати у словник педагогічних термінів опорні поняття теми та розкрити їх зміст.
- Створити мультимедійну презентацію на тему «Педагогіка співробітництва».
- Скласти рецензії на 3-4 статті І.Д.Беха з питань особистісно-орієнтованого виховання.
- Підготувати реферат на тему: «Використання гуманно-особистісної технології Ш.А.Амонашвілі у сучасній початковій школі».
- Знайти Інтернет-ресурси (4-5 сайтів) присвячені питанням гуманної педагогіки.

Тестовий блок:

1 Поняття педагогічна технологія означає:

- а) прийоми, методику і методологію роботи учителя у сфері навчання і виховання;
- б) змістова частина навчання (навчання, зміст навчального

матеріалу);

- в) діяльність вчителя із засвоєння навчального матеріалу;
- г) діагностика навчального процесу.

2 Педагогічна діагностика відповідає таким критеріям технологічності:

- а) концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність, гарантування досягнення певного стандарту досягнень;
- б) модульність, наступність, врахування індивідуальних особливостей, техніка вчителя;
- в) варіативність, індивідуальний підхід, гармонійність, ствердження почуття власної гідності, педагогічний такт учителя.

3 Особистісно-орієнтований підхід визначає:

- а) викладач – суб'єкт педагогічного впливу;
- б) суб'єкт-суб'єктне рівнопартнерське навчальне співробітництво;
- в) в центрі навчання знаходиться учень, його неповторний психологічний склад.

4 Особистісно-орієнтоване навчання:

- а) передбачає мету формування і розвитку у дитини особистих цінностей;
- б) досягнення особистісно-розвивальної мети;
- в) вихованець краще функціонує як особистість.

5 Інноваційність особистісно-орієнтованого навчання полягає:

- а) особистість орієнтується в обставинах, визначає мету своїх дій, сприймає навчально-виховні задачі як особистісно важливі;
- б) особистість здатна скласти план власних дій для досягнення визначеної мети;

- в) особистість здатна до саморегуляції навчальної діяльності.

6 *Зміст педагогічної діяльності в особистісно-орієнтованому навчанні:*

- а) у програмах, підручниках, посібниках не адаптований до індивідуальних особливостей учнів;
- б) спеціальне конструювання навчального матеріалу на основі врахування різних засобів навчальної роботи, зумовлених індивідуальним стилем опрацювання навчального матеріалу (словесний, графічний, символічно-знаковий);
- в) навчальний матеріал закладений у конспекти лекцій, згідно діючої навчальної програми.

7 *В особистісно-орієнтованому навчанні учень є :*

- а) продуктом навчання, а все у ньому – результат навчання;
- б) носієм суб'єктивного досвіду, який прагне до розкриття власного потенціалу, даного йому від природи;
- в) суб'єкту, що вміє якісно відтворювати навчальний матеріал.

8 *Який з даних методів педагогічної діяльності характерний для особистісно-орієнтованого навчання:*

- а) за зразком;
- б) ілюстрації вчителем можливих варіантів виконання завдань;
- в) стимулювання одержання результату за стереотипом;

9 *Результатом педагогічної діяльності в особистісно-орієнтованому навчанні є:*

- а) одержання наукової інформації;
- б) креативність, яка дозволяє йому постійно шукати й знаходити вихід із ситуацій; будувати для себе нову модель, спираючись на знання,

засоби дій, що є в індивідуальному досвіді;

в) адаптивність до вимог дорослих (педагога, вихователя, батьків), які створюють для нього нормативні ситуації.

10 Який з аспектів не відносять до особистісно-орієнтованого навчання:

а) психологічний;

б) фізичний;

в) соціальний.

Література до теми

Основна

1. Амонашвілі Ш. О. Істина школи. Хмельницький: Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2007. 73 с.

2. Амонашвілі Ш. О. Без Серця що зрозуміємо? Хмельницький: Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2006. 66 с.

3. Амонашвілі Ш. О. Школа життя: трактат про початковий ступінь освіти, заснованої на принципах гуманно-особистісної педагогіки. Хмельницький : Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2012. 169 с.

4. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Київ; Чернівці : Букрек, 2015. Т. 1 : 2015. 839 с.

5. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.

Допоміжна

1. Бабич В. Т. Особистісно зорієнтовані технології навчання і виховання у гімназії. Інновації в сучасній школі у контексті діалогу педагогічних культур : практико зорієнт. посіб. Київ, 2012. С. 315-316.

2. Гусарук Н.І. Використання інноваційних технологій в особистісно

зорієнтованому навчанні. *Школа*. 2012. № 11. С. 72-75.

3. Діденко Г. О. Реалізація особистісно орієнтованого навчання в структурі сучасного підручника. Проблеми сучас. підручника : зб. наук. пр. Київ: Пед. думка, 2012. № 12. С. 97-105.

4. Жадан Р. В. Застосування особистісно орієнтованого підходу під час викладання історії в загальноосвітніх навчальних закладах. *Тавр. вісн. освіти*. 2012. № 3. С. 163-170.

5. Жигаль З. М. Особистісно орієнтований підхід в процесі навчання музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. 2012. № 9. С. 111-114.

6. Захарова Л. В. Методологічні основи організації особистісно орієнтованого навчання школярів. Педагогіка формування твор. особистості у вищ. і загальноосвіт. школах : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2014. Вип. 36. С. 468-472.

7. Кононко О. Л. Розвиваємо особистість учня : поради вчителю: упрводж. особистісно орієнт. підходу в початковій шк. *Учитель початкової шк.* 2014. № 3. С. 5-8.

8. Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників в умовах особистісно-орієнтованого навчання. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. Рівне : РДГУ, 2014. Вип. 8. С. 132-136.

9. Луцюк Н. С. Інформаційні технології особистісно зорієнтованого навчання в сучасній школі. *Пед. пошук*. 2012. № 4. С. 22-26.

10. Сафарян С. Теорія та практика особистісно орієнтованого навчання. *Інозем. мови в сучасній шк.* 2012. № 2. С. 2-6 ; № 3. С. 28-33 ; № 4. С. 34-36 ; № 5. С.19-23 ; 2013. № 1. С. 7-11 ; № 2. С. 5-12.

11. Светлова Т. В. Технологія особистісно орієнтованого уроку: дидактична абетка. *Математика в шк. України*. 2012. № 33. С. 11-13.

12. Смагін І. І. Особистісно орієнтоване навчання в сучасній загально освітній школі: реальність чи перспектива? *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка*. 2012. Вип. 61. С. 50-54.

13. Смагін І. І. Підходи до розуміння особистісно орієнтованого навчання в сучасній загальноосвітній школі. *Пед. Житомирщина*. 2013. № 1. С. 18-22.

14. Турянська О. Ф. Класифікація методів особистісно орієнтованого навчання як теоретико-методична засада визначення видів навчальних текстів. Проблеми сучас. підручника : зб. наук. пр. НАПН України, Ін-т педагогіки. Київ : Пед. думка, 2014. № 14. С. 761-772.

Семінар 4. Технології, побудовані на активізації пізнавальної діяльності учнів

Мета заняття: закріпити і поглибити знання про педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів.

Теоретичний блок:

1. Пізнавальна активність школяра: сутність, рівні, фактори розвитку.
2. Характеристики шкільних технологій, побудованих на стимуляції пізнавальної активності учнів (2-3 технології за вибором студента).
3. Порівняльний аналіз ефективності репродуктивних і евристичних технологій навчання учнів.
4. Сучасні тенденції в розробці технології навчання мисленню.
5. Структура технологій активізації пізнавальної діяльності учнів.
6. Алгоритм діяльності вчителя з розвитку пізнавальної активності учнів.

Практичний блок:

- Визначити показники активності учнів за параметрами:
 - рівень мотивації навчання;
 - вияв інтелектуальних умінь;
 - характер мислення;
 - задіяність емоційно-вольової сфери.
- Окреслити цільові орієнтири діяльності учителя на початку уроку і спрогнозуйте її можливі результати.

- Підготувати реферат на тему: «Педагогічні умови використання проблемного навчання у початковій школі».
- Створити мультимедійну презентацію однієї з книг В.Ф. Шаталова.

Тестовий блок:

1 *Проблемне навчання базується на теоретичних положеннях:*

- а) набуття знань, умінь, навичок;
- б) засвоєння способів самостійної діяльності;
- в) розвиток пізнавальних і творчих здібностей
- г) концептуальні положення проблемного навчання (за Дж.Дьюї):

2 *Дитина в онтогенезі повторює шлях людства у;*

- а) засвоєнні знань;
- б) опануванні вмінь;
- в) розвитку навичок;
- г) усі варіанти вірні.

3 *Дитина засвоює матеріал як результат:*

- а) задоволення потреби в знаннях;
- б) активної позиції у процесі навчання;
- в) різноманітної творчої діяльності;
- г) залучення значної кількості засобів навчання.

4 *Умовами успішного навчання є:*

- а) осмислення навчального матеріалу;
- б) розв'язання проблемних ситуацій;
- в) переказ отриманої під час навчання інформації;
- г) самостійна роботи з навчальними текстами.

5 *Використання проблемних запитань є:*

- а) дією за зразком;
- б) засобом розвитку мислення;
- в) відтворенням вивченого;
- г) формуванням активності учнів;
- д) спонуканням до самостійних умозаключень;

6 *Пізнавальна активність учнів при розв'язанні проблемних запитань може знайти вияв:*

- а) в інтересі учня до навчального матеріалу та процесу навчання;
- б) здійсненні навчання у формі передачі готових знань;
- в) умінні використовувати знання в різних ситуаціях;
- г) у самостійній діяльності, в якій школярі набувають нових знань, нових способів діяльності;
- д) у трансформованому відтворенні.

7 *Ефективність використання проблемних запитань та завдань для перевірки знань учнів залежить від:*

- а) ступеня підготовки учнів до розв'язання проблемних завдань та запитань;
- б) умінь учителя створювати проблемні ситуації, які спонукають до розв'язання проблем різної складності;
- в) розповіді учителя з опорою на текст відповідного параграфа з підручника чи методичного посібника;
- г) того, чи є в змісті матеріалу дані про порівняння, протиставлення окремих явищ, чи є можливість встановлювати зв'язки між старими і новими знаннями;
- д) навичок рефлексивного слухання вчителя.

8 *Яка альтернативна назва евристичної технології:*

- а) пошукова;

- б) репродуктивна;
- в) пізнавальна;
- г) проблемна.

9 *Згідно з концепцією В.Ф. Шаталова навчальна діяльність з технологією опорних сигналів передбачає:*

- а) два етапи;
- б) три етапи;
- в) чотири етапи;
- г) п'ять етапів;
- д) шість етапів.

10 *10.Технологія опорних сигналів може використовуватись лише:*

- а) в початковій школі;
- б) в середніх класах загальноосвітньої школи;
- в) у навчальній діяльності старшокласників;
- г) впродовж усього навчального процесу.

Література до теми

Основна

1. Зайчук В. О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Т. 2. Луцьк : Твердиня, 2009. – 312 с.
2. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі : посібник. 2-ге вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.
3. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2014. 267 с.
4. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

Допоміжна

1. Бівол О. С. Проблемно-пошукові методи навчання на уроках у початкових класах як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. *Тавр. вісн. освіти*. 2012. № 3. С. 103-107.
2. Гиренко Т.В. Активізація мислення учнів початкових класів через застосування інноваційних освітніх технологій: з досвіду роботи вчителя. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 11-14.
3. Клименко А.П. Проблема ситуація як засіб формування мотивації вивчення української мови. *Початкова школа*. 2014. № 9. С. 16-18.
4. Корінна Л. В. Проблемно-пошукове навчання як форма активізації творчої діяльності учнів. *Освіта та розвиток обдар. особистості*. 2012. № 7. С. 14-18.
5. Кошелева, О. Б. Фестиваль педагогічних ідей. Створення ситуації успіху. *Вивчаємо укр. мову та літературу*. 2012. № 3. С. 25-29.
6. Мироновська Л. І. Розвивальний компонент технології проблемного навчання математики в початкових класах. *Початкова школа*. 2012. № 6. С. 44-46.
7. Мордовец Т. П. Технологія проблемного обучення. *Учитель*. 2012. № 3. С. 37-41.
8. Про урок у технології формування критичного мислення. *Економіка в школі України*. 2013. № 10. Вкладка: Актуальні діалоги. № 7. С. 16-19.
9. Серякова В. І. Індивідуальний підхід в умовах проблемного навчання. *Історія та правознавство*. 2014. № 24. С. 2-6.
10. Созанська О.М. Проблемне навчання - основа розвитку творчого мислення учня. *Заст. директора школи*. 2013. № 8. С. 30-39.
11. Юшко А.С. Технологія проблемного навчання в початковій школі. *Завуч*. 2014. № 12. С. 17-19.

Семинар 5. Педагогічні технології індивідуального і групового навчання

Мета заняття: проаналізувати сутність педагогічних технологій на основі ефективності управління і організації навчального процесу.

Теоретичний блок:

1. Характеристика технології індивідуального навчання.
2. Технологія програмового навчання.
3. Сутність проектного навчання.
4. Специфіка використання методу проектного навчання в умовах початкої школи.
5. Особливості колективного способу навчання.
6. Різновиди групових технологій навчання.

Практичний блок:

- Підготувати реферат на тему «Організація навчального процесу відповідно до індивідуальних особливостей учнів».
- Укласти порівняльну таблицю «Індивідуальні і групові технології навчання».
- Підготувати доповідь на тему «Використання комп'ютерних технологій у процесі програмового навчання».
- Створити мультимедійну презентацію на тему «Метод проектного навчання – традиції та інновації».
- Знайти і скласти рецензію на 4-5 сайтів присвячених проектній діяльності школярів.

Тестовий блок:

1 Педагогічна технологія:

- а) комплекс апаратури і навчальних матеріалів задіяних у навчально-виховному процесі;
- б) сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають

спеціальний набір і komponування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів;

в) процес, спосіб виконання визначеного, або певного завдання для навчального процесу;

г) процес, де вчитель передає знання дітям.

2 *Навчальний проект:*

а) практика особистісно орієнтованого навчання в процесі конкретної праці учня на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів;

б) розглядає дитину як життєве явище, а не педагогічне, вбачаючи в ній не стільки об'єкт, що потребує впливу, скільки особистість, що інтенсивно розвивається;

в) формування в дитині конкретних здібностей;

г) формування у дитини організаторських здібностей.

3 *Предметом теорії навчання (дидактики) є:*

а) процес навчання;

б) процес пізнання;

в) молодші школярі;

г) діяльність вчителя.

4 *Основною формою навчання в сучасній школі є:*

а) домашня навчальна робота;

б) навчально-виховний процес;

в) урок;

г) пізнавальна діяльність молодших школярів.

5 *Функції групової навчальної діяльності:*

а) мотиваційна;

- б) навчальна, виховна;
- в) розвивальна, організаційна;
- г) всі відповіді правильні.

6 *Технологія групової навчальної діяльності ефективна, якщо:*

- а) ретельно продумувати структуру уроку;
- б) організовувати навчально-виховну роботу серед школярів;
- в) виховувати любов до праці;
- г) правильної відповіді немає.

7 *Технологія групової діяльності передбачає:*

- а) навчити школярів співпраці у виконанні групових завдань;
- б) стимулювати моральні переживання взаємного навчання, зацікавленості в успіху товаришів;
- в) формувати комунікативні вміння молодших школярів;
- г) всі відповіді правильні.

8 *Ознаками технології навчання є:*

- а) діагностичне цілепокладання і результативність;
- б) алгоритмізованість і проєктованість;
- в) цілісність і керованість, коригованість;
- г) усі відповіді правильні.

9 *За рівнем застосування педагогічні технології поділяють на:*

- а) загально педагогічні;
- б) частково методичні;
- в) локальні (модульні) технології;
- г) всі відповіді правильні.

10 *Концептуальність педагогічної технології передбачає:*

- а) філософське і психологічне обґрунтування досягнення освітньої мети;
- б) докладний опис реалізації педагогічної технології;
- в) соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети;
- г) філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети.

Література до теми

Основна

1. Коберник, О. М. Проектна технологія: теорія, історія, практика : монографія. Умань : Жовтий О. О., 2012. 228 с.
2. Нетрадиційні уроки в початковій школі. 1 клас: інноваційні технології, особистісно орієнтований підхід, нетрадиційні методи і форми роботи, відкриті уроки / уклад. Л. І. Нечволод. Харків : Торсінг плюс, 2007. 96 с.
3. Нетрадиційні уроки в початковій школі. 2 клас: інноваційні технології, особистісно орієнтований підхід, нетрадиційні методи і форми роботи, відкриті уроки / уклад. Л. І. Нечволод. Харків : Торсінг плюс, 2007. 128 с.
4. Проекти в початковій школі: тематика та розробки занять / упоряд. О. В. Онопрієнко. Київ : Шк. світ, 2007. 128 с.
5. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: метод. посіб. Харків : Мадрид, 2015. 176 с.

Допоміжна

1. Андрійчук Б. І. Проектна діяльність учнів початкової школи. *Тавр. вісн. освіти*. 2013. № 2. С. 127-133.
2. Байнякшина О. Є. Метод проектів як засіб ефективного та якісного навчання молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2013. № 30. С. 23-30.
3. Буйдіна О.О. Реалізація проектної діяльності як ефективної технології в сучасному природознавстві початкової школи. *ПостМетодика*. 2013. № 6. С.

55-58.

4. Гаврилюк Г. М. Сутність проектно-технологічної діяльності школярів у контексті інноваційного змісту освітньої галузі «Технологія». *Труд. підгот. в рідній школі*. 2014. № 1. С. 2-4.

5. Гнатишина О.В. Упровадження методу проектів у навчально-виховний процес. *Школа*. 2012. № 6. С. 3-22.

6. Гризоглазова Т.С. Застосування мультимедійних технологій у проектній діяльності підлітків на уроках музичного мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2012. № 4. С. 25-28.

7. Грона Н.А. Організація проектної діяльності на уроках читання (на матеріалі творів В. О. Сухомлинського). Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 147 с.

8. Данілова А. П. Теоретичні засади організації добродійної проектної діяльності школярів. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 205 с.

9. Домрачева А. О. Проектна робота з використанням комп'ютерних технологій як засобу креативного навчання. *Англ. мова та літ.* 2013. № 1. С. 7-17.

10. Дюба І. В. Проектна технологія виховання життєвих компетентностей учнів гімназії. *Світ виховання*. № 1. С. 48-57.

11. Захарчук Н.Л. Проектні технології в початковій школі: шляхи розвитку творчої особистості. *Молодь і ринок*. 2014. № 5. С. 162-166.

12. Климова Н. А. Метод проектів як основа сучасного компетентнісно-орієнтованого навчання. Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 черв. 2013 р., м. Севастополь. Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2013. С. 296-300.

13. Коновальчук І. І. Проектний підхід у реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах. *Проблеми сучас. пед. освіти*. Серія: Педагогіка і психологія. Ялта : РВВ КГУ, 2013. Вип. 38, ч. 2. С. 119-125.

14. Кузьменко П. І. Проектно-технологічна діяльність учнів у гуртковій роботі. *Вісн. Глухів. нац. пед. ун-ту ім. Олександра Довженка*. Серія: Пед.

науки. ГНПУ ім. Олександра Довженка, 2012. Вип. 21. С. 55-57.

15. Лаврик, Н. Є. Творчий проект «Мій жилет». *Труд. підгот. в сучасній школі*. 2012. № 7/8. С. 21-25.

16. Лисицький В. М. Використання проектних технологій в навчально-виховному процесі для розвитку пізнавальних потреб учнів. Пед. освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2014.- № 21.- С. 85-90.

17. Лисицький В. М. Метод проектів як засіб розвитку пізнавальних здібностей учнів. Пед. альманах: зб. наук. пр. Херсон : Херсон. акад. неперерв. освіти, 2013. Вип. 20. С. 67-71.

18. Литвинюк Г. І. Проектна діяльність в освітньому середовищі : метод. посіб. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2014. 126 с.

19. Назаренко Л.І. Перші кроки в проектній діяльності зі створення мультфільму за літературною казкою. *Укр. літ. в загальноосвітній школі*. 2012. № 4. С. 13-15.

20. Переheyда О.І. Проектна технологія як засіб формування творчої особистості. *Школа*. 2012. № 6. С. 57-61.

21. Романенко Ю.В. Використання методу проектів у навчанні. *Біологія і хімія в сучасній школі*. 2012. № 4. С. 19-22.

22. Хвас Н. В. Використання проектної технології в процесі навчання. *Англ. мова та літ.* 2014. № 31/32. С. 77-79.

23. Хортіва О. В. Використання проектних технологій для формування естетичної культури. *Англ. мова та літ.* 2014. № 6. С. 27-29.

24. Цимбал О. М. Проектні технології: особливості впровадження у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2012. № 35/36. С. 4-17.

Семінар 6. Ігрові технології навчання

Мета заняття: конкретизувати педагогічний потенціал ігрових технологій та способи їх впровадження в навчальний процес.

Теоретичний блок:

1. Роль гри в особистісному розвитку учня початкової школи.
2. Класифікація ігор, що залучаються до навчального процесу.
3. Матеріальне забезпечення дидактичної гри.
4. Педагогічні умови активізації ігрової діяльності під час уроків.
5. Майстерність учителя в організації ігрової взаємодії на уроці.
6. Місце ігрових прийомів у навчальному процесі початкової школи.

Практичний блок:

- Створити мультимедійну презентацію на тему «Сучасні підходи до класифікації дидактичних ігор».
- Підготувати методичні рекомендації щодо використання дидактичної гри при узагальненні вивченого матеріалу.
- За допомогою довідкової літератури визначити і занотувати концептуальні засади соціоігрової педагогіки..
- Розробити схему «Прийоми стимулювання ігрової діяльності на уроці».
- Підготувати доповідь на тему «Специфіка використання ігрових технологій у роботі з дітьми різного віку» (за вибором).
- Запропонувати власний перелік організаційних проблем впровадження дидактичної гри.
- Підготувати реферат на тему «Застосування ігрових прийомів під час нестандартних уроків».

Тестовий блок:

- 1 *Гра, що застосовується з навчальною метою, називається:*
 - а) розвиваючою;
 - б) творчою;
 - в) дидактичною;
 - г) поурочною.

2 Продовжити думку: «На відміну від ігор взагалі, педагогічна гра має чітко поставлену...»

- а) умову;
- б) мету;
- в) тривалість;
- г) техніку.

3 На думку К.Д. Ушинського, ігри допомагають не тільки проявляти здібності та нахили, а й ... (обрати продовження):

- а) удосконалювати їх;
- б) активно виявляти свої прагнення;
- в) формувати колектив;
- г) вирішувати навчальні проблеми.

4 Здатність включатися до гри:

- а) пов'язана з віком людини;
- б) не пов'язана з віком людини;
- в) не пов'язана з віком, але має вікові особливості;
- г) пов'язана з віком і притаманна тільки для обмеженого періоду

5 Встановіть правильну послідовність освоєння провідної діяльності:

- а) праця;
- б) спілкування;
- в) гра;
- г) навчання.

6 Щодо етапу навчальної діяльності дидактичні ігри поділяються на (знайти зайве визначення):

- а) навчальні;
- б) тренувальні;

- в) розвивальні;
- г) контролюючі;
- д) узагальнюючі.

7 Щодо рівня пізнавальної активності дидактичні ігри поділяються на (знайти зайве визначення):

- а) репродуктивні;
- б) продуктивні;
- в) творчі;
- г) пізнавальні.

8 Гра, що являє собою розігрування в особах фрагментів літературних творів чи сценаріїв, називається:

- а) рольова;
- б) ділова;
- в) сюжетна;
- г) драматизація.

9 Під час проведення гри критика з боку вчителя чи інших учнів:

- а) є обов'язковою умовою саморозвитку гравців;
- б) має бути конструктивною, справедливою;
- в) виключається повністю;
- г) допускається в окремих випадках.

10 Джерелами соціоігрової педагогіки є:

- а) театральна педагогіка;
- б) народна педагогіка;
- в) теорія виховання;
- г) методика колективних творчих справ.

Література до теми

Основна

1. Кудикіна, Н. В. Теорія ігрової діяльності дітей : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2012. 235 с.
2. Педагогічні технології: теорія та практика: навч.-метод. посіб / за ред. М.В. Гриньової. Полтава, АСМІ : 2006. 230 с.
3. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2014. 267 с.
4. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі: посібник. 2-ге вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.

Допоміжна

1. Артеменко В.С. Навчатися граючись : використання ігр. форм і методів навчання. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід.* 2012. № 6. С. 42-43.
2. Бекетова Т. П. Методика проведення ділової гри на уроці. *Пед. майстерня.* 2013. № 4. С. 17-19.
3. Гаркава Н.І. Ді-джей : авт. розробка дидакт. інтеракт. гри. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід.* 2012. № 10. С. 39.
4. Гончаренко Н.О. Ігрові зони для першокласників. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід.* 2013. № 4. С. 55-58.
5. Гончарова Н. О. Ігрові дидактичні матеріали як умови підвищення ефективності уроку. *Проблеми освіти : наук. зб.* Київ : Вип. 73. С. 247-251.
6. Гордієнко-Митрофанова, І. В. Особливості використання маніпулятивів як навчально-ігрового матеріалу та їх вплив на когнітивні модальності особистості. *Наука і освіта.* 2012. № 9. С. 44-49.
7. Заремба В. О. Дидактичні ігри як засіб формування пізнавального інтересу школярів. *Зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів і аспірантів, 21-22 лют. 2012 р.* Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2012. Вип. 11, т. 3. С. 160-161.

8. Заярна Л. І. Активізація діяльності молодших школярів у процесі оволодіння знаннями через гру. *Тавр. вісн. освіти*. 2014. № 2. С. 221-228.
9. Копосов П. І. Активізація пізнавальної діяльності учнів засобом ігрових завдань у підручниках української мови для 2 класу. Проблеми сучас. підручника : зб. наук. праць. Київ : Пед. думка, 2014. № 14. С. 30-31.
10. Кремениця Л. М. Універсальні дидактичні ігри на уроках. *Вивчаємо укр. мову та літ.* 2012. № 11. С. 201-206.
11. Лобач О. О. Музично-дидактичні ігри в початковій школі. Київ : ред. газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. 101 с.
12. Манойло В. В. Інтерактивні ігрові технології як засіб розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості. *Шкільний бібліотекар*. 2013. № 4. С. 15-24.
13. Митник О.П. Ігрова діяльність із музичним супроводом як засіб самореалізації учнів на уроках у початковій школі. *Початкова школа*. 2013. № 6. С. 45-47.
14. Мицик О. М. Гра як метод навчання іншомовного спілкування учнів початкової школи. *Англ. мова та літ.* 2013. № 22/23. С. 40-49.
15. Новоселецька В. І. Використання ігрових технологій у процесі формування обчислювальних навичок під час вивчення таблиці множення. *Початкове навчання та виховання*. 2015. № 28. С. 2-9.
16. Прокопець Л.С. Використання технології ситуативного моделювання на уроках читання. *Початкова школа*. 2013. № 10. С. 21-23.
17. Рубан К. П. Використання навчальних інтерактивних флеш-вправ на уроках у початковій школі. *Комп'ютер у шк. та сім'ї*. 2014. № 3. С. 38-41.
18. Савченко Л. О. Ігри та ігрові технології на уроках трудового навчання : навч.-метод. посіб. Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2012. 284 с.
19. Смик О. К. Формування здорового способу життя молодших школярів засобами ігрової діяльності. Педагогіка вищ. та серед. школи : зб. наук. пр. Кривий Ріг : ДВНЗ «КНУ», 2014. Вип. 42. С. 122-126.
20. Соловей В. М. Вплив ігрових технологій навчання на розвиток творчої

діяльності учнів. *Обдар. дитина*. 2013. № 4. С. 11-14.

21. Стасенкова Д. В. Значення ігрових педагогічних технологій у навчанні учнів початкової школи. *Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Пед. науки*. 2014. № 3. С. 123-125.

22. Суровицька М.І. Вплив гри на розвиток особистості молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2014. № 2. С. 170-173.

23. Хорошковська О.В. Використання ігрових вправ у процесі формування усного українського мовлення учнів 1 класу шкіл з національними мовами навчання. *Початкова школа*. 2012. № 7. С. 23-26.

24. Шумейко Т.Р. Ігрові технології навчання на уроках української мови в першому класі. *Імідж сучас. педагога*. 2014. № 1. С. 58-59.

Семінар 7. Системні педагогічні технології

Мета заняття: з'ясувати передумови запровадження закордонного педагогічного досвіду в освітню систему сучасної України.

Теоретичний блок:

1. Історія виникнення і розвитку педагогічної технології М.Монтессорі.
2. Концептуальні засади педагогічної технології М.Монтессорі.
3. Дидактичні аспекти вальдорфської педагогіки.
4. Виховна парадигма вальдорфської педагогіки.
5. Теоретичні основи «Школи успіху і радості».
6. Організація навчально-виховної діяльності «Школи успіху і радості» С.Френе.
7. Методологія школи «Діалогу культур» В.С.Біблера,
8. Структура навчального процесу школи «Діалогу культур».

Практичний блок:

- Підготувати доповідь на тему «Особливості дидактичного матеріалу М.Монтессорі».

- Створити схему «Способи взаємодії педагога з дитиною за педагогічною технологією М.Монтессорі».
- За допомогою Інтернет-джерел підготувати есе «Історія становлення і розвитку вальдорфських шкіл».
- Підготувати мультимедійну презентацію на тему «Особливості устрою і функціонування вальдорфської школи».
- Оформити плакат «Правила засвоєння навчального матеріалу в «Школі успіху і радості».
- Послугуючись Інтернет-ресурсами, знайти й занотувати різновиди методичного забезпечення навчального процесу в «Школі успіху і радості» С.Френе.
- Підготувати доповідь на тему «Концептуальна основа педагогічної технології В.С.Біблера».
- Створити таблицю «Методична і дидактична специфіка школи «Діалогу культур»».
- Добрати перелік сайтів присвячених впровадженню педагогічних технологій М.Монтессорі, Р.Штейнера, С.Френе, В.Біблера на теренах України.

Тестовий блок:

1 До провідних положень технології В.С. Біблера належить положення про:

- а) перехід від ідеї «людини культури» до ідеї «освіченої людини»;
- б) перехід від ідеї «розумної людини» до ідеї «людини гуманної»;
- в) перехід від ідеї «людини досвідченої» до ідеї «людини гуманної»;
- г) перехід від ідеї «освіченої людини» до ідеї «людини культури».

2 Головне завданням педагога, який працює за технологією М.Монтессорі полягає у:

- а) а) навчити дитину грамоті і математиці;

- б) б) виховати в дитині любов до природи;
- в) в) підготувати розвивальне середовище;
- г) г) створити комфортний психологічний клімат.

3 В основі вальдорфської педагогіки заснованої Р.Штейнером покладено:

- а) теологічне вчення про створення людини;
- б) антропософське вчення про індивідуальність людини;
- в) історіософське вчення про розвиток людини;
- г) матеріалістичне вчення про розвиток людини.

4 Керівництво вальдорфською школою здійснює:

- а) директор школи;
- б) батьківський комітет;
- в) засновник школи;
- г) педагогічна рада.

5 С.Френе був засновником педагогічної технології названої:

- а) Школа радості і успіху;
- б) Школа діалогу культур;
- в) Школа Життя;
- г) Школа Людяності.

6 У молодших класах «Школи діалогу культур» учні опановують культуру епохи:

- а) Нового часу;
- б) Середньовіччя;
- в) Античності;
- г) Ренесансу.

7 Педагогічний доробок М. Монтессорі охоплює концепцію і технологію виховання й навчання дітей віком:

- а) від 2,5 до 12 років;
- б) від 3,5 до 12 років;
- в) від 3,5 до 11 років;
- г) від 1,5 до 11 років.

8 У вальдорфській школі класний учитель наприкінці навчального року:

- а) проводить батьківські збори;
- б) складає загальну психолого-педагогічну характеристику кожного учня;
- в) проводить підсумкову виховну годину;
- г) складає загальну психолого-педагогічну характеристику на весь клас.

9 За переконанням С.Френе навчання набуває найбільшої ефективності, якщо відбувається:

- а) на спортивному майданчику;
- б) у класній кімнаті;
- в) на присадибній ділянці;
- г) у бібліотеці.

10 У «Школі успіху і радості» навчання відбувається за:

- а) стандартною навчальною програмою;
- б) індивідуальною програмою;
- в) індивідуальними і груповими планами;
- г) груповими планами.

11 *Одним з провідних завдань педагогічної технології М. Монтессорі є визнання первинності:*

- а) сенсорного розвитку дитини;
- б) творчого розвитку дитини;
- в) всебічного розвитку дитини;
- г) соціалізації дитини.

12 *Користування дитиною Монтессорі-матеріалами має відбуватись:*

- а) за бажанням дитини;
- б) за певними правилами;
- в) за бажанням батьків дитини;
- г) за певними дидактичними принципами.

13 *Вальдорфська педагогіка ґрунтується на принципі, що людське «Я» реалізується у наступних функціях людської душі:*

- а) воля;
- б) почуття;
- в) мислення;
- г) всі відповіді правильні.

14 *Педагогічна технологія «Школа радості і успіху» була заснована:*

- а) Р.Штейнером;
- б) М.Монтессорі;
- в) С.Френе;
- г) В.Біблером.

15 *У «Школі успіху і радості» оцінювання відбувається:*

- а) за 5 бальною системою;
- б) за 10 бальною системою;
- в) за 12 бальною системою;
- г) відсутнє взагалі.

Література до теми

Основна

1. Бондар В.І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтессорі : навч. посіб. Полтава: РВВ ПДАА, 2009. 251 с.
2. Вальдорфська педагогіка в Україні: з повагою до дитини: зб. ст. (матеріали міжнар. пед. читань «Пошук життєвого шляху»). Київ : НАІРІ, 2009. 166 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-тє вид., доп. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
4. Дичківська І. М. М. Монтессорі: теорія і технологія: навчально-методичний посібник для використання в навчальному процесі. Київ : «Слово», 2009. 303 с.
5. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

Допоміжна

1. Біблер В. С. Діалог культур. Філософія. *Психологія і суспільство*. 2015. № 3. С. 117-118.
2. Мезенцева О. М. Антропософські витоки вальдорфської педагогіки. Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Педагогіка. 2015. Вип 37. С.122-131.
3. Гозак С.І. Гігієнічна оцінка уроку евритмії у вальдорфській школі *Довкілля та здоров'я*. 2015. № 1. С. 16-19.
4. Заболотна О. І. Альтернативна педагогіка Селестена Френе: між традицією й інноваційністю. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2013. № 1. С. 49-55.
5. Зінченко В. Л. Роль вальдорфської моделі для розвитку інтегративної системи суспільної творчої освіти і гуманістичного виховання. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 32. С. 14-22.

6. Зязюн Л.І. Початкова школа Франції у ХХІ столітті. *Початкова школа*. 2012. № 6. С. 49-53.
7. Жебровський Б.Т. Її люблять діти і ненавидять диктатори: технологія навчання Марії Монтессорі. *Освіта України*. 2011. № 29/30, С. 9.
8. Журавльова С. М. Розвиток ідей вільного виховання особистості у теорії і практиці Вальдорфської педагогіки. *Рідна школа*. 2014. № 11. С. 70-73.
9. Журавська Н. С. Історичні традиції освітньої системи Франції. Нові технології навчання : науково-методичний збірник. Київ : науково-методичний центр вищої освіти, 2014. Вип. 38. С. 200-210.
10. Ільченко А.М. Становлення особистості Марії Монтессорі як гуманіста. *Дефектологія*. 2015. № 4. С. 41-43.
11. Кириленко К. М. Інноваційна культура та теорія діалогу культур В. Біблера. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 104. С. 96-100.
12. Коваленко О.Б. Світла голова і вмілі руки на заміну знань? (просвітницькі погляди французького педагога Селестена Френе). *Освіта України*. 2013. № 28. С. 15.
13. Машкіна Л. А. Теоретичні засади педагогічної технології «Школа діалогу культур». Пед. дискурс : зб. наук. пр. Хмельницький : ХГПА, 2012. Вип. 13. С. 237-240.
14. Печенко І.С. Виховання для життя: соціалізація особистості в дитинстві у педагогіці Монтессорі. *Рідна школа*. 2013. № 9. С. 78-80.
15. Троїцька О.П. Діалогіка В. Біблера: продовження філософсько-освітньої рефлексії. *Versus*. 2015. № 2. С. 61-65.
16. Халамендик В. Б. Вальдорфська педагогіка: соціально-філософські аспекти. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 112. С. 265-269.
17. Чопик Ю. І. Теорія і практика вальдорфської педагогіки в дослідженнях сучасних українських науковців. *Обрії*. 2014. № 1. С. 58-60.

Семинар 8. Модульні та локальні педагогічні технології. Технології розвивального навчання.

Мета заняття: закріпити та поглибити знання студентів про особливості технологій модульного, локального і розвивального навчання.

Теоретичний блок:

1. Технологія раннього і інтенсивного навчання грамоті (М.О.Зайцев).
2. Особливості педагогічної технології Г. Домана.
3. Провідні ознаки технології фізичного виховання М.Єфіменка.
4. Історико-педагогічні засади проблем розвивального навчання.
5. Система розвивального навчання Л.В.Занкова.
6. Технологія розвивального навчання Д.В.Єльконіна-В.В.Давидова.
7. Теоретичні положення і методичне забезпечення технології ТРВЗ.

Практичний блок:

- Провести студентську дискусію на тему «Інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій».
- Підготувати реферати на тему «Педагогічні умови використання технологій раннього й інтенсивного навчання грамоті» (за вибором).
- В мережі Інтернет знайти сайти з дидактичним матеріалом Г.Домана (картки Домана).
- Запропонувати власний україномовний варіант для одного з комплектів карток Домана.
- Доповнити таблицю М. Єфіменка «**Рухові та особистісні ознаки чоловічості й жіночості**»

Особистісні ознаки чоловічості	Особистісні ознаки жіночості
фізична сила	гнучкість (пластичність)
витривалість	точність рухів
спритність	координованість
швидкість	легкість
атлетичність	стрункість

висока енергійність	відчуття ритму
наступальність	витонченість
сміливість	артистичність
ризиковість	лагідність
рішучість	ніжність
наполегливість	естетичність
цілеспрямованість	граційність
сила волі	компромісність
лідерство	терплячість

- Підготувати мультимедійну презентацію на тему «Значення технологій розвивального навчання у сучасній початковій школі».

- Знайти на Інтернет-ресурсі Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського і законспектувати 2-3 статті присвячені проблемам розвивального навчання.

- Знайти і скласти анотацію Інтернет-сайтів шкіл, які працюють за технологією Г. Альтшуллера.

Тестовий блок:

1 Модульне навчання:

а) організація навчального процесу, яка пропонує широкий спектр використання набутих знань на практиці;

б) організація навчального процесу, яка скерована на засвоєння цілісного блоку адаптованої інформації;

в) напрям у педагогіці, що передбачає вивчення школярами закономірностей масових комунікацій;

г) організація навчального процесу, спрямована на формування особистості.

2 Головна мета розвивального навчання:

а) розвиток умінь та навичок;

б) навчити дитину, читати, писати, лічити;

- в) забезпечити розвиток дитини;
- г) виховання школярів.

3 Розвивальне навчання спирається на принцип змістового узагальнення, згідно з яким:

- а) окремі знання передують загальним знанням;
- б) загальні знання передують знанням окремим, конкретним;
- в) загальні вміння передують окремим вмінням;
- г) конкретні вміння передують загальним вмінням.

4 Система розвивального навчання була розроблена:

- а) Л.В.Тарасовим;
- б) Л.В.Занковим;
- в) Ф.В.Шаталовим;
- г) І.М.Закотовою.

5 Зміст розвивального навчання передбачає пізнання загальної картини світу за допомогою:

- а) науки;
- б) літератури;
- в) різних видів мистецтва;
- г) всі відповіді правильні.

6 Розвивальне навчання направлене на:

- а) розвиток всієї цілісної сукупності якостей особистості;
- б) розвиток навчальних здібностей особистості;
- в) розвиток соціальних якостей особистості;
- г) не має жодної вірної відповіді.

7 М.О.Зайцевим було розроблено:

- а) технологію розвивального навчання;
- б) технологію евристичного навчання;
- в) технологію раннього і інтенсивного навчання;
- г) технологію співробітництва вчителя і учня.

8 *Технологія М. Єфименка орієнтована на:*

- а) розумове виховання дітей, педагогічний ефект якого поширюється на фізичний розвиток;
- б) естетичне виховання дітей, педагогічний ефект якого поширюється на духовний розвиток;
- в) духовне виховання дітей, педагогічний ефект якого поширюється на фізичний розвиток;
- г) фізичне виховання дітей, педагогічний ефект якого поширюється на духовний розвиток.

9 *Навчання читанню за кубиками М. Зайцева передбачає:*

- а) ознайомлення з кубиками і таблицями, вивчення складів;
- б) читання одного слова;
- в) ігри-тексти з кубиками;
- г) усі відповіді вірні.

10 *Педагогічна технологія Г. Домана передбачає початок навчання дитини математики:*

- а) 2,5-3 роки;
- б) 3-4 роки;
- в) 5-6 років;
- г) 6,5-7 років.

11 *Технологія «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» розрахована на проведення:*

- а) кількох занять як однієї великої тематичної гри;
- б) одного заняття як однієї великої тематичної гри;
- в) однієї великої тематичної гри;
- г) одного великого заняття.

12 Автором технології розв'язання винахідницьких завдань:

- а) Л.Занков;
- б) Г.Альтшуллер;
- в) М.Зайцев;
- г) С.Френе.

Література до теми

Основна

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-те вид., допов. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
2. Єфименко М. М. Програма з фізкультурно-корекційної роботи у дошкільних навчальних закладах за авторською естетико-оздоровчою системою "Горизонтальний пластичний балет (пластик-шоу)": для використання в дошк. навч. закл. Вінниця: Нілан, 2015. 55 с.
3. Єфименко М. М. Планування занять з фізичної культури для дітей раннього та дошкільного віку: метод. рекомендації. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. 250 с.
4. Зайчук, В. О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Т. 2. Луцьк : Твердиня, 2009. 312 с.
5. Інноваційні технології в початковій школі: навч.посіб./ Т.В. Бишова та ін.. Київ : Світ, 2008. 112 с.
6. Коновалова М. В., Куликова Ю. О., Семиволос О. П. Педагогічні технології: інструментарій, механізми, технологічна карта. Харків : Основа, 2016.–96 с.

7. Навчаймо читання українською мовою за методикою М. Зайцева: підручник для батьків, вихователів, учителів. Київ: СВЕНА, 2008. 68 с.
8. Семенець С. П. Методологія і теорія розвивального навчання математики: монографія. Житомир : О.О. Євенок, 2015. 236 с.
9. Семенець С. П. Наукові засади розвивального навчання в системі методичної підготовки майбутніх учителів математики : монографія. Житомир : Волинь, 2010. 500 с.
10. Сучасні шкільні технології. Ч. 1-2. / упоряд. І.В.Рожнятковська. Київ : ред. загальнопед. газети, 2011. 231 с.

Допоміжна

1. Барабаш О.І. Використання задачного підходу в системі розвивального навчання Д. Ельконіна - В. Давидова. *Обрії*. 2012. № 1. С. 65-68.
2. Барабаш О.І. Методологічні засади впровадження розвивального навчання у педагогічну практику. *Нова пед. думка*. 2012. № 2. С. 140-143.
3. Бирзул В. Л. Застосування ТРВЗ-педагогіки на уроках історії. *Історія та правознавство*. 2013. № 32. С. 2-5.
4. Болсун С. А. Освітній потенціал ТРВЗ (теорії розв'язання винахідницьких завдань). *Завучу. Усе для роботи*. № 9/10. С. 2-31.
5. Гін А. О. ТРВЗ у педагогіці: практичні результати. *Економіка в шк. України*. 2014. № 11. С. 19-20.
6. Замашкіна О.Д. Еволюція систем розвивального навчання молодших школярів в 1960-1990 рр. *Шлях освіти*. № 3. 2004. С.48-53.
7. Замашкіна О.Д. Ідеї розвивального навчання молодших школярів у педагогічних дослідженнях 70-80-х років. *Початкова школа*. № 7. 2004. С.49-52.
8. Кирилів В. О. Внесок Л. Занкова, П. Зінченко та В. Давидова в становлення харківської школи з розвивального навчання (60-ті – перша половина 70-х рр. ХХ століття). *Теорія та методика навчання та виховання*. 2013. Вип. 33. С. 52-59.

9. Кирилівка В. О. Розвиток ідей розвивального навчання в історії педагогічної думки. Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. Умань : Жовтий О. О., 2012. Ч. 3. С. 124-130.

10. Кирилівка В. О. Реалізація принципу розвивального навчання у досвіді роботи вчителів початкової школи. Пед. науки : зб. наук. пр. Херсон : ХДУ, 2013. Вип. 63. С. 123-127.

11. Кирилівка В. О. Розвивальне навчання як основа інтелектуального розвитку молодших школярів. теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. Вип. 35. С. 79-85.

12. Кондратюк О.М. Методичні аспекти організації групової роботи в педагогічній технології розвивального навчання Д. Б. Ельконіна-В.В. Давидова. Педагогіка формування твор. особистості у вищ. і загальноосвіт. школах : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. Вип. 32. С. 245-252.

13. Лукіна Л.П. Теорія розв'язання винахідницьких завдань як ідея розвитку творчого мислення учнів початкової школи. *Заст. директора школи*. 2013. № 3. С. 17-24.

14. Лук'янчикова С. І. Дослідницько-пошукова робота на уроках української мови та літератури з використанням інформаційних технологій навчання. *Вивчаємо укр. мову та літ.* 2014. № 33. С. 8-13.

15. Охріменко Л.М. Використання технології розвивального навчання на уроках української мови в початкових класах. *Молодь і ринок*. 2014. № 9. С. 123-128.

16. Романова І.А. Особливості застосування трвз-технології в початковій школі. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 40(3). С. 105-116.

17. Силюга Л.О. Реалізація технології розвивального навчання Л. В. Занкова у процесі вивчення математики у початкових класах. *Молодь і ринок*. 2014. № 7. С. 44-47.

18. Степанюк В.А. Технологія розвивального навчання. *Школа*. 2013. № 8. С. 26-31.

19. Філатова Н. В. Використання сучасних освітніх технологій в профорієнтаційній роботі загальноосвітнього навчального закладу. *Наука і освіта*. 2013. № 1-2. С. 231-236.

20. Хотінь І. М. Формування творчої, обдарованої дитини в системі розвивального навчання. *Обдар. дитина*. 2013. № 4. С. 14-20.

Семинар 9. Технології інтерактивного й диференційованого навчання

Мета заняття: формувати у майбутніх педагогів вміння використовувати елементи інтерактивного і диференційованого навчання задля вдосконалення освітнього навчання у початковій школі.

Теоретичний блок:

1. Провідні ознаки інтерактивних технологій навчання.
2. Інтерактивні методи навчання як форма організації групової роботи в початкових класах.
3. Класифікація і функції інтерактивної групової навчальної діяльності.
4. Зміст технології групової навчальної діяльності.
5. Особливості диференційованої технології навчання.
6. Різновиди диференціації в освітньому процесі початкової школи.

Практичний блок:

- Підготувати реферат на тему «Використання інтерактивних методів у навчанні».
- Скласти картотеку методів інтерактивного навчання, які мають ігровий характер.
- Змодельовати фрагмент уроку: створення проблемної ситуації та її розв'язання в умовах організації навчального діалогу (навчальний предмет за вибором).

- Змоделювати фрагмент уроку з використанням диференційованого підходу (навчальний предмет за вибором).
- За допомогою довідкової літератури і Інтернет-ресурсів визначити і занотувати особливості кейс-методу.
- Скласти анотовану картотеку публікацій С.Логачевської (8-10 статей).
- Підготувати порівняльну таблицю «Інтерактивне і диференційоване навчання: спільне і відмінне».
- В мережі Інтернет знайти сайти і проаналізувати доробок педагогів-новаторів, які працюють за диференційованою технологією навчання.

Тестовий блок:

1 *Інтерактивна технологія навчання орієнтована на:*

- а) індивідуальну форму навчання;
- б) дистанційну форму навчання;
- в) групову форму навчання;
- г) є особливою формою навчання.

2 *2.Урок з залученням інтерактивних технологій поділяється на:*

- а) стадії;
- б) етапи;
- в) кроки;
- г) фрагменти.

3 *Для інтерактивної педагогічної взаємодії характерний:*

- а) високий ступінь інтенсивності спілкування її учасників;
- б) низький ступінь інтенсивності спілкування її учасників;
- в) фрагментарний ступінь інтенсивності спілкування її учасників;
- г) жодної вірної відповіді.

4 *Ефективне застосування інтерактивних технологій у навчальному*

процесі вимагає від учителя створення:

- а) позитивної психологічної атмосфери в класі під час уроку;
- б) запровадження в класі спеціальних норм спільної праці;
- в) оптимальне облаштування навчального простору;
- г) усі варіанти вірні.

5 До обов'язкових компонентів уроку за інтерактивною технологією належить:

- а) рефлексія;
- б) емпатія;
- в) фрустрація;
- г) релаксація.

6 Обов'язкова умова внутрішньокласного диференційованого навчання полягає у:

- а) застосуванні нових методів і засобів навчання;
- б) створенні комфортного психологічного клімату;
- в) застосуванні нових інформаційних технологій;
- г) створенні динамічних навчальних груп.

7 Диференціація навчання (диференційований підхід у навчанні) передбачає:

- а) створення різноманітних умов навчання для різних шкіл, класів, груп з метою обліку особливостей їхнього контингенту;
- б) комплекс методичних, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських заходів, що забезпечують процес навчання;
- в) навчання в гомогенних групах (об'єднання учнів з близьким рівнем навчальних досягнень);
- г) всі відповіді правильні.

8 *Технологія диференційованого навчання передбачає:*

- а) гуманізацію навчального процесу;
- б) створення сприятливих умов для успішного навчання;
- в) забезпечення повноцінного розвитку кожної дитини;
- г) всі відповіді правильні.

Література до теми

Основна

1. Акпинар Л. Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. К : Слово, 2014. 285 с.

2. Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі : монографія / за ред. В. І. Кизенка. Київ : Пед. думка, 2012. 214 с.

3. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : навч. посіб. / редкол. О.А.Біда та ін. Умань : Софія, 2007. 208 с.

4. Капіносов А. М. Математика : 12-бал. система. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2016. 381 с.

5. Кочубей Н.П. Інтерактивне навчання англійського діалогічного мовлення молодших школярів: посібник. Київ : Ленвіт, 2012. 64 с.

6. Логачевська С. П. Диференціація у звичайному класі: посібник. Донецьк : Центр підгот. абітурієнтів, 2014. 287 с.

7. Логачевська С. П. Методика диференційованого навчання : 150 фрагм. уроків мови і математики в 1-4 кл. з елементами диференціації. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2011. 239 с.

8. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання : посібник / Жалдак М.І. та ін. Київ: Пед. думка, 2012. 111 с.

9. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.

Допоміжна

1. Бакулева Т.І. Як оцінити навчальні досягнення учнів на уроках, застосовуючи інтерактив. *Школа*. 2012. № 7. С. 41-42.

2. Бугаєнко Л. С. Використання диференційованого навчання під час

формування обчислювальних навичок учнів початкових класів. *Тавр. вісн. освіти*. 2012. № 2. С. 202-208.

3. Білецька Л.М. Особливості використання інноваційних технологій під час вивчення математики у початковій школі. *Молодь і ринок*. 2014. № 9. С. 39-44.

4. Васильчук Л. Ф. Інтерактивні педагогічні технології у системі компетентнісно спрямованого інноваційного розвитку гімназії. Київ. 2015. С. 312-314.

5. Васьківський М. В. Особливості диференціації й індивідуалізації навчання в основній школі в умовах добору і реалізації змісту підручника "Технології". Київ : *Пед. думка*, 2012. № 12. С. 311-319.

6. Верхогляд Г.В. Нестандартний урок-подорож з української мови у 3 класі. *Початкова школа* 2013. № 10. С. 11-13.

7. Вінглівська Н.М. Методи й прийоми інтерактивного навчання на уроках української мови та літератури. *Вивчаємо укр. мову та літ.* 2014. № 16/18. С. 84-90.

8. Галіч А. В. Розвиток комунікативних навичок із використанням інтерактивних технологій на уроках. *Англ. мова та літ.* 2015. № 31. С. 2-7.

9. Гаркава Н.А. Інтерактивне навчання. Практичні поради. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2012. № 9. С. 25-26.

10. Ковальова В.М. Інтегрований урок з розвитку мовлення та образотворчого мистецтва з елементами інтерактивних технологій у 4 класі / В.М.Ковальова // *Початкова шк.* - 2012. - № 9. - С. 45-48.

11. Ковальова В.М. Урок Доброти і Милосердя : урок-телепередача з курсу «Я і Україна» в 2 кл. з елементами інтеракт. Технологій. *Початкова школа*. 2012. № 5. С. 23-27.

12. Ковальова В.М. Фейєрверк осінніх барв: урок з укр. мови в 2 кл. з елементами інтеракт. Технологій. *Початкова школа*. 2014. № 9. С. 18-20.

13. Кодола В. І. Я так думаю... : із досвіду використання інтеракт. Технологій. *Пед. вісн.* 2012. № 2. С. 41-42.

14. Кошова Н.І. Упровадження інтерактивних технологій у практику початкової школи. *Початкове навчання та виховання*. 2012. № 34. С. 2-8.
15. Куріч М.Ю. Використання інтерактивних технологій на уроках іноземної мови. *Нова пед. думка*. 2013. № 2. С. 80-83.
16. Кучеренко, Н. Я. Навчальна інтеракція на уроках української мови - шлях до ефективної мовної освіти. *Вивчаємо укр. мову та літ.* 2014. № 22/24. С. 14-23.
17. Мамчиц С.П. Інтерактивні технології в організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. *Школа*. 2013. № 1. С. 40-42; № 2. С. 40-44; № 3. С. 36-37.
18. Медюк І. В. Числівник : урок укр. мови в 4-му класі з використанням інтеракт. Технологій. *Початкове навчання та виховання*. 2013. № 2. С. 2-6.
19. Никитюк Л. А. Упровадження інноваційних освітніх технологій на уроках : інтеракт. методи навчання на уроках англ. Мови. *Англ. мова та літ.* 2014. № 25/26. С. 38-40.
20. Перфілова Н. С. Інтерактивні технології у формуванні критичного мислення школярів. *Вивчаємо укр. мову та літ.* 2015. № 16/18. С. 2-7.
21. Пермінова І.В. Урок математики у 2 класі з використанням інтерактивних технологій. *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 14-17.
22. Сандуленко Р.В. Впровадження інтерактивних технологій на уроках природознавства в початкових класах. *Наша школа*. 2013. № 6. С. 35-38.
23. Філіпчук О.В. Розвиток творчої особистості засобами англійської мови з використанням інтерактивних технологій навчання. *Нова пед. думка*. 2012. № 4. С. 61-64.
24. Хроменко І.Й. Використання методів інтерактивного навчання на уроках світової літератури. *Всесвітня літ. та культура в навч. закл. України*. 2012. № 7/8. С. 49-53.
25. Чужа Н.М. Застосування інтерактивних способів вивчення українських народних паремій у початковій школі. *Початкова школа*. 2012. № 8. С. 60-62.

Семинар 10. Сучасні педагогічні технології інноваційних і авторських шкіл

Мета заняття: проаналізувати сутність педагогічних інновацій на прикладі конкретних авторських шкіл.

Теоретичний блок:

1. Авторська школа як педагогічне явище.
2. Авторська школа в контексті історії світової педагогіки.
3. Авторська школа як альтернатива традиційній школі.
4. Принципові відмінності і якісні критерії авторського навчального закладу.
5. Авторський навчально-виховний заклад як сучасна освітня практика.
6. Технології найвідоміших авторських шкіл: характеристика і порівняння.

Практичний блок:

- Розробити багатофакторну схему аналізу досвіду роботи авторського навчального закладу.
- Описати концептуальні і методичні аспекти інноваційної діяльності однієї з існуючих авторських шкіл.
- На основі аналізу нормативних документів зробити узагальнення досвіду управління інноваційною школою.
- Підготувати реферат на тему «Педагогічна технологія Львівської українознавчої школи М.І. Чумарної».
- Створити мультимедійну презентацію «Педагогічні технології Полтавської загальноосвітньої школи «Паросток», педагогічного центру «Академія» (за матеріалами відповідного Інтернет ресурсу).
- Підготувати доповідь на тему «Школа-парк М.О. Балабана як педагогічна політехнологія».
- Знайти і скласти рецензію на Інтернет ресурси присвячені школі О.А.Захаренка.

Тестовий блок:

1 *Коли розпочався активний вітчизняний рух авторських шкіл?*

- а) 1995 рік.
- б) Кінець 80-х років ХХ ст.
- в) 2000 рік.
- г) Початок 60-х років ХХ ст.
- д) 70-ті роки ХХ ст.

2 *Яке з наведених визначень найбільш точно розкриває суть поняття «авторська школа»?*

а) Навчально-виховний заклад, діяльність якого побудована на оригінальних (авторських) ідеях і технологіях і являє собою нову освітню практику (або взагалі, або для даних умов).

б) Елітарний (переважно приватний) навчально-виховний заклад з поглибленим вивченням окремих предметів і великою кількістю дисциплін за вибором

в) Навчально-виховний заклад ліцейного типу для обдарованих дітей.

г) Експериментальна школа (початкова або середня) створена, як правило, при науково-дослідному закладі, у якій випробовуються нові інноваційні методи навчання, нові програми тощо.

3 *Діяльність авторської школи має експериментальний характер, що може знаходити своє вираження у таких напрямках її роботи:*

- а) пошук нових, відмінних від існуючої практики освіти;
- б) пошук нового змісту освіти при збереженні його традиційних цілей;
- в) пошук нових засобів навчання і виховання;
- г) пошук нових форм взаємодії з родинами учнів.

4 Виділіть у запропонованому переліку шість принципів відмінностей авторської школи.

- а) Недержавний статус.
- б) Реалізація певної власної технологічно перспективної педагогічної ідеї.
- в) Статус експериментальної лабораторії, в якій перманентно триває цілеспрямована розробка педагогічних альтернатив змісту і формам шкільної освіти.
- г) Ретельний конкурсний відбір високообдарованих учнів.
- д) Наявність колективу освічених, творчих, працездатних і відданих учителів, як високоінтегрованої спільності однодумців, об'єднаних ставленням до провідної педагогічної ідеї і чисельною кількістю колективних справ і обов'язків.
- е) Розподіл учнів по класах відповідно до рівня їх здібностей, академічної успішності й загальної вихованості.
- ж) Можливість для учнів широкого вибору як самих предметів (програм), так і розкладу занять.
- з) Високий рівень згуртованості учительського і учнівського колективів у єдиний загальношкільний колектив.
- и) Поглиблене вивчення іноземних мов і викладання більшості предметів іноземними мовами.
- к) Широка культурна мережа оригінальних і незаформалізованих традицій, ритуалів і символів.
- л) Особистісно-орієнтований підхід як основа системи ставлень до дитини.
- м) Впровадження технології трудової і політехнічної освіти, поєднання навчання з виробничою працею.
- н) Відсутність класно-урочної системи як головної форми організації освітнього процесу.
- о) Освітні сертифікати недержавного зразка.

5 Який громадсько-педагогічний рух ініціював масове розповсюдження педагогічних технологій авторських шкіл?

- а) Рух за створення національних систем освіти у радянських республіках.
- б) Масове виникнення приватних середніх освітніх закладів.
- в) Поширення і апробація досвіду учителів-новаторів.
- г) Рух клубів творчої педагогіки “Еврика”.

6 Розкрийте суть кожного з запропонованих Г.К. Селевко якісних критеріїв діяльності авторських шкіл:

- а) Інноваційність -...
- б) Альтернативність - ...
- в) Концептуальність нанчально-виховного процесу -...
- г) Системність і комплексність навчально-виховного процесу -...
- д) Соціально-педагогічна доцільність -...
- е) Результативність -...

7 Науковці визначають три можливі шляхи створення авторського навчально-виховного заклад. Розкрийте суть кожного з них.

- а) Еволюційний шлях - ...
- б) Авторитарний шлях -...
- в) Демократичний шлях - ...

8 Існують принаймні п'ять ознак виховної системи авторської школи, що характеризують її як цілісний соціальний організм. Продовжіть перелік:

- а) Наявність тісного взаємозв'язку всіх складових політехнологічної шкільної системи, коли кожен з її фрагментів може бути пояснений з точки зору його відношення до цілого.
- б) Самоорганізація і самовідтворення виховної системи школи, що забезпечують здатність цієї системи самостійно, без обов'язкової особистої участі педагогів постійно відтворювати ефективні у виховному відношенні

ситуації.

в) ...

Література до теми

Основна

1. Авторська школа. Г. Гаудінг. Педагогічна енциклопедія. URL: http://slovník.com.ua/?grupa=11&id_sl=265
2. Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності: наказ МОН України № 522 від 17.11.2000. *Освіта України*. 2001. № 6. С. 1-4.
3. Про експериментальний загальноосвітній заклад: положення. *Освіта України*. 2002. 28 травня. С. 4-5.
4. Проц М.О. Педагоги-новатори України : навч. посіб. Львів : Бадікова Н. О. 2015. 148 с.
5. Розвиток педагогічних інновацій в Україні у другій половині ХХ століття. URL: <http://works.doklad.ru/view/GkgvCHRPYHA/all.html>
6. Чепіль М.В. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

Допоміжна

1. Бак В. Ф. Школа майбутнього - школа традиційної гуманної педагогіки : *Світ виховання*. 2012. № 2. С. 27-29.
2. Білицька К. І. Проект «Метагімназія - паросток школи майбутнього» : *Директор школи*. 2012. № 16. С.4-16.
3. Веремко К. І. Моделювання школи-родини як сучасного навчального закладу. *Упр. школою*. 2012. № 31/33. С. 91-95.
4. Волобуєва Т. Б. Школа у просторі інноваційного розвитку : методичні рекомендації. *Пед. скарбниця Донеччини*. 2012. № 2. С. 8-10.
5. Гузик Н. В. Інноваційна парадигма формування змісту і кінцевого продукту навчання дітей в авторській школі М. П. Гузика. *Наука і освіта*. 2012. № 1: Педагогіка. С. 173-176.
6. Калініченко Н. А. Інноваційні підходи до трудової підготовки учнів: авт. підходи до розбудови новаторських моделей сільських шкіл педагогами-

гуманістами В. О. Сухомлинським, І. Г. Ткаченком, О. А. Захаренком у другій половині ХХ ст. *Труд. навчання в школі*. 2012. № 18. С. 2-6.

7. Камлик Л. У пошуках шляхів створення інноваційної моделі «Школи розвитку». *Директор школи*. 2012. № 5. С. 4-5.

8. Корж Н.І. Моделювання акмеологічної школи : досвід із моделювання акмеол. навч. закладу. *Директор школи*. 2015. № 18. С. 22-29.

9. Король В. М. Сучасні концепції школи нового типу в освіті України минулого століття. Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: *Пед. науки*. 2013. № 37. С. 38-43.

10. Кучман С. В. Модель інноваційного розвитку загальноосвітнього закладу «Школа життєтворчості». *Директор школи*. 2014. № 20. С. 16-26.

11. Леонова Л.М. Школа життєвого успіху. *Директор школи*. 2012. № 8. С. 48-51.

12. Лісова О.Т. Інноваційні підходи до розбудови виховної системи Авторської школи М. П. Гузика - Школи духовності, інтелекту, здоров'я і радості. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2015. № 3. С. 18-26.

13. Осадча Ю. П. Аудіювання публіцистичного тексту : на матеріалі творів О. А. Захаренка. : *Вивчаємо укр. мову та літ.* 2012. № 19/21. С. 20-29.

14. Проц М.С. Розвиток національної авторської школи за доби незалежності України. *Молодь і ринок*. 2013. № 4. С. 136-139.

15. Синичич В.В. «Школа розвитку» : пошук, експеримент, творчість. *Початкова школа*. 2015. № 2. С. 48-50.

16. Скаковський А.С. Школа життя : програма розвитку «Школи життя». *Завуч*. 2012. № 16. С. 4-14.

17. Сорочан Т.І. Концепція та визначення напрямів діяльності «Школи успіху»: управлінський аспект. *Освіта на Луганщині*. 2014. № 2. С. 31-34.

18. Титаренко А.М. Модель громадсько-активної школи «Школа повного року навчання» : з досвіду роботи. *Перша вчителька*. 2012. № 2. С. 78-81.

19. Удовенко А.Д. Навчально-виховне об'єднання освітнього округу «Школа майбутнього». *Директор школи*. 2012. № 8. С. 7-11.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Рекомендації з пошуку й опрацювання наукової інформації в мережі Інтернет

Оскільки Інтернет – це гіперпростір збереження фактично безмежної кількості інформації, важливим є уміння віднайти в ньому потрібну інформацію. Для цього використовують пошукові служби. Однією з найпопулярніших є пошукова служба Google.

Для завантаження Google необхідно відкрити програму Internet Explorer (або ж іншу програму для роботи в мережі Інтернет) й у полі «Адреса» ввести адресу www.google.com.ua.

Після завантаження сторінки пошукової служби Google у полі запиту вводять ключові слова пошуку, наприклад «Інститут проблем виховання».

Після натиснення кнопки «Пошук» Google ми отримаємо результати пошуку: якщо було зафіксовано прапорець сторінки з України, отримаємо 260000 сторінок, які вміщують вищезазначені ключові слова; якщо було зафіксовано прапорець веб, то результат пошуку становитиме на сьогодні 1420 000 сторінок, оскільки в першому випадку ми обмежили пошук тільки в межах України, а в другому не обмежували.

Для уточнення результатів пошуку окремі словосполучення варто подавати в лапках (наприклад, «Інститут проблем виховання»).

Аналогічно здійснюється пошук за іншими ключовими словами. Важливо усвідомити, що результат пошуку значною мірою залежить від коректності ключових слів.

Отримані результати пошуку подано у вигляді списків та сторінок. Кількість сторінок наведено наприкінці першої сторінки результатів пошуку. Для переходу на віднайдені сторінки використовують гіперпосилання.

Гіперпосилання – це підкреслена частина тексту, графічного зображення та інших об'єктів. Якщо навести на них курсор мишки, він зі стрілки перетворюється на умовне зображення людської долоні. Це означає, що натискання на ліву клавішу мишки в цьому місці призведе до завантаження вибраної сторінки, до якої належить це гіперпосилання. Для прикладу, якщо ми наведемо курсор мишки на текст «Інститут проблем виховання» (перший у результатах пошуку), то замість вікна з результатами пошуку буде завантажено сторінку «Бізнес-довідки міста Києва».

Якщо кілька результатів пошуку викликають дослідницький інтерес, їх варто відкривати в окремих вікнах. Для завантаження необхідної сторінки в окремому вікні необхідно на гіперпосиланні натиснути праву клавішу мишки та вибрати опцію «Відрити у новому вікні». Завантажиться ще одне вікно Internet Explorer з відображенням зазначеної сторінки, а вікно з результатами пошуку Google зберігається. На панелі завдань з'являться два вікна Internet Explorer, перемикаючи які можна успішно працювати з різними сторінками.

Останніми роками популярності набувають й інші пошукові системи, наприклад:

<http://www.bigmir.net>,

<http://www.meta.ua>,

<http://www.topping.com.ua>,

<http://www.yahoo.com>,

<http://www.altavista.com>,

<http://www.excite.com>,

<http://www.lycos.com>,

<http://www.hotbot.com>,

<http://www.google.com>.

Іншим за популярністю інтернет-сервісом є електронна пошта або e-mail. Ця послуга дає змогу листуватися з колегами, висилати статті до наукових фахових видань, подавати заяви до участі у наукових заходах. Для

цього використовують програму-клієнт Outlook Express або аналогічні поштові сервіси, розташовані в Інтернет.

Найчастіше вживаними елементом інтерфейсу програми є панель інструментів. На ній переважно використовують такі командні кнопки:

- Створити повідомлення – використовують для підготовки листа;
- Відповісти відправнику – для відповіді на вибраний лист;
- Відповісти усім – для відповіді на декілька листів одночасно;
- Переслати – пересилання листа за іншою адресою;
- Друк – роздрукувати зміст листа;
- Видалити – для знищення листа;
- Отримати пошту – здійснює процес пересилання повідомлень, що зосередженні в папці «Відправлені»;
- Адресна книга – дозволяє опрацьовувати адресну книгу.

Робоче поле програми поділено на частини: панель папок вміщує папки «Вхідні» (для збереження вхідної кореспонденції), «Відправлені» (для збереження вихідної кореспонденції), «Видалені» (для збереження знищених листів).

Поле повідомлень відображає повідомлення, які містяться у вибраній папці.

Для створення нового листа слід натиснути кнопку «Створити повідомлення».

Про листи, що потрапили в електронну поштову скриньку можна дізнатись при кожному завантаженні програми Outlook Express.

Рекомендації з укладання анотацій

Анотування – процес аналітично-синтетичного опрацювання інформації, мета якого – отримання узагальненої характеристики документу, що розкриває логічну структуру та найсуттєвіший зміст. Анотації

використовуються для короткої характеристики наукової статті, монографії, дисертації тощо, а також у видавничій, інформаційній та бібліографічній діяльності.

В процесі анотування відбувається фізичне скорочення первинного документу при збереженні його основного смислового змісту. Насамперед важливо подати коротку узагальнюючу характеристику анотованого тексту з погляду його призначення, змісту, виду, форми та інших особливостей.

Приклади інформаційних ресурсів науково-педагогічного спрямування

1. Вчитель у мережі <https://sites.google.com/site/ulejconf>
2. Впровадження інноваційних технологій у початковій освіті
<https://www.youtube.com/watch?v=DgBW8p3CQkM>
3. Використання здоров'язберігальних технологій для гармонійного розвитку дитини <https://www.youtube.com/watch?v=ONohfDONrx8>
4. Використання інноваційних технологій як умова формування мотивації до навчання учня початкової школи
<https://www.youtube.com/watch?v=COZRUEzWyZ0>
5. Освіта України <http://osvita-ukrainy.com.ua>
6. Освіта UA <http://osvita.ua>
7. Освіта і Наука
8. http://firstedu.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=93&Itemid=34
9. Педагогічна бібліотека <http://www.pedlib.clx.ru>
10. Портал сучасних педагогічних ресурсів <http://www.intellect-invest.org.ua>

Анотації виконують дві основні функції:

сигнальну (подається важлива інформація про документ, що дає можливість встановити основний його зміст і призначення, вирішити, чи варто звертатися до повного тексту праці);

пошукову (анотація використовується в інформаційно-пошукових, зокрема, автоматизованих системах, для пошуку конкретних документів).

За функціональним призначенням анотації бувають довідкові та рекомендаційні. Основна відмінність полягає у відсутності чи наявності оцінки документу.

Довідкова анотація уточнює нечіткість (неконкретність) заголовку і повідомляє з довідковою метою відомості про автора, зміст, жанр та інші особливості документу, що відсутні в бібліографічному описі.

Рекомендаційна анотація покликана активно пропагувати документи, зацікавлювати, привернути увагу, переконувати в необхідності прочитання документу.

До основних компонентів анотації належать:

- основна тема, проблема, мета роботи;
- результати роботи;
- що нового подає анотований документ у порівнянні з іншими, спорідненими за тематикою чи цільовим призначенням;
- відомості про автора первинного документу;
- вказівки на приналежність автора до певної країни (або документи, перекладені з іноземних мов);
- підтвердження достоїнств анотованого твору, запозичені з інших документів;
- дані про зміну заголовку, авторського колективу, року видання (при перевиданні);
- рік, яким розпочинається випуск багатотомного видання.

Текст анотації вирізняється лаконічністю, високим рівнем узагальнення інформації, що представлена в первинному документі. В тексті анотації не подаються дані, що наявні в бібліографічному описі анотованого документу, зокрема в заголовку. Не варто використовувати складні синтаксичні конструкції, громіздкі речення, що перешкоджають сприйняттю тексту.

Процес написання анотації передбачає відбувається за трьох етапів:

1. Оцінка інформаційної значимості документу й вибору виду бібліографічної характеристики.

2. Аналіз змісту з метою виявлення найсуттєвіших даних.

3. Узагальнення суттєвої інформації для складання анотації.

На першому етапі визначається актуальність тематики, оригінальність змісту, точність, достовірність, повнота й оперативність інформації. Вивчення документу починається з ознайомлення з заголовком, довідковим апаратом видання (вступом чи передмовою, змістом), рубриками в самому тексті, висновками, резюме.

На другому етапі слід визначити основну тему, проблему, об'єкт, мету роботи, її результати; визначається новизна, притаманні особливості видання; встановлюється цільове і читацьке призначення документу. Основна увага звертається на нову інформацію, принципові положення, концепції, нові методики. Суттєва інформація може виявитися в результаті аналізу елементів форми первинного документу (автор, назва, об'єкт документу, рік видання і т.д.) та елементів змісту (галузь вивчення, мета дослідження, часові межі тощо).

Під час укладання *довідкової анотації* слід звернути увагу на наступну інформацію:

- дані про автора;
- дані про форму (жанр) первинного документу;
- предмет, об'єкт або тема первинного документу;
- час і місце дослідження;
- характеристику змісту анотованого документу;
- причини перевидання та притаманні особливості поданого перевидання;
- характеристика довідкового апарату видання;
- цільове й читацьке призначення документу.

У рекомендаційній анотації слід відображати:

- дані про автора;

- коротка характеристика творчості автора;
- характеристика анотованого твору;
- оцінка твору;
- стилістичні особливості твору;
- характеристика художньо-поліграфічного та редакційно-видавничого оформлення;
- цільове і читацьке призначення документу.

Для швидшого знаходження в тексті аналізованого документу основних аспектів змісту варто користуватися *маркерами* – словами і словосполученнями, що стали стійкими ознаками певного аспекту (див. далі).

Дані про автора (авторів): вказівки на професію, спеціальність, певні відзнаки, звання, національність, дати життя і т.д. При цьому прізвище, як і інші дані, наведені в бібліографічному описі, не повинні повторюватися.

Загальна характеристика теми: подається у лаконічній формі, не повинна бути переказом змісту. В анотації подаються основні аспекти змісту документу, що характеризують структурні, функціональні, галузеві, регіональні та інші особливості тексту.

В рекомендаційних анотаціях можуть подаватися недоліки документу, але максимально лаконічно, не забуваючи, що анотація не є рецензією.

В окремих випадках звертається увага на стиль, мову, виклад матеріалу, зовнішнє поліграфічне оформлення й виконання документу (наявність ілюстрацій, креслень, схем, таблиць – в основному тексті чи додатках). Можуть вказуватися джерела, на підставі яких створено документ, відзначається глибина та новизна викладу матеріалу.

В анотації рекомендується уточнювати цільове і читацьке призначення документу. Тема формулюється у досить широкій формі (для самоосвіти, підвищення кваліфікації, на допомогу науковцям, для популяризації знань тощо). Читацька аудиторія при можливості конкретизується завдяки вказівці на певні групи читачів, яким здебільшого адресований цей документ («для широкого кола читачів», «рекомендовано студентам, аспірантам, молодим

ученим», «розраховано на викладачів вищої школи, які бажають поглибити свої знання...» тощо).

Зазвичай в анотаціях до наукових досліджень подають стандартні формулювання («автор розповідає», «стаття присвячена», «у монографії розглядаються»).

Наукова термінологія, що використовується в анотації, має бути загальноприйнятною, відповідати сучасному рівню знань. Маловідомі чи застарілі терміни вимагають пояснення.

Для кожного джерела слід визначити приблизний обсяг анотацій, дотримуватися логічного порядку наведених даних. Щоправда, для рекомендаційної анотації послідовність розташування елементів залежить передусім від зацікавленості та значимості. Тому в них одноманітність не є обов'язковою.

Текст бібліографічного опису не повинен зливатися з анотацією. Анотація починається з нового рядка. Текст кожної анотації має бути уважно вичитаний і відредагований.

Перелік маркерів, що полегшують виявлення основних аспектів змісту анотованого твору

Назва аспекту	Маркер
1. Дані про автора	Автор статті (монографії, брошури) - ...
1.1. Професія	Стаття (монографія) відомого вченого (науковця, дослідника...)
1.2. Науковий ступінь, вчене звання	Академік... присвятив свою працю... Автор, доктор філологічних наук, професор... Монографія лауреата Національної премії України імені Т. Шевченка...
1.3. Національність (країна)	Автор, відомий український журналіст ... Книга видатного американського дослідника ...

<p>2.Форма (жанр) анотованого твору</p>	<p>Видання (монографія, стаття, посібник, (предмет дослідження, тема документу), підручник, брошура, практикум, словник...) присвячено ... У збірник (антологію, зібрання) увійшли праці з проблем... У довіднику висвітлені питання...</p>
<p>3.Часові межі</p>	<p>Хронологічні межі дослідження - ... Анотована праця наводить дані за час (період з...до...)</p>
<p>4.Місце дослідження</p>	<p>Застосовується методика, апробована ученими Інституту журналістики</p>
<p>5.Систематичний виклад</p>	<p>У монографії всебічно проаналізовано... Збірник – результат комплексного дослідження...</p>
<p>6.Притаманні особливості, новизна поданого матеріалу</p>	<p>Вперше введено в науковий обіг... Збірник присвячено маловивченій проблемі... У монографії вперше представлено...</p>
<p>7.Перевидання, особливості нового видання</p>	<p>Друге видання ... включає розділи з... Нове видання відрізняється від попереднього... На відміну від попереднього видання...</p>
<p>8.Характеристика довідкового апарату видання</p>	<p>Монографія відкривається вступним словом... Завершується монографія післямовою... списком ілюстрацій, додатками... Полегшить користування посібником довідковий апарат, короткий словник, допоміжні покажчики...</p>
<p>9. Цільова аудиторія (призначення)</p>	<p>Книга адресована (розрахована, орієнтована..., призначена ...) Видання може зацікавити... Стаття корисна для... Варто рекомендувати посібник...</p>

Вимоги та поради щодо оформлення тексту наукової роботи

Мова і стиль наукового дослідження характеризується чіткістю, використанням притаманного окремій галузі науки поняттєвого апарату. Отже, при написанні будь-якого різновиду наукової роботи слід дотримуватись низки вимог та застережень.

1 Конструкція тексту.

Текст наукового дослідження має ділитися на пропорційні, логічні, внутрішньо завершені частини (розділи, підрозділи, пункти, параграфи, абзаци), де легко встановити причинно-наслідкові зв'язки.

Графічний поділ тексту на складові частини передбачає єдність композиційної структури. Так, перехід від одного абзацу до іншого означає перехід до нової думки. Іноді абзац може складатися з одного речення, якщо йому надають особливого значення.

2 Висловлення власної думки.

Необхідно і варто висловлювати власну думку. Проте у знаковому тексті зазвичай вжахється займенник «ми», що означає колективність дослідницької роботи (здобувач і науковий керівник, автор і співавтор, група дослідників).

3 Правила цитування.

Традиційно в наукових дослідженнях використовуються цитати – дослівні уривки з використаних джерел, щоб за їх допомогою обґрунтувати, підтвердити або доповнити власну думку.

Текст цитати береться у лапки і наводиться без жодних змін, зі збереженням особливостей авторського написання, зокрема орфографії, пунктуації і шрифтових виділень. Якщо доводиться цитувати не все речення, а лише окремі слова чи фрази (за умови, що думка автора не буде спотворена), то такі вислови беруться в лапки, пропуск позначається трьома крапками, вказується джерело, звідки запозичена думка. В такому разі може змінюватися навіть відмінок у слові чи словосполученні, якщо цитати не є

повною і підпорядковується синтаксичній будові фрази, частиною якої вона стає.

При цитуванні та переказі джерел найчастіше використовуються такі словосполучення:

Автор зазначав / зазначає: «...»

Як твердив / твердить...

Згідно твердження...

За словами...

На думку...

Як справедливо зазначив / зазначає...

Науковець так характеризує (описує, подає)...

Автор наголошує на...

З точки зору автора...

Автор визначає (пропонує, рекомендує, вважає, стверджує, підкреслює)...

Цитати мають подаватися лише з першоджерел, а не з праць інших авторів. Лише в тих випадках, коли першоджерело недоступне, можна скористатися цитатою, опублікованою в іншому виданні; тоді перед бібліографічним джерелом вказується: «цитуються за...» або «цит. за...».

Якщо автор наукового дослідження робить у чужій цитаті певні виділення (курсив, жирний шрифт тощо), аби акцентувати увагу на певному понятті чи фразі, то слід в дужках зробити відповідне застереження, вказуючи власні ініціали. Наприклад, *(курсив наш. – Н. С.)*. Подібні позначення доречні при власному перекладі тексту з іншої мови, якщо такого перекладу не існує чи він не збігається з уже відомим *(переклад наш. – Н. С.)*. Доцільно подавати перекази текстів інших авторів, максимально точно дотримуючись їх викладу, не допускаючи викривлення думок.

Кожна цитата неодмінно супроводжується посиланням на використане джерело. Недотримання цієї обов'язкової умови призводить до плагіату.

Коли текст дослідження перевантажений цитатами і суцільними посиланнями на авторитетів, то виникає підозра у відсутності авторських міркувань і знань самого дослідника; робота набуває характеру компіляції, перетворюється на «дайджест» чи хрестоматію «розумних ідей» попередників.

4 *Засоби текстового зв'язку в науковій праці.*

Для відображення певної мовленнєвої функції використовуються різні мовні засоби. Часто в науковому тексті вони виконують роль мовних зворотів (кліше), якими зручно користуватися при конструюванні думки, ідеї.

Послідовність викладу можна передати такими словосполученнями: по-перше, по-друге, по-третє; з одної сторони, з іншої—...; насамперед, передусім, спочатку; водночас, нарешті, на завершення, наостанок.

Ступінь вірогідності повідомлення: очевидно, безумовно, без сумніву, безперечно, напевне, певно, певна річ, звичайно, (як) відомо, мабуть.

Причина і наслідок, умова і наслідок: поза як, оскільки, тому, відтак, отже, внаслідок, в результаті, завдяки тому, що; зважаючи на те, що, з огляду на те, що; з огляду на висловлене вище; це залежить від того, що.

Зіставлення, протиставлення: так само, водночас, проте, але, навпаки, в той самий час, однак, втім.

Доповнення, уточнення: водночас, зокрема, крім того, щоправда, наприклад, як-от, зауважимо, відзначимо.

Узагальнення, висновок: отже, відтак, узагальнюючи сказане; з розглянутого можна зробити такі висновки; зважаючи на викладене вище, варто зробити висновок про те що, підсумовуючи.

Ілюстрація до сказаного: наприклад, так, проілюструємо це на; наведемо (подамо) кілька прикладів, опишемо кілька випадків, коли.

5 *Вживання скорочень.*

Скороченню підлягають різні частини мови. Можливе використання як загальноприйнятих скорочень (наприклад, **до н. е.** – до нашої ери, **см** – сантиметр, **НДІ** – науково-дослідний інститут, **і т.д.** – і так далі, **див.** –

дивись, **напр.** – наприклад), так і спеціальних, характерних для певної галузі (наприклад, *вид.* – видання, *техред* – технічний редактор). Варто обережно поставитися до тих скорочень, які відповідають різним словам (скажімо, *с.* – село, *секунда*, *сторінка* (при цифрі); *р.* – річка, *рік* (при цифрі); *ст.* – станція (при назві), *стаття*, *століття* чи *сторіччя* (при цифрі).

Якщо в науковому тексті використовуються маловідомі скорочення, то їх варто розшифрувати при першому згадуванні: записати повністю, а поряд у дужках вказати скорочену назву, яка вживатиметься надалі.

Для зручності та зрозумілості в дисертаціях та інших видах наукових публікацій після змісту подається список скорочень, де подаються основні найуживаніші скорочення в тексті (скажімо, *НЗ* – «Наукові записки»).

Скорочення мають бути однаковими в усій роботі.

Перевірити написання скорочень можна за ДСТУ 3582-97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові в бібліографічному описі». (затверджено наказом Держстандарту України 4 липня 1997 р.).

6 Переноси тексту.

При підготовці рукопису слід дотримуватися правил переносу відповідно до «Українського правопису» (К., 2004). Найчастіше помилки трапляються у таких випадках, коли не можна:

1) переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали (один ініціал) або умовні скорочення (*проф.*, *акад.* тощо), які до них належать (*Т. Г. Шевченко*, а не *Т. Г. // Шевченко*; *акад. В. Глушков*, а не *акад. // В. Глушков*). Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити (*Тарас // Григорович Шевченко*, *академік Агатангел // Кримський*).

2) роз'єднувати умовні (графічні) скорочення на зразок *та ін.*, *і т. д.*, *вид-во*, *т-во* тощо.

3) відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать (*2005 р.*, а не *2005 // р.*; *115 га*, а не *115 // га*; *20 куб. см*, а не *20 куб. // см*).

Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити (1917 // рік, 115 // гектарів).

4) Переносити в інший рядок граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс (2-й, а не 2- // й; 5-го, а не 5- // го; 10-му, а не 10- // му);

5) розривати односкладові частини складноскорочених слів, зокрема ініціальні й комбіновані аббревіатури (НАН України, АЕС, МАГАТЕ, НТШ, пед-рада, а не пе-драда);

6) залишати біля попередньої букви м'який знак або апостроф;

7) розривати буквосполучення, яким передається на письмі один звук (ра-джу, а не рад –жу; над-звичай-ний, а не на-дзвича-йний);

8) відривати одну букву від кореня, префікса (роз-вивати, а не розвивати);

9) залишати на попередньому рядку або переносити на наступний одну букву (опи-тування, а не о-питування);

10) залишати в попередньому рядку одно-, дво- або трибуквений прийменник (**в, по, при**), з якого починається речення;

11) переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що заривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

7 Нумерація.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків (малюнків), таблиць, формул подають у науковому тексті арабськими цифрами без знака №. Як правило, у дисертаціях нумерація сторінок проставляється у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці, в авторефератах дисертацій – по центру сторінки.

Такі структурні частини монографій, дисертацій, курсових, бакалаврських, магістерських робіт, як *зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел* не мають порядкового номера.

Нумерації підлягають розділи, підрозділи, пункти, підпункти. Номер розділу ставиться після слова «Розділ», без крапки, назва розділу починається з нового рядка. Наприклад:

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу: спочатку зазначається номер розділу, через крапку подається номер підрозділу, ставиться крапка (1.1. – перший підрозділ першого розділу), вказується назва підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається послідовно: з номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставиться крапка (1.1.1. *Науково-популярний реферат*). Пункт може не мати заголовка.

8 Оформлення графічного матеріалу.

Ілюстрації і таблиці подаються у науковому тексті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Якщо вони розміщені на окремих сторінках, то цю сторінку нумерують на загальних підставах.

Ілюстрації позначають словом «Рис.», або «Мал.» і нумерують послідовно в межах розділу за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка (наприклад, Рис. 1.2 – другий рисунок першого розділу). Далі може вказуватися назва рисунка чи розміщуватися пояснювальний підпис.

У науковому тексті, зокрема в монографії, статті, дисертації, можуть використовуватися різні види ілюстрації: креслення, технічний рисунок, схема, фотографія, діаграма, графік.

Ілюстрація тісно пов'язана з текстом і відповідає йому. Назви ілюстрацій розміщують після їхніх номерів. За необхідності доповнюють пояснювальними даними – так званим підрисунковим підписом, що містить такі основні елементи:

- найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом «Рис», або «Мал»;

- порядковий номер ілюстрації, який вказується без знака номера арабськими цифрами (1.1);
- тематичний заголовок ілюстрації, що містить текст з стислою характеристикою зображення.

Посилання на ілюстрації подаються в самому тексті наукового дослідження, при цьому вся назва не повторюється. У тому місці, де викладається тема, пов'язана з ілюстрацією, розміщується посилання у вигляді виразу в круглих дужках: (*рис. 2. 1*) або «*як відображена на рис. 2.2*», «*як це показано на рис. 3. 5*».

Якість ілюстрацій повинна бути чіткою. При електрографічному копіюванні чи мікрофільмуванні варто подбати про максимальну точність відтворення оригіналу. Ілюстрації можуть виконуватися чорнилом, тушшю або пастою чорного кольору на білому непрозорому папері.

У дисертаціях слід застосовувати лише штрихові ілюстрації та оригінали фотознімків (якщо розмір менший за формат А4, то їх наклеюють на стандартний аркуш білого паперу).

9 Оформлення цифрового матеріалу.

Цифровий матеріал, який використовується у науковому дослідженні, зазвичай подається у вигляді таблиць. Над кожною таблицею вгорі вказується її назва (жирним шрифтом, симетрично до тексту). Заголовок кожної графи в таблиці має бути максимально коротким, кожен заголовок починається з великих літер. Висота рядків у таблицях – не менше 8 мм.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті.

Нумерація і назва подається вгорі над таблицею. Наприклад: *Таблиця 1.2. Зростання активності населення під час виборів.*

Якщо у таблиці велика кількa рядків, то її можна перенести на наступну сторінку, подавши вгорі назву. При перенесенні таблиці на іншу сторінку над іншими частинами вказують: «Продовж. табл.» і вказують її номер.

10 Оформлення додатків.

Додатки оформлюють як продовження основного дослідження, на наступних сторінках; інколи подають у вигляді окремої частини або книги (до дисертації, бакалаврської, курсової чи магістерської робіт).

Кожен додаток починається з нової сторінки. Найчастіше додаток має свій заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту на сторінці. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується «Додаток», кожен наступний додаток позначається послідовно літерами української абетки за винятком: *Г, Є, І, І́, Й, О, Ч, Ђ*. Наприклад, *додаток А, додаток Б* і т.д.

При оформленні додатків окремою частиною (книгою) на титульному аркуші зазначають вихідні дані, а під назвою друкують великими літерами слово «ДОДАТКИ».

Текст кожного додатка при необхідності може поділятися на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка, наприклад: *А.2 – другий розділ додатка А, В. 2.1 – перший підрозділ другого розділу додатка В*.

Подібним чином нумеруються ілюстрації, таблиці та формули, розміщені у додатках. Наприклад: *рис. А.1.1 – перший рисунок першого розділу додатка А*.

11 Бібліографічні посилання.

Бібліографічні посилання – це сукупність бібліографічних відомостей про цитовану працю, згаданий чи аналізований у тексті інший документ (його частини або групи документів), необхідних для загальної характеристики, ідентифікації та пошуку.

Дослідник зобов'язаний подавати посилання на всі джерела чи матеріали, які згадуються в науковому тексті, ті ідеї чи висновки, на підставі яких розробляються проблеми, завдання чи вирішуються питання, поставлені у статті, монографії, дисертації тощо. Це дає змогу відшукати подібний документ і перевірити точність указаних даних, з'ясувати інформацію, обставини виникнення ідеї чи контексту.

Посилання в науковому тексті найчастіше позначаються з використанням квадратних дужок із вказівкою порядкового номера за переліком посилань. Наприклад: «У працях [1-5]».

Якщо в науковому тексті наводиться конкретна цитата, то в квадратних дужках зазначається номер позиції у списку використаних джерел і вказується конкретна сторінка. Наприклад: [5, с. 55].

Посилання на ілюстрації, таблиці або формули, використані в дослідженні, вказують відповідно до їхнього порядкового номера. Наприклад: «рис. 1.1», «див. табл. 1.1», «у формулі (1.1)» тощо.

Алгоритм реферування наукового джерела

1. Визначте мету реферування обраного наукового джерела (реферат-конспект чи реферат-резюме).
2. З'ясуйте функції та обсяги підготовлюваного реферату відповідно до його мети і жанру наукового першоджерела.
3. Здійсніть бібліографічний опис наукового джерела.
4. Опрацюйте наукове джерело і відберіть інформацію для реферату, застосовуючи такі види читання, як оглядове, пошукове та суцільне.
5. Визначте композицію реферату.

Пам'ятайте! Реферат-резюме має таку модель:

- а) заголовна частина (точний бібліографічний опис джерела);
 - б) безпосередньо реферативна частина (основна інформація);
 - в) довідковий апарат (кількість ілюстрацій, таблиць, схем, бібліографія тощо).
6. Запишіть логічний план реферату як перелік основних тем і проблем першоджерела (для основної частини реферату).
 7. Здійсніть розподіл опрацьованої й відібраної для основної частини реферату інформації, усвідомивши:
 - а) мету і зміст реферованого наукового джерела;

- б) методи дослідження;
- в) конкретні результати (теоретичні, експериментальні, описові, насамперед нові і перевірені факти, тенденції тощо);
- г) висновки і позицію автора в розв'язанні проблем, прийнятим або
- д) спростовані гіпотези;
- е) сфери застосування, шляхи практичного впровадження результатів роботи.

Примітка. Якщо в науковому джерелі відсутня якась частина даних (методи, висновки, сфери застосування), то в тексті реферату вони не наводяться для збереження послідовності викладу. До основної частини реферату-резюме добирається основна (ключова) інформація наукового джерела, при цьому малоінформативні смислові частини вилучаються, подібна і близька інформація об'єднується та узагальнюється.

8. Оформіть письмовий реферат. Здійсніть «згортання» змісту та мовну компресію відібраної для реферату інформації;

9. Скомпонуйте відібрану інформацію та, використовуючи різні лексичні засоби організації зв'язного тексту і пам'ятаючи мету реферування, підготуйте письмовий реферат.

Примітка. Ступінь узагальнення і "згортання" інформації в рефераті-резюме вдвічі-втричі є більшою, ніж в інформативному рефераті. Лексичні засоби зв'язку є спільними для всіх видів рефератів.

10. Здійсніть самоконтроль написаного реферату на смисловому, структурно-логічному і мовному рівнях та переконайтесь, чи досягли ви поставленої мети реферування.

Пам'ятайте! При реферуванні, як і при конспектуванні, відбувається вилучення необхідної інформації, переформулювання її, а також аргументування. Зміст та обсяги реферату залежать від його виду: реферат-конспект – це повний реферат; реферат-резюме – це короткий, узагальнений реферат; реферат-огляд – це реферат на основі кількох наукових джерел, з-

поміж яких визначено базове.

11. Здійсніть (у разі потреби) редагування тексту реферату.

Алгоритм реферування кількох наукових джерел

1. Визначте мету й особливості реферування кількох наукових джерел (написання реферату, огляд нових публікацій з певної теми тощо).

2. Сформулюйте чітко й точно тему оглядового реферату, усвідомивши межі теми, з якої добиратиметься та узагальнюватиметься наукова інформація.

3. Опрацюйте оглядовим читанням відібрані наукові джерела і визначте з-поміж них базове за змістом, тобто те, в якому тему розкрито найглибше та найповніше.

4. Опрацюйте реферативним читанням (спочатку ознайомчо-пошуковим, а потім суцільним) базове джерело, звертаючи увагу на курсив підкреслення, спеціальні символи тощо.

5. Складіть докладний план базового джерела.

6. Прочитайте всі джерела (по черзі) і знайдіть у кожному нову (по відношенню до базового джерела) інформацію за темою оглядового реферату.

7. Деталізуйте план базового джерела пунктами й підпунктами – і ви одержите загальний план кількох наукових джерел за визначеною темою, тобто план реферату-огляду.

Примітка. Для уникнення повторного конспектування наукових джерел є доцільним робити записи на окремих аркушах, але з обов'язковим зазначенням вгорі питання за загальним планом. Цитати треба супроводжувати вказівкою на автора й вихідні дані джерела (назва, рік, сторінка).

8. Систематизуйте відібраний матеріал відповідно до загального плану реферату та його структурної схеми.

9. Порівняйте наукові позиції авторів статей (спільне, подібне, відмінне), застосовані ними методи дослідження, одержані результати, висновки.

10. Скористайтеся різними видами мовних трансформацій (перфразування, узагальнення, абстрагування тощо) та лексичними засобами організації зв'язного тексту і підготуйте письмовий реферат-огляд.

Примітка. У разі потреби, можна висловити в заключній частині реферату-огляду своє ставлення до теми та характеру висвітлення її в опрацьованих наукових джерелах.

11. Здійсніть самоконтроль написаного реферату-огляду на всіх рівнях: смислового (чи всю основну та нову інформацію джерел висвітлено), структурно-логічному (чи немає повторів, непослідовності) та мовленнєвому (чи немає помилок).

12. Здійсніть остаточне редагування тексту оглядового реферату.

Поради до написання реферату

Готуючись до написання реферату, необхідно дотримуватися певних методичних порад. Головними з них є такі:

1 Уважно прочитайте рекомендовану літературу:

- доберіть у бібліотеці (у систематичному, алфавітному чи предметному каталозі) основну й додаткову літературу та опрацюйте її;
- під час читання робіть відповідні записи. Це може бути конспект, короткі записи, окремі цитати тощо;
- проведіть карткування дібраного матеріалу.

2 Після опрацювання літератури приступайте до написання реферату:

- складіть план роботи;
- відберіть і підготуйте матеріали відповідно до складеного плану;
- уточніть план викладу змісту;

- класифікуйте зібраний матеріал, надаючи йому зручну для аналізу форму;
- перевірте повноту й достовірність зібраних матеріалів;
- критично оцініть матеріали, відберіть ті, що найповніше розкривають тему реферату;
- приступайте до написання рукопису, дотримуючись основних його складових: вступ, основна частина, висновки;
- відредагуйте текст рукопису;
- пронумеруйте сторінки.

3 Підготовка виступу:

- виділіть основні положення реферату;
- уважно перечитайте текст реферату;
- підготуйте звернення до аудиторії.

Алгоритм підготовки наукової доповіді

1. З'ясуйте мету і завдання свого монологу з урахуванням складу слухацької аудиторії.
2. Уточніть його тему та визначте її змістові межі.
3. З'ясуйте регламент (часові обмеження) запланованого виступу.
4. Доберіть і ретельно опрацюйте наукову літературу різними видами читання (оглядовим, пошуковим, суцільним).
5. Складіть деталізований план доповіді.
6. Визначте проблеми дискусійного характеру та принципи їх презентації.
7. Доберіть фактичний матеріал (у т.ч. можливі таблиці, діаграми, графіки, схеми тощо) до кожного пункту розробленого плану.
8. Спрогнозуйте можливі запитання слухачів і підготуйтеся до їх висвітлення під час доповіді чи обговорення.

9. Лаконічно й однозначно та відповідно до мети доповіді сформулюйте висновки.

10. Продумайте оригінальну (наприклад, несподівану для слухачів інформацію, що може здивувати їх).

11. Визначте місця для риторичних і проблемних запитань, логічних пауз.

12. Оформіть у письмовому вигляді матеріали доповіді.

13. Перевірте матеріали доповіді на відповідність основним вимогам: логіці викладу, точності інформації, чинним мовленнєвим нормам.

14. Виголосіть, не спираючись на текст, окрім плану і цитат, доповідь вдома перед уявними (в цьому разі запишіть монолог на відеомагнітофон або диктофон) чи реальними слухачами.

15. Здійсніть самоконтроль виконаної роботи при огляді відео, або прослуховуванні аудіо запису.

16. Відредагуйте (у разі потреби) текст підготовленої доповіді.

17. Попрацюйте над мімікою і жестами, до яких ви вдаватиметесь під час виступу.

Вимоги і поради до змісту мультимедійної презентації

Загальні вимоги:

- відповідність змісту презентації поставленим дидактичним цілям і завданням;
- дотримання прийнятих правил орфографії, пунктуації, скорочень і правил оформлення тексту (відсутність точки в заголовках і т.д.);
- відсутність фактичних помилок, достовірність представленої інформації;
- лаконічність тексту на слайді;
- завершеність (зміст кожної частини текстової інформації логічно завершено);

- об'єднання семантично пов'язаних інформаційних елементів у групи, які цілісно;
- стислість і лаконічність викладу, максимальна інформативність тексту;
- не допущення «рваних» країв тексту.

Поради:

- інформацію на слайді розташовують горизонтально по головній діагоналі; найбільш важлива інформація повинна розташовуватися в центрі екрану;
- якщо на слайді картинка, напис повинен розташовуватися під нею;
- бажано форматувати текст по ширині;
- наявність не більше одного логічного наголосу: підкреслення, яскравість, обведення, миготіння, рух;
- інформація подана привабливо, оригінально, звертає увагу учнів.

Вимоги до візуального і звукового ряду:

- використання тільки оптимізованих зображень (наприклад, зменшення з допомогою Microsoft Office Picture Manager, стиснення за допомогою панелі налаштування зображення Microsoft Office);
- відповідність зображень змісту;
- відповідність зображень віковим особливостям учнів;
- якість зображення (контраст зображення по відношенню до фону);
- відсутність «зайвих» деталей на фотографії або картинці, яскравість і контрастність зображення, однаковий формат файлів;
- якість музичного ряду (ненав'язливість музики, відсутність сторонніх шумів);
- обґрунтованість і раціональність використання графічних об'єктів.

Поради:

- для зручного читання тексту на тлі слайда варто використовувати

контрастні кольори для фону і тексту;

- кегль шрифту має бути не менше 24 пунктів;
- відношення товщини основних штрихів шрифту до їх висоти

орієнтовно становить 1:5;

- найбільш зрозуміле відношення розміру шрифту до проміжків між літерами: від 1:0,375 до 1:0,75;
- варто використовувати шрифти без зарубок (їх легше читати) і не більше 1-2-х варіантів шрифту;
- довжина рядка – не більше 36 знаків;
- відстань між рядками усередині абзацу 1,5, а між абзаців – 2 інтервали;
- підкреслення використовується лише в гіперпосиланнях.

Вимоги до дизайн презентації:

- використання єдиного стилю оформлення;
- відповідність стилю оформлення презентації (графічного, звукового, анімаційного) змісту презентації;
- використання для фону слайда психологічно комфортних тонів;
- фон повинен бути елементом заднього (другого) плану: виділяти, відтіняти, підкреслювати інформацію, розміщену на слайді, але не затуляти її.

Поради:

- варто використання не більше трьох кольорів на одному слайді (один для фону, другий для заголовків, третій для тексту);
- під час групування слайдів слід дотримуватись відповідності шаблону до представленої теми (в деяких випадках шаблон може бути нейтральним);
- доцільність використання анімаційних ефектів.

Вимоги до якості навігації:

- працездатність елементів навігації;
- якість інтерфейсу;

- доцільність та раціональність використання навігації.

Поради щодо ефективності використання презентації:

- забезпечення всіх рівнів комп'ютерної підтримки: індивідуальної, групової, фронтальної роботи аудиторії;
- педагогічна доцільність використання презентації;
- дотримання техніки безпеки та санітарних вимог до використання технічних засобів;
- творчий, оригінальний підхід до створення презентації;
- презентація не повинна бути монотонною і громіздкою (оптимально це 10-20 слайдів);
- на першому слайді зазначається інформацію про автора;
- на останньому слайді подається перелік використаних джерел, активні і точні посилання на всі графічні об'єкти презентації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

При вивченні навчальної дисципліни «Педагогічна інноватика» студентам рекомендується:

1. Систематично конспектувати лекції, оскільки логіка їх викладення може не повторювати систему викладу матеріалу у жодному з рекомендованих джерел (лекція – це результат творчого теоретичного осмислення викладачем всієї відомої йому інформації з певного питання).

2. Намагатися грамотно оформляти конспект: доцільно використовувати сторінки зошита, користуватися системою скорочень, аббревіатур, виділяти кольором або просторово ключові поняття та їх визначення, активно застосовувати схематизацію матеріалу.

3. Заздалегідь готуватися до семінарських занять, щоб мати час осмислити навчальний матеріал. Це сприятиме впевненості при відповіді на запитання, виступі з доповіддю чи рефератом, веденні дискусії тощо.

4. Під час самостійної роботи орієнтуватися на принцип необхідності і достатності: відповідь на поставлене питання має бути повною, але максимально лаконічною.

5. Активно використовувати вміння та навички цитування, анотування, укладання тез та інші способи фіксування інформації, що дозволяють досягти результативності у виконанні самостійної роботи.

6. Покликатись на джерела інформації необхідно у відповідності з нормами оформлення бібліографії та у відповідності з нормами наукової етики.

7. При підготовці до семінарських занять виробляти навик переказу наукового тексту на пам'ять.

8. Незрозумілі терміни, що трапляються під час читання навчальної та наукової літератури, необхідно виписувати та перевіряти їх значення за допомогою словників, довідників, енциклопедій тощо.

9. При підготовці до поточного чи підсумкового контролю слід орієнтуватися на тематичне засвоєння матеріалу,

10. Активно розвивати вміння ефективної організації запам'ятовування.

11. Слідкувати за оновленням інформації з навчального курсу у періодичних виданнях, мережі Інтернет, надходженнях до університетської бібліотеки. Регулярно поповнювати власну картотеку оновленими бібліографічними виписками.

12. Під час проходження практики варто звертати увагу на інноваційну діяльність в осередку освітнього закладу, проводити власні педагогічні спостереження, спілкуватися з досвідченими педагогами і батьками учнів. Свої враження, думки і розмірковування занотовувати до спеціального щоденника. Зібраний матеріал сприятиме розвитку професійного хисту та спонукатиме до подальших науково-педагогічних досліджень.

13. За допомогою Інтернет-сервісу YouTube систематично переглядати відео уроків, тренінгів, виховних заходів у вітчизняних та зарубіжних закладах освіти. Це збагатить методичний арсенал та розширить професійний кругозір майбутнього фахівця.

КАРТКА ОБЛІКУ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

№	Назва теми	Зміст завдань	Форми звіту	Термін звіту
1	Методологічні засади педагогічної інноватики.	Укласти міні-словник основних понять теми.	Словник	
		Підготувати огляд періодичної преси з питань модернізації освітнього процесу початкової школи (5-7 публікацій).	Анотована бібліографія	
		Створити мультимедійну презентацію «Різновиди педагогічних технологій».	Мультимедійна презентація	
2	Історія розвитку педагогічних технологій.	Створити хронологічну таблицю утвердження поняття «Педагогічні технології».	Таблиця	
		Підготувати реферат на тему «Вітчизняні педагоги про важливість вдосконалення сучасної початкової школи».	Реферат	
		Запропонувати 4-5 комп'ютерних програм або мобільних додатків, що сприятимуть удосконаленню освітнього процесу в початковій школі. Обґрунтувати свій вибір.	Перелік програм (мобільних додатків), обґрунтування	
3	Традиційна система освіти та педагогічні інновації.	Визначити, аргументувати і занотувати основні складові початкової освіти, що потребують модернізації.	Письмова робота	
		Скласти анотовану бібліографію про науково-педагогічний доробок Я.-А. Коменського (8-10 публікацій).	Анотована бібліографія	
		Розробити перелік питань для обговорення під час міні-дискусії «Класно-урочна система: за і проти».	Перелік питань	
4	Педагогічні технології на основі особистісної орієнтації педагогічного процесу.	Занотувати у словник педагогічних термінів опорні поняття теми та розкрити їх зміст.	Словник педагогічних термінів	
		Створити мультимедійну презентацію на тему «Педагогіка співробітництва».	Мультимедійна презентація	
		Скласти рецензії на 3-4 статті І.Д.Беха з питань особистісно-орієнтованого виховання.	Рецензії	

		Підготувати реферат на тему: «Використання гуманно-особистісної технології Ш.А.Амонашвілі у сучасній початковій школі».	Реферат	
		Знайти Інтернет-ресурси (4-5 сайтів) присвячені питанням гуманної педагогіки.	Перелік Інтернет-ресурсів	
5.	Педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів.	Визначити показники активності учнів за параметрами: рівень мотивації навчання, вияву інтелектуальних умінь, характер мислення, задіяності емоційно-вольової сфери.	Письмова робота	
		Окреслити цільові орієнтири діяльності учителя на початку уроку і спрогнозувати її можливі результати.	Письмова робота	
		Підготувати реферат на тему: «Педагогічні умови використання проблемного навчання у початковій школі».	Реферат	
		Створити мультимедійну презентацію однієї з книг В.Ф. Шаталова.	Мультимедій на презентаці	
6.	Педагогічні технології індивідуального і групового навчання.	Підготувати реферат на тему «Організація навчального процесу відповідно до індивідуальних особливостей учнів»..	Реферат	
		Укласти порівняльну таблицю «Індивідуальні і групові технології навчання».	Таблиця	
		Підготувати доповідь на тему «Використання комп'ютерних технологій у процесі програмованого навчання».	Доповідь	
		Створити мультимедійну презентацію на тему «Метод проектного навчання – традиції та інновації».	Мультимедій на презентація	
		Знайти і скласти рецензію на 4-5 сайтів присвячених проектній діяльності школярів.	Рецензія	
7.	Ігрові технології навчання.	Підготувати методичні рекомендації щодо використання дидактичної гри при узагальненні вивченого матеріалу.	Перелік метод. рекомендацій	
		За допомогою довідкової літератури визначити і занотувати концептуальні засади соціоігрової педагогіки.	Письмова робота	
		Розробити схему «Прийоми стимулювання ігрової діяльності на уроці».	Схема	
		Підготувати доповідь на тему «Специфіка використання ігрових технологій у роботі з дітьми різного віку» (за вибором).	Доповідь	

		Підготувати доповідь на тему «Специфіка використання ігрових технологій у роботі з дітьми різного віку» (за вибором).	Доповідь	
		Запропонувати власний перелік організаційних проблем впровадження дидактичної гри.	Письмова робота	
		Підготувати реферат на тему «Застосування ігрових прийомів під час нестандартних уроків».	Реферат	
		Підготувати доповідь на тему «Особливості дидактичного матеріалу М.Монтессорі».	Доповідь	
8.	Системні педагогічні технології.	Створити схему «Способи взаємодії педагога з дитиною за педагогічною технологією М.Монтессорі».	Схема	
		За допомогою Інтернет-джерел підготувати есе «Історія становлення і розвитку вальдорфських шкіл».	Есе	
		Послугуючись Інтернет-ресурсами, знайти й занотувати різновиди методичного забезпечення навчального процесу в «Школі успіху і радості» С.Френе.	Письмова робота	
		Підготувати мультимедійну презентацію на тему «Особливості устрою і функціонування вальдорфської школи».	Мультимедійна презентація	
		Оформити плакат «Правила засвоєння навчального матеріалу в «Школі успіху і радості».	Плакат	
		Підготувати доповідь на тему «Концептуальна основа педагогічної технології В.С.Біблера».	Доповідь	
		Створити таблицю «Методична і дидактична специфіка школи «Діалогу культур»».	Таблиця	
		Добрати перелік Інтернет сайтів присвячених впровадженню педагогічних технологій М.Монтессорі, Р.Штайнера, С.Френе, В.Біблера на теренах України.	Перелік Інтернет сайтів	
		Провести студентську дискусію на тему «Інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій».	Розширений план дискусії	
9.	Модульні та локальні педагогічні технології	Підготувати реферат на тему «Педагогічні умови використання технологій раннього й інтенсивного навчання грамоті» (за вибором). В мережі Інтернет знайти сайти з дидактичним матеріалом Г.Домана (картки Домана).	Реферат	

		Запропонувати власний україномовний варіант для одного з комплектів карток Домана.	Комплект карток	
		Доповнити таблицю М. Єфименка «Рухові та особистісні ознаки чоловічості й жіночості».	Таблиця	
		Підготувати мультимедійну презентацію на тему «Значення технологій розвивального навчання у сучасній початковій школі».	Мультимедійна презентація	
10	Технології розвивального навчання.	Знайти на Інтернет-ресурсі Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського і законспектувати 2-3 статті присвячені проблемам розвивального навчання.	Конспект	
		Знайти і скласти анотацію Інтернет-сайтів шкіл, які працюють за технологією Г. Альтшуллера.	Анотація	
		Підготувати реферат на тему «Використання інтерактивних методів у навчанні».	Реферат	
11	Інтерактивні технології навчання.	Скласти картотеку методів інтерактивного навчання, які мають ігровий характер.	Картотека	
		Змодельовати фрагмент уроку: створення проблемної ситуації та її розв'язання в умовах організації навчального діалогу (навчальний предмет за вибором).	Письмова робота	
		Змодельовати фрагмент уроку з використанням диференційованого підходу (навчальний предмет за вибором).	Письмова робота	
12	Технології диференційованого навчання.	За допомогою довідкової літератури і Інтернет-ресурсів визначити і занотувати особливості кейс-методу.	Письмова робота	
		Скласти анотовану бібліографію публікацій С.Логачевської (8-10 статей).	Анотована бібліографія	
		Підготувати порівняльну таблицю «Інтерактивне і диференційоване навчання: спільне і відмінне».	Таблиця	
		В мережі Інтернет мережі знайти сайти і проаналізувати досвід педагогів-новаторів, які працюють за диференційованою технологією навчання.	Письмова робота	
		Розробити багатофакторну схему аналізу досвіду роботи авторського навчального закладу.	Схема	

13	Сучасні педагогічні технології інноваційних і авторських шкіл.	ООписати концептуальні і методичні аспекти інноваційної діяльності однієї з існуючих авторських шкіл.	Письмова робота	
		На основі аналізу нормативних документів зробити узагальнення досвіду управління інноваційною школою.	Письмова робота	
		Підготувати реферат на тему «Педагогічна технологія Львівської українознавчої школи М.І. Чумарної».	Реферат	
		Створити мультимедійну презентацію «Педагогічні технології Полтавської загальноосвітньої школи «Паросток», педагогічного центру «Академія» (за матеріалами відповідного Інтернет ресурсу).	Мультимедійна презентація	
		Підготувати доповідь на тему «Школа-парк М.О. Балабана як педагогічна політехнологія».	Доповідь	
		Знайти і скласти рецензію на Інтернет ресурси присвячені школі О.А.Захаренка.	Рецензія	

ТЕСТИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1 *Модульне навчання - це:*

- а) організація навчального процесу, яка пропонує широкий спектр використання набутих знань на практиці;
- б) організація навчального процесу, яка скерована на засвоєння цілісного блоку адаптованої інформації;
- в) напрям у педагогіці, що передбачає вивчення школярами закономірностей масових комунікацій;
- г) організація навчального процесу, спрямована на формування особистості.

2 *Головна мета розвивального навчання:*

- а) розвиток умінь та навичок;
- б) навчити дитину, читати, писати, лічити;
- в) забезпечити розвиток дитини;
- г) виховання школярів.

3 *Особистісно-орієнтоване навчання:*

- а) формує внутрішню пізнавальну діяльність;
- б) передбачає конструювання навчального дидактичного матеріалу;
- в) навчання, центром якого є особистість дитини;
- г) формує духовний світ школяра.

4 *Педагогічна технологія – це:*

- а) комплекс апаратури і навчальних матеріалів задіяних у навчально-виховному процесі;
- б) сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів;
- в) процес, спосіб виконання визначеного, або певного завдання для навчального процесу;
- г) процес, де вчитель передає знання дітям.

5 *Провідні положення, які характеризують сутність педагогічної теорії М. Монтесорі:*

- а) виховання повинно бути вільним, орієнтуватись на дані

спостережень за дитиною;

- б) виховання повинно бути індивідуальним;
- в) «допоможи мені це зробити самому»;
- г) всі відповіді правильні.

6 Навчальний проект:

а) практика особистісно орієнтованого навчання в процесі конкретної праці учня на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів;

б) розглядає дитину як життєве явище, а не педагогічне, вбачаючи в ній не стільки об'єкт, що потребує впливу, скільки особистість, що інтенсивно розвивається;

- в) формування в дитині конкретних здібностей;
- г) формування у дитини організаторських здібностей.

7 Предметом теорії навчання (дидактики) є:

- а) процес навчання;
- б) процес пізнання;
- в) молодші школярі;
- г) діяльність вчителя.

8 Документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного предмета:

- а) документи Міністерства освіти;
- б) навчальна програма;
- в) підручники початкової школи;
- г) методичні матеріали.

9 До технологій на основі інтенсифікації діяльності учнів належить:

- а) педагогічна технологія Є.М.Ільїна;
- б) педагогічна технологія М.О.Зайцева;
- в) педагогічна технологія В.Ф.Шаталова;
- г) педагогічна технологія Ш.О.Амонашвілі.

10 Аналіз уроку – це:

- а) процес дослідження розумових здібностей учня;
- б) один із способів опитування учнів за певною схемою;
- в) розгляд і оцінка навчального заняття в цілому або окремих його сторін;
- г) розгляд і аналіз діяльності вчителя на уроці.

11 Функції групової навчальної діяльності:

- а) мотиваційна;
- б) навчальна, виховна;
- в) розвивальна, організаційна;
- г) всі відповіді правильні.

12 Технологія групової навчальної діяльності ефективна, якщо:

- а) ретельно продумувати структуру уроку;
- б) організувати навчально-виховну роботу серед школярів;
- в) виховувати любов до праці;
- г) правильної відповіді немає.

13 Технологія групової діяльності передбачає:

- а) навчити школярів співпраці у виконанні групових завдань;
- б) стимулювати моральні переживання взаємного навчання, зацікавленості в успіху товаришів;
- в) формувати комунікативні вміння молодших школярів;
- г) всі відповіді правильні.

14 Ознаками технології навчання є:

- а) діагностичне цілепокладання і результативність;
- б) алгоритмізованість і проєктованість;
- в) цілісність і керованість, коригованість;
- г) усі відповіді правильні.

15 Педагогіка співробітництва – це:

- а) педагогіка, орієнтована на принципи педагогічного досвіду відомих вчених;
- б) напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, мета якого демократизація і гуманізація діяльності;
- в) здатність підтримувати спеціально сприятливий морально-психологічний клімат у навчальній групі;
- г) напрям у педагогіці – розвиток інтелектуальних, духовних і фізичних здібностей.

16 За рівнем застосування педагогічні технології поділяють на:

- а) загально педагогічні;
- б) частково методичні;
- в) локальні (модульні) технології;

- г) всі відповіді правильні.

17 Академік В. В. Давидов ввів в науку термін:

- а) змістовне узагальнення;
- б) конкретизоване уточнення;
- в) особистісне узагальнення;
- г) всі відповіді правильні.

18 В структурі особистості існують певні рівні, що мають таку ієрархію:

- а) рівень спрямованості особистості, рівень темпераменту, рівень особливостей психічних процесів, рівень досвіду особистості;
- б) рівень особливостей психічних процесів, рівень темпераменту, рівень досвіду особистості, рівень спрямованості особистості;
- в) рівень досвіду особистості, рівень темпераменту, рівень особливостей психічних процесів, рівень спрямованості особистості;
- г) рівень темпераменту, рівень особливостей психічних процесів, рівень досвіду особистості, рівень спрямованості особистості.

19 Навичка це:

- а) перевірені на практиці результати пізнання навколишнього світу, його вірне відображення мозку людини;
- б) здатність особистості до ефективного виконання певної діяльності на основі наявних знань в змінених або нових умовах;
- в) здатність виконувати будь-які дії автоматично;
- г) інформація, що дозволяє виконувати будь-які дії автоматично.

20 Потреби – це:

- а) система уявлень особи про саму себе, на основі яких вона будує свою поведінку;
- б) сукупністю стійких і відносно незалежних від ситуацій мотивів, орієнтуючих дії і вчинки особи;
- в) фундаментальні властивості індивіда, що виражають його потребу в чомусь і є джерелом психічних сил і активності людини;
- г) властивості особистості, що сприяють її самореалізації.

21 Педагогіка співробітництва покликана:

- а) подолати недоліки традиційного навчання;
- б) усунути конфліктні ситуації під час навчання;

- в) покращити взаєморозуміння між учителем і учнями;
- г) стимулювати учнів до самоосвіти.

22 На думку Ш.Амонашвілі:

- а) школа закладає в дитину можливості безмежного розвитку;
- б) природа обмежує дитину в її розвитку;
- в) школа обмежує дитину у її розвитку;
- г) природа закладає в дитину можливості безмежного розвитку.

23 Педагогічна гра має істотну ознаку, яка полягає у:

- а) чітко поставленій меті навчання й відповідних їй педагогічних результатів;
- б) чітко поставленій меті виховання й відповідних їй педагогічних результатів;
- в) чітко поставленій розвивальній меті й відповідних їй педагогічних результатів;
- г) інші варіанти.

24 В.Ф.Шаталов є автором:

- а) технології комунікативного навчання;
- б) технології проблемного навчання;
- в) ігрових педагогічних технологій;
- г) технології інтенсифікації навчання.

25 При використанні педагогічної технології В.Ф.Шаталова, навчання у загальноосвітній школі може тривати лише:

- а) 7 років;
- б) 8 років;
- в) 9 років;
- г) 10 років.

26 Обов'язкова умова внутрішньокласного диференційованого навчання полягає у:

- а) застосуванні нових методів і засобів навчання;
- б) створенні комфортного психологічного клімату;
- в) застосуванні нових інформаційних технологій;
- г) створенні динамічних навчальних груп.

27 До провідних положень технології В.С. Біблера належить

положення про:

- а) перехід від ідеї «людини культури» до ідеї «освіченої людини»;
- б) перехід від ідеї «розумної людини» до ідеї «людини гуманної»;
- в) перехід від ідеї «людини досвідченої» до ідеї «людини гуманної»;
- г) перехід від ідеї «освіченої людини» до ідеї «людини культури».

28 Розвивальне навчання спирається на принцип змістового узагальнення, згідно з яким:

- а) окремі знання передують загальним знанням;
- б) загальні знання передують знанням окремим, конкретним;
- в) загальні вміння передують окремим вмінням;
- г) конкретні вміння передують загальним вмінням.

29 Кому належить вислів: "Олюднення середовища навколо кожної дитини, гуманізація соціуму і самого педагогічного процесу є вища турбота вчителя"?

- а) В.О. Сухомлинському;
- б) Ж-Ж Руссо;
- в) Ш.О.Амонашвілі;
- г) В.Ф.Шаталову.

30 Концептуальність педагогічної технології передбачає:

- а) філософське і психологічне обґрунтування досягнення освітньої мети;
- б) докладний опис реалізації педагогічної технології;
- в) соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети;
- г) філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети.

31 До джерел і складових частин нових педагогічних технологій належать:

- а) соціальні перетворення і нове педагогічне мислення;
- б) педагогічна, психологічна, суспільні науки;
- в) передовий педагогічний досвід;
- г) всі відповіді правильні.

32 Сучасна педагогіка інтерпретує дитину:

- а) як біологічну істоту з певними задатками і здібностями;
- б) як особу, що прагне до самовизначення і самореалізації;

- в) як істоту наділену божественною сутністю;
- г) як біосоціальну особу, яка потребує навчання і виховання.

33 Знання це:

- а) перевірені на практиці результати пізнання навколишнього світу, його вірне відображення мозку людини;
- б) здатність особистості до ефективного виконання певної діяльності на основі наявних знань в змінених або нових умовах;
- в) здатність, за допомогою якої людина може скласти план досягнення мети, регулювати і контролювати процес діяльності;
- г) інформація, що дозволяє виконувати будь-які дії автоматично.

34 Педагогіка співробітництва визначається як:

- а) напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію й гуманізацію педагогічного процесу;
- б) методична система практичної діяльності, спрямована на демократизацію й гуманізацію педагогічного процесу;
- в) система педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямована на демократизацію й гуманізацію педагогічного процесу;
- г) різновид педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію й гуманізацію педагогічного процесу.

35 Педагогічна технологія академіка Ш.О.Амонашвілі отримала назву:

- а) особистісно-гуманістична технологія;
- б) гуманістична технологія;
- в) гуманно-особистісна технологія;
- г) особистісна технологія.

36 У проблемному навчанні виділяють:

- а) проблемний виклад матеріалу;
- б) навчання учнів розв'язуванню проблем (проблемне засвоєння матеріалу та формування культури пізнавальної діяльності);
- в) методи проблемного навчання (евристичний, дослідницький, проблемного викладу матеріалу);
- г) всі відповіді правильні.

37 Технології інтенсифікації навчання передбачають активізацію:

- а) мовних моделей навчального матеріалу;
- б) комп'ютерних моделей навчального матеріалу;

- в) наочних моделей навчального матеріалу;
- г) схемних і знакових моделей навчального матеріалу.

38 Диференціація навчання (диференційований підхід у навчанні) передбачає:

- а) створення різноманітних умов навчання для різних шкіл, класів, груп з метою обліку особливостей їхнього контингенту;
- б) комплекс методичних, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських заходів, що забезпечують процес навчання;
- в) навчання в гомогенних групах (об'єднання учнів з близьким рівнем навчальних досягнень);
- г) всі відповіді правильні.

39 Головною перевагою індивідуального навчання є те, що воно дозволяє:

- а) повністю адаптувати зміст, методи і темпи навчальної діяльності дитини до її особливостей;
- б) стежити за кожною дією і операцією дитини при вирішенні конкретних завдань;
- в) вносити вчасно необхідні корекції до діяльності як учнів, так і вчителів;
- г) всі відповіді правильні.

40 Комплексний навчальний метод, який дозволяє індивідуалізувати навчальний процес і дає можливість дитині проявити самостійність в плануванні, організації і контролі своєї діяльності:

- а) метод коментування;
- б) метод дискусії;
- в) метод проектів;
- г) метод вправляння.

41 Колективний спосіб навчання спирається на принцип:

- а) безперервної і невідкладної передачі отриманих знань один одному;
- б) співпраці і взаємодопомога між учнями;
- в) різнорівневості учасників педагогічного процесу;
- г) всі відповіді правильні.

42 У молодших класах «Школи діалогу культур» учні опановують культуру епохи:

- а) Нового часу;
- б) Середньовіччя;
- в) Античності;
- г) Ренесансу.

43 Педагогічний доробок М. Монтессорі охоплює концепцію і технологію виховання й навчання дітей віком:

- а) від 2,5 до 12 років;
- б) від 3,5 до 12 років;
- в) від 3,5 до 11 років;
- г) від 1,5 до 11 років.

44 У вальдорфській школі класний учитель наприкінці навчального року:

- а) проводить батьківські збори;
- б) складає загальну психолого-педагогічну характеристику кожного учня;
- в) проводить підсумкову виховну годину;
- г) складає загальну психолого-педагогічну характеристику на весь клас.

45 За переконанням С.Френе навчання набуває найбільшої ефективності, якщо відбувається:

- а) на спортивному майданчику;
- б) у класній кімнаті;
- в) на присадибній ділянці;
- г) у бібліотеці.

46 У «Школі успіху і радості» навчання відбувається за:

- а) стандартною навчальною програмою;
- б) індивідуальною програмою;
- в) індивідуальними і груповими планами;
- г) груповими планами.

47 Технологія педагогічного процесу передбачає, що засвоєння теми уроку відбувається, коли:

- а) всі обов'язкові етапи процесу засвоєння (сприйняття, осмислення, закріплення, формування умінь, використання на практиці нових знань і умінь) «не вміщаються» в окремий урок, і «вміститися» ніяк не можуть;
- б) сприйняття нового навчального матеріалу – це перший крок вчительсько-учнівської діяльності по засвоєнню навчальної теми, на якій учні вперше знайомляться з її змістом;
- в) визначення рівня засвоєння матеріалу (теми уроку) і корекція сприйняття;
- г) всі відповіді правильні.

48 Технологія евристичного навчання передбачає активне використання на заняттях:

- а) таблиць;
- б) схем;
- в) карток навчання;
- г) конспектів уроку.

49 Система розвивального навчання була розроблена:

- а) Л.В.Тарасовим;
- б) Л.В.Занковим;
- в) Ф.В.Шаталовим;
- г) І.М.Закотовою.

50 Зміст розвивального навчання зорієнтований на пізнання загальної картини світу за допомогою:

- а) науки;
- б) літератури;
- в) різних видів мистецтва;
- г) всі відповіді правильні.

51 Основною формою навчання в сучасній школі є:

- а) домашня навчальна робота;
- б) навчально-виховний процес;
- в) урок;
- г) пізнавальна діяльність молодших школярів.

52 Педагогічна гра має істотну ознаку, яка полягає у:

- а) чітко поставленій меті навчання й відповідних їй педагогічних результатів;

- б) чітко поставленій меті виховання й відповідних їй педагогічних результатів;
- в) чітко поставленій розвивальній меті й відповідних їй педагогічних результатів;
- г) інші варіанти.

53 Технологія диференційованого навчання передбачає:

- а) гуманізацію навчального процесу;
- б) створення сприятливих умов для успішного навчання;
- в) забезпечення повноцінного розвитку кожної дитини;
- г) всі відповіді правильні.

54 Поняття «Педагогічна технологія» використовується у значенні:

- а) науковому: педагогічні технології - частина педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання і проектує педагогічні процеси;
- б) процесуально-описовому: опис (алгоритм) процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення планованих результатів навчання;
- в) процесуально-дієвому: здійснення технологічного (педагогічного) процесу, функціонування усіх особових, інструментальних і методологічних педагогічних засобів;
- г) всі відповіді правильні.

55 Структура педагогічної технології охоплює:

- а) концептуальну основу;
- б) методичну основу;
- в) дидактичну основу;
- г) виховну основу.

56 Педагогічна технологія включає в себе дві групи питань:

- а) про застосування технічних засобів у навчальному процесі та його організації;
- б) про методичне забезпечення та його застосування у виховному процесі;
- в) про застосування технічних засобів у виховному процесі та його організації;
- г) про дидактичний матеріал та його застосування у навчальному процесі.

57 Уміння це:

- а) перевірені на практиці результати пізнання навколишнього світу, його вірне відображення мозку людини;
- б) здатність особистості до ефективного виконання певної діяльності на основі наявних знань в змінених або нових умовах;
- в) здатність виконувати будь-які дії автоматично;
- г) інформація, що дозволяє виконувати будь-які дії автоматично.

58 Спрямованість – це:

- а) фундаментальні властивості індивіда, що виражають його потребу в чомусь, і є джерелом психічних сил і активності людини;
- б) сукупність стійких і відносно незалежних від ситуацій мотивів, що зумовлюють дії і вчинки особи;
- в) система уявлень особи про саму себе, на основі яких вона будує свою поведінку;
- г) інтегральне поняття, що включає цілу систему якостей, що характеризують «самозвеличання» в людині.

59 Головна мета «педагогіки співробітництва» полягає у:

- а) наданні особистості потужної життєвої мотивації, формуванні її потенціалу як системи творчих здібностей і передумов їх реалізації;
- б) наданні особистості потужної життєвої мотивації, формуванні життєво важливих знань, умінь і навичок;
- в) формуванні потенціалу особистості як системи творчих здібностей і передумов їх реалізації;
- г) наданні особистості потужної життєвої мотивації.

60 Педагогічна система Ш.Амонашвілі реалізується у:

- а) Школі успіху і радості;
- б) Школі діалогу культур;
- в) Школі Життя;
- г) Школі Людяності.

61 Ігрова технологія містить певні цільові орієнтації, зокрема:

- а) розширення кругозору, пізнавальна діяльність; застосування знань, умінь, навичок в практичній діяльності; формування умінь і навичок, необхідних в практичній діяльності;

б) виховання самостійності, воля; формування певних підходів, позиції, етичних, естетичних і світоглядних установок; виховання співпраці, колективізму, товариськості, комунікативності;

в) розвиток уваги, пам'яті, мови, мислення, умінь порівнювати, зіставляти, уяви, фантазії, творчих здібностей, емпатії, рефлексії, уміння знаходити оптимальні рішення.

г) *всі відповіді правильні.*

62 *Технологія проблемного навчання була розроблена:*

а) Ж.-Ж. Руссо;

б) Я.-А.Коменським;

в) Дж.Дьюї;

г) Дж.Локком.

63 *В технології комунікативного навчання особливе місце надається:*

а) грі;

б) вправі;

в) аудіюванню;

г) експерименту.

64 *Технології інтенсифікації навчання передбачають, що навчання відбувається за допомогою:*

а) опорних конспектів;

б) пояснення;

в) дидактичних ігор;

г) розв'язання навчальних проблем.

65 *За переконанням В.Ф. Шаталова оцінювання найбільш ефективно за:*

а) дванадцятибальною системою;

б) п'ятибальною системою;

в) десятибальною системою;

г) оцінювання відсутнє взагалі.

66 *За цільовою орієнтацією педагогічна технологія С.П.Логачевської спрямована на:*

а) успішне навчання усіх учнів;

б) успішний розвиток особистості дитини;

в) успішну реалізацію новітніх інформаційних технологій;

- г) всі відповіді правильні.

67 Технологія диференційованого навчання – це:

а) система засобів і методів диференційованого навчання, що охоплюють певну частину навчального процесу;

б) сукупність організаційних рішень, засобів і методів диференційованого виховання, що охоплюють певну частину навчального процесу;

в) сукупність організаційних рішень, засобів і методів диференційованого навчання, що охоплюють певну частину навчального процесу;

- г) всі відповіді правильні.

68 Індивідуалізація навчання – це:

а) організація навчального процесу, при якому вибір способів, прийомів, темпу навчання обумовлюється індивідуальними особливостями учнів;

б) організація виховання процесу, при якому вибір способів, прийомів, темпу виховання обумовлюється індивідуальними особливостями учнів;

в) організація процесу розвитку, при якому вибір способів, прийомів, темпу розвитку обумовлюється індивідуальними особливостями учнів;

г) організація процесу соціалізації, при якому вибір способів, прийомів, темпу соціалізації обумовлюється індивідуальними особливостями учнів;

69 В.С.Біблер став засновником нового типу школи названої:

- а) Школа діалогу культур;
- б) Школа успіху і радості;
- в) Школа Життя;
- г) Школа Людяності.

70 Визначальна особливість системних педагогічних технологій полягає:

а) системні технології удосконалюють певні ланки педагогічного процесу освітнього закладу;

б) системні технології удосконалюють весь педагогічний процес освітнього закладу;

- в) системні технології перетворюють педагогічний процес освітнього закладу;
- г) системні технології систематизують весь педагогічний процес освітнього закладу;

71 Одним з провідних завдань педагогічної технології М. Монтессорі є визнання первинності:

- а) сенсорного розвитку дитини;
- б) творчого розвитку дитини;
- в) всебічного розвитку дитини;
- г) соціалізації дитини.

72 Користування дитиною Монтессорі-матеріалами має відбуватись:

- а) за бажанням дитини;
- б) за певними правилами;
- в) за бажанням батьків дитини;
- г) за певними дидактичними принципами.

73 Вальдорфська педагогіка ґрунтується на принципі, що людське «Я» реалізується у наступних функціях людської душі:

- а) воля;
- б) почуття;
- в) мислення;
- г) всі відповіді правильні.

74 Педагогічна технологія «Школа успіху і радості» була заснована:

- а) Р.Штайнером;
- б) М.Монтессорі;
- в) С.Френе;
- г) В.Біблером.

75 У «Школі успіху і радості» оцінювання відбувається:

- а) за 5 бальною системою;
- б) за 10 бальною системою;
- в) за 12 бальною системою;
- г) відсутнє взагалі.

76 Реалізація технології повного засвоєння ґрунтується на тезі, згідно з якою:

- а) при правильній організації навчання, абсолютна більшість школярів здатні повністю засвоїти обов'язковий навчальний матеріал;
- б) при правильній організації виховання, абсолютна більшість школярів здатні повністю засвоїти обов'язковий навчальний матеріал;
- в) при правильній організації розвивального середовища, абсолютна більшість школярів здатні повністю засвоїти обов'язковий навчальний матеріал;
- г) всі відповіді правильні.

77 Технологія концентрованого навчання являє собою:

- а) інтерпретацію методу моделювання навчальних ситуацій;
- б) інтерпретацію активного методу занурення;
- в) інтерпретацію методу активного слухання;
- г) інтерпретацію методу навчального експерименту.

78 Технологія евристичного навчання була заснована:

- а) Ф.В.Шаталовим;
- б) І.М.Закотовою;
- в) Л.В.Тарасовим;
- г) А.В. Хуторський.

79 Розвивальне навчання направлене на:

- а) розвиток всієї цілісної сукупності якостей особистості;
- б) розвиток навчальних здібностей особистості;
- в) розвиток соціальних якостей особистості;
- г) не має жодної вірної відповіді.

80 М.О.Зайцевим було розроблено:

- а) технологію розвивального навчання;
- б) технологію евристичного навчання;
- в) технологію раннього і інтенсивного навчання;
- г) технологію співробітництва вчителя і учня.

81 До провідних положень технології В.С. Біблера належить положення про:

- а) перехід від ідеї «людини культури» до ідеї «освіченої людини»;
- б) перехід від ідеї «розумної людини» до ідеї «людини гуманної»;
- в) перехід від ідеї «людини досвідченої» до ідеї «людини гуманної»;

- г) перехід від ідеї «освіченої людини» до ідеї «людини культури».

82 Головне завданням педагога, який працює за технологією М.Монтессорі полягає у:

- а) навчити дитину грамоті і математиці;
- б) виховати в дитині любов до природи;
- в) підготувати розвивальне середовище;
- г) створити комфортний психологічний клімат.

83 В основу вальдорфської педагогіки заснованої Р.Штайнером покладено:

- а) теологічне вчення про створення людини;
- б) антропософське вчення про індивідуальність людини;
- в) історіософське вчення про розвиток людини;
- г) матеріалістичне вчення про розвиток людини.

84 Керівництво вальдорфською школою здійснює:

- а) директор школи;
- б) батьківський комітет;
- в) засновник школи;
- г) педагогічна рада.

85 С.Френе був засновником педагогічної технології названої:

- а) Школа успіху і радості;
- б) Школа діалогу культур;
- в) Школа Життя;
- г) Школа Людяності.

86 Розробником традиційної системи освіти вважають:

- а) В.О.Сухомлинського;
- б) С.Ф.Русову;
- в) Ж.-Ж. Руссо;
- г) А.-Я. Коменського.

87 Особистісно-орієнтований підхід визначає:

- а) викладач – суб'єкт педагогічного впливу;
- б) суб'єкт-суб'єктне рівнопартнерське навчальне співробітництво;
- в) в центрі навчання знаходиться учень, його неповторний психологічний склад;

г) жодної вірної відповіді.

88 **Особистісно-орієнтоване навчання передбачає:**

- а) мету формування і розвитку у дитини особистих цінностей;
- б) досягнення особистісно-розвивальної мети;
- в) вихованець краще функціонує як особистість;
- г) усі відповіді вірні.

89 **Гра, що застосовується з навчальною метою, називається:**

- а) розвиваючою;
- б) творчою;
- в) дидактичною;
- г) поурочною.

90 **Гра, що являє собою розігрування в особах фрагментів літературних творів чи сценаріїв, називається:**

- а) рольова;
- б) ділова;
- в) сюжетна;
- г) драматизація.

91 **М.О.Зайцевим було розроблено:**

- а) технологію розвивального навчання;
- б) технологію евристичного навчання;
- в) технологію раннього і інтенсивного навчання;
- г) технологію співробітництва вчителя і учня.

92 **Технологія М. Єфименка орієнтована на:**

- а) розумове виховання дітей, педагогічний ефект якого поширюється на фізичний розвиток;
- б) естетичне виховання дітей, педагогічний ефект якого поширюється на духовний розвиток;
- в) духовне виховання дітей, педагогічний ефект якого поширюється на фізичний розвиток;
- г) фізичне виховання дітей, педагогічний ефект якого поширюється на духовний розвиток.

93 **Навчання читання за кубиками М. Зайцева передбачає:**

- а) ознайомлення з кубиками і таблицями, вивчення складів;

- б) читання одного слова;
- в) ігри-тексти з кубиками;
- г) усі відповіді вірні.

94 Педагогічна технологія Г. Домана передбачає початок навчання дитини з математики:

- а) 2,5-3 роки;
- б) 3-4 роки;
- в) 5-6 років;
- г) 6,5-7 років.

95 Технологія «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» розрахована на проведення:

- а) кількох занять як однієї великої тематичної гри;
- б) одного заняття як однієї великої тематичної гри;
- в) однієї великої тематичної гри;
- г) одного великого заняття.

96 Автором технології розв'язання винахідницьких завдань є:

- а) Л.Занков;
- б) Г.Альтшуллер;
- в) М.Зайцев;
- г) С.Френе.

97 Коли розпочався активний вітчизняний рух авторських шкіл?

- а) Початок 60-х років ХХ ст.
- б) 70-ті роки ХХ ст.
- в) Кінець 80-х років ХХ ст.
- г) 2000 рік.

98 Яке з наведених визначень найточніше розкриває суть поняття «авторська школа»?

а) Навчально-виховний заклад, діяльність якого побудована на оригінальних (авторських) ідеях і технологіях і являє собою нову освітню практику (або взагалі, або для даних умов).

б) Елітарний (переважно приватний) навчально-виховний заклад з поглибленим вивченням окремих предметів і великою кількістю дисциплін за вибором

в) Навчально-виховний заклад ліцейного типу для обдарованих

дітей.

г) Експериментальна школа (початкова або середня) створена, як правило, при науково-дослідному закладі, у якій випробовуються нові інноваційні методи навчання, нові програми тощо.

99 *Діяльність авторської школи має експериментальний характер, що може знаходити своє вираження у таких напрямках її роботи:*

- а) пошук нових, відмінних від існуючої практики освіти;
- б) пошук нового змісту освіти при збереженні його традиційних цілей;
- в) пошук нових засобів навчання і виховання;
- г) пошук нових форм взаємодії з родинами учнів.

100 *Який громадсько-педагогічний рух ініціював масове розповсюдження педагогічних технологій авторських шкіл?*

- а) Рух за створення національних систем освіти у радянських республіках.
- б) Масове виникнення приватних середніх освітніх закладів.
- в) Поширення і апробація досвіду учителів-новаторів.
- г) Рух клубів творчої педагогіки “Еврика”.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА»

1. Поняття педагогічної технології.
2. Основні якості сучасних педагогічних технологій.
3. Структура педагогічної технології.
4. Критерії технологічності навчально-виховного процесу.
5. Джерела і складові частини нових педагогічних технологій.
6. Класифікація педагогічних технологій.
7. Історичні засади формування поняття «Педагогічні технології».
8. Історія утвердження понятійного апарату педагогічних технологій.
9. Різновиди інтерпретації поняття «Педагогічні технології».
10. Особливості технологічного підходу як умови вдосконалення освіти.
11. Періоди удосконалення шкільної освіти.
12. Видатні педагоги про технологічний підхід в освіті.
13. Різновиди традиційного навчання.
14. Ознаки традиційної системи навчання.
15. Переваги впровадження педагогічних інновацій в систему традиційної освіти.
16. Шляхи і способи удосконалення традиційної освіти.
17. Теоретичні положення особистісно орієнтовану технологій навчання і виховання. Сутність особистісно орієнтованого навчання, його завдання.
18. Ознаки особистісно орієнтованого навчання.
19. Принципи особистісно орієнтованих технологій навчання.
20. Педагогіка співробітництва – різновид особистісно орієнтованих технологій.
21. Вплив мотивації на успішність навчальної діяльності.

22. Визначальні ознаки педагогіки співробітництва.
23. Гуманістично-особистісна педагогіка Ш.О.Амонашвілі.
24. Особливості навчально-виховного процесу «Школи життя».
25. Гуманістична спрямованість педагогічної технології

Ш.О.Амонашвілі.

26. Характеристика пізнавальної діяльності учнів.
27. Педагогічні технології на основі пізнавальної активності учнів.
28. Структура технології активізації пізнавальної діяльності школярів.
29. Процесуальні характеристики технологій пошукового навчання.
30. Структура технологій активізації пізнавальної діяльності учнів.
31. Алгоритм діяльності вчителя з розвитку пізнавальної активності учнів.
32. Технологія евристичного навчання.
33. Теоретичні положення технології евристичного навчання.
34. Провідні психолого-педагогічні ознаки технології евристичного навчання.
35. Шляхи реалізації евристичного навчання.
36. Методичні засоби евристичного навчання.
37. Умови використання елементів технології евристичного навчання у роботу початкової школи.
38. Технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу.
39. В.Ф. Шаталов – засновник технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу.
40. Наукове підґрунтя заснування технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу.
41. Особливості навчання і виховання у школі, що працює згідно педагогічної технології Шаталова.
42. Провідні ознаки індивідуального і групового навчання.

43. Історія виникнення й розвитку індивідуального і групового навчання.

44. Переваги і недоліки індивідуального і групового навчання.

45. Характеристика навчального процесу педагогічної технології індивідуального навчання.

46. Теоретичні засади педагогічної технології програмованого навчання.

47. Способи залучення технології програмованого навчання у навчальний процес початкової школи.

48. Концептуальні положення проектних технологій.

49. Класифікація проектних технологій.

50. Мета і завдання проектних технологій.

51. Сутність, принципи і правила проектної технології.

52. Зміст і організація технології проекту.

53. Педагогічні умови застосування проектної технології в сучасних навчальних закладах.

54. Провідні ознаки колективного способу навчання.

55. Методичне забезпечення колективного способу навчання.

56. Шляхи оптимізації колективного способу навчання у навчальному процесі початкової школи.

57. Групові технології навчання.

58. Різновиди групових форм роботи на уроці.

59. Новітні розробки в царині групових технологій навчання.

60. Способи активізації групових технологій навчання в осередку початкової школи.

61. Роль гри в навчальній діяльності учнів.

62. Класифікація ігор, що залучаються до навчального процесу.

63. Ігрові прийоми організації діяльності учнів на уроці.

64. Використання гри як методу навчання на уроці.

65. Ігрові педагогічні технології як група методів і прийомів організації

педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор.

66. Спеціалізація педагогічних ігор.
67. Матеріальне забезпечення дидактичної гри.
68. Педагогічні умови активізації ігрової діяльності під час уроків.
69. Майстерність учителя в організації ігрової взаємодії на уроці.
70. Місце ігрових прийомів у навчальному процесу початкової школи.
71. Технологія саморозвитку М.Монтесорі.
72. Історія виникнення і розвитку педагогічної технології М.Монтесорі. Концептуальні засади педагогічної технології М.Монтесорі.
73. Особливості дидактичного матеріалу М.Монтесорі.
74. Передумови саморозвитку дітей старшого шкільного і молодшого шкільного віку. Способи взаємодії педагога з дитиною за педагогічною технологією М.Монтесорі.
75. Вальдорфська педагогіка Р.Штейнера.
76. Етапи розвитку вальдорфської педагогіки.
77. Концептуальні засади вальдорфської педагогіки.
78. Історія становлення і розвитку вальдорфських шкіл.
79. Дидактичні аспекти вальдорфської педагогіки.
80. Виховна парадигма вальдорфської педагогіки.
81. Особливості устрою і функціонування вальдорфської школи.
82. Педагогічна технологія С.Френе.
83. Теоретичні основи «Школи успіху і радості».
84. Особливості навчання у «Школі успіху і радості» С.Френе.
85. Правила засвоєння навчального матеріалу в «Школі успіху і радості».
86. Методичне забезпечення навчального процесу в «Школі успіху і радості» С.Френе. Особливості співпраці педагогів і учнів школи успіху і радості.
87. Організація навчально-виховної діяльності школи успіху і радості С.Френе.

88. Методологія школи «Діалогу культур» В.С.Біблера.
89. Концептуальна основа педагогічної технології В.С.Біблера.
90. Методична і дидактична специфіка школи «Діалогу культур».
91. Структура навчального процесу школи «Діалогу культур».
92. Перспективи розвитку педагогічної технології школи «Діалогу культур».
93. Технологія раннього і інтенсивного навчання грамоті М.О.Зайцева.
94. Психологічні засади технологія раннього і інтенсивного навчання грамоті.
95. Дидактичні ознаки технології раннього і інтенсивного навчання грамоті.
96. Методичне забезпечення технології раннього і інтенсивного навчання грамоті. Технології раннього навчання Г.Домана.
97. Особливості вивчення грамоти і математики за технологією Г.Домана.
98. Дидактичне забезпечення технології Г.Домана.
99. Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка.
100. Мета і завдання педагогічної технології «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей».
101. Провідні ознаки технології фізичного виховання М.Єфименка.
102. Значення ігрової діяльності в педагогічній технології «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей».
103. Загальні основи технології розвивального навчання.
104. Дидактичні засади технології розвивального навчання.
105. Методичне забезпечення технології розвивального навчання.
106. Передумови впровадження технології розвивального навчання у освітній процес початкової школи.
107. Система розвивального навчання Л.В.Занкова.
108. Історія створення технології розвивального навчання.

109. Дидактичне і методичне забезпечення технології розвивального навчання.
110. Особливості технології розвивального навчання Д.Б.Єльконіна - В.В.Давидова. Історія створення технології розвивального навчання Д.Б.Єльконіна- В.В.Давидова. Психологічні засади технології розвивального навчання Д.Б.Єльконіна - В.В.Давидова.
111. Педагогічний зміст технології розвивального навчання Д.Б.Єльконіна - В.В.Давидова.
112. Організаційно-педагогічні умови реалізації розвивальних технологій навчання. Технологія розвитку творчої особистості Г.Альтшуллера.
113. Теоретичні положення технології творчого розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ).
114. Особливості педагогічної діяльності вчителя в процесі використання ТРВЗ. Методичне забезпечення технології ТРВЗ.
115. Цілі і завдання інтерактивного навчання.
116. Характерні ознаки інтерактивних технологій.
117. Класифікація і функції інтерактивної групової навчальної діяльності.
118. Роль педагога в у системі інтерактивного навчання.
119. Характеристика інтерактивних форм і методів навчання.
120. Алгоритм організації інтерактивного уроку.
121. Особливості оцінювання результатів діяльності учнів в умовах інтерактивного навчання.
122. Інтерактивні методи навчання як форма організації групової роботи в початкових класах.
123. Педагогічні умови використання інтерактивних технологій в умовах навчального процесу.
124. Передумови впровадження диференційованих технологій навчання.
125. Ознаки диференціювання навчальної діяльності учнів.
126. Особливості диференційованої технології навчання.

127. Різновиди диференціації в освітньому процесі початкової школи.
128. Технологія рівневої диференціації.
129. Концептуальні положення технології рівневої диференціації.
130. Принципи технології рівневої диференціації.
131. Різновиди технології рівневої диференціації.
132. Специфіка навчання у технології рівневої диференціації.
133. Педагогічні умови використання диференційованого підходу процесі у процесі навчання молодших школярів.
134. Методичне забезпечення диференційованого навчання.
135. Інноваційна і авторська школа як педагогічний феномен.
136. Поняття авторської (інноваційної) школи як навчально-виховного закладу.
137. Авторська школа як педагогічне явище.
138. Авторська школа в контексті історії світової педагогіки.
139. Авторська школа як альтернатива традиційній школі.
140. Принципові відмінності і якісні критерії авторського навчального закладу. Авторський навчально-виховний заклад як сучасна освітня практика.
141. Визначальні етапи створення і розвитку авторської інноваційної школи.
142. Технології найвідоміших авторських шкіл. Характеристика і порівняння (педагогічна технологія Львівської українознавчої школи М.І. Чумарної, педагогічна технологія Полтавської загальноосвітньої школи «Паросток», педагогічний центр «Академія», «Школа-парк» М.О. Балабана, Школа О.А.Захаренка).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

№	Оцінка ЕСТ8	Національна шкала	Критерії оцінювання
1.	95-100 - А	Відмінно	Студент володіє знаннями з курсу, може самостійно визначити місце і роль педагогічного (методичного) поняття в структурі педагогічних наук, пов'язати його з іншими категоріями ієрархічної системи соціальних і психолого-педагогічних циклів дисциплін. Теоретичний зміст підкріплюється практичними вміннями. Мовлення студентів насичене професійною термінологією, проявляється творчий підхід при висвітленні питань.
2.	90-94 - А	Відмінно	Студент володіє глибокими системними знаннями з курсу, педагогічною термінологією, володіє категоріальним апаратом та вміє застосувати здобуті теоретичні знання у практичній роботі. Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Спостерігаються незначні помилки у професійному мовленні.
3.	80-89 - В	Добре	Студент має міцні ґрунтовні теоретичні знання, практичну роботу виконує без помилок, але може допустити неточності у формуванні педагогічних (методичних) дефініцій. У мовленні допущено помилки при формулюванні понять. Практичні вміння недостатні.
4.	70-79 - С	Добре	Студент знає і розуміє програмний матеріал, має відповідні практичні навички в аналізі педагогічних (методичних) явищ, але не володіє навичками узагальнення, припускається значних помилок у мовленні, практичні вміння розкриті не повністю.
5.	60-69 – D	Задовільно	Студент засвоїв основні теми курсу, має уявлення про структуру дисципліни, але знання носять загальний характер, частково підкріплені прикладами. Практичні вміння сформовані недостатньо.
6.	50-59 – E	Задовільно	Студент має фрагментарні знання з курсу, фактично володіє термінологією, але понятійний апарат не сформований. Словниковий запас обмежений, мовлення бідне. Практичні навички сформовані на рівні розпізнавання, не має достатніх знань для формулювання висновків.
7.	35-49 - ГХ	Незадовільно	Студент не орієнтується в програмному матеріалі з курсу, не володіє практичними вміннями. Зміст курсу повністю не розкрито.

ГЛОСАРІЙ

(СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ)

Авторитарне (лат. *ауіогііаз* – влада, вплив) **виховання** – педагогічна концепція, яка передбачає підкорення вихованця волі вихователя. Придушуючи ініціативу і самостійність, А. в. перешкоджає розвитку індивідуальності дитячої особистості, призводить до її нівелювання, виникнення конфронтації між педагогом і дітьми.

Авторська школа – експериментальний навчально-виховний заклад, діяльність якого базується на розробленій автором чи авторським колективом педагогічній концепції. Термін запроваджено наприкінці 80-х років ХХ ст., однак у світовій педагогіці авторськими за суттю були навчальні заклади Й.-Г. Песталоцці, М. Монтессорі, Р. Штейнера, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.

Авторські навчальні програми – складова частина програмно-методичного забезпечення освітнього процесу навчально-виховного закладу (школи, дитячого садка тощо). Для них характерні оригінальні концепції та зміст. Запровадженню А. н. п. передують експертиза, апробація, сертифікація тощо.

Авторські освітні технології – розроблені педагогами-практиками технології, в яких у різних варіантах поєднано адекватні змісту і цілям різнорівневого і різнопрофільного навчання структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, тренінгові технології.

Алгоритмізація процесу навчання – один із напрямів педагогічних досліджень, який акцентує на використанні тими, хто навчається, і тими, хто навчає, структурованих алгоритмів – сукупність дій для розв'язання задачі) розв'язання завдань.

Альтернативні (*франц. aііегпаіме, від лат. aііег – один із двох*) **школи** – «вільні школи», які виникли наприкінці 60-х років ХХ ст. у країнах Західної Європи і США як протиставлення авторитарним рухам. Вони забезпечують альтернативну за змістом, формами і методами роботи з учнями освіту. Існують як «відкриті школи» (без поділу на традиційні класи), «школи без стін» (орієнтація на широке використання місцевої громади), «магнітні школи» (навчальні центри для поглибленого вивчення конкретної галузі знань) та ін.

Базова освіта – суспільно необхідний рівень загальноосвітньої підготовки, який передбачає всебічний розвиток і ціннісно-етичну орієнтацію особистості, формування загальнокультурної основи її освіти, громадянського та професійного становлення.

Варіативний (*відмінність*) **компонент в освіті** – навчальні програми, що обираються в межах освітньої програми навчально-виховного закладу.

Взаємодія педагога і вихованців у педагогічному процесі – взаємний вплив дорослого і дітей, у процесі якого здійснюється їхній.

Гуманізація педагогічного процесу – концепція, основу якої становить ідея побудови педагогічної системи на принципах гуманізму з метою створення найсприятливіших умов для повноцінного розвитку дитини. Г. п. п. передбачає диференціацію та індивідуалізацію навчання й виховання на основі активізації творчого саморозвитку особистості.

Гуманістична освіта – освітні системи і концепції, які базуються на цінностях гуманізації і гуманітаризації освіти.

Гуманістична педагогіка – напрям у сучасній теорії та практиці виховання, що виник наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. у США як педагогічне втілення ідей гуманістичної психології. Головною метою виховання в Г. п. є самоактуалізація особистості.

Гуманітаризація освіти – одна з основних тенденцій розвитку освіти в сучасному світі. Відображає зростання ролі і значення людських відносин, взаємного прийняття учасників навчального процесу для успішності освіти в цілому.

Демократизація педагогічного процесу – впровадження в педагогічну систему принципів демократії, надання свободи творчості педагогу і більших можливостей вихованцям.

Диверсифікація системи освіти – процес розширення системи освіти за рахунок зростання кількості типів і видів навчальних закладів.

Дидактична система – сукупність елементів (мета, дидактичні принципи, зміст, форми організації і методи навчання), що утворюють єдину цілісну функціональну структуру, орієнтовану на досягнення цілей навчання.

Дидактичне програмування – один із підходів до конструювання освітніх процесів і систем, пов'язаний з поетапним визначенням необхідної інформації, елементарних процедур її засвоєння і контролю. Особливого поширення набуває у зв'язку із впровадженням комп'ютерів і навчальних пристроїв.

Дидактичний енциклопедизм – педагогічний принцип і стратегія відбору змісту освіти, що реалізуються через вибір основних фактів і подій, які підлягають засвоєнню.

Дидактичний утилітаризм – педагогічний принцип і стратегія визначення змісту освіти, що реалізуються через вибір практично необхідних для життя елементів знання, досвіду й умінь.

Диференціація освіти – процес у сучасній освіті, що забезпечує різноманітність форм навчання, які дають змогу максимально враховувати індивідуальні можливості, інтереси, нахили, ціннісні та професійні орієнтації тих, хто навчається. Базується на прийнятті психологічних відмінностей між індивідами і групами людей (за статтю, віком, соціальною належністю тощо).

Експеримент (*лат. experimenium – проба, досвід*) – метод дослідження, що передбачає виокремлення суттєвих факторів, які впливають на результати педагогічної діяльності, дає змогу варіювати ними задля досягнення оптимальних результатів; контрольована педагогічна діяльність, спрямована на створення та апробування нових технологій навчання й виховання, розвитку дітей, управління навчально-виховним закладом.

Експериментальні школи – навчально-виховні заклади, призначені для обґрунтування, розроблення або перевірки нових педагогічних ідей, вивчення практичного досвіду педагогів.

Експертна рецензія – заключне судження експерта про рецензований інноваційний проект (його актуальність, відповідність цілей об'єктивним потребам і тенденціям розвитку освіти, чіткість визначення цілей тощо).

Засоби інформатизації освіти – засоби нових інформаційних технологій у поєднанні з навчально-методичним, нормативно-технічним і організаційно-інструктивним матеріалом, що забезпечує їх педагогічно доцільне використання.

Засоби нових інформаційних технологій – програмно-апаратні засоби і пристрої, що функціонують на базі обчислювальної техніки, а також сучасні способи і системи інформаційного обміну, що забезпечують операції збирання, накопичення, збереження, оброблення й передавання інформації.

Зміст освіти – система наукових знань про природу і суспільство; особистісний і соціокультурний досвід, які реалізуються, розвиваються і трансформуються в системі освіти. Серед основних компонентів З. о. виокремлюють ціннісний, знаковий, діяльнісний, поведінковий, особистісний

Зразковий (репродуктивний) педагогічний досвід – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, яка забезпечує ефективне і якісне розв'язання завдань навчання і виховання.

Імперативний характер взаємин у педагогічній системі – характер взаємин між вихователем і вихованцями за моделлю суб'єкт-об'єктної взаємодії, що передбачає точне і беззаперечне виконання дитиною всіх вимог дорослого, сліпе підкорення формальним нормам і правилам поведінки.

Індивідуалізація навчання – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, яка дає змогу створити оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей кожного.

Інноваційна компетентність педагога – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми.

Інноваційна культура педагога – система освоєних особистістю педагогічних засобів, що забезпечують інноваційний спосіб діяльності, системоутворюючим елементом якої є цінності інноваційного плану. І. к. п. виконує раціонально-праксіологічну, організаційно-впорядковуючу, описово-пояснювальну, прогностико-управлінську, евристико-пізнавальну і комунікативно-трансляційну функції.

Інноваційна мета освіти – створення сприятливих умов для творчості, реалізації природної суті, соціальних потреб людини.

Інноваційна освіта – система ідей, головною метою яких є збереження і розвиток творчого потенціалу людини. Започаткована Міжнародною академією наук вищої школи (МАН ВШ).

Інноваційна педагогічна діяльність – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямована педагогічна діяльність, зорієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики.

Інноваційна педагогічна технологія – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

Інноваційна поведінка педагога – сукупність зовнішніх виявів його особистості, в яких розкривається внутрішнє «Я» (світовідчуття, світогляд, особистісні особливості), спрямовані на зміну складових сучасної системи освіти.

Інноваційна школа – навчально-виховний заклад, діяльність якого побудована на оригінальних (авторських) ідеях і технологіях. Являє собою нову освітню практику (взагалі або для конкретних умов).

Інноваційне навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна діяльність, яка ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Інноваційне середовище – педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення і реалізації інноваційного потенціалу навчального закладу.

Інноваційний педагогічний експеримент – метод дослідницько-педагогічної діяльності, який передбачає істотні зміни у змісті, формах і методах роботи з метою підвищення їх ефективності.

Інноваційний потенціал навчально-виховного закладу – здатність навчально-виховного закладу створювати, сприймати, реалізовувати нововведення та своєчасно позбавлятися від застарілого, педагогічно недоцільного.

Інноваційний потенціал – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність, а також наявність внутрішніх засобів і методів, які забезпечують цю готовність.

Інноваційний прогностичний характер управління навчальним закладом – впровадження в управлінський цикл змін, спрямованих на визначення перспектив розвитку освітньої системи та її радикальне оновлення: діагностика стану проблеми і виявлення проблемних полів, побудова концепції перетворення і проектування, програмування діяльності, моделювання й корекція моделі, її адаптація і тиражування результатів.

Інноваційний режим – порядок здійснення навчання в умовах конкретної інновації; систематичне координування і регулювання інноваційного процесу.

Інноваційні ідеї – засновані на новому знанні про процеси людського розвитку ідеї, які пропонують невикористовувані раніше теоретичні підходи

до розв'язання педагогічних проблем, конкретні практичні технології отримання високих результатів.

Інноваційні наукові повідомлення – методологічні положення дидактики; теоретичні положення; концепція; гіпотеза; закономірність; модель педагогічного процесу; педагогічні принципи; аналітичні дані про педагогічний процес, явище, факти; характеристика педагогічного процесу, явища; алгоритми дій учасників процесу; методи педагогічної діяльності; педагогічні засоби; форми педагогічної діяльності; педагогічний комплекс, система; показники й критерій ефективності педагогічного процесу та якості його результатів; протипоказання у педагогіці.

Інноваційні освітні процеси – зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл.

Інноваційні уміння – володіння способами і прийомами інноваційної діяльності, що дають змогу виокремити проблему, проникнути в її суть і на цій основі конструювати і продуктивно розв'язувати інноваційні професійно-педагогічні завдання.

Інновація – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях.

Інтеграція – процес і результат взаємодії елементів (із заданими властивостями), що супроводжується відновленням, встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між ними на основі достатньої підстави, в результаті чого формується інтегрований об'єкт (система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів.

Інтегровані інновації – інновації, що передбачають об'єднання інтенсивного та екстенсивного шляхів розвитку педагогічної системи за умови ретельного дослідження невикористаних резервів педагогічної системи, які виявляються на межі різнопланових, різнорівневих і різнохарактерних педагогічних підсистем та їх компонентів.

Інтенсивні інновації – інновації, які передбачають розвиток педагогічної системи за рахунок внутрішніх резервів.

Інформатизація освіти – одна з глобальних тенденцій розвитку освіти, пов'язана з розширенням застосування комп'ютерів, інформаційних мереж і технологій в освітній практиці.

Комбінаторні нововведення – нововведення, що передбачають нове конструктивне поєднання елементів відомих методик.

Комплексна освітня програма – програма, яка визначає основний зміст роботи з дітьми в умовах навчально-виховного закладу на основі єдиної педагогічної концепції.

Компоненти педагогічної системи – мета (педагогічний ідеал виховання), зміст педагогічного впливу (освітня програма), засоби, форми, методи педагогічного впливу; результат; люди (педагоги, батьки, вихованці тощо) як носії педагогічної системи, об'єкти і суб'єкти педагогічної діяльності.

Креативна особистість – особистість, яка має внутрішні передумови (особистісні утворення, нейрофізичні задатки, специфіку когнітивної сфери), що забезпечують її творчу активність.

Креативність {лат. *creatio* – створення) – стійка властивість індивіда, що обумовлює здатність виявляти соціально значущу творчу активність; рівень творчої обдарованості, здатності до творчості.

Критерій оптимальності – показник, за яким здійснюється оцінювання можливих варіантів (альтернатив) розвитку процесу і вибір найкращого з них. Всупереч вимогам логіки (щоб критерій містив тільки один показник) у педагогіці він завжди комплексний, оскільки диференціювати причини і наслідки педагогічних процесів складно.

Критерій якості об'єкта – показник, що характеризує властивість (якість) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним із способів вимірювання або за експертним методом.

Ліцензування (лат. *licentia* – свобода, право) **освітнього закладу** – проведення експертизи і прийняття рішення про видачу або відмову у видачі

навчальному закладу ліцензії на здійснення освітньої діяльності відповідно до поданої заяви. Проводиться державними органами управління освіти або органами місцевого самоврядування з метою реалізації державної політики в галузі освіти, регулювання умов здійснення освітнього процесу, захисту прав громадян на отримання освіти, створення правових гарантій для вільного функціонування і розвитку освітніх закладів різних організаційно-правових форм.

Медіа-освіта – напрям у педагогічній науці, який досліджує засоби масової комунікації. Сформувався він у другій половині ХХ ст. Головними завданнями М.-о. є підготовка тих, хто навчається, до життя в інформаційному суспільстві, формування в них умінь користуватися інформацією в будь-якому вигляді, здійснювати комунікації, усвідомлювати наслідки впливу на людину засобів інформації, особливо засобів масової комунікації.

Методика в освіті – опис конкретних прийомів, способів, технік педагогічної діяльності в окремих освітніх процесах.

Модульні (міра) нововведення – комплекс часткових взаємопов'язаних нововведень стосовно певної групи предметів, вікової групи дітей тощо.

Моніторинг (нагадуючий, наглядаючий) в освіті – постійне відстежування певного процесу в освіті з метою виявлення його відповідності бажаному результату або початковим припущенням. Елементами М. в о. є форми поточної, проміжної і підсумкової атестації, складання графіків і звітів, проведення педагогічних рад, консиліумів тощо.

Нові інформаційні технології – сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передавання інформації за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних комунікацій.

Освіта – процес і результат засвоєння людиною системи знань про світ, суспільство, саму себе, способи мислення і діяльності, формування власної особистості; феномен культури, що забезпечує її трансляцію, відтворюваність і зміну; освітній простір – сукупність навчальних закладів, державної системи управління і суспільних об'єднань, які реалізують освітні програми.

Освітній заклад – заклад, що здійснює освітній процес, тобто реалізує одну або кілька освітніх програм.

Освітній стандарт (*норма, зразок, мірило*) – мінімально гарантований освітнім закладом рівень освіти.

Освітня парадигма (*грец. παραδείγμα – приклад, зразок*) – сукупність прийнятих науковим педагогічним співтовариством теоретичних, методологічних та інших установок на кожному етапі розвитку педагогіки, якими керуються як зразком (моделлю, стандартом) при розв'язанні педагогічних проблем.

Освітня програма – основний документ освітнього закладу будь-якого рівня, що визначає зміст основної і додаткової освіти, педагогічні технології, які використовуються, систему атестації і управління якістю освіти, а також кадрові та матеріально-технічні основи освітнього процесу.

Освітня технологія – технологія, що відображає загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору. Призначена для прогнозування розвитку освіти, її конкретного проектування і планування, передбачення результатів, а також визначення відповідних освітнім цілям стандартів. До О. т. належать концепції освіти, освітні закони, освітні системи (гуманістична концепція освіти, Закон України «Про освіту», система неперервної освіти тощо).

Особистісний підхід у педагогіці – гуманістичний підхід педагога до вихованців, що допомагає кожному з них усвідомити себе як особистість, виявити можливості, які стимулюють самостановлення, самоствердження, самореалізацію.

Педагогіка співробітництва – новаторський напрям у педагогіці що розглядає дитину як активного суб'єкта спільної з педагогом діяльності, заснованої на реальному співробітництві, демократичних і творчих засадах. Сформувався у середині 80-х років ХХ ст. Авторами П. с. є Ш. Амонашвілі, І. Волков, Є. Ільїн, С. Лисенкова, В. Сухомлинський, В. Шаталов та ін.

Педагогічна інноватика – вчення про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій.

Педагогічна інновація (нововведення) – сукупність нових професійно-педагогічних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання й навчання з позицій особистісно-орієнтованої освіти; цілісна теоретична, технологічна і методична концепція оновлення педагогічної діяльності, що забезпечує її вихід на якісно новий рівень; процес освоєння нового (засобу, методики, технології, програми тощо).

Педагогічна концепція (*франц. conception, від лат. conceptio – сприйняття*) – спосіб розуміння, трактування педагогічних явищ; основна точка зору на предмет педагогічної науки чи педагогічного явища; керівна ідея для їх систематичного висвітлення; система пов'язаних між собою, взаємозумовлених поглядів на сутність педагогічних явищ.

Педагогічна культура – сутнісна характеристика особистості педагога, здатного до «діалогу культур».

Педагогічна майстерність – високий рівень оволодіння педагогічною діяльністю; комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей особистості, що дають змогу педагогу ефективно організовувати навчально-пізнавальну діяльність тих, хто навчається, і здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив і взаємодію.

Педагогічна система – педагогічна концепція і досвід її реалізації в педагогічну практику; еталонна модель, результати дії якої апробовані на соціальному рівні і мають свою специфіку.

Педагогічна творчість – прийняття і здійснення педагогом оптимальних нестандартних рішень у змінних умовах навчально-виховного процесу.

Педагогічна теорія – логічне узагальнення педагогічного досвіду, практики виховання й навчання; система педагогічних ідей; наукове пояснення закономірностей педагогічної діяльності; сукупність положень педагогіки як науки.

Педагогічна техніка – елемент педагогічної технології; комплекс загальнопедагогічних і психологічних умінь педагога, що забезпечує володіння ним власним психофізіологічним станом, настроєм, емоціями, тілом, мовою й організацією педагогічно доцільного спілкування. Виокремлюють вербальні (голос, дикція, інтонація, темпоритм тощо), невербальні (міміка, пластика, артикуляція, жести, експресивне забарвлення пластики та ін.), соціально-перцептивні (сприйняття, увага, спостережливість, увага тощо) уміння та володіння емоційним станом (зняття психічного напруження, саморегуляція, релаксація, аутотренінг, самонавіювання, створення творчого самопочуття).

Педагогічна технологія – своєрідна конкретизація методики, проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково-обґрунтований проект навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання.

Педагогічне конструювання (створення конструкту) – деталізація освітнього чи педагогічного проекту, яка наближує його до використання в конкретних умовах реальними учасниками педагогічного процесу.

Педагогічне проектування – цілеспрямована діяльність, яка визначає необхідність педагогічних перетворень, прогнозує та оцінює наслідки реалізації певних педагогічних задумів.

Педагогічний вплив – вплив педагога на свідомість і поведінку, організацію життя й діяльності вихованців з метою формування у них певних якостей особистості та забезпечення успішного досягнення цілей.

Педагогічні відкриття – наймасштабніші новаторські педагогічні рішення, пов'язані з висуненням нових педагогічних ідей та їх втіленням у конкретній педагогічній системі.

Педагогічні здібності – узагальнена сукупність індивідуально-психологічних особливостей і професійно значущих якостей педагога, які забезпечують досягнення високих результатів у педагогічній діяльності.

Розрізняють гностичні (вміння пізнавати й отримувати задоволення від пізнання), дидактичні (вміння пояснювати, передавати знання, навчати), комунікативні (вміння спілкуватись, співпрацювати), перцептивні (вміння проникати у внутрішній світ дитини, здатність до емпатії), прогностичні (вміння здійснювати педагогічне передбачення, прогнозувати результати взаємодії у педагогічній діяльності) та інші П. з.

Педагогічні інваріанти (лат. *imagines (imagines)* – незмінний) – педагогічні істини, що не підлягають перегляду. Термін запроваджено французьким педагогом С. Френе, який розробив на засадах гуманістичної педагогіки 30 інваріантних принципів (природа дитини така сама, як і природа дорослого; поведінка дитини в школі залежить від її психологічного складу і стану здоров'я; ніхто – ні дитина, ні дорослий – не любить, коли йому наказують; будь-яка людина прагне до успіху тощо).

Педагог-фасилітатор – педагог, який працює в системі особистісно-орієнтованої (гуманістичної) педагогіки і в роботі з дітьми сповідує відкритість власним думкам, переживанням, заохочення, довіру як вираження внутрішньої особистісної впевненості в можливостях і здібностях вихованців, «емпатичне розуміння» (бачення поведінки вихованця, його реакцій, дій, навичок). Поняття запровадив К. Роджерс.

Передовий педагогічний досвід – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, у процесі якої стабільні позитивні результати у розв'язанні актуальних педагогічних проблем забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових освітніх систем або інтеграції традиційних форм, методів, прийомів та засобів.

Підготовлене середовище – створене педагогом середовище, яке містить стимули для саморозвитку, самонавчання і самовиховання дитини. Термін запровадила М. Монтесорі.

Презентація (основний урок) – демонстрація дитині правильного використання нового матеріалу у педагогічній технології М. Монтесорі.

Проблемні методи навчання – методи засвоєння нових знань, у яких кожний учасник навчального процесу бере участь у виробленні певного нового змісту (розв'язанні проблеми). Використання П. м. н. обумовлено високою мотивацією всіх учасників освітнього процесу, можливостями реалізації атмосфери діалогу і співробітництва.

Продуктивне учіння – результативне особистісно-орієнтоване навчання у процесі конкретної роботи на основі вільного її вибору і врахування інтересів тих, хто навчається.

Розвивальне навчання (розвивальна освіта) – група ідей та концепцій навчання (освіти) і практики освіти, центральною в якій є особистість людини, що розвивається. Особистісний розвиток розуміють як розвиток мислення і пам'яті, розвиток адаптивних здібностей і якостей, розвиток науково-теоретичного мислення, творчих здібностей тощо. Теорію Р. н. започаткували Й.-Г. Песталоцці, А. Дістервег, К. Ушинський та ін. Науково обґрунтував її Л. Виготський, а його ідеї розвинули Л. Занков, Д. Ельконін, В. Давидов, Н. Менчинська, І. Якиманська та ін.

Саморозвиток – процес активної, послідовної, прогресивної і незворотної якісної зміни психологічного статусу особистості. Можливий на певному ступені вікового розвитку, за сформованості механізмів саморегуляції.

Свобода – можливість і здатність людини мислити, діяти, здійснювати вчинки відповідно до власних спонукань, інтересів і цілей. Внутрішньо вільній людині властива автономність, незалежність від впливів зовнішнього середовища і обставин.

Сенсорна {лат. *senzogium* – орган чуттів, від *senzis* – відчуття) культура – культура органів чуття. В педагогічній технології М. Монтесорі є основою розумового і духовного життя людини.

Система освіти – сукупність навчально-виховних закладів незалежно від їх організаційно-правових форм, типів і видів, які реалізують послідовні освітні програми та державні освітні стандарти різного рівня й спрямованості, а також система органів управління освітою.

Системні нововведення – нововведення, які охоплюють весь педагогічний процес навчально-виховного закладу. Їх освоєння потребує програми розвитку. До С. н. належать насамперед ті, які передбачають або перебудову всього закладу під певну ідею, концепцію, або створення нового навчального закладу на базі попереднього (наприклад, дитячий садок-школа, адаптивна школа, школа-лабораторія тощо).

Ситуація успіху – суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичного або морального напруження виконавця справи, творця явища.

Ситуація успіху з педагогічної точки зору – цілеспрямоване, організоване педагогом і сім'єю створення умов для досягнення значних результатів у діяльності індивіда і колективу. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина оцінює результат як успіх.

Сугестивна технологія – навчання на основі емоційного навіювання в стані неспання, що спричиняє надзапам'ятовування. Передбачає комплексне використання всіх вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії (навіювання).

Технологічна карта – опис процесу як покрокової, поетапної послідовності дій із зазначенням засобів, що використовуються.

Технологічний процес – система технологічних одиниць, зорієнтованих на конкретний педагогічний результат.

Технологія колективної творчої діяльності – інноваційний засіб освіти, за допомогою якого педагоги досягають творчості; неперервний процес управління розвитком потреб, здібностей, засвоєнням педагогом досвіду людських стосунків і практичної творчості, в ході якого формуються спрямованість на самодослідження, вміння самодіагностики психічного стану і прогнозування можливих варіантів своєї професійної поведінки і спілкування з іншими людьми.

Традиція – стійкий і значущий компонент культури, який передається з покоління в покоління за допомогою механізму наступності.

Управління – діяльність, що забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на об'єкт управління; процес впливу на систему з метою переведення її в новий стан чи підтримання її в певному встановленому режимі; цілеспрямована діяльність всіх суб'єктів, спрямована на забезпечення становлення, стабілізації, оптимального функціонування і розвитку школи; цілеспрямована і чітко скоординована робота вчителів і колегіальних органів школи та інших навчальних закладів, підприємств, організацій і громадськості, що являє собою керуючу систему з комплексного створення всіх умов, необхідних для досягнення кінцевої мети виховання і навчання школярів; процес планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб створювати і досягнути цілей організації.

Управління колективом – свідомий і цілеспрямований процес впливу на свідомість і поведінку окремих індивідів або членів групи, колективу, організації з метою підвищення організованості та ефективності їх спільної діяльності. Соціально-психологічне У. передбачає вивчення керівником ціннісних орієнтацій, мотивів та інших відмінностей членів групи і створення умов для гармонійного поєднання суспільних й особистих цілей діяльності.

Управління освітнім процесом – специфічний вид інтелектуальної діяльності, що реалізується через вміння суб'єкта управління (керівника навчального закладу, викладача) впливати на керовані суб'єкти шляхом науково обгрунтованого планування, організації і контролю їх діяльності і досягати на цій основі реальних та соціально значимих освітніх цілей.

Урок – це основна дидактична форма навчання, при якій поєднуються індивідуальні та фронтальні шляхи навчально-пізнавальної діяльності з учнями однакового віку обох статей з однаковим приблизно інтелектуальним розвитком на протязі 30 або 45 хвилин; така форма організації навчання, при якій навчальні заняття проводяться вчителем з групою учнів постійного складу, одного віку і рівня підготовки протягом певного часу і відповідно до розкладу.

Філософія освіти – науковий погляд на розвиток педагогічних явищ як породження умов матеріального життя суспільства. Ф.о. дає глибокий і всебічний аналіз освітніх процесів у тісному зв'язку з розвитком суспільства, продуктивних сил і виробничих відносин, що знаходять своє відображення в практиці освіти, навчанні і вихованні підростаючих поколінь, у меті та завданнях школи, в педагогічних теоріях і системах. Ф.о. виходить із того, що навчання і виховання – процеси соціальні, історично зумовлені, в яких відображаються інтереси відповідних класів суспільства та їх політичних партій, а також педагогічні теорії, що залежать від матеріальних умов життя суспільства (соціально-біологічні теорії, теорії громадянського виховання і трудової школи, теорія вільного виховання, відмирання школи, нового виховання і нових шкіл, прагматична, неотоміська та педагогіка екзистенціалізму, ідеалістична філософія цінностей, феноменологічна школа, теорія інтуїціоналізму, позитивізму, неореалізму та ін.). Ф.о. надає важливого значення всебічному розвитку людини: поєднанню розумової і фізичної праці, моральному, естетичному, фізичному вихованню та політехнічній освіті, проблемам демократизації, гуманізації та гуманітаризації освіти.

Форми організації навчання – забезпечують свідоме оволодіння навчальним матеріалом, відповідними уміннями та навичками. Основною формою навчання у школі є урок, у вузі – лекція. Додаткові форми навчання: факультативні заняття, гурткова, секційна робота з учнями, різноманітні конкурси, олімпіади, спортивні змагання; це зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі.

Функціональна компетентність – система знань і вмінь керівника школи, адекватних структурі та змісту управлінської діяльності.

Ціннісні орієнтації особистості – ті соціальні цінності, які виступають для людини в якості стратегічних цілей її діяльності. Ц.о.о. посідають найвищий, визначальний щабель у мотиваційно-регулятивній системі; виконують функцію довгострокового визначення поведінки, діяльності й

життя людини взагалі (або значних етапів її життєвого шляху), роблячи життя людини осмисленим і послідовним, визначаючи зміст і спрямованість більш конкретних регуляторів – потреб, мотивів, інтересів.

Шкала оцінок – числова система, яка дозволяє розподіляти сукупність об'єктів, що вивчаються за рівнем прояву загальної для них властивості. Такий розподіл ґрунтується на суб'єктивних оцінках даної властивості.

"Я" – поняття, що використовується в багатьох психологічних теоріях як позначення особистості, її свідомої оцінки при взаємодії з зовнішньою реальністю.

"Я" ідеальне – сукупність уявлень, що відображають те, ким людина хотіла б бути, або те, ким на її погляд, вона може бути, зважаючи на притаманні їй якості.

"Я" - концепція – це сукупність всіх уявлень людини про себе, пов'язана з їх оцінкою. Установки, спрямовані на самого себе, і які складають: а) уявлення індивіда про самого себе; б) емоційно-забарвлену самооцінку цього уявлення; в) конкретні дії, які можуть бути викликані уявленнями і самооцінкою про себе.

"Я" - реальне – уявлення, яке складається у людини про саму себе на основі особистого досвіду.

Якість освіти – ступінь задоволення очікувань різних учасників процесу освіти від наданих освітнім закладом послуг або ступінь досягнення поставлених в освіті мети і завдань.

СЛОВНИК-ДОВІДНИК ПЕДАГОГІВ-НОВАТОРІВ

Білавич Василь Іванович (1943-1989) – директор Середньоберезівської середньої школи Косівського району Івано-Франківської області.

За цей час В.І.Білавич вивів на перші позиції в державі роботу учнівської виробничої бригади, налагодив професійне навчання у школі, створив ефективне підсобне господарство. У творчому спадку педагога – 10 статей, численні виступи на освітню тематику на всякого роду зібраннях, а також рукописи статей та дисертаційного дослідження, які чекають на глибоке опрацювання та видання.

Бойко Георгій Володимирович (1961) – учитель української мови та літератури, інформатики Новоукраїнської ЗОШ (1985-2011), учитель-методист, Відмінник освіти України. Ініціатор створення авторської школи «Філолог» на базі Новоукраїнської загальноосвітньої школи I-III ступенів Донецької області. Викладач Донецького інституту післядипломної педагогічної освіти (з 1994 р.). Лауреат конкурсу «Учитель року – 91» і лауреат Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 97», переможець конкурсу «Кращий працівник року» (2005). Нагороджений відзнакою Донецької обласної ради; грамотами Міністерства науки та освіти України «За перемогу у третьому етапі Всеукраїнського конкурсу на кращу модель учнівського самоврядування в загальноосвітніх навчальних закладах» (2002) та за підготовку переможця Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості «Ідея соборності України» (2003). У 2007 році авторська технологія «Корисному навчатися самому» визнана кращою на Всеукраїнському конкурсі-захисті педагогічних освітніх інновацій. Учні Новоукраїнської школи – неодноразові переможці обласних та Всеукраїнських олімпіад з

української мови та літератури, конкурсів творчих робіт, учасники МАН. Автор творчих проектів «Перший раз – у 5 клас», «Рідна мова – в рідній школі». Ініціатор відкриття на базі Новоукраїнської ЗШ інформаційно-методичного центру, де надаються безкоштовні освітні послуги для учнів, студентів, учителів, батьків.

Васильченко Наталія Петрівна (17.06.1951) – директор та ініціатор створення авторської експериментальної середньої школи розвитку дитини м. Луганська (1991-2003) і Центру підготовки дітей до школи «ПАРУС». Науковий керівник експерименту регіонального рівня середньої школи №10 р. і дошкільної установи №11 у м. Красний Луч Луганської області. З 2005 року працює в галузі теорії та практики математики для дітей дошкільного віку та учнів початкової школи.

Гладченко Євген Миколайович – заслужений вчитель України, директор київської середньої школи №24 (з 1981 р.). Член-кореспондент Міжнародної академії педагогічних наук, кандидат педагогічних наук. 1985 року школі надано звання «зразкова установа м. Києва», з 1991 року вона стає авторською школою Є. М. Гладченка, а з 1993/1994 навчального року передана у підпорядкування АПН України, що відкриває на її базі лабораторію для проведення експерименту.

Голобородько Костянтин Йосипович (1899-1973) – відомий педагог-новатор на Херсонщині, заслужений вчитель Української РСР (1958), директор Станіславської середньої школи (1946-1967). Його директорські пошуки відбувалися майже водночас із пошуками В. О. Сухомлинського. За значні досягнення в педагогічній діяльності К. Й. Голобородька неодноразово відзначали державними нагородами – орденами Трудового Червоного Прапора (двічі), «Знак Пошани», медаллю А. С. Макаренка. К. Й.

Голобородько – автор журналістських матеріалів та кореспонденції, художніх нарисів та оповідань.

Гузик Микола Петрович (02.11.1941) – учитель-новатор, директор Авторської школи М. П. Гузика міста Южного, кандидат педагогічних наук (2004), член-кореспондент Академії педагогічних наук України (1995), Заслужений працівник освіти України, нагороджений орденом Знак Пошани та багатьма вищими нагородами Міністерства освіти України. У 1968-1970 рр. – заступник директора з виховної роботи, учитель хімії Байтальської СШ Ананьївського району Одеської області, з 1970 по 1983 рр. – директор школи, учитель хімії Ананьївської СШ № 2, в 1983 – 1989 рр. – директор школи, учитель хімії Южненської СШ №1.

Дорошенко Олександр Андрійович (1924-1996) – педагог-новатор, народний учитель України (1991); краєзнавець, художник. 1951 року був призначений директором Гошанської 8-річної школи, після цього – директором Підгайчиківської середньої школи Львівської області. З 1967 до 1985 року – директор Великохутірської середньої школи, викладав українську мову та літературу. Був автором блочної системи вивчення української мови, яка досі використовується його учнями та послідовниками.

Жофчак Золтан Золтанович (01.05.1934) – педагог і науковець, Відмінник народної освіти, заслужений учитель і народний учитель України, учитель музики, фізики, методист і директор авторської школи № 2 (з 1962 р.). За його керівництва цей заклад домогся високих результатів у навчанні й вихованні учнів; став відомим в Україні та за її межами. З 1991 р. школа працює за авторською програмою її директора З. Жофчака як експериментальна з поглибленим вивченням музики. 1994 р. набула статусу авторського навчально-виховного комплексу. Це єдина школа на Закарпатті, та й на всеукраїнському рівні, яка успішно розробляє культуролого-естетичну

модель загальноосвітніх закладів України. 2006 року на Всеукраїнському конкурсі вона визнана однією з найкращих в Україні в номінації «Школа педагогічного пошуку». Авторський навчально-виховний комплекс став дійсним членом Всеукраїнської асоціації шкіл майбутнього.

Захаренко Олександр Антонович (1937-2002) – педагог-новатор, викладач фізики й математики, один із засновників педагогіки співробітництва, заслужений учитель УРСР (1974), народний учитель СРСР (1983), депутат різних рівнів від сільської Ради до Верховної Ради СРСР (1986-1991), член-кореспондент Академії педагогічних наук СРСР (1989), академік-засновник Академії педагогічних наук України (1992), голова Творчої Спілки учителів України (1992), голова комітету «Педагоги Співдружності за мир і взаєморозуміння» (1992), член Російської Академії освіти (1999), громадський діяч, директор авторської школи у селі Сахнівка на Черкащині (1966-2002).

За багаторічну плідну роботу з навчання і виховання молоді він нагороджений знаками «Відмінник народної освіти України» (1964), «Відмінник освіти СРСР» (1969), медалями А. С. Макаренка, К. Д. Ушинського та «За трудову відзнаку» (1966), орденом «Знак пошани» (1971), орденом Леніна (1978). За чотиритомне видання «Енциклопедія шкільного роду» О. А. Захаренка визнано лауреатом відзнаки «Засвіти вогонь» (2001).

Йовбак Юрій Юрійович (14.03.1955) – заслужений вчитель України, учитель-методист, директор Авторської школи с.Щасливого Бориспільського району Київської області (сьогодні – Щасливський НВК) з 1983 року, відмінник освіти СРСР, завідувач наукової лабораторії інтерактивних технологій навчання Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів. Нагороджений медаллю А. С. Макаренка та орденом «Пошани за працю».

Калініченко Надія Андріївна (14.10.1954) – заслужений учитель Української РСР (№1640, 1983 р.), доктор педагогічних наук (2008), професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського (1996-2014).

Лауреат педагогічної премії імені В. О. Сухомлинського Кіровоградської обласної ради (2004). Нагороджена орденом «Знак Пошани» (1976), почесним знаком «Відмінник освіти УРСР» (1979), знаком МОН України «Василь Сухомлинський» (2005); срібною медаллю «К. Д. Ушинський» (2009), золотою медаллю «Григорій Сковорода» Національної академії педагогічних наук України» (2014). Нагороджена Почесними грамотами Президії Верховної ради УРСР (1988), Міністерства освіти України (1974, 1986), Почесними грамотами Академії педагогічних наук України (2007, 2009).

Упродовж 1972-1996 працювала директором Комишуватської середньої школи-комплексу – однієї з кращих в Україні з проблем трудового виховання старшокласників. Автор п'ятнадцяти книг (монографії, підручники, посібники), понад ста наукових та науково-методичних праць з історії освітніх процесів в Україні, трудової підготовки учнівської молоді, сучасного шкільництва.

Каюков Василь Іванович (1945-2001) – директор СШ № 21 м. Кіровограда, учитель української літератури, заслужений учитель України (1996), кандидат педагогічних наук (1996). Переможець престижних конкурсів «Учитель року України» (1992, 1998), «Кращий освітянин України» (1998), автор відомих наукових статей, концепцій і програм, книжок. Нагороджений державними нагородами, знаком «Відмінник народної освіти України». З 1990 р. очолював Кіровоградську школу № 21, на базі якої став

утілювати авторську концепцію української національної школи. Засновник напряму козацько-лицарського виховання в Кіровоградщині та Україні. Керував запровадженням вивчення основ народної педагогіки, народознавства, фольклору, народних ремесел та краєзнавства. Виконував значну громадську роботу на посадах голови Кіровоградської міської організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Член президії Асоціації вчителів української мови, член правління обласної організації «Просвіта», голова первинних організацій Всеукраїнської асоціації імені В. Сухомлинського і Товариства імені Г. Ващенка, член обласного літоб'єднання «Степ» (опублікував близько 50 віршів).

Кодак Микола Іванович (1929-1994) – директор Деріївської середньої школи Онупрїївського району Кіровоградської області (1963-1970 і 1976-1989). Подвижницька праця новатора була відзначена орденом Трудового Червоного Прапора (1966), медалями «За доблесну працю» (1970), «Ветеран праці» (1985), А. С. Макаренка, почесними значками «Відмінник народної освіти УРСР», «Відмінник освіти ССРСР», багатьма Грамотами МО України та СРСР.

Шість років М. І. Кодак по смерті В. О. Сухомлинського, з яким вони були не лише однодумцями, але й друзями, очолював Павлиську середню школу (1970-1976).

Козуль Павло Федосійович (1918-1991) – директор Новгородківської середньої школи №2 Кіровоградської області (1964-1979). Удостоєний звання заслуженого вчителя Української РСР (1972), нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня, Жовтневої революції, «Знак Пошани» та багатьма медалями.

«Школа Козуля» була визнана опорно-показовим навчальним закладом Міністерства освіти СРСР з проблем трудового виховання.

Кофман Борис Мойсейович (1919-2011) – заслужений учитель України, Відмінник народної освіти, Кавалер орденів Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ст. та ін., інвалід Другої світової війни, ветеран праці, почесний громадянин м. Новоукраїнка (2011). Закінчивши 1944 р. фізико-математичний факультет Одеського університету (з відзнакою), протягом 50 років (1944-1994) був директором і вчителем фізики Новоукраїнської СШ № 6 – найбільшої у районі. Б. М. Кофман був живою історією школи, зберігав у пам'яті сотні прізвищ, подій, фактів, завжди аналізував, зіставляв, порівнював і вів колектив до нових досягнень.

Лещенко Марія Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник інформаційно-аналітичного відділу педагогічних інновацій кафедри педагогічної майстерності Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, директор авторської школи «Чарівний світ» у м. Полтаві. Марію Петрівну неодноразово відзначено грамотами міністерства освіти і науки України, а також нагороджено грамотою Верховної Ради України за заслуги перед українським народом.

Лосюк Петро Васильович (04.03.1936) – директор (з 1963 р.) Яворівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Косівського району Івано-Франківської області, член-кореспондент АПН України (1994), кандидат педагогічних наук (1974), заслужений учитель України (1989). Делегат 4-го республіканського з'їзду вчителів (1977) і 2-го Всеукраїнського з'їзду працівників освіти і науки (2001). Очолює науково-дослідну лабораторію «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство». 2003 р. П. Лосюку присуджено премію ім. П. Стельмаховича, 2005 р. – В. Вернадського, в 2008 р. – почесне звання «Народний учитель України».

Максютін Сергій Григорович (1914-1997) – директор Созонівської середньої школи Кіровоградської області, учитель географії та історії. Заслужений учитель України, відмінник народної освіти, ветеран педагогічної праці. За узагальнення багатого досвіду в цій галузі рішенням Президії Академії педагогічних наук СРСР від 24 травня 1974 року Сергєві Григоровичу був присуджений почесний диплом як переможцеві Всесоюзного конкурсу вчительських доповідей. До сьогодні Созонівська середня школа відома в області та державі як «Школа радості, Майстерня мудрості, гуманності і працелюбства».

Матвєєва Ганна Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України (2008), учитель-методист, директор Миколаївської спеціалізованої школи «Академія дитячої творчості» (1994). Г. Матвєєва було ініціатором створення на базі школи експериментального майданчика: «Етнопедагогіка та відродження народних промислів України у виховній системі школи».

Десять років очолює обласну організацію Всеукраїнського об'єднання «Дія». Плідна праця керівника навчального закладу відзначена Почесним знаком проекту «Ярославна» (Золота брошка, 1999), дипломом Міжнародного академічного аейтингу популярності «Золота фортуна», медаллю «Незалежність України» (2003), 2003 р. стала «Городянином року» в номінації «Середня школа»; переможець конкурсу «100 кращих керівників шкіл України» (2007). У червні 2009 року авторська школа Г. Матвєєвої «Академія дитячої творчості» за вагомий внесок у розвиток іміджу освіти і науки України нагороджена дипломом «Флагмани освіти і науки України»; 19 серпня 2009 року нагороджена почесним знаком «Лідер освіти». Ганна Дмитрівна є автором і організатором Міжнародного фестивалю дитячої творчості «Золотий лелека».

Нога Василь Якович (1918-2002) – заслужений учитель Української РСР (1970), краєзнавець. Директор Добровеличківської школи-інтернату (1956-1979), засновник і перший директор Добровеличківського районного краєзнавчого музею. За його ініціативи створено самодіяльну кіностудію «Пам'ять», де знято понад 100 кінофільмів. Делегат III з'їзду педагогічних працівників України (1959). Ногу В. Я. нагороджено почесним значком «Відмінник народної освіти» (1963), присвоєно звання «Заслужений вчитель Української РСР» (1970), «Відмінник народної освіти СРСР» (1978). Мав найвищі державні нагороди: орден Вітчизняної війни 2-го ступеня, орден Богдана Хмельницького, орден Трудового Червоного Прапора, орден «Знак Пошани», бойові медалі.

Оксанич Федір Федорович (1914-1997) – Відмінник народної освіти УРСР, Заслужений учитель УРСР, директор Новопраської середньої школи Кіровоградської області (1944 – 1974). Кавалер орденів Трудового Червоного Прапора, Леніна, нагороджений Грамотою Президії Верховної Ради УРСР, шістьма медалями, відзначений багатьма грамотами Міністерства освіти УРСР, обласного відділу народної освіти.

Упроваджував у школі передові ідеї щодо трудового навчання і виховання, а також вносив корективи у цю систему з власного досвіду. На сьогодні Премією імені Федора Оксанича нагороджують найкращих вчителів Олександрівського району Кіровоградської області. Досвід трудового навчання і виховання Новопраської школи став надбанням не лише Кіровоградщини, а й України та далеко за її межами.

Перебийніс Григорій Миколайович (1922-2006) – педагог-новатор, керівник Маловисківської середньої школи № 3, якою керував упродовж 22 років, краєзнавець, науковий кореспондент НДІ педагогіки України, заслужений учитель України, кавалер ордена Знак Пошани, багатьох інших нагород та відзнак; засновник музею історії Маловисківської середньої школи

№ 3, ПТУ № 16, музею ім. А. Макаренка і В. Сухомлинського у м. Малій Висці. Працюючи в 1982 – 1986 роках викладачем педагогіки у Кіровоградському державному педагогічному інституті ім. Пушкіна, займався дослідженням історії педагогіки області. Автор багатьох наукових праць, співавтор трьох, автор чотирьох книг.

По виході на пенсію Григорій Миколайович зосередився на краєзнавчій та музейній роботі. Протягом 20 років на громадських засадах очолював Маловисківський районний історико-краєзнавчий музей (1982-2002). 2001 р. за книги «Сучасники В. О. Сухомлинського» (у співавторстві з Н. А. Калініченко) та «Мала Виска» удостоєний звання лауреата обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова.

Писанський Олександр Іванович – директор Авторської національної школи розвитку цілісної особистості підготовки ділової людини № 37 м. Полтава (1989-2000).

Порох Людмила Семенівна – директор гімназії «Міленіум» (з 1995 року), учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, заслужений працівник освіти України, Кавалер ордена княгині Ольги III ступеня, Відмінник освіти України, Відмінник столичної освіти. Педагогічне кредо: «Не буває дітей, які хочуть бути поганими. Бувають діти нещасливі, умови щастя – це свобода, свобода дитині забезпечується тільки в тому випадку, якщо є любов» (О. Нілл).

Прокопенко Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України, очільник Авторської школи підвищеного рівня «Інтелект».

Резнік Арон Борисович (1919-1995) – педагог, учений, дослідник, кандидат педагогічних наук (1978), директор середньої школи №5 м.

Гайворона (1963-1983). З 1980 до 1983 року працював науковим співробітником НДІ трудового навчання та профорієнтації АПН СРСР. Очолював науково-методичну лабораторію «Проблеми інновацій навчально-виховного процесу і вчительської діяльності в умовах сільського району» у Гайвороні. З 1983 р. обіймав посаду вчителя історії і суспільствознавства, вів факультативи у СШ №1. Автор 6 окремих видань, 86 статей у 26 журналах, понад 200 статей у 22 газетах. Неодноразово брав участь у конкурсах, які проводила Академія педагогічних наук. 2006 р. рішенням педагогічної ради встановлена шкільна педагогічна премія імені А. Б. Резніка.

Рєпкін Володимир Володимирович (25.12.1927) – психолог, педагог, лінгвіст, кандидат психологічних наук (1966), теоретик і практик розвивального навчання. Психолого-педагогічні погляди В. Рєпкіна сформувались під впливом наукової школи Л. Виготського. Новаторський досвід педагога окреслився під час роботи вчителем російської мови (1949-1952) в Майкопі і Сахаліні (Росія, 1957-1962). У 1963-1983 рр. очолював лабораторію навчальної діяльності в школі № 17 Харкова, згодом до 1987 року завідував кафедрою російської мови у Харківському інституті комунального господарства. З 1989 року керував навчально-методичним центром «Розвивальне навчання».

Сологуб Анатолій Іванович (12.07.1974) – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент АПН України. Працював учителем хімії Юр'ївської восьмирічної школи (1974-1975 рр.); середньої загальноосвітньої школи № 35 м. Кривого Рогу (1975-1986 рр.) У період з 1996 по 1990 роки обіймав посаду заступника директора з навчально-виховної роботи в СШ № 68. Розробляв і апробував її теоретичні і технологічні засади в 1990-2007 рр., будучи директором Криворізького (раніше – Саксаганського) природничо-наукового ліцею. 1975 р. започаткував у м. Кривому Розі діяльність Малої академії наук

та наукові товариства. 1984 р. визнаний кращим учителем Кривбасу, нагороджений Орденом Трудової Слави 3 ступеня.

Сухомлинський Василь Олександрович (1918-1970) – український педагог-новатор, публіцист, письменник, поет. Кандидат педагогічних наук (1955), член-кореспондент Академії педагогічних наук РРФСР (1957), заслужений учитель УРСР (1958), член-кореспондент Академії педагогічних наук СРСР (1968), Герой Соціалістичної Праці (1968). 1948 р. Василь Олександрович очолив Павлівську середню школу, якою незмінно керував 23 роки. За свою педагогічну працю він був нагороджений двома орденами Леніна, багатьма медалями Союзу РСР.

Ткаченко Іван Гурович (1919-1994) – заслужений учитель УРСР, директор Богданівської середньої школи № 1 (Кіровоградська обл.), фахівець у галузі трудового навчання й виховання. За час роботи директором школи (1944-1982) середній загальноосвітній навчальний заклад став справжньою науковою лабораторією, до якої їхали за досвідом учителі не тільки з України, а й із-за кордону. І. Г. Ткаченко обирався депутатом Верховної Ради УРСР IX скликання, членом Президії Верховної Ради УРСР (1975). З 1979 до 1982 року І. Г. Ткаченко працював старшим науковим співробітником, завідувачем лабораторії з проблем трудового виховання і профорієнтації учнів сільських шкіл НДІ педагогіки УРСР (на експериментальній базі Богданівської СШ № 1), а по її ліквідації – з 1982 року – учителем історії і суспільствознавства цієї школи.

І. Г. Ткаченко проявив себе талановитим керівником, організатором педагогічного колективу, активним громадським діячем.

Хайруліна Василина Михайлівна (19.05.1943) – відмінник народної освіти (1986), член правління Товариства спілки учителів України (1990), член-кореспондент НАПН України (1997), заслужений працівник освіти

України (2004), відмінник столичної освіти (2005), доктор педагогічних наук (2009).

З 1988 року очолює експериментальну школу-лабораторію КДПУ імені М. Драгоманова м. Києва, з 1991 р. – Український колеж. З 1996 р. – Український колеж імені В. О. Сухомлинського.

2000 року В. М. Хайруліна стала Національним переможцем конкурсу «Партнери в освіті» для директорів шкіл, організованого Бюро у справах освіти та культури Державного департаменту США.

Нагороджена медалями «За трудову доблесть» (1970) та «20 років Незалежності України» Міжнародної академії МАРТІС «Золота Фортуна» (2011); почесними грамотами Верховної Ради СРСР (1988), Міністерства освіти і науки України (2001) та Верховної Ради України (2003); орденом Володимира Великого (2006), нагрудним знаком Міністерства освіти і науки України «В. Сухомлинський» (2008) та медаллю АПН України «К. Д. Ушинський» (2008).

В. М. Хайруліна – автор понад 90 наукових праць і публікацій.

Цимбалюк Василь Іванович (27.05.1937) – учитель-методист, учитель української мови та літератури Сквирської середньої школи №1 Горобіївського району Київської області (1960-1997), Відмінник народної освіти (1968), заслужений учитель УРСР (1973), науковий кореспондент НДІ педагогіки (1974), кандидат педагогічних наук (1978). Автор численних праць з методики навчання української мови та літератури в загальноосвітній школі. Ефективно здійснював навчання учнів української літератури, опираючись на принцип розвивального навчання.

Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, «За заслуги» III ступеня, ювілейною медаллю «20 років Незалежності України», Почесною грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед українським народом» та багатьма іншими; лауреат обласної премії «За заслуги в розвитку освіти Київської області».

Чумарна Марія Іванівна (19.08.1952) – львівська поетеса, член Національної спілки письменників України, засновниця авторської українознавчої школи (1991).

Шаталов Віктор Федорович (1.05.1927) – викладач математики, директор школи, заслужений учитель УРСР (1987), народний учитель СРСР (1990), науковий співробітник Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (1973), керівник Донецької лабораторії проблем інтенсифікації навчально-виховного процесу НДІ змісту і методів навчання Академії педагогічних наук СРСР (1985). Доцент Інституту післядипломної освіти в Донецьку (1992), професор Донецького інституту соціальної освіти, дійсний член Російської Академії освіти та розвитку, почесний професор Киргизького національного університету. Член спілки журналістів України.

В. Шаталов удостоєний багатьох всесвітніх нагород, лауреат Премії Сороса, нагороджений медаллю К. Ушинського, кавалер ордена Миколи Чудотворця «За примноження добра на Землі», почесний президент італійської літературно-історичної асоціації «Данте Аліг'єрі». У дипломах, грамотах зазначається: «За примноження добра на Землі», «Великому вчителю-гуманісту ХХІ століття», «За нову гуманістичну педагогічну культуру». Це учитель-новатор – творець оригінальної технології інтенсивного навчання, який категорично відмовився від репресивної педагогіки.

Шевченко Ілля Антонович (08.12.1923) – директор Олександрійської СШ № 13 Кіровоградської області (1952-1978), науковий кореспондент НДПІ України (1969), кандидат педагогічних наук (1978).

За заслуги в розвитку народної освіти і збагачення теорії і практики педагогічної науки Іллю Антоновича відзначено почесними грамотами органів народної освіти, знаком «Відмінник народної освіти», медаллю А. С. Макаренка, йому присвоєно почесне звання «Заслужений учитель

Української РСР». Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського (2005), почесний громадянин м. Олександрія Кіровоградської області (2013). Автор понад 20 науково-педагогічних праць, ветеран Другої світової війни. Протягом дев'яти років працював викладачем-доцентом у Кіровоградському педагогічному інституті (1978-1987). Соратник і пропагандист педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. Творча співпраця, щира ділова дружба з В. О. Сухомлинським та І. Г. Ткаченком були стимулом до активних наукових пошуків Іллі Антоновича в питаннях морально-естетичного виховання школярів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авторська школа Г. Гаудінг. Педагогічна енциклопедія. URL: http://slovník.com.ua/?grupa=11&id_sl=265
2. Амонашвілі Ш. О. Істина школи. Хмельницький: Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2007. 73 с.
3. Амонашвілі Ш. О. Без Серця що зрозуміємо? Хмельницький: Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2006. 66 с.
4. Амонашвілі Ш. О. Школа життя: трактат про початковий ступінь освіти, заснованої на принципах гуманно-особистісної педагогіки. Хмельницький : Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2012. 169 с.
5. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с.
6. Банк інноваційних педагогічних технологій / упоряд. Л.І. Галіцина. Київ : Шкільний світ, 2012. 101 с.
7. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Київ; Чернівці : Букрек, 2015. Т.1. 2015. 839 с.
8. Біблер В. С. Діалог культур. Філософія / В.С. Біблер // Психологія і суспільство. - 2015. - № 3. - С. 117-118.
9. Грицюк, О. І. Інтерактивні технології навчання молодших школярів. *Почат. навчання та виховання*. 2011. № 8. С. 2–17.
10. Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі : монографія / за наук. ред. В. І. Кизенка. Київ : Пед. думка, 2012. 214 с.
11. Диференційований підхід в історії української школи (кінець ХІХ - перша третина ХХ ст.) : монографія / Сухомлинська О. В. та ін. Київ: Пед. думка, 2013. 637 с.
12. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-те вид., доп. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.

13. Дубіч Т. А. Ігрові технології навчання на уроках у початковій школі : посібник. Харків : Ранок, 2010. 128 с.
14. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1–4 класи. Харків : Основа, 2007. 160 с.
15. Єфименко М.М. Програма з фізкультурно-корекційної роботи у дошкільних навчальних закладах за авторською естетико-оздоровчою системою "Горизонтальний пластичний балет (пластик-шоу)". Вінниця: Нілан, 2015. 55 с.
16. Єфименко М.М. Планування занять з фізичної культури для дітей раннього та дошкільного віку : метод. реком. Вінниця : Нілан, 2016. 250 с.
17. Зайчук, В. О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Т. 2. Луцьк : Твердиня, 2009. 312 с.
18. Інноваційні технології в початковій школі: навч.посіб./ Т. Бишова та ін. Київ : Пік. світ, 2008. 112с.
19. Прокоф'єва М. Дослідження стану готовності вчителів початкових класів до реалізації диференційованого підходу в навчанні молодших школярів. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : Жовтий О. О., 2012. Випуск 42. 284 с.
20. Інтернет орієнтовані педагогічні технології у шкільному навчальному експерименті / за ред. Ю. О. Жука. Київ: Атіка, 2014. 195 с.
21. Капіносів А. М. Математика: 12-бал. система. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2016. 381 с.
22. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч.посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.
23. Литвиненко Н. Інноваційні методи навчання в контексті завдань шкільної освіти. *Інформатика*. 2011. № 3. С. 21-22.
24. Логачевська С. П. Диференціація у звичайному класі: посібник. Донецьк : Центр підгот. абітурієнтів, 2014. 287 с.
25. Логачевська С. П. Методика диференційованого навчання : 150 фрагм.

уроків мови і математики в 1-4 кл.з елементами диференціації. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2011. 239 с.

26. Навчаймо читання українською мовою за методикою М. Зайцева: Підручник для батьків, вихователів, учителів. Київ: СВЕНА, 2008. 68 с.

27. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: метод. посіб. Харків : Мадрид, 2015. 176 с.

28. Олійник В. Інтерактивні технології у початковій школі. *Сучасна школа України*. 2013. № 3 (255). С. 9–42.

29. Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 245 с.

30. Проц М.О. Педагоги-новатори України: навч. посіб. Львів : Бадікова Н., 2015. 148 с.

31. Розвиток педагогічних інновацій в Україні у другій половині ХХ століття URL: <http://works.doklad.ru/view/GkgvCHRPYHA/all.html>

32. Романюк І. Упровадження інноваційної освітньої діяльності у навчальному закладі. *Практика управління закладом освіти*. 2016. № 2. С. 23–33.

33. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.

34. Семенець С. П. С30 Методологія і теорія розвивального навчання математики: монографія. Житомир: О.О. Євенок, 2015. 236 с.

35. Семенець С. П. Наукові засади розвивального навчання в системі методичної підготовки майбутніх учителів математики : монографія. Житомир : Волинь, 2010. 500 с.

36. Сучасні педагогічні технології в освіті : зб. наук.-метод. пр. / за ред. Мигущенка Р. П., Харків : НТУ "ХП", 2016. 185 с.

37. Сучасні шкільні технології. Ч. 1-2. / упоряд. І.В.Рожнятковська. Київ : Світ, 2011. 231 с.

38. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі : посібник. 2-ге

вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.

39. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2014. 267 с.

40. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК до теми 1

Класифікація технологій навчання

Назва технології	Сутність реалізації	Переваги технології	Недоліки технології	Особливості діяльності педагога
Модульно-рейтингова технологія	Полягає у послідовному засвоєнні навчального матеріалу певними цілісними, логічно впорядкованими і обґрунтованими частинами (модулями), результати якого є підставою для визначення місця (рейтингу) учня в класі.	Спонукає здобувати знання самостійно, користуючись методичними порадами педагога. Учень може достроково вивчити й скласти звіт з матеріалу, що входить до того чи іншого модуля.	Вимагає значних затрат часу на розроблення його технології, перевірку виконання завдань модуля і рівня знань, умінь та навичок.	Викладач виконує роль діагноста, консультанта, мотиватора і постачальника інформації.
Технологія проблемного і групового навчання	Організація навчальних занять, котрі передбачають створення під керівництвом викладача проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність учнів по їх розв'язанню, результатом якої є творче оволодіння знаннями, навичками, уміннями та розвиток мислительних	Сприяє розвитку розумових сил студентів, їх активності, самостійності, творчого мислення. Під час групової навчальної діяльності учні виконують значно більший обсяг роботи, ніж за використання інших технологій. Підвищується результативність	Проблемне навчання вимагає багато часу на вивчення навчального матеріалу, а тому є недостатньо ефективним щодо формування практичних умінь і навичок.	У процесі групової роботи викладач виконує різноманітні функції: контролює хід роботи у групах; консультує, відповідає на запитання, координує діяльність, при необхідності допомагає окремим учням або

	здібностей. Використовуються різні типи проблемних ситуацій, як за змістом так і рівнем складності.	ь засвоєння ними знань і формування вмінь, розвиваються вміння співпрацювати, мотивація до навчання, пізнавальні навички (планування, реф-лексія, самоконтроль, взаємоконтроль).		групі в цілому.
Ігрові технології	Концептуальним и основами ігрових технологій є психологічні механізми ігрової діяльності, що спираються на фундаментальні потреби особистості у самовираженні, самоутвердженні, самовизначенні, саморегуляції, самореалізації. Охоплює досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор.	Процес навчання розвивається мовою дій, вчатьс я й вчать усі учасники гри в результаті активних контактів один з одним. Ігрові технології навчання ненав'язливі. Гра здебільшого добровільна й бажана.	Підготовка вимагає багато часу. Часто увага розсіюється і навчання може зводитись безпосередньо до гри.	Педагог керує процесом і зазвичай виступає повноцінним учасником гри.
Інформаційно - комунікаційні технології	Це процеси підготовки і передачі інформації, засобом якої є комп'ютер та інші технічні засоби. Вони розвивають ідею програмованого	Робота з комп'ютером сприяє підвищенню інтересу й загальної мотивації до навчання; індивідуалізації навчання;	Робота з різноманітними технічними засобами, а особливо з комп'ютером швидко втомлює, може погано впливати на зір, спричиняти	Викладач виконує такі функції: організація навчального процесу на рівні предмету, групи; організація

	навчання і відкривають нові, ще не досліджені варіанти навчання, пов'язані з унікальними можливостями сучасних телекомунікацій.	активізації учіння завдяки найширшому використанню привабливих і швидкозмінних форм подання інформації; доступності «банків інформації»; створенню ситуацій змагання; розширенню тестового матеріалу; об'єктивності контролю.	розлад нервової системи. Комп'ютеризоване навчання недостатньо розвиває логічне, образне мислення, істотно обмежує можливості усного мовлення. В діалозі з комп'ютером формується переважно формальна логіка мислення. В умовах автоматизованого навчання формуються егоїстичні нахили людини, загострюється індивідуалізм.	внутрішньо-групової активності і координації; індивідуальне спостереження за студентами, надання допомоги; індивідуальне навчання; підготовка компонентів інформаційного середовища.
Технологія дистанційного навчання	Базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій. Інформаційне освітнє середовище для доставки навчального матеріалу та спілкування.	Термін навчання визначається особисто. Позитивна пізнавальна мотивація, що створюється в мережі Інтернет.	Учень повинен ставити реальні завдання або одержує їх від організатора навчального процесу.	Викладач виступає як радник і помічник.
Технології диференційованого навчання	Спеціально організована навчально-пізнавальна діяльність, яка з огляду на вікові,	Дає змогу ставити навчальні завдання, які передбачають пошук, створює	Складність розподілу учнів на групи за рівнем їх навчальних можливостей;	Викладач має спланувати всі деталі заняття: сформулювати основні й додаткові

	індивідуальні особливості суб'єктів учіння, соціальний досвід спрямована на оптимальний фізичний, духовний і психічний розвиток учнів, засвоєння необхідного обсягу знань, практичних дій за різними навчальними планами та програмами.	передумови для виконання комплексних розумових дій (поєднання аналізу і синтезу, порівняння і класифікація тощо); навчальні завдання члени групи виконують у процесі спілкування, що сприяє вихованню колективізму, формуванню комунікативних якостей, поділу праці між членами групи; педагог здійснює керівництво навчальним процесом опосередковано через кращих учнів.	значні затрати часу на розроблення диференційованих завдань і їх перевірку; можливі труднощі в підтриманні порядку і дисципліни в навчальному приміщенні.	запитання, визначити час на їх виконання, продумати систему оперативного контролю, підготувати необхідні дидактичні матеріали і підібрати консультантів.
Технології інтерактивного навчання	Організація інтерактивного навчання припускає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, загальне рішення питань на підставі аналізу обставин і ситуації.	Навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це базується на співпраці, взаємонавчанні. При цьому педагог і учень – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учас-		Роль педагога тут зводиться до того, що він задає тему для учнів (ставить навчальне завдання), та повинен створити таке сприятливе середовище спілкування, психологічну атмосферу, за яких учні могли б змогу співробітництва. При цьому, на відміну від інших технологій

		ника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою.		навчання, педагог є повноправним учасником процесу навчання – одnogрупником (що, зрозуміло, не знімає з нього відповідальності за координацію, керування ходом дискусій, а також за підготовку матеріалів, розробку плану роботи, обговорюваних питань і тем).
Тренінгові технології	Тренінг являє собою програму різноманітних вправ, що планомірно виконується з метою формування та вдосконалення вмінь та навичок, підвищення ефективності трудової (та іншої) діяльності.	Тренінгові технології з їх унікальними можливостями мотивувати, стимулювати, створювати ситуації успіху, забезпечувати особистісне та професійне зростання, формування й розвиток необхідних якостей, застосовувати інтерактивні методи й поєднувати форми колективної, групової та індивідуальної роботи.		Викладач виконує консультативну роль, активізує процес самоосвіти і самовиховання учнів.

**Фахові видання України, в яких публікується інформація про
педагогічні інновації**

Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузь науки	Дата включен- ня, понов- лення (внесення змін)	Дата попе- редньог о вклю- чення
Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	педагогічні	15.04.2014	
Актуальні питання мистецької освіти та виховання	Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка	педагогічні	21.12.2015	
Актуальні питання мистецької педагогіки	Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія	педагогічні	07.10.2015	
Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки	Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна	педагогічні	09.03.2016	14.10.09
Витоки педагогічної майстерності	Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка	педагогічні	16.05.2016	22.12.10
Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка	педагогічні	04.07.2014	
Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»	ПВНЗ «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля»	педагогічні	04.07.2014	
Вісник Запорізького національного університету (Серія: педагогічні науки)	ДВНЗ «Запорізький національний університет»	педагогічні	12.05.2015	10.02.10

Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	педагогічні	21.12.2015	10.11.10
Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Педагогіка та психологія»	Київський національний лінгвістичний університет	педагогічні	21.12.2015	14.04.10
Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	педагогічні	11.07.2016	
Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка	ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»	педагогічні	04.07.2014	14.10.09
Вісник Львівського університету. Серія педагогічна	Львівський національний університет імені Івана Франка	педагогічні	07.10.2015	
Вісник Національного авіаційного університету. Серії: Педагогіка, Психологія	Національний авіаційний університет	педагогічні	04.07.2014	
Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»	Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна	педагогічні	11.07.2016	
Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна серія «Валеологія: сучасність і майбутнє»	Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна	педагогічні	11.07.2016	10.11.10
Вісник Черкаського університету (серія: педагогічні науки)	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	педагогічні	12.05.2015	10.02.10

Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка (серія: педагогічні науки)	Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка	педагогічні	12.05.2015	16.12.09
Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету Учёные записки Крымского инженерно-педагогического университета	РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»	педагогічні	10.10.2013	
Гірська школа Українських Карпат	ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»	педагогічні	25.01.2013	
Гуманізація навчально-виховного процесу	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	педагогічні	13.07.2015	10.02.10
Естетика і етика педагогічної дії	Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Полтавський національний педагогічний університет В. Г. Короленко	педагогічні	04.07.2014	
Засоби навчальної та науково-дослідної роботи	Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди	педагогічні	21.12.2015	10.02.10
Збірник наукових праць /педагогічні науки/	Херсонський державний університет	педагогічні	09.03.2016	10.02.10
Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України	Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Міністерства оборони України	педагогічні	14.02.2014	
Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика»	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут педагогіки АПН України	педагогічні	21.12.2015	26.05.10

Збірник наукових праць «Теорія і методика хортингу»	Інститут проблем виховання НАПН України, Всеукраїнська громадська організація «Українська федерація хортингу»	педагогічні	07.10.2015	
Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	педагогічні	07.10.2015	10.11.10
Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: серія педагогічна	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	педагогічні	07.10.2015	26.05.10
Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету «Інноватика у вихованні»	Рівненський державний гуманітарний університет	педагогічні	16.05.2016	
Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	педагогічні	12.05.2015	16.12.09
Іноземні мови	Київський національний лінгвістичний університет, ТОВ «Видавництво «Ленвіт»	педагогічні	21.12.2015	10.11.10
Інформаційні технології в освіті Информационные технологии в образовании Information Technologies in Education	Херсонський державний університет, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України	педагогічні	13.07.2015	14.04.10
Історико-педагогічний альманах	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	педагогічні	06.03.2015	16.12.09
Комп'ютер у школі та сім'ї	Інститут педагогіки НАПН України, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН	педагогічні	29.09.2014	27.05.09

	України, ТОВ «Редакція науково-методичного журналу «Комп'ютер у школі та сім'ї»			
Логопедія (педагогічні науки)	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	педагогічні	29.12.2014	
Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка	педагогічні	07.10.2015	01.07.10
Мистецтво та освіта	Інститут проблем виховання НАПН України, Інститут обдарованої дитини НАПН України	педагогічні	09.03.2016	14.04.10
Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент	ПВНЗ «Мистецький інститут художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі»	педагогічні	29.12.2014	
Молодь і ринок	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка	педагогічні	21.12.2015	01.07.10
Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика	Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Інститут обдарованої дитини НАПН України	педагогічні	09.03.2016	22.12.10 (зі змінами від 04.07.13 № 893)
Наукова скарбниця освіти Донеччини	Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Донецький національний університет	педагогічні	29.09.2014	08.07.09
Наукове сходження ScienceRise	ПП «Технологічний центр», Харківська медична академія післядипломної освіти, Національний фармацевтичний університет, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»	педагогічні	21.12.2015	

Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка	Інститут професійно-технічної освіти НАПН України	педагогічні	10.10.2013	
Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, Серія: Педагогіка (Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка, Серія: Педагогіка)	Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка (Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка)	педагогічні	04.07.2014 (зі змінами від 21.12.15 № 1328)	
Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	педагогічні	07.10.2016	10.02.10
Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки	Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського	педагогічні	29.12.2014	14.10.09
Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»	Мукачівський державний університет	педагогічні	16.05.2016	
Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія	Національний університет біоресурсів і природокористування України	педагогічні	12.05.2015	26.05.10
Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського	ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського»	педагогічні	16.05.2016	18.11.09

Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (педагогічні науки)	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	педагогічні	16.05.2016	01.07.10 (зі змінами від 04.07.2013 № 893)
Науковий вісник Ужгородського університету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	педагогічні	09.03.2016	26.05.10
Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи	Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова	педагогічні	21.12.2015	10.02.10
Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. (Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління)	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	педагогічні	07.10.2015 (зі змінами від 09.03.2016 № 241)	14.04.10
Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти	Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова	педагогічні	16.05.2016	06.10.10
Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)	Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова	педагогічні	07.10.2016	26.01.11
Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики	Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова	педагогічні	21.12.2015	14.04.10

Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	педагогічні	07.10.2015	
Наукові записки (серія педагогічні та історичні науки)	Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова	педагогічні	21.12.2015	26.05.10
Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету	Бердянський державний педагогічний університет	педагогічні	29.09.2014	
Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	педагогічні	07.10.2016	10.02.10
Наукові записки кафедри педагогіки. Научные записки кафедры педагогики. Scientific notes of the pedagogical department	Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради	педагогічні	09.03.2016	26.05.10
Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	педагогічні	07.10.2015	26.05.10
Наукові записки. Серія: Педагогічні науки	Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка	педагогічні	09.03.2016	16.12.09
Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти	Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка	педагогічні	25.01.2013	
Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя	педагогічні	07.10.2016	26.01.11

університет імені Миколи Гоголя)				
Наукові праці (серія: педагогіка)	Чорноморський державний університет імені Петра Могили	педагогічні	21.12.2015	10.02.10
Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет». Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія»	ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»	педагогічні	04.07.2014	27.05.09
Нова педагогічна думка	Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Рівненський державний гуманітарний університет	педагогічні	13.07.2015	01.07.10
Обрії	Івано-Франківський обласний інститут післядипломної освіти, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»	педагогічні	16.05.2016	26.01.11
Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи	Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України	педагогічні	13.07.2015	10.11.10
Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – Науково-методичний збірник. –Київ	Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України	педагогічні	09.03.2016	30.03.11
Освіта та педагогічна наука. Education and Pedagogical Sciences	ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»	педагогічні	04.07.2014	14.10.09 (зі змінами від 25.01.13 наказ № 54)
Освіта та розвиток обдарованої особистості	Національна академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини НАПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України	педагогічні	04.07.2013	

Освітній простір України	ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»	педагогічні	21.12.2015	14.04.10
Педагогіка та психологія	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди	педагогічні	29.12.2014	18.11.09
Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах	Класичний приватний університет	педагогічні	29.12.2014	10.03.10
Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди	педагогічні	06.11.2014	08.07.09
Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка.	Київський університет імені Бориса Грінченка	педагогічні	13.07.2015	14.10.09
Педагогічний альманах	Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради	педагогічні	13.07.2015	16.12.09
Педагогічний дискурс	Інститут педагогіки АПН України, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія	педагогічні	06.03.2015	18.11.09
Педагогічний процес: теорія і практика The Pedagogical Process: Theory And Practice	Київський університет імені Бориса Грінченка, Благодійний фонд імені Антона Макаренка	педагогічні	06.03.2015	14.10.09
Педагогічний часопис Волині	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	педагогічні	16.05.2016	
Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи	Інститут обдарованої дитини НАПН України	педагогічні	29.09.2014	
Педагогічні науки	Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка	педагогічні	13.07.2015	10.02.10
Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології	Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка	педагогічні	07.10.2015	26.05.10
Порівняльна	Інститут педагогічної	педагогічні	25.01.2013	

професійна педагогіка	освіти і освіти дорослих НАПН України, Хмельницький національний університет			
Порівняльно-педагогічні студії	Інститут педагогіки Академії педагогічних наук України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	педагогічні	13.07.2015	01.07.10
Проблеми інженерно-педагогічної освіти	Українська інженерно-педагогічна академія	педагогічні	16.05.2016	10.02.10
Проблеми підготовки сучасного вчителя	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	педагогічні	21.12.2015	23.02.11
Проблеми сучасного підручника Проблеми сучасного учебника Problems of a Modern Textbook (Проблеми сучасного підручника)	Інститут педагогіки НАПН України	педагогічні	17.01.2014 (зі змінами від 29.09.14 № 1081)	
Професійна освіта: методологія, теорія та технології	ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»	педагогічні	09.03.2016	
Професійна освіта: проблеми і перспективи	Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»	педагогічні	10.10.2013	
Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ	Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»	педагогічні	04.07.2014	
Психолого-педагогічні проблеми сільської школи	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	педагогічні	12.05.2015	16.12.09
Рідна школа	Міністерство освіти і науки України	педагогічні	13.07.2015	14.04.10
Соціальна педагогіка: теорія та практика	ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»	педагогічні	04.07.2014	14.10.09

Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	педагогічні	21.12.2015	10.02.10
Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді	Інститут проблем виховання НАПН України	педагогічні	12.05.2015	10.02.10 (зі змінами від 15.04.2014 № 455)
Теоретична і дидактична філологія (серія: педагогіка)	ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»	педагогічні	16.05.2016	26.05.10
Теоретичні питання культури, освіти та виховання	Київський національний лінгвістичний університет	педагогічні	21.12.2015	22.12.10
Теорія і практика управління соціальними системами Теория и практика управления социальными системами Practice of Social Systems Management	Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Українська інженерно-педагогічна академія, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	педагогічні	09.03.2016	10.02.10
Теорія та методика навчання та виховання	Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди	педагогічні	12.05.2015	10.02.10
Український педагогічний журнал Украинский педагогический журнал Ukrainian Educational Journal	Інститут педагогіки НАПН України	педагогічні	07.10.2015	
Физическое воспитание студентов	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди	педагогічні	06.11.2014	10.11.10
Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	педагогічні	12.05.2015	26.05.10

Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. Педагогіка. Психологія. Філософія.	ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»	педагогічні	07.10.2016	06.10.10
Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки	Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького	педагогічні	07.10.2015	26.05.10
Наука і освіта	ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського»	педагогічні	21.12.2015	06.10.10
Особлива дитина: навчання і виховання Exceptional child: teaching and upbringing	Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, Державне інформаційно-виробниче підприємство видавництва «Педагогічна преса»	педагогічні	21.12.2015	10.11.10
Вісник Вінницького політехнічного інституту	Вінницький національний технічний університет	педагогічні	13.07.2015	14.10.09
Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності	Львівський державний університет безпеки життєдіяльності	педагогічні	07.10.2015	10.02.10

Порівняльна характеристика звичайного і творчого мислення

Звичайне мислення	Творче мислення
1. Тенденція до полегшення, спрощення вимог задачі	Тенденція до ускладнення вимог задачі
2. Тенденція до ухиляння від складних кроків	Прагнення йти шляхом поглиблення складності
3. Уявлення про об'єкт нечітке, зосереджене на об'єкті-прототипі	Уявлення про об'єкт чітке, спрямоване на пошук ідеального кінцевого варіанта
4. Уявлення про об'єкт однобічне, поверхове	Уявлення про об'єкт «об'ємне». Охоплює одночасно його підсистему й надсистему, до яких він належить
5. Уявлення про об'єкт без бачення його розвитку	Об'єкт бачиться в історичному розвитку: у минулому, сьогодні й майбутньому, якщо буде збережена лінія розвитку
6. Уявлення про об'єкт «жорстке»	Уявлення про об'єкт «пластичне», легко піддається змінам у просторі й часі
7. Пам'ять підказує близькі, а тому слабкі аналогії	Пам'ять підказує далекі (а тому сильні) аналогії, причому запас інформації постійно поповнюється за рахунок добору принципів, прийомів
8. Бар'єр спеціалізації з часом стає все вищим	Бар'єр спеціалізації постійно руйнується
9. Рівень управління мисленням не зростає	Мислення стає все більш керованим: дослідник оцінює розвиток мислення, відхиляє невдалі варіанти, легко здійснює розумові експерименти

**Провідні завдання педагога в процесі традиційного й
особистісно-орієнтованого навчання**

Традиційне навчання	Особистісно-орієнтоване навчання
1. Навчає всіх дітей установленій кількості знань, умінь і навичок	1. 1. Сприяє ефективному накопиченню кожною дитиною особистішого досвіду
2. Визначає навчальні завдання, форму роботи дітей і демонструє їм зразок правильного виконання завдань	2. Пропонує дітям на вибір різні навчальні завдання та форми роботи, заохочує їх до самостійного пошуку шляхів вирішення цих завдань
3. Намагається зацікавити дітей запропонованим навчальним матеріалом	3. Прагне виявити реальні інтереси дітей і погодити з ними підбір та організацію навчального матеріалу
4. Проводить індивідуальні заняття з дітьми з низькою мотивацією до навчання або більш підготовленими учнями	4. Проводить індивідуальну роботу з кожною дитиною
5. Планує та спрямовує дитячу діяльність	5. Допомогає дітям самостійно спланувати свою діяльність
6. Оцінює результати роботи дітей, помічає та виправляє допущені помилки	6. Заохочує дітей самостійно оцінювати результати своєї роботи та виправляти допущені помилки
7. Визначає правила поведінки в класі та стежить за їх дотриманням дітьми	7. Навчає дітей самостійно виробляти, правила поведінки та контролювати їх дотримання
8. Вирішує конфлікти між дітьми: заохочує невинних і карає винних	8. Спонукає дітей обговорювати конфліктні ситуації та самостійно шукати шляхів їх вирішення

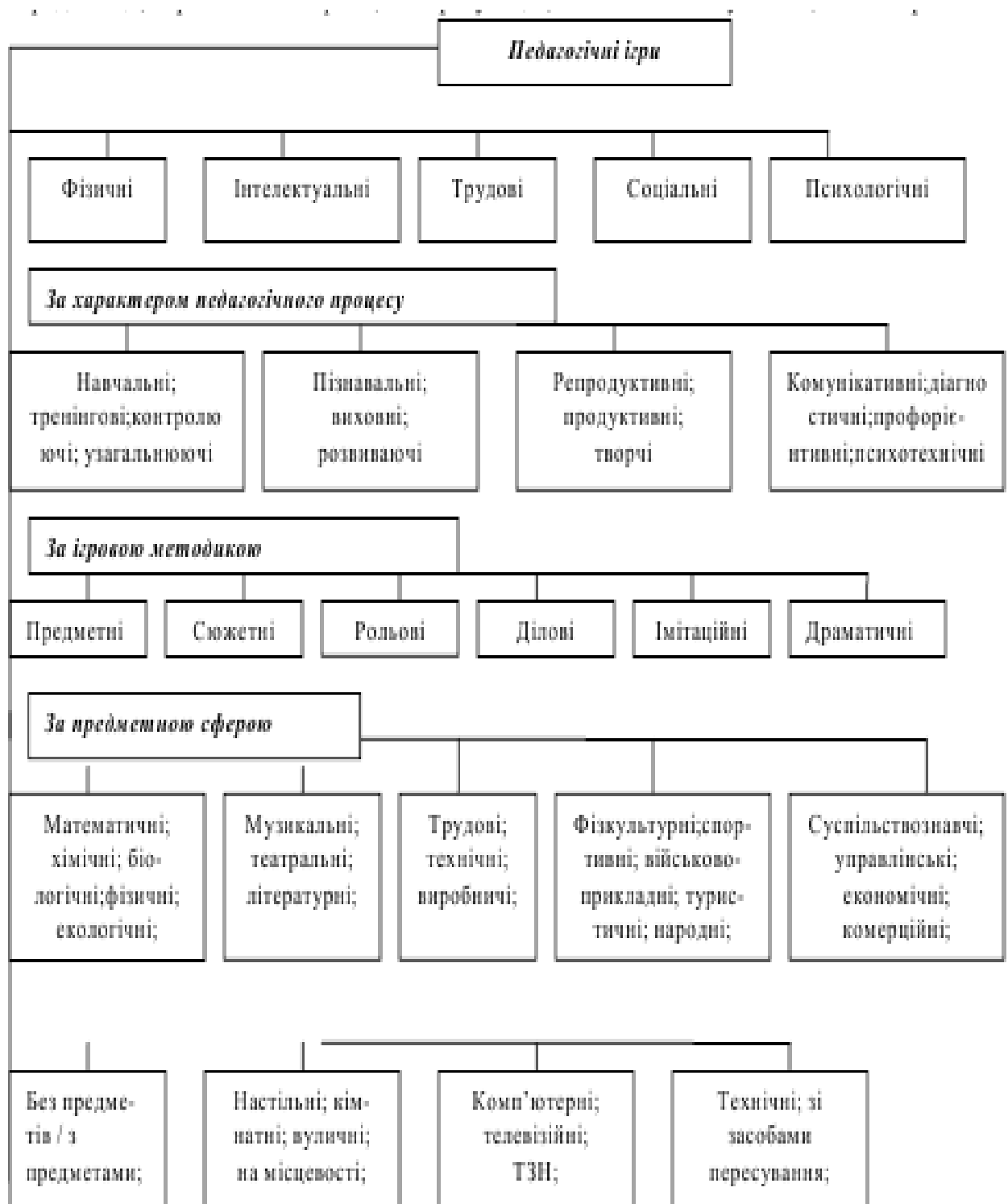
ТЕХНОЛОГІЯ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИТУАЦІЇ

Елемент ситуації	Діяльність учителя	Діяльність учня
Освітня напруга	Фіксація або створення освітньої напруги, формулювання проблеми зв'язаної з об'єктом, яка не має відомого розв'язання.	Розуміння ситуації, що виникла. Виділення цілі діяльності по відношенню до пізнання об'єкта або розв'язання проблеми.
Уточнення освітнього об'єкту	Виділення освітнього об'єкта у вигляді явищ, понять, предмету. Розширення або створення потрібного освітнього середовища.	Виявлення особистого досвіду і проблематики по відношенню до виділеного об'єкта.
Конкретизація завдання	Формування навчального завдання у вигляді, забезпечуючого можливість особистого вирішення освітньої ситуації кожним учнем.	(Чому або згідно чого я маю діяти? Чи знаю я, як мені діяти? Чи є у мене способи і правила дії?)
Вирішення ситуації	Учитель виконує функцію наглядача. Іноді скеровує роботу учнів, коли це необхідно.	Особисте вирішення евристичної ситуації кожним учнем з допомогою евристичних методів. Індивідуальна, парна і групова діяльність учнів.
Демонстрація освітньої продукції	Організація диспутів, рецензій, обговорень. Співставлення та (або) визначення початкових позицій думок і інших результатів учнів	Демонстрація своїх освітніх продуктів: віршів, задач, визначень, символів, виробів, ідей і т.д. Перефразування проблем, що обговорюються, створення нових.
Систематизація отриманої продукції	Систематизація одержаних типів продукції, їх фіксація і подання в якості колективного освітнього продукту. Виявлення метапредметних рівнів отриманих продуктів.	Створення освітньої продукції на якісно новому рівні. (У чому мій результат, яка його роль і місце в спільних результатах?)
Робота з культурно-історичними аналогами	Введення культурно-історичних аналогів створених учнями освітніми продуктами, в тому числі і внесення в освітнє пространство уявлень самого учителя.	Співставлення різних типів продукції, самовизначення по відношенню до інших точок зору і способів їх вирішення. Розвиток евристичної ситуації на новому рівні.
Рефлексія	Організація індивідуальної і колективної рефлексії діяльності. Визначення і оцінка досягнутих результатів. Розуміння методології евристичної діяльності окремих учнів і всіх разом. Формулювання закінченого і відкритого вирішення освітньої ситуації.	Індивідуальна рефлексія з розуміння походження діяльності. «Зняття» і засвоєння використаних методів пізнання, способів вирішення проблем. (Чи було досягнуто мною поставленої цілі? Які зміни виникли в мені?)

Переваги і недоліки групової форми навчання

Методи навчання	Переваги	Недоліки
1. Лекція — усна або із застосуванням сучасних технічних засобів, презентація тощо	Незамінна під час передання порівняно великого обсягу інформації в структурованій формі	Відсутність зворотного зв'язку
2. Семінар — колективне обговорення певної проблеми або теми навчального плану дисципліни в різних формах	Активізація сприйняття інформації шляхом взаємодії викладача й учнів	Обмеження за тривалістю, кількістю учасників, їхньою підготовленістю
3. Імітаційна гра — модель середовища перебування, що визначає поведінку людей і механізми їхніх дій в екстремальних ситуаціях («Конфлікт», «Кораблегибель», «Робінзон» тощо)	Дозволяє одержати навички адаптації До нового середовища	Викладач, який не має комунікативної компетентності, не навчить нового досвіду
4. Ділова гра — модель взаємодії учнів у процесі досягнення цілей, що імітують вирішення комплексних завдань за конкретної ситуації .	Дозволяє опанувати систему навичок, умінь, моделі поведінки та соціально- психологічних відносин у реальній ситуації .	Не завжди розроблено механізм пізна- вальної та розумової діяльності учасників, що провокує викладача використовувати лише свій досвід та інтуїцію (не завжди результативно)
5. Рольова гра — метод програвання ролей (інсценування)	Власні переживання запам'ятовуються яскраво та зберігаються протягом тривалого часу	Гра містить частку ризику та має результат лише тоді, коли група готова в неї залучитись. Не завжди вдається відтворити реальну життєву ситуацію
б. Ситуаційний аналіз (розбір конкретних ситуацій, «кейс-стаді», «інцидент», «баскетметод»)	Дає можливість вивчити складні або емоційно важливі питання в безпечному оточенні, а не в реальному житті з його загрозами, ризиком, тривогою про неприємні наслідки у разі неправильного рішення	У разі зіткнення з реальною проблемою в учнів навряд чи виявляться в розпорядженні такий самий час, знання та безпечні лабораторні умови, щоб упоратися з нею
7. Евристичні технології генерування ідей: «мозковий штурм», «синектика», асоціації (метафори)	Відбувається генерування ідей всіма учасниками процесу, активізація інтуїції й уяви, вихід за межі стандартного мислення	Невміле керівництво з боку викладача може призвести до відходу від реальної проблеми, втрати часу, слабого синергетичного результату тощо
8. Тренінг — активне опанування та розвиток знань, умінь і навичок	Дозволяє за короткий проміжок часу опанувати практичні ефективні вміння та навички	Спрямовано на опанування лише вузько- спеціалізованих навичок без засвоєння загальних моделей і методів роботи*

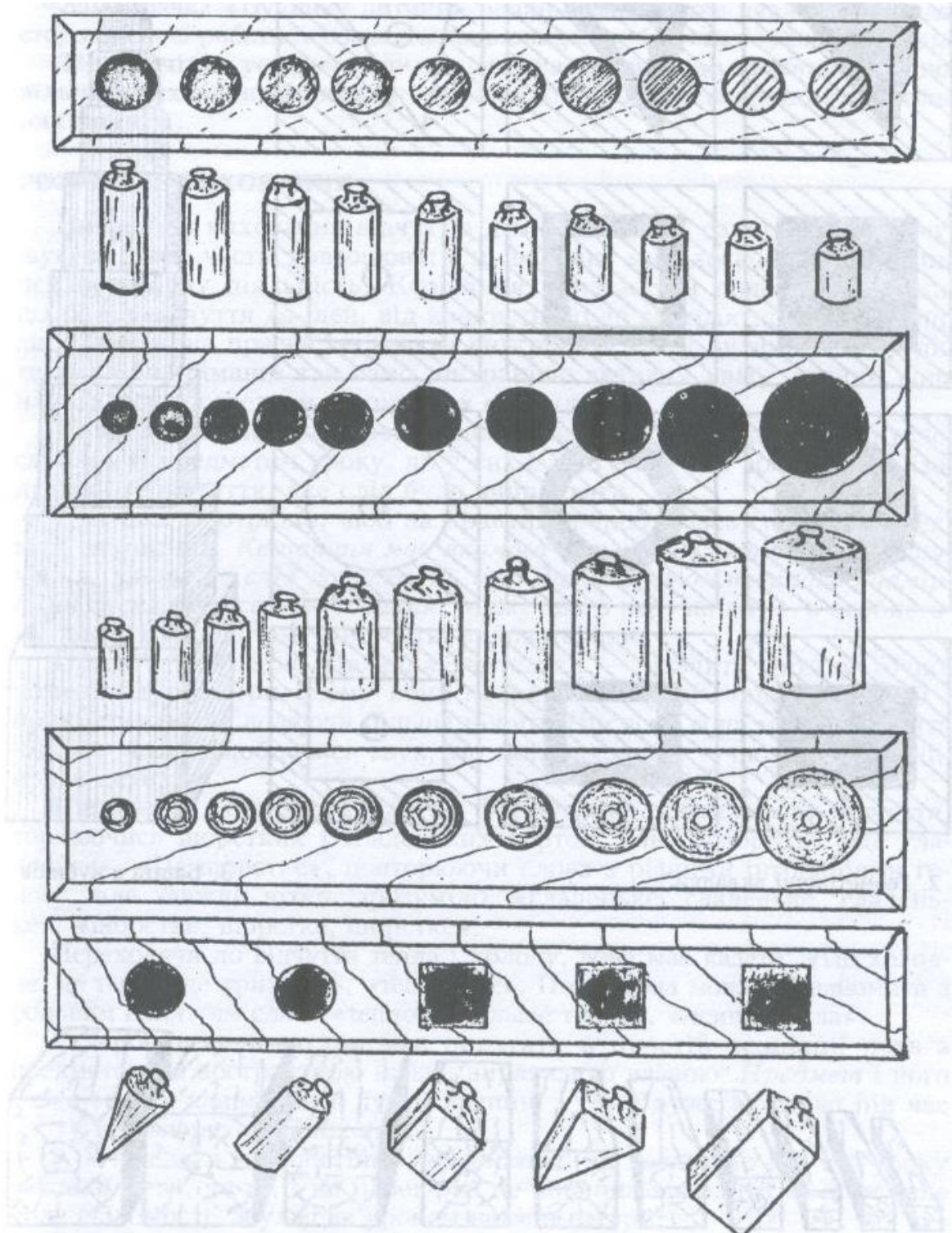
Різновиди педагогічних ігор

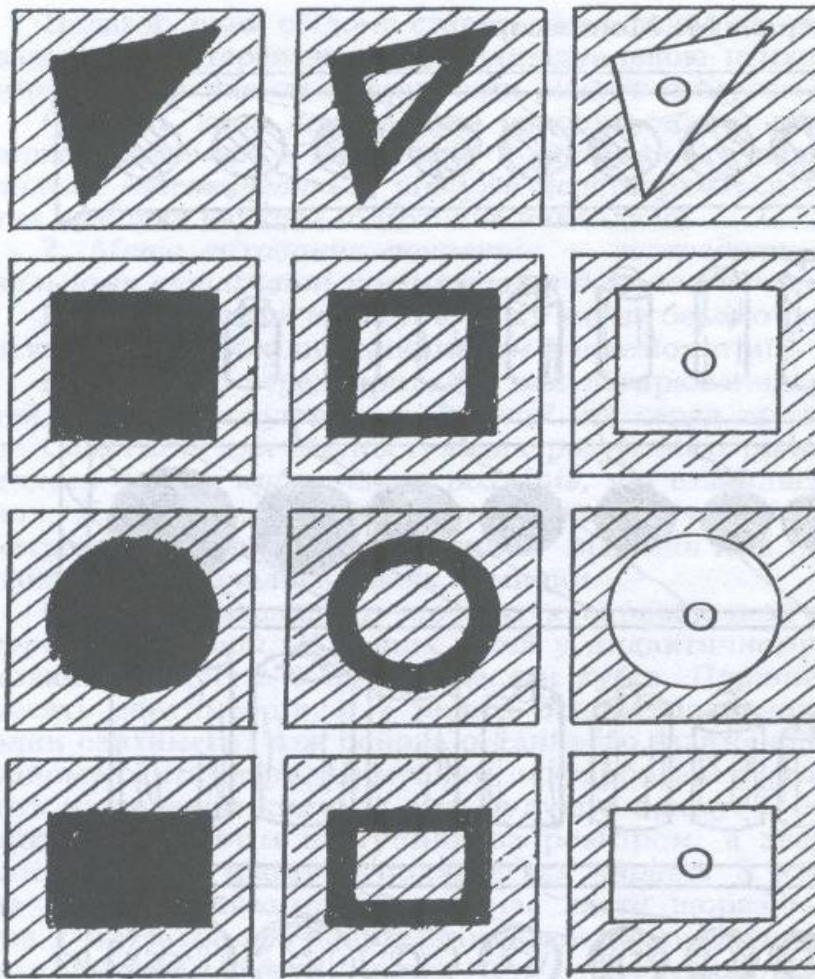
Технологія проведення дидактичної гри

Етап підготовки	Розробка гри	<ul style="list-style-type: none"> - розробка сценарію; - план ділової гри; - загальний опис гри; - зміст інструктажу; - підготовка матеріального забезпечення
	Введення в гру	<ul style="list-style-type: none"> - постановка проблеми, цілей; - умови, інструктаж; - регламент, правила; - розподіл ролей; - формування груп; - консультації.
Етап проведення	Групова робота над завданням	<ul style="list-style-type: none"> - робота з джерелом; - тренінг; - мозковий штурм; - робота з ігротехніком.
	Міжгрупова дискусія	<ul style="list-style-type: none"> - виступ груп; - захист результатів; - правила дискусії; - робота експертів.
Етап аналізу й узагальнення		<ul style="list-style-type: none"> - висновок із гри; - аналіз, рефлексія; - оцінка і самооцінка роботи; - висновки й узагальнення; - рекомендації.

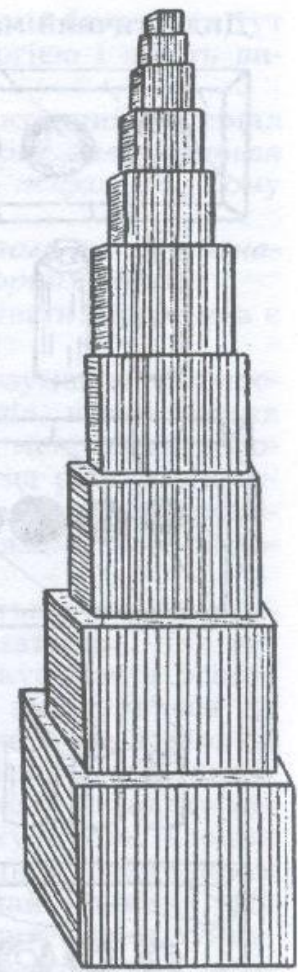
Дидактичні матеріали М. Монтесорі

1. Бруски з циліндриками

2. Геометричні вкладки

3. Башта з кубиків

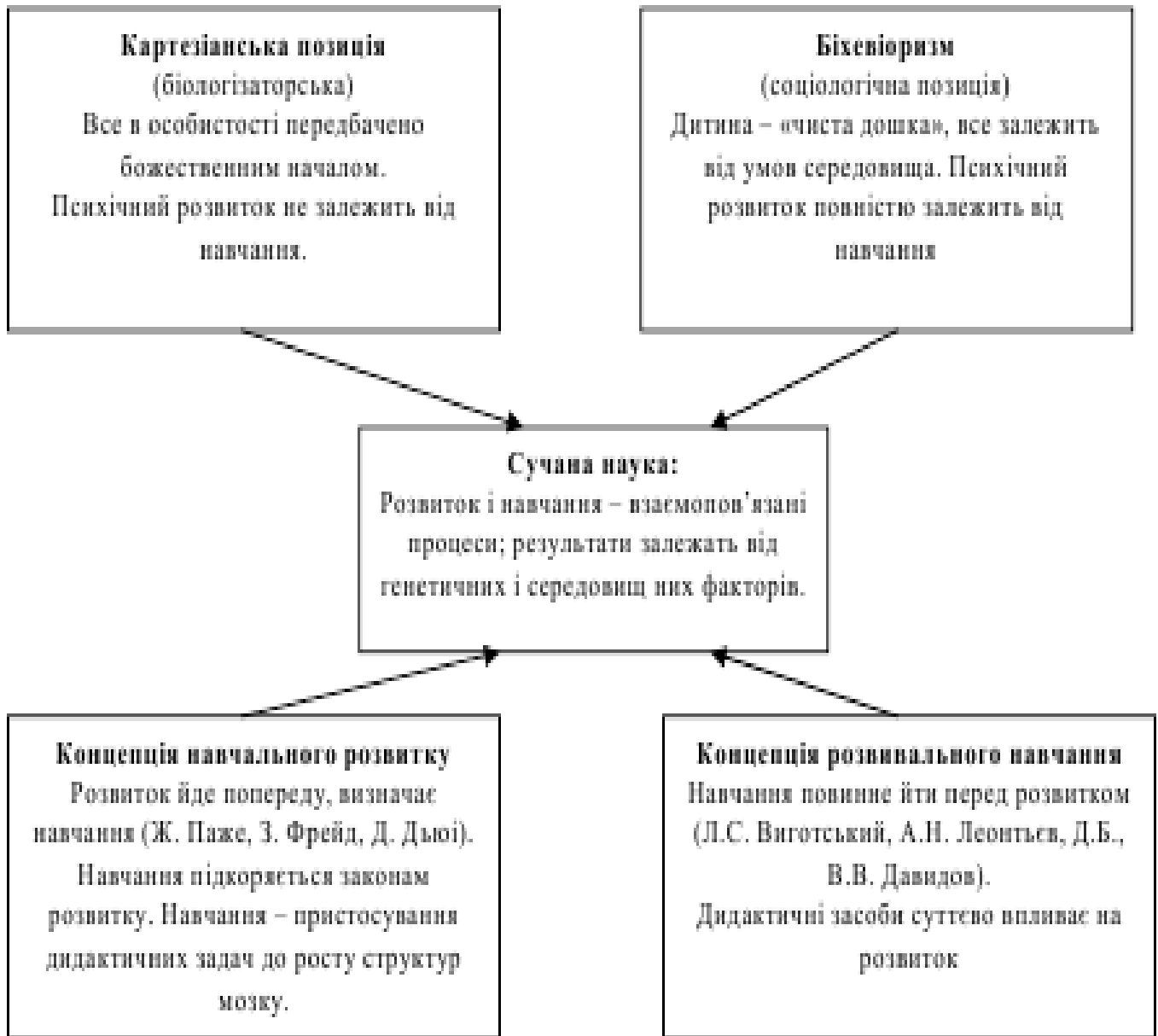

4. Набір призм

**Рухові та особистісні ознаки чоловічості й жіночості
(за М.М. Сфіменко)**

Особистісні ознаки чоловічості	Особистісні ознаки жіночості
фізична сила	гнучкість (пластичність)
витривалість	точність рухів
спритність	координованість
швидкість	легкість
атлетичність	стрункність
висока енергійність	відчуття ритму
наступальність	витонченість
сміливість	артистичність
ризиковість	лагідність
рішучість	ніжність
наполегливість	естетичність
цілеспрямованість	граційність
сила волі	компромісність
лідерство	терплячість

Методологія розвивального навчання

Вис. Співвідношення навчання і розвитку

**Особливості формування мислення учнів в процесі
традиційного і розвивального навчання**

Традиційне навчання	Розвивальне навчання
<p>1. Учень не повинен припускатися помилок.</p> <p>2. Учитель знає, як і що повинен відповідати школяр.</p> <p>3. Учитель має знати відповіді на всі запитання, що виникають на занятті.</p> <p>4. На запитання, поставлене викладачем, завжди має бути відповідь</p>	<p>1. Учень самостійно може оцінити свою діяльність.</p> <p>2. Учень має право на помилку.</p> <p>3. Учитель допускає альтернативні варіанти відповідей.</p> <p>4. Учитель може не знати відповіді на поставлене учнем запитання.</p> <p>5. Запитання вчителя може бути початком нового одержання знань</p>

Приклад інтерактивної технології навчання

Інтерактивні методи навчання, орієнтовані на практику		
Методи, що використовуються для введення в тему уроку та активізації роботи учнів	Методи розробки та поглиблення нового змісту навчання	Методи контролю мети навчання та завершення навчальної теми, уроку
1) метод «АБВ»; 2) «Постав на голову»; 3) «Мозковий штурм» ⁴ 4) «Замальовування та записування ідей»; 5) рольова гра; 6) "Бесіда за круглим столом".	1) введення учнів в роботу на робочому місці; 2) проблемні ситуації; 3) робота в малих групах; 4) креативні методи; 5) рольова гра; 6) «Бесіда за круглим столом»; 7) «Навідні запитання»; 8) «Навідні тексти»; 9) проектна робота; 10) розкриття теми через ланцюжок запитань; 11) метод сценаріїв; 12) використання Інтернету; 13) «Зіткнення з реальними робочими ситуаціями».	1) проблемні ситуації; 2) робота в малих групах; 3) креативні методи; 4) рольова гра; 5) «Бесіда за круглим столом»; 6) «Метод шпаргалок»; 7) «Зіткнення з реальними робочими ситуаціями»; 8) проектна робота; 9) презентація; 10) «Комп'ютерна симуляція»

**Структурно-логічна схема диференційованого уроку
(за С. Логачевською)**

Багаторазове пояснення на уроках

	1 етап	2 етап	3 етап	4 етап
1в.	Працюють з учителем. Виконай за зразком.	Виконай самостійно	Творча робота	Спільне завдання виконай самостійно
2в.	Працюють з учителем	Виконай за зразком	Виконай самостійно	Виконай самостійно
3в.	Працюють з учителем	Працюють з учителем	Виконай за зразком	При потребі - допомога вчителя

Закріплення матеріалу на уроках

	1 етап	2 етап	3 етап	4 етап
1в.	Основне завдання	Творче завдання	Цікаве завдання	Спільне завдання
3в.	Міра допомоги	Основне завдання	Творче завдання	
3в.	З учителем	Міра допомоги	Основне завдання	

Самостійна робота над задачами

	1 етап	2 етап	3 етап	4 етап
1в.	Колективний аналіз задачі з підручника	Самостійний запис у зошитах розв'язаної задачі.	Самостійно розв'язати подібну задачу.	Творче завдання
2в.	Огляд планшетів, виділення варіантів.	Колективне розв'язання подібної задачі.	Колективний аналіз і самостійний запис розв'язання подібної задачі	Самостійно розв'язати подібну задачу

Авторська школа: анотативний зміст новаторства

Сахнівська середня школа

Корсунь-Шевченківського району Черкаської області

Рік створення: 1966-2002

Керівник: **Захаренко Олександр Антонович**

Зміст новаторства:

Діяльність авторської школи базувалась на засадах педагогіки співробітництва, одним із засновників якої був О. Захаренко, – система форм, методів і прийомів у навчально-виховному процесі, які спираються на принципи гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості дитини.

Школу поділено на п'ять основних навчально-виховних центрів. Центр молодших класів займає одне крило спортивного корпусу. Тут класи, кімнати відпочинку, комп'ютерний комплекс, зал казок. По сусідству розташовані зали для занять хореографією, музичний салон, філіал школи мистецтв.

Центр здоров'я, спорту та відпочинку складається із спортзалу, басейну, волейбольного і баскетбольного майданчиків. Є також стрілецький тир, майданчик для занять гімнастикою. Тут же влаштовано фітобар, де готують лікувально-профілактичні чаї – є серед них і свої, сахнівські, які заварюють за власними рецептами.

Центр трудового навчання й виховання має сім цехів: токарний, слюсарний, деревообробний, кулінарний, інструментальний та електроцех. Крім того, шкільне поле, теплиці, навчально-дослідні ділянки, машинно-тракторний парк в мініатюрі.

Культурно-освітній центр має окремий корпус, де обладнано музей «Моя маленька батьківщина», кіно-лекційний зал, виставковий зал, обсерваторію і планетарій. Крім того, на шкільній території є Поляна Пам'яті, криниця Совісті, фонтан «Колосок», стовп Миру, пам'ятники Шевченку,

куточок О. Лисенко. Все це сприяє створенню особливої атмосфери духовності у школі.

В основному і найбільшому корпусі школи працює центр старших класів. Це основна навчальна база: класи-кабінети – хімічний, фізичний, математичний, комп'ютерний, біологічний, української та іноземних мов і літератури. В цьому ж корпусі педагогічна вітальня, бібліотека з читальним залом, світлиця мудрості і краси, теле-радіостудія та їдальня.

Авторська школа О. А. Захаренка відповідає основним параметрам парадигми «школи самореалізації», тому що, по-перше: змінено домінанти парадигми з соціально орієнтованої до гуманістично орієнтованої, особистість розглядається як самоцінність і головна мета – її повноцінний розвиток; по-друге процес виховання педагогічно керований, з можливістю вибору діяльності за інтересами; по-третє – дитина в процесі цієї діяльності набував суспільного досвіду – знань, умінь, навиків спілкування; і четверте: учитель – лідер виховного процесу – є високим професіоналом і водночас другом, радником у спільній роботі з учнем за інтересами.

У 1960-1990-ті роки ХХ століття цей освітній заклад був центром новаторської педагогічної думки, творчого пошуку, високопродуктивної організації навчально-виховного процесу, створення школи-родини. Його творчий доробок був знаним не лише в області, Україні, а й на теренах колишнього Радянського Союзу і за його межами.

Авторська школа-комплекс № 3

м. Южне Одеської області

Рік створення: 1988

Керівник: **Гузик Микола Петрович**

Зміст новаторства:

Метою школи є створення збагаченого освітнього середовища, що забезпечує особистісно-орієнтовану освіту.

У *структурі* авторської школи-комплексу в єдиному режимі функціонують 4 підрозділи: академічна школа (ліцей, гімназія), школа

мистецтв (Южненська дитяча школа мистецтв), фізкультурно-спортивна школа (Южненська дитячо-юнацька спортивна школа) та школа-університет (коледж Одеського національного університету імені І.І.Мечнікова). Завдяки цьому кожен учень, залежно від нахилів і здібностей, має можливість прилучатися до музики, живопису, спорту на загальнокультурному аматорському рівні або ж оволодіти ними за програмами спеціалізованих навчальних закладів.

Відповідно до індивідуальних та вікових особливостей учнів, їх здібностей до засвоєння знань уже на початковому етапі шкільної освіти визначається індивідуальний темп їх просування у навчанні. З огляду на це формуються 3 види динамічних навчальних груп: «В» – з високим (прискореним), «Б» – з нормальним та «А» – зі зниженим темпом навчання.

Індивідуалізація темпу навчання забезпечується такою організацією освітнього процесу, за якої учні можуть закінчувати вивчення матеріалу з того або іншого навчального предмета за певний клас у будь-який період навчального року і без перерви продовжувати опанування предмета за програмою наступного класу.

Процес навчання в школі побудований за комбінованою системою навчального процесу.

Мета комбінованої системи полягає в забезпеченні найкращих умов розвитку тих якостей дитини, що становлять її таланти.

Першочерговими завданнями навчання за комбінованою системою є:

- формування та розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей (засвоєння найбільшого блоку наукової інформації, технології розумової діяльності, прийомів і способів застосування наукових знань, умінь і навичок дивергентного, конвергентного та оцінювального мислення тощо);

- виявлення природних особливостей, творчих здібностей дітей та створення умов для їх реалізації і розвитку (формування самостійності мислення, гнучкого кмітливого та креативного інтелекту, а також його прогностичних якостей, виваженості, сміливості щодо ухвалення ризикованих рішень);

- забезпечення необхідних умов для розвитку емоційної сфери учня (розвиток механізмів тонкого емоційного сприйняття життя, толерантності, емпатичності у стосунках, засвоєння моральних законів і принципів поведінки, виховання почуття самоповаги, незалежності мислення).

Принципи навчання за комбінованою системою відбивають загальні системотворчі *принципи авторської моделі*:

- принцип теоцентризму означає, що будь-який педагогічний вплив на дитину має бути спрямований на пробудження в ній Святого Духа і забезпечення міцного та постійного контакту її душі з Богом.

- принцип природодоцільності передбачає побудову навчання відповідності до природних особливостей дитини (фізіологічних, психічних, духовних). За цим принципом у навчанні створюється відповідне змістове поле, в межах якого відбувається диференціація, індивідуалізація та персоналізація навчально-виховного процесу;

- принцип саморегуляції забезпечує таке керування навчальним процесом, яке регулює індивідуальний старт у шкільному навчанні, індивідуальне тематичне проходження шкільної програми та відповідний рівень її складності.

Авторська школа М. П. Гузика є експериментальною школою Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України. Вона є також центром Одеського обласного інституту удосконалення вчителів з питань організації навчально-виховного процесу за Комбінованою системою, базовим Центром Міжнародного відкритого університету перепідготовки педагогічних кадрів.

В авторській школі М. П. Гузика проводиться науково-дослідницька робота з метою створення моделей особистісно орієнтованого навчання, розвитку та виховання учнів. 1994 р. Авторська школа М. П. Гузика занесена до реєстру ЮНЕСКО як одна з найкращих шкіл Європи.

Ківерцівський навчально-виховний експериментальний комплекс
м. Ківерці Волинської області

Рік створення: 2004

Керівник: **Свиновой Світлана Петрівна**

Зміст новаторства:

Авторський заклад для навчання дітей-сиріт (саме із цією метою при школі працює сиротинець). Це школа повного дня, яка працює за методикою Миколи Петровича Гузика.

Мета проведення експерименту: впровадити інноваційну педагогічну систему М. П. Гузика, засновану на духовно-християнському світогляді та персоніфікованій освіті дітей відповідно до задатків їх природних ключових талантів, у школі використовується *авторська методика викладання*. Учитель вибирає з підручників найголовніший, базовий матеріал, який подається великими блоками з основних тем, а не за традиційними параграфами шкільного підручника. Один блок, до прикладу, можна викладати сім-вісім уроків. Спочатку матеріал вивчається за допомогою догматичного виду навчання (перечитується із «зазубрюванням» основних моментів). Потім – фронтальне опрацювання: діти розв'язують задачі, приклади, тобто використовують ці знання практично. І на третьому етапі починаються уроки індивідуального опрацювання. Складаються тестові завдання різного рівня складності, за якими учні виконують контрольні роботи й за їхніми результатами виставляються оцінки.

Таким чином, для кожного учня створюють персональну програму навчання.

Домашніх завдань як таких у школі немає. Тому найголовніше завдання педагога – максимум навчального матеріалу подати дітям на уроці. Учні школи здебільшого виконують проекти з навчальних дисциплін, які розраховані на тривалий термін. Вони використовують додатковий матеріал, який знаходять у бібліотеці, Інтернеті тощо.

Увесь педагогічний колектив школи пройшов стажування та навчання у школі Миколи Петровича Гузика.

Авторська національна школа розвитку цілісної особистості підготовки ділової людини № 37

м. Полтава

Рік створення: 1993

Керівник: **Писанський Олександр Іванович**

Зміст новаторства:

Головна мета діяльності школи – взаємозумовлений розвиток особистості учнів і вчителів у різних видах діяльності – праці, спілкуванні, грі, самодіяльності.

Основними навчально-виховними завданнями авторської школи є формування психічної та соціально зрілої особистості.

Мета, завдання і науково-методичні засоби організації навчально-виховного процесу реалізуються через структуру школи, яка передбачає:

- початкову освіту (1-3 класи);
- основну освіту (5-9 класи), де, окрім базового компонента, додаються профільні цикли (гуманітарний, природничий, економічний, технічний);
- середню освіту (10-11 класи), де до базової освіти та профільного циклу додаються спеціальні предмети для забезпечення професійної підготовки ділової людини.

Зміст освіти розроблено на основі введених інтегрованих курсів (1-3 кл.), основних або базових (гуманітарний, природничий, економічний, технічний цикли) та спеціальних предметів для забезпечення професійної підготовки ділової людини (банківська справа, бухгалтерський облік, маркетинг, менеджмент та ін.).

Уведено також факультативи за інтересами, які можуть нести теоретичну (підготовка до вступних іспитів у відповідні вищі навчальні заклади), так і практично-професійну спрямованість (автосправа, діловодство, риторика та ін.). Навчання здійснюється профільно: еколого-медичний (дівчата), менеджер-технічний (хлопці) напрями. Запроваджено такі предмети та спецкурси: «Довкілля» – з 1 по 6 клас, економіка – з 1 по 11 клас, інформатика – з 1 по 11 клас, друга іноземна мова – з 7 класу, історія

культури України – з 6 класу, основи технічної творчості, екологія та охорона природи, лікарські рослини, психологія спілкування, «Я і моя родина», хореографія.

Спеціалізована школа «Міленіум»

м. Київ

Рік створення: 1995

Керівник: **Порох Людмила Семенівна**

Зміст новаторства:

1999 року заклад реорганізовано в авторську експериментальну гімназію, яка успішно реалізує особистісно орієнтовану систему навчання, виховання, усебічного розвитку учнівської молоді. Згідно з наказом ГУО від 25 серпня 1999 р. № 130 «Про організацію експериментально-дослідницької роботи у закладах освіти міста в 1999-2000 н.р.» та наказом ГУО від 27.01.2004 р. №15 «Про стан інноваційної педагогічної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах», у школі упродовж 10 років (1999-2009 рр.) проводився експеримент «Авторська експериментальна школа по формуванню національної еліти». Науковим керівником експерименту був Г. Г. Філіпчук, академік АПН України, доктор педагогічних наук, Міністр екології України.

Головна *мета* авторського закладу – освіта і виховання обдарованої молоді; формування свідомих громадян України з державним мисленням; особистостей, які гармонійно поєднують високий інтелектуальний та духовний розвиток, спроможних втілювати у життя ідеали свободи й демократії, перебувати в гармонії із собою і навколишнім середовищем.

Педагогічний колектив гімназії працює над темою «Розвиток творчого потенціалу учнів з урахуванням їх індивідуальних можливостей та соціальної ситуації розвитку».

Авторська експериментальна гімназія успішно реалізує *особистісно орієнтовану систему навчання*, виховання, усебічного розвитку учнівської

молоді. Орієнтація гімназії на можливість і потреби учня, виявлення й розвиток інтересів, нахилів і здібностей кожної дитини забезпечується її *структурою*: академічний, художній, фізкультурно-спортивний підрозділи; технологією навчально-виховного процесу, що передбачає індивідуальний підхід до навчання дитини, змісту освіти та рівнів його засвоєння.

Стратегічна *мета* авторської школи – освіта і виховання сучасної молоді; особистостей, які гармонійно поєднують високий інтелектуальний та духовний розвиток, спроможних утілювати у життя ідеали свободи й демократії, перебувати в гармонії із собою й навколишнім середовищем. Для виконання основних завдань експерименту було розроблено інноваційні методи викладання та створено дві служби: психологічну та медичну. Мета створення цих служб – індивідуальний підхід до дитини. Психологи та медики дають науково обґрунтовану характеристику розвитку творчого потенціалу кожної дитини, а вже потім, враховуючи ці рекомендації, педагоги школи створюють програми творчого розвитку кожного. Психологічну службу очолює доктор психологічних наук, професор Київського національного університету імені Т. Шевченка Н. Ю. Максимова. До складу служби входять 4 психологи, які здійснюють наукову діагностику природних творчих здібностей дитини та її сім'ї.

Основною інноваційною формою складових освітніх технологій авторської школи є «Індивідуальна соціально-педагогічна та психологічна картка учня». Цей документ було розроблено спільними зусиллями науковців, педагогів та психологів. Розділи картки куратор та психолог заповнюють того року, коли дитина стає учнем експериментального класу, і щороку заносять нові дані щодо змін, які з нею відбуваються. На основі аналізу отриманих даних складається прогноз подальшого розвитку дитини, укладається програма індивідуальної роботи з учнем, визначаються проблеми, на які слід звернути особливу увагу, прогноуються показники, яких дитина має досягти завдяки зазначеній програмі роботи, здійснюється постійний моніторинг відповідно до визначених параметрів.

Маловисківська середня школа № 3

с. Мала Виска Кіровоградської області

Роки: 1960-1982

Керівник: **Перебийніс Григорій Миколайович**

Зміст новаторства:

Упродовж багатьох років Маловисківська середня школа № 3 була опорною з питань управління, організації методичної роботи з кадрами, творчого впровадження ідей та новітніх педагогічних технологій.

Стимулювання творчості педагога, учнів зробило школу, її керівника відомими за межами міста, району, області, держави. У підході до колег і вихованців Григорій Миколайович дотримувався такого *принципу*: йти поруч, вести за руку, прискорюючи кроки до успіху. Директорові школи вдалося винайти *систему роботи з учителем*, яка забезпечувала швидке його становлення, а з часом формувала вчителя-майстра, учителя-дослідника, який знайшов себе у професії, захопився нею. Кожен учитель знав своє місце в багатогранному шкільному житті, був його творцем. Це стосувалося й учнів. До прикладу, в Маловисківській середній школі № 3 проводилися місячники «Вчись учитись», огляди роботи молодого вчителя, під час яких практикували відкриті уроки-заліки, бесіди, години класного керівника, тематичні диспути, семінари для асистентів учителя тощо. Таким чином, використовуючи досягнення педагогічної науки і багатий досвід роботи вчителів, у Маловисківській середній школі № 3 виробили *вимоги до сучасного уроку*, які мають ґрунтуватися на таких *засадах*:

- забезпечення гармонійного розвитку особистості;
- активна робота школярів над матеріалом, що вивчається;
- усебічний розвиток нахилів і здібностей учнів.

Школа підтримувала постійні контакти з науковими установами, вищими закладами освіти, іншими школами, виробництвом.

На високому рівні у школі була поставлена *краєзнавча науково-дослідницька робота*, до якої активно долучалися як учителів, так і учнів:

дослідники активно збирали археологічні й етнографічні матеріали з історії краю тощо

Український колеж імені Василя Сухомлинського

м. Київ

Рік створення: 1991

Керівник: **Хайруліна Василина Миколаївна**

Зміст новаторства:

Духовною та науково-теоретичною основою діяльності педагогів колежу є творча спадщина В. О. Сухомлинського. В. Хайруліна наголошує, що «лише рідна мова, засвоєвана в своїх початках у сім'ї й системно поглиблювана в школі, забезпечить формування в дітей національної психіки, характеру, світогляду, свідомості та інших важливих складників духовності народу».

Дороговказом для школярів у повсякденних пошуках стали «заповіді колежу», мудрість яких закріплена в девізі Українського колежу імені Василя Сухомлинського: «Ми за Культ Знання, але він не може замінити Культу Совісті».

Сьогодні Український колеж імені Василя Сухомлинського – це середній навчально-виховний заклад ліцейного типу з ранньою профілізацією та профорієнтацією, який є одним із провідних у системі середньої освіти України.

У колежі розробляють та впроваджують новітні педагогічні технології навчально-виховного процесу та здійснюють його психологічний супровід.

Завдання інноваційної діяльності:

- відродження національної духовності, залучення до цього процесу учнів, учителів, батьків і громадськості;
- формування громадянської позиції, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії, долю суспільства і людства;
- створення якісно нових умов для розвитку традицій української педагогічної думки;

- створення умов для самовдосконалення і самореалізації особистості та оволодіння учнями системою знань про природу, людину, суспільство;
- забезпечення загальноосвітньої, загальнокультурної підготовки учнів, що включає профілізацію в ліцейних класах старшої школи;
- формування в учнів практичних умінь і навичок у творчій та науково-дослідницькій діяльності;
- розробка і впровадження нових методів і форм організації навчально-виховної роботи;
- створення і апробація нових технологій навчання;
- проведення науково-дослідницької, експериментальної, пошукової роботи з проблем удосконалення змісту освіти й організації навчально-виховного процесу.

СШ № 6

м. Донецьк

Роки: 1956-1969

Керівник: **Шаталов Віктор Федорович**

Зміст новаторства:

З 1956 р. В. Шаталов проводив експериментальну роботу з учнями в середній школі № 6 м. Донецька. У кінці 1950-х років працював у школі робітничої молоді й саме за цього часу розпочав пошук нової системи навчання для середнього і старшого ступенів загальноосвітньої школи. Розробив систему навчання з використанням опорних сигналів – взаємопов'язаних ключових слів, умовних знаків, малюнків і формул з коротким висновком. Ця система дала змогу проводити повний курс загальної середньої освіти за 9 років з навантаженням не більше, як 30 навчальних годин на тиждень з двома вільними днями (четвер і неділя). Причому уроки фізичного виховання були обов'язковими щодня. У школі використовували авторські навчальні посібники, різноманітні нестандартні форми, орієнтовані на розвиток творчого мислення учнів. В. Шаталов нестандартно підходив до викладу нового матеріалу: давав складне через просте, спирався не на

зубріння, а на розуміння. 40 років експерименту підтвердили перевагу запропонованої ним системи навчання.

Відкриттям В. Шаталова в педагогіці стали опорні сигнали (експериментував у межах державних навчальних програм). Це короткий конспект до кожного уроку із символами, знаками, ключовими словами, цифрами, що дає змогу вивчати тему цілісно, до того ж зі значним випередженням.

Система роботи над новим матеріалом за методикою В. Шаталова передбачала сім етапів, а саме:

- розгорнуте образно-емоційне пояснення вчителем дібраних для уроку параграфів;
- стислий виклад навчального матеріалу (прийоми: розповідь, пояснення) за опорним плакатом (збільшена копія аркуша з опорними сигналами), озвучення, розшифровка закодованого за допомогою різноманітних символів основних понять і логічних взаємозв'язків між ними;
- вивчення опорних сигналів, що отримують усі учні і вклеюють їх у свої альбоми;
- робота з підручником та аркушем з опорними сигналами в домашніх умовах. Психологічно така організація роботи означає формування вчителем прийомів смислової переробки тексту, використання учнями опорних сигналів як ефективних засобів організації своєї навчальної діяльності, прийомів мнемотехніки, розвиток у школярів загальних методів культури розумової праці;
- письмове відтворення опорних сигналів на наступному уроці (метод вправи);
- відповіді за опорними сигналами (письмові та усні: тихі, магнітофонні, за листами взаємоконтролю тощо). Учитель використовує такі методи, як розповідь, бесіда, вправа;
- постійне повторення й поглиблення раніше вивченого матеріалу за допомогою розповіді, бесіди, вправ. Слід зауважити, що організація

взаємодопомоги – «педагогічний десант» – повинна здійснюватися не лише між однокласниками, а й учнями старших і молодших класів.

В. Шаталов застосовував у практиці роботи школи нові види опитування: тихий та магнітофонний (автор В. Шерман). Це дало змогу збільшити час активної мови кожного учня на уроках протягом робочого дня з 2 до 6 хв. Чим більше в класі магнітофонів, тим більше учнів мають можливість усно відповідати.

Загальноосвітня школа № 21

м. Кіровоград

Рік створення: 1990

Керівник: **Каюков Василь Іванович**

Зміст новаторства:

Головними компонентами змісту освіти у школі В. Каюкова є українознавство як наукова система пізнання свого «Я» і рідного народу та Батьківщини, народна педагогіка, козацько-лицарські традиції виховання, багатогранна та цілісна національна культура, що забезпечувало пріоритетність виховного впливу на дітей, підлітків та батьків.

Сьогодні школу, яка має назву «Навчально-виховний комплекс – школа козацько-лицарського виховання I-II ступенів № 21 – суспільно-гуманітарний ліцей», очолює Людмила Засінець. За її керівництва вчителі – справжні фахівці своєї справи – продовжують славні й давні традиції однієї із найстаріших шкіл Кіровограда, одночасно впроваджуючи новітні навчальні технології. Заклад має своє неповторне обличчя. Тому й став творчою лабораторією при обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. Її відвідують численні делегації з Кіровограда, області, України, із-за кордону. За інноваційну діяльність і багаторічну плідну роботу колектив навчального закладу неодноразово отримував грамоти управління освіти Кіровоградської міської ради та виконавчого комітету.

Досвід творення «козацької школи» узагальнений та рекомендований Міністерством освіти і науки України (лист №1/П – 1367 від 20.06.2000) в науково-методичному посібнику «Перспективні освітні технології».

Скви́рська середня школа №1

с. Сквиря Київської області

Роки: 1960-1997

Новатор: **Цимбалюк Василь Іванович**, учитель української мови і літератури

Зміст роботи:

У школі за керівництва Василя Івановича ефективно здійснювалося навчання учнів української літератури, опираючись на *принцип розвивального навчання*.

В. І. Цимбалюк практикував систему проблемних завдань, проблемних ситуацій, поділяв проблеми на перспективні й ближні. Ближні – ті, що не потребують багатьох зусиль і базуються на матеріалі вже вивченому, учні розв'язують їх після його усвідомлення. Перспективні ж проблеми – ті, що можуть бути розв'язані учнями лише після уважного прочитання і глибокого аналізу художнього твору, вимагають від учителя постановки центральних пізнавальних завдань, організації часткового пошуку, окреслення шляхів до поступового і повного розв'язання перспективної проблеми.

Досвід В. Цимбалюка схвалений і рекомендований колегією МО УРСР до широкого впровадження в практику вчителів-словесників республіки. Він і сьогодні на часі, оскільки є вагомим у ділянці інтенсифікації навчально-виховного процесу з української літератури щодо розвитку творчих здібностей учнів, дає зримі результати у розв'язанні цієї новаторської у своїй суті педагогічної ідеї.

Школа розвивального навчання № 17

м. Харків

Роки інноваційної діяльності: 1963 – 1983

Керівник: Рєпкін Володимир Володимирович

Зміст новаторства:

Школа Рєпкіна – це школа *розвивального навчання*. Так, у другій половині 1960-х років проводили інтенсивну експериментальну роботу на базі школи № 17, де протягом декількох років на експериментальне навчання переходили всі початкові класи, а потім воно поступово поширювалося на середні й старші класи. Таким чином, методом дослідження був тривалий формувальний експеримент, який поступово охоплював всю початкову школу. Для проведення експерименту було розроблено експериментальні програми й підручники з математики (Г. Захарова, Т. Фещенко, Е. Александрова), російської мови (В. Рєпкін, П. Жедек, В. О. Левін), трудового навчання, якими і зараз користуються школи не тільки України, а й Росії.

Експериментальна середня школа розвитку дитини

м. Луганськ

Роки інноваційної діяльності: 1991-2003

Керівник: Васильченко Наталія Петрівна

Зміст новаторства:

Основне завдання школи – «виведення» дитини на шлях самореалізації. Колектив школи намагався всю педагогічну діяльність розподілити на три блоки. Перший – заглибити дитину в самопізнання. Мета першого блоку діяльності – дати можливість пригадати дитині закони розвитку організму, психіки, особистості і співставити ці знання із власним розвитком. Другий блок – вивчення законів розвитку соціуму. І третій – так званий зв’язувальний (див. додаток К). Виходячи із цих аспектів роботи, діяльність колективу авторської школи спрямована на навчання школярів методик, завдяки яким вони зможуть реалізувати себе в соціумі, впливати на потреби власних можливостей.

Новопразька середня школа

с.м.т. Нова Прага Олександрійського району Кіровоградської області

Роки: 1944 – 1974

Керівник: **Оксанич Федір Федорович**

Зміст новаторства:

Федір Оксанич упроваджував у школі передові ідеї щодо трудового навчання і виховання, а також вносив корективи в цю систему з власного досвіду. Він був переконаний, що навички продуктивної праці будуть корисні і тим, хто стане вченим, лікарем, вчителем, інженером, економістом. Для системної профорієнтаційної роботи в Новопраській середній школі існували різні *гуртки за інтересами* школярів, зокрема: фізико-технічний, астрономічний тощо. Окрім того, для трудового виховання та профорієнтації слугував *навчально-виховний комплекс школи*: навчально-дослідницька ділянка, навчальні майстерні, шкільна обсерваторія, навчально-виробнича бригада та ін. До прикладу, на період проходження виробничої практики школярі отримували завдання, вели щоденник, а наприкінці кожен учень отримував довідку-характеристику про результати виробничої практики (досвід профтехучилища). Практичні завдання виконували на виробничих ділянках (сад, оранка, збір урожаю комбайном, тваринницька ферма тощо).

У школі була чітко спланована робота учнівської навчально-виробничої бригади, проведення дослідів, щоденники їх проведення на полях, у тваринницькому відділі, в саду і на городі. Досить насиченим був план оздоровчої і політико-виховної роботи.

Систематична дослідницька робота, яка проводилася в школі, допомагала членам бригади добре оволодівати агротехнікою, знаходити шляхи, методи вирощування високих урожаїв сільськогосподарських культур. Важливе місце в діяльності юних дослідників посідала робота в тваринництві.

Школа на чолі з директором тісно співпрацювала з науково-дослідними інститутами та установами. Так, за рекомендаціями вчених юні дослідники Новопраської школи провели понад 150 дослідів, переважна більшість яких знайшла своє практичне використання у виробництві.

Його погляди за тих часів були співзвучні з *концепцією сучасної профільної школи*. Цікавими в системі трудового виховання були *закони Новопраської школи*.

Федір Федорович стверджував, що мета школи – допомогти учням у виборі професії й прищепити їм риси сучасного трудівника-виробника, інтерес до творчої діяльності, бажання працювати найкраще, розвивати естетичний смак, навчити тримати робоче місце в порядку.

1970 р. учні Новопраської середньої школи проводили велику дослідницьку й наукову роботу за керівництва і за завданням науково-дослідницького інституту захисту рослин АН УРСР, Української сільськогосподарської академії, Одеського інституту генетики і селекції, науково-дослідного інституту фізіології рослин Академії наук СРСР, Кіровоградської обласної дослідної сільськогосподарської станції.

За успіхи в трудовому вихованні Президія Верховної Ради УРСР нагородила школу Почесною грамотою. Школу відзначено грамотами Міністерства освіти, ЦК ЛКСМ України, облвиконкому, обласного відділу народної освіти, галузевого обкому профспілки. Трудове навчання тісно пов'язувалось з політехнічною освітою, що забезпечувало засвоєння учнями основ наук про природу й суспільство, озброювало їх уміннями й навичками застосовувати знання у виробництві, у сфері матеріально-побутового обслуговування, виховувало любов до праці, відповідальне ставлення до державного й суспільного майна, розвивало конструкторські і дослідницькі здібності, сприяло професійній орієнтації і свідомому вибору професій.

Авторська школа підвищеного рівня «Інтелект»

Печерський район у м. Києві

Рік створення: 1995

Керівник: **Прокопенко Валентина Іванівна**

Зміст новаторства:

Основна *ідея* школи – створення альтернативного навчального закладу з метою реалізації вимог сучасної філософії освіти. *Концепція* авторської

школи: особистісно орієнтоване навчання і виховання дітей. *Мета* експериментального закладу полягає в розвитку гармонійної цілісної особистості.

Головними *завданнями* експериментальної роботи школи «Інтелект» є розробка і впровадження моделі школи проектної діяльності; визначення ролі учасників навчально-виховного процесу у створенні єдиного проектно-технологічного простору, спрямованого на досягнення нової якості навчально-виховного процесу за умов особистісно зорієнтованого навчання та виховання. Кінцевим результатом передбачається реалізація моделі випускника школи «Інтелект» у системі безперервної освіти, що включає в себе: дошкільний навчальний заклад – спеціалізована школа I-III ступенів – довшівська підготовка – вищий навчальний заклад (у межах єдиного навчально-виховного комплексу).

Концепція школи базується насамперед на розвитку гармонійно-цілісної особистості, який полягає в інтелектуальному, фізичному, психологічному, морально-духовному та естетичному вихованні.

Філософія освітнього закладу «Інтелект» як соціокультурного центру ґрунтується на формуванні таких людських цінностей, як честь, гідність, толерантність, повага до інших культур, релігій, поглядів. У навчально-виховному процесі зростає пріоритет загальнолюдських цінностей, гуманістичних і антропософських домінант емоційного інтелекту. Ураховуючи ці аспекти, концепція школи орієнтує навчально-виховний процес на посилення культуротворчої функції освіти. У зв'язку з цим школа «Інтелект» створює педагогічні умови для формування ціннісних орієнтацій учнів, становлення їхньої самосвідомості в процесі інтелектуальної творчої діяльності.

Педколектив школи вирішив створити загальношкільний довготривалий психолого-педагогічний проект «Я – особистість», щоб таким чином формувати високу духовність учнів, щоб озброїти їх життєвими формулами, необхідними для самоствердження в сучасному суспільстві.

Учителі в цьому проєкті ставлять за мету допомогти учням відкрити себе, зрозуміти себе, свого ближнього, знайти точку опори в житті, навчитися жити з-поміж людей, відкрити свій внутрішній стержень – духовність.

Мета проєкту – створити психолого-педагогічні умови для розв’язання проблеми гуманізації освіти на основі гуманітарного синтезу.

Авторська школа «Чарівний світ»

м. Полтава

Рік створення: 1991

Керівник: **Лещенко Марія Петрівна**

Зміст новаторства:

Свою історію «Чарівний світ» розпочинає з 1991 року, коли на базі Полтавської середньої школи № 7 розпочав роботу дошкільний педагогічний центр, а через два роки відкрили перший клас. Офіційно зареєстрованою школа стала з 1994 року. З 1997 року – приватна школа «Чарівний світ».

Навчально-виховний заклад, в основі якої – педагогіка добротворення, свою діяльність базує на ідеях природовідповідності, опираючись на історичну спадщину педагогів Г. Ващенка, В. Верховинця, Я. Корчака, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Я. Чепіги.

Засади, на яких будується педагогіка добротворення, охоплюють такі положення:

1. Школа – це світ, у якому живе дитина.
2. Дитина, незалежно від характеру, здібностей, внутрішньої привабливості, матеріального статку й соціального статусу батьків, має право не просто на життя, а на щасливе життя у школі.
3. Святий обов’язок учителя – внести живу душу і процес шкільного добротворення.

Таким чином, у школі зроблено перші практичні кроки до реалізації педагогіки добротворення. Дитина, її творча особистість, можливості повнокровного становлення і розвитку неповторної індивідуальності – центр наукових досліджень, пошуків і відкриттів авторської школи «Чарівний світ».

Тут реалізується полілінгвальна система навчання. Діти вивчають українську, російську, англійську, німецьку, французьку і польську мови. Учні школи демонструють ґрунтовні знання з англійської мови, які проводяться Британською Радою. Велике значення у школі надається художньо-естетичному розвитку дітей: драматичне, образотворче та музичне мистецтво, хореографія, реалізується проект «Школа сприяння здоров'ю». Багаторічний досвід роботи школи описано в книзі доктора педагогічних наук, професора М. П. Лещенко «Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: До проблеми педагогічної майстерності», яку визнано найкращою науково-методичною роботою для вчителів 2004 року й відзначено Дипломом Академії педагогічних наук України.

Станіславська середня школа

с. Станіслав Білозерського району Херсонської області

Роки: 1946-1967

Керівник: Голобородько Костянтин Йосипович

Зміст новаторства:

Концепція школи полягала в синтезі двох напрямків – гуманітарно-естетичного й політехнічно-трудового. К. Й. Голобородько виходив з того, що учень має, по-перше, стати яскравою індивідуальністю, виразною особистістю, а по-друге, професійно бути готовим до життя. Школа спрямовувалася на те, щоб засобами гуманітарних предметів (історії, мов, літератур), з допомогою мистецтва, вивчення Таврійського краю розвивати особистість і стверджувати її віру в себе, а також щоб у праці на базі основ політехнічної культури зорієнтувати учнів у виборі майбутньої професії, надати їм можливість більш упевнено розпочати самостійне життя.

Навчально-виховна робота у школі відзначалася багатогранністю і розмаїтістю. Працював літературний гурток, учасники якого випускали рукописний часопис. Плідно діяли технічні гуртки, відбувалося ознайомлення учнів з технікою Станіславської МТС, із агротехнічною системою Т. С. Мальцева тощо.

У 1950-х роках у школі створено учнівську виробничу бригаду, було закладено досліди на пришкільних ділянках, за якими спостерігали й які здійснювали учні. Пришкільна майстерня мала у своєму складі спеціальну учнівську бригаду з ремонту сільських будинків. При школі були створені теплиця й живий куточок, що перебували під опікою вихованців різного віку. Регулярно здійснювали тематичні екскурсії учнів і вчителів на виробництво, сільськогосподарські об'єкти.

Для поглиблення естетичного розвитку при Станіславській середній школі було організовано трирічну музичну школу. На шкільних і сільських заходах активно виступали два учнівські хори, ансамбль баяністів, духовий і струнний оркестри. З ініціативи директора було засновано учнівський драматичний гурток, за репетиціями й аматорськими постановками якого він особисто стежив.

Спеціалізована школа «Академія дитячої творчості»

м.Миколаїв

Рік створення: 1994

Керівник: **Матвєєва Ганна Дмитрівна**

Зміст новаторства:

1993-1994-го навчального року на базі СШ № 31 за ініціативи Ганни Матвєєвої, творчої групи вчителів було створено експериментальний майданчик «Етнопедагогіка та відродження народних промислів України у виховній системі школи». Із цією метою було трансформовано програму трудового навчання і поряд із загальноосвітніми предметами введено дисципліни та створено навчальні майстерні.

Основними *напрямами діяльності* школи є:

- відродження національної, духовної культури із залученням учнів, учителів, громадськості до творчості;
- створення системи пошуку, добору, організації навчання і виховання здібної і обдарованої молоді;
- створення системи орієнтації на подальший розвиток самовиховання,

самовдосконалення, самовизначення учня та умов для ранньої професійної орієнтації і професійного самовизначення, підготовки до вступу до вищих навчальних закладів;

- створення цілісної системи загальної і художньо-естетичної освіти, з обов'язковим вивченням іноземних мов та комп'ютера, з упровадженням нових освітніх та управлінських технологій на основі інтеграції розумового, суспільно-політичного, художньо-естетичного, фізичного розвитку кожної дитини;

- реалізація психологічного забезпечення управлінського та навчально-виховного процесів у школі;

- розробка і впровадження нових форм і методик взаємодії у системі батьки – школа для збільшення ефективності загальнопедагогічного впливу.

1996 року директором школи Ганною Матвєєвою започатковано Міжнародний фестиваль дитячої творчості «Золотий лелека», який і досі проходить щороку. Укладено першу міжнародну угоду з Ліцеєм ім. Міхая Греку м. Кишинєва. Разом із молдавськими школярами проводяться спільні планери, виставки, культурно-мистецькі заходи.

1998-1999 н. р. рішенням Миколаївської міської ради СШ № 58 і СШ № 8 реорганізовані шляхом об'єднання у Середню спеціалізовану загальноосвітню школу мистецтв і прикладних ремесел м. Миколаєва.

5 травня 2010 року вперше в Миколаєві на базі цього навчального закладу Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України відкрив Центр педагогічної майстерності з метою створення оптимальної моделі навчально-виховного закладу нового типу для реалізації освітніх завдань відповідно до стратегічного розвитку та процесу модернізації освіти в Україні.

Авторська школа «Філолог»

м. Новоукраїнка Донецької області

Рік створення: 1985

Керівник: **Бойко Георгій Володимирович**

Зміст новаторства:

Авторська школа функціонує у складі навчально-виховного комплексу «Я – це Україна».

Макроструктура навчально-виховного комплексу являє собою взаємопов'язані складники ступеневої загальної освіти, зокрема:

Дитсадок (чарівний Берег дитинства) – виявлення, діагностика, розвиток творчих здібностей вихованців, які готові до реалізації власних життєвих проектів за керівництва вихователів та учнів школи.

Початкова школа – формування особистості, яка хоче і вміє самостійно вчитися, брати участь у реалізації соціальних проектів.

Загальноосвітні класи (5-9 класи) – систематичне вивчення основ наук, підготовка до навчання в профільних класах.

Школа III ступеня – профільні класи, сформовані з учнів, що виявили бажання отримати високий рівень знань і перетворити їх у відповідні уміння та навички. Школа реалізує три профілі навчального процесу. Гуманітарний профіль – поглиблене вивчення рідної мови та іноземних, історія, право, література, культура народів світу (як складова частина загальної підготовки випускника школи). Технічний профіль – факультативні заняття з математики, фізики, інформатики, основ маркетингу. Виробничий профіль – основи агротехніки, маркетинг сільськогосподарського виробництва, організація фермерського господарства.

Авторська школа «Очаг»

м. Харків

Рік створення: 1979

Керівники: **С. Ю. Курганов, І. М. Соломадін, В. С. Біблер.**

Зміст новаторства:

Педагоги Харкова – літератор В. Ф. Литовський, історик І. М. Соломадін, фізик В. О. Ямпольський та математик С. Ю. Курганов почали проводити уроки-діалоги, на яких діти не тільки засвоювали знання, але й обстоювали власне, індивідуально-неповторне бачення навчальної проблеми.

Зустріч харків'ян з видатним російським філософом В. С. Біблером переконала українських педагогів, що вони на правильному шляху. Так, В. С. Біблер розробляв логіку діалогу, логіку неповторної особистості. Харків'яни поставили завдання – розбудувати нову педагогічну концепцію, яка була б утіленням філософських ідей В. С. Біблера в практику школи.

1985 р. В. С. Біблер, узагальнюючи досвід українських педагогів – діалогістів, висунув свою, авторську версію змісту освіти, яку назвав Школою діалогу культур.

Гіпотезу В. С. Біблера треба було експериментально перевірити.

С. Ю. Курганов прийняв запрошення директора школи «Універс» при Красноярському університеті І. Д. Фрумїна і на десять років переїхав до Росії, де в 1987 – 1997 рр. за керівництва В. С. Біблера розбудував варіант Школи діалогу культур (ШДК).

З 1992 р. в Україні розбудова ШДК відбувається в Харківській гімназії «Очаг» (Є. В. Медреш – директор, І. М. Соломадін, Н. А. Соломадіна, В. З. Осетинський, О. Г. Донська, з 1997 р. – С. Ю. Курганов). Психолого-педагогічні дослідження Школи діалогу культур сконцентровані в Лабораторії гуманітарної діалогічної освіти гімназії «Очаг» (науковий керівник І. М. Соломадін).

З 1993 р. психологічними дослідженнями ШДК почала займатися Лабораторія методології і теорії психології Інституту психології ім. Г. С. Костюка (Г. О. Балл).

У гімназії «Очаг» відпрацьовується програма початкової школи діалогу культур і вперше розроблена концепція переходу від початкової школи діалогу культур до підліткової школи, розроблена концепція гуманітарно-діалогічної освіти в 5 – 11 класах (В. З. Осетинський, І. М. Соломадін, Н. А. Соломадіна, О. Г. Донська).

Великохутірська середня школа

с. Великий Хутір Драбівського району Черкаської області

Роки: 1967-1985

Керівник: Дорошенко Олександр Андрійович

Зміст новаторства:

Метою школи О. Дорошенка було виховання школярів засобами народного мистецтва та фольклору.

За О. Дорошенком, створення спочатку кімнати, а відтак і музею народознавства, уміння відновити призабуті ремесла, зразки художнього промислу, використання в практичному житті втрачених секретів народної кулінарії, народної медицини, народної агрономії, педагогіки, метеорології тощо – це необхідна робота учнів і всього педагогічного колективу.

Таку роботу з народознавства Великохутірська середня школа розпочала ще за 1980-х років. У Великохутірській середній школі імені С. А. Куниці склалася цілісна *система виховної роботи*, яка гармонійно доповнювала навчальний процес і базувалася на дослідницькій роботі школярів. Це, зокрема, математичний гурток, гурток юних мовознавців, секція фольклористів літературного товариства «Слово», гурток юних географів, гурток юннатів та гурток юних хіміків.

1990 р. для 8-9-х класів запроваджено новий факультативний предмет – народознавство («Етнографія і фольклор України»). Програма цього курсу опублікована в «Інформаційному збірнику Міністерства народної освіти Української РСР» в № 15 за серпень 1989 року. На думку директора, незважаючи на перевантаженість історичним матеріалом, вона сприятиме теоретичному ознайомленню учнів зі змістом курсу. Проте недоліком програми вважав відірваність її від практики, від місцевого матеріалу. Вона не скеровувала вчителя та увесь педагогічний колектив на ініціативу. А збирання і систематизація, збереження матеріалів з етнографії та фольклору повинні бути обов'язковими для кожної школи.

Середня школа № 24

м. Київ

Рік: 1981

Керівник: Гладченко Євген Миколайович

Зміст новаторства:

Середня школа № 24 м. Києва створена 1963 року. З 1981 року її очолив Є. М. Гладченко. 1985 р. школі надано звання «зразкова установа м. Києва», з 1991 р. вона стала авторською школою заслуженого вчителя України Є. М. Гладченка, а з 1993/1994 навчального року передана в підпорядкування АПН України, що відкрила на її базі лабораторію для проведення експерименту.

Для керування експериментом у школі-лабораторії № 24 створено Колегіальну Раду, до складу якої входять провідні вчені, завідувачі науковими кафедрами, наукові консультанти, директор школи, його заступники, учителі-експериментатори.

На 1999 рік у школі працювало 13 вчителів-експериментаторів, які розробляли авторські програми навчальних класів та впроваджували їх у практику роботи школи. Це вчитель-методист М. Б. Фесенко (авторська програма курсу «Розстріляне відродження» для учнів 10 класу гуманітарного профілю), старший учитель Г. Д. Беженар (авторська програма курсу «Історія в особах» для учнів 10-11-х класів гуманітарного профілю), старший учитель Н. І. Артющенко (авторська програма спецкурсу «Вивчення американської літератури» для учнів 10-11-х класів гуманітарного профілю), М. Є. Руденко та Т. М. Євтодьева, вчителі математики (авторські програми спецкурсів для учнів 5-7-х класів підвищеного рівня пізнавальної активності), А. С. Пастернак (авторська програма курсу «Образотворче мистецтво як засіб самовираження учнів» для учнів 3-х класів), Т. І. Самойленко (авторська програма курсу «Історія та культура рідного краю» для учнів 1-7-х класів) та інші. Координує впровадження наукових досягнень у практику роботи заступник директора з наукової роботи, учитель-методист Т. Г. Акоюн, яка здійснювала загальне керівництво науково-методичним забезпеченням інноваційного навчально-виховного процесу в школі-лабораторії АПН України.

Мета діяльності педагогічного колективу – сприяння розвитку і практичній реалізації необхідних умов для морального, гуманітарного,

естетичного й фізичного вдосконалення учнів, їхнього громадського й духовного становлення в процесі здобуття середньої освіти.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

- модернізувати зміст навчання і виховання відповідно до науково-технічного прогресу та досягнень психолого-педагогічних наук;

- розробити та апробувати нових технології навчання;

- здійснити пошук оптимальних шляхів упровадження нових вітчизняних та зарубіжних технологій навчання;

- використовувати сучасні методики діагностування учнів з метою раннього виявлення схильностей і здібностей для забезпечення оптимальних умов їхнього індивідуального розвитку і формування необхідних професійних та особистісних якостей на всіх етапах навчання, здобуття базової освіти на підвищеному рівні;

- удосконалювати методи, засоби та форми навчально-виховного процесу, методичної, наукової та організаційної роботи педагогічного колективу;

- проводити науково-експериментальну роботу спільно з науковцями інституту педагогіки та психології АПН України, залучити до частково-пошукової роботи старшокласників;

- упроваджувати в діяльність школи прогресивні психолого-педагогічні ідеї та теорії вітчизняних та зарубіжних учених;

- упроваджувати передовий досвід роботи педагогічних колективів окремих шкіл, досвідчених учителів-новаторів країни.

Творчий колектив поєднує свої зусилля з науковими співробітниками Інститутів педагогіки і психології АПН України.

Авторська школа Ю. Йовбака

с. Щасливе Бориспільського району Київської області

Рік створення: 1983

Керівник: **Йовбак Юрій Юрійович**

Зміст новаторства:

У школі створено модель освітнього простору, де вона представлена як об'єкт розвитку. Школа виступала ініціатором багатьох творчих ідей, лідером упровадження інноваційних підходів в управлінні закладом та організації навчально-виховного процесу.

З огляду на досягнення директора тут постійно діяв семінар, на якому опрацьовували питання «Формування в учнів уміння вчитися» та «Проблемно-пошукові методи навчання в школі». Директор школи та його заступник з навчально-виховної роботи Н. І. Богдан та кабінет школознавства Київського ОІУВ (завідувач В. І. Мороз) 1984 року склали «Комплексний план реалізації основних напрямків реформи загальноосвітньої та професійної школи», який став програмою діяльності педагогічного колективу. Досвід педколективу з організації навчання і виховання шестирічок активно поширювали в районі. Тому на базі Щасливської середньої школи було створено районний методичний центр з роботи з учителями молодших класів.

Щасливському НВК двічі присвоювали звання «Кращий навчальний заклад Київщини». З 1984 року НВК – один із найкращих у рейтингу шкіл Бориспільського району.

На базі школи з 2005 року працює науково-дослідницька лабораторія інтерактивних технологій навчання Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів. Мета діяльності лабораторії – розробка, апробація, корекція, реалізація та поширення інтерактивних освітніх технологій у практику роботи закладів освіти Київщини.

У рамках співробітництва лабораторії та закладу відбувається постійне системне навчання з проблем інтерактивних технологій: психолого-педагогічні семінари, тренінги, моделювання ситуацій тощо.

Щасливський НВК – учасник X – XII міжнародних виставок навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні». Педагогічний колектив за високі творчі досягнення в удосконаленні змісту навчально-виховного процесу відзначено дипломами МОН України, АПН України.

Задністрянська середня школа (десятирічка)

Галицький район Івано-Франківської області

Роки: 1972-1984

Керівник: **Бойчук Василь Олексійович**

Зміст новаторства:

У школі склався цікавий досвід організації внутрішкільного керівництва, контролю та планування.

Продумана система планування допомагала організувати систематичний *внутрішкільний контроль*, якому притаманні диференційований підхід до вибору об'єкта і мети перевірки, конкретне визначення її виду, форми, строків та етапів.

Головним завданням внутрішкільного контролю, вважав В. О. Бойчук, є перевірка дотримання вчителями науково обґрунтованих вимог до навчально-виховного процесу, показником чого стає рівень знань вихованості учнів. Свідченням цього є тематика документів, що їх підписував директор. До прикладу, лише у 1979/1980 навчальному році серед інших наказів видано такі: «Про стан викладання, якість знань, умінь і навичок учнів з фізики», «Про стан позакласного читання і заходи щодо його поліпшення», «Про рівень практичних умінь і навичок дев'ятикласників з біології та хімії», «Про систему роботи класного керівника з профорієнтації».

Систематично в десятирічці здійснювали фронтальні й тематичні перевірки (до їх проведення залучено також заступників директора і голів методичних об'єднань), періодично – оглядовий, персональний, класно-узагальнюючий і предметно-узагальнюючий контроль.

Созонівська середня школа

с. Созонівка Кіровоградської області

Роки: 1944-1978

Керівник: **Максютін Сергій Григорович**

Зміст новаторства:

Це перший із закладів з продовженим днем в Україні. Спершу групи продовженого дня обслуговувалися на громадських засадах, без оплати праці, але так, що захоплювали кожного, хто переступав поріг інколи і проймався змістом роботи груп. Саме тоді почалося цілеспрямоване та всебічне вивчення і розвиток здібностей кожного вихованця. У результаті під впливом діяльності груп кожен учень шляхом самопізнання визначив свої інтереси, предмети свого захоплення, відвідував обрані гуртки, створював тематичну бібліотечку.

У Созонівській школі велику увагу приділяли науковому зростанню педагога, результатом цього був високий фаховий рівень: сім кандидатів наук, шістнадцять спеціалістів різного профілю (працівників обласної науково-дослідної сільськогосподарської станції) вели тут уроки та позаурочну роботу з дітьми. На такому ж високому науковому рівні мав працювати кожен учитель, позаяк на уроці започатковується все, що знаходить змістовне продовження в позаурочний час.

Стимулом у творчій діяльності вчителів був приклад директора. З перших же днів приходу до школи С. Г. Максютін заглибився у свої предмети – географію та історію.

Особливу увагу Сергій Григорович приділяв *роботі батьківських комітетів як колегіальних органів*, що допомагали розв'язувати велику кількість питань діяльності школи. Новим у їх роботі було створення, окрім класних, дільничних комітетів, у полі зору яких були учні, що мешкають у певному мікрорайоні. Через них здійснювали своєрідний контроль за поведінкою кожної дитини. Усе тут було виважено і злагоджено – безпосередня участь батьків у навчально-виховному процесі, діяльність батьківської громадськості через загальношкільний та класні батьківські комітети, через окремі комісії; робота вчителів у мікрорайонах села, зв'язки з виробництвом, цікава діяльність університету педагогічних знань для батьків, «Дні відкритих дверей» з цікавими повідомленнями та концертами для батьків, піклування про збереження та збагачення родинних традицій, використання їх у навчально-виховному процесі.

Новаторська діяльність Сергія Григоровича має своїх послідовників – В. Дяченка, який 19 років очолював колектив Созонівської ЗОШ (згодом – голова Кіровоградської районної ради), тодішнього заступника директора школи А. Іванка (відтак заступника директора обласного інституту післядипломної педагогічної освіти), нинішнього керівника школи Л. Золотоверх та її колег, відділ освіти райдержадміністрації та ін.

Созонівська школа за рейтингом з-поміж загальноосвітніх закладів у Кіровоградському районі посідала протягом декількох років перше і третє місце і отримала премію імені С. Максютіна, що вперше запроваджена 2005 року.

Олександрійська середня школа №13

м. Олександрія Кіровоградської області

Роки: 1952-1978

Керівник: **Шевченко Ілля Антонович**

Зміст новаторства:

Педагогічна проблема, над якою працював педагогічний колектив, – науково-дослідницька робота з питань морально-етичного виховання школярів. Питання морального виховання обговорювалися на педагогічних радах, заняттях батьківського університету. Згодом проблема формування в учнів високої морально-етичної культури стала темою дисертації І. А. Шевченка.

Основні стратегічні цілі Олександрійської середньої школи №13:

- морально-етичне виховання школярів. Плідні результати щодо цієї роботи дали об'єднання зусиль школи, сім'ї, трудових колективів. Широко практикували взаємні звіти, диспути з питань етики, зустрічі в сім'ях, спільні збори школярів та молодих робітників, шефство над окремими родинами вихованців;

- трудове виховання. Шефство трудових колективів зазвичай розпочиналося з першого року навчання. Робітники вручали малюкам книги, давали поради, підтримували зв'язки з дітьми до закінчення ними школи.

Окрім того, інженерів, висококваліфікованих робітників залучали до керівництва технічними гуртками.

Пошуки, знахідки директора Олександрійської СШ № 13 з питань морально-етичного виховання знайшли схвалення і підтримку у В. О. Сухомлинського. Доктор педагогічних наук М. І. Болдирєв порекомендував Іллі Антоновичу узагальнити набутий досвід.

Богданівська середня школа № 1

с. Богданівка Знаменського району Кіровоградської області

Роки: 1944-1982

Керівник: **Ткаченко Іван Гурович**

Зміст новаторства:

Іван Гурович убачав науковий і виховний зміст уроку в тому, щоб виховувати любов до знань, розвивати постійне прагнення до їх поповнення і збагачення, щоб знання стали переконанням кожного учня. Для забезпечення практичного здійснення цієї мети педагог сформулював п'ять вимог до змісту уроків, які і сьогодні є основою діяльності Богданівської середньої школи.

На підтвердження послідовництва Івана Ткаченка варто зауважити, що Василь Олександрович Сухомлинський уперше в історії української педагогіки розробив 12 принципів трудового навчання і виховання, а Іван Гурович блискуче апробував і реалізував їх, вносячи певні корективи, у своїй Богданівській школі.

Основним спрямуванням процесу виховання у Богданівській середній школі, як уже зазначалося, було створення необхідних умов для підготовки учнів до практичної діяльності, зокрема трудової, у сфері сільськогосподарського виробництва. Велику увагу при цьому приділяли політехнічному навчанню, у здійсненні якого вдало поєднували навчання з продуктивною працею. Урокам трудового навчання тут відводили головну роль, позаяк вони мали більші можливості для реалізації завдань трудового виховання. На цих уроках широко застосовували проблемні ситуації,

наочність, здійснювали диференціацію навчання учнів. Проводили самостійні роботи: практичні, пізнавальні, творчі.

Велике значення Іван Гурович надавав трудовому вихованню в позаурочний час. На його думку, саме позакласна робота виступає широким полем трудової творчості учнів для практичного застосування знань, умінь і навичок, набутих під час теоретичного засвоєння на уроках. Тому окремі види позакласної діяльності слід підпорядковувати ідеї трудового виховання для розвитку індивідуальних здібностей учнів і підготовки їх до більш тривалого напруження під час продуктивної праці в галузі сільськогосподарського виробництва. Так, найчастіше позакласну роботу в Богданівській середній школі реалізовували через олімпіади та предметні вечори; гурткову роботу; читацькі конференції, літературні вечори; подорожі, екскурсії; створення дитячих творчих виставок та ін.

Павлиська середня школа

с. Павлиш Онуфріївського району Кіровоградської області

Роки: 1948-1970

Керівник: **Сухомлинський Василь Олександрович**

Зміст новаторства:

Павлиська середня школа ввійшла в історію розвитку вітчизняної освіти як школа авторська, заклад, де втілював свої ідеї щодо навчання й виховання дітей Василь Олександрович Сухомлинський, чиє ім'я стало відомим з-поміж освітян Радянського Союзу й країн «соціалістичного табору» ще за його життя, а після 1970 р. й донині він є одним з найвідоміших у світі педагогів, які не лише репрезентують освітню теорію та шкільну практику СРСР повоєнного періоду, а й загальногуманістичну педагогічну думку.

Школа уособлювала потужний навчально-виховний комплекс: окрім 17 класних кімнат, у школі були спеціальні приміщення для столярної й слюсарної майстерень, кабінет машинознавства й електротехніки, біологічний та фізичний кабінети, бібліотека, а також навчально-дослідницька ділянка, плодовий сад, розплідник плодкових і декоративних дерев, ягідник,

зоологічний відділ ділянки (пасіка й кроляча ферма), теплиця й робоча кімната для дослідницької роботи з ботаніки. Таким чином, школа являла собою не лише приміщення, де навчаються діти, а ціле шкільне містечко, що займає площу близько 5 гектарів, на яких розташовано 17 будинків навчального та виховного призначення, сад, виноградник, навчально-дослідницькі ділянки, квітники. Шкільна територія весь час упорядковувалася, удосконалювалася й набувала з кожним роком усе більшої краси й педагогічного значення. Так, усе навчально-виховне середовище спонукало до всебічного розвитку школярів, а особливо єдності з природою.

Деріївська середня школа або Школа праці і радості М. І. Кодака

с. Деріївка Онуфріївського району Кіровоградської області

Роки: 1961-1991

Керівник: **Кодак Микола Іванович**

Зміст новаторства:

В організації навчально-виховного процесу та шкільного господарства Деріївська школа була взірцем. І не лише для шкіл Онуфріївського району.

Мета школи полягала в розвитку дитячого мислення, пам'яті, фантазії, зокрема за допомогою складання казок.

Основними складовими педагогічного процесу школи були:

- методична, індивідуальна робота з педагогами;
- шкільні традиції: конференції, захист бібліотечних абонементів, усні журнали, прем'єри книг, тематичні огляди. Проводилися місячники й декади різного змісту, шкільні свята першого хліба, книги, першої борозни, заняття батьківського університету, які проходили за переповненої зали.

- виховна робота. У Деріївській школі здійснювали різнопланову виховну роботу, яка розпочиналась на уроках, простежувалася в казках і творчих роботах на морально-етичні теми; складались спеціальні збірники диктантів, переказів, збірники задач. Уроки проводились у зеленому класі, серед природи, частими були екскурсії на виробництво в селі та в обласному центрі.

- краєзнавча робота. У школі плідно вели змістовну краєзнавчу роботу. За ініціативи й безпосередньої участі Миколи Івановича Кодака створено краєзнавчий музей і музей Дніпровської переправи. Музеї стали відомими, вони отримали відзнаки від МО України та МО СРСР.

На сьогодні Деріївська школа продовжує навчально-виховну роботу, яка ґрунтується на передовому досвіді В. Сухомлинського та М. Кодака. Виходячи із науково-педагогічної проблеми «Формування духовності особистості на засадах національних цінностей», яка розробляється і досліджується педагогічним колективом у рамках експерименту обласного рівня, напрацьовано науково обґрунтовану систему роботи, у якій виховання здійснюється для ідентифікації виховання із загально визначеними цінностями та якостями. Вона включає, насамперед, створення виховного простору, що є не тільки середовищем, а духовним простором учнів і педагогів. Це простір національної та регіональної культури, що впливає на розвиток особистості. Із цією метою розроблено й затверджено Концепцію розвитку Деріївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів на 2005-2015 роки, виходячи з якої в навчальному закладі створюється духовно-патріотичний та просвітницький центр, до якого входять: бібліотека, кімната для роботи активу учнівської громадської організації «Козацька земля», музейна кімната Дніпровської переправи, краєзнавчий музей, музейна кімната історії школи, світлиця, присвячена В. О. Сухомлинському та М. І. Кодаку.

Гайворонська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 5

м.Гайворон Кіровоградської області

Роки: 1963-1983

Керівник: **Резнік Арон Борисович**

Зміст новаторства:

Мета школи полягала в розвитку пізнавальної активності школярів, озброєння їх навичками самоосвіти.

Відповідно до мети основні *стратегічні цілі* авторської школи А. Резніка:

- розвиток пізнавальної активності учнів;
- удосконалення розумового виховання школярів;
- озброєння учнів уміннями й навичками самоосвіти в процесі позакласної виховної роботи.

У системі розумового виховання ефективно використовується і постійно збагачується досвід, який склався в школі за попередні десятиріччя і продовжує своє вдосконалення сьогодні. *Творчими знахідками педколективу є:*

- товариство самоосвіти;
- клуби («Чомучки», цікавої задачі, веселих математиків);
- академбої;
- громадські огляди знань;
- міжпредметні конференції та ін.

Активна пізнавальна діяльність учнів, інтелектуальне тло в школі вміло підтримується впродовж усього навчального року:

у I семестрі – організація роботи гуртків і клубів, підготовка і проведення шкільних предметних олімпіад;

у II семестрі – тижні й декади навчальних предметів, учнівські міжпредметні конференції, творчі звіти гуртків.

Таким чином, школа А. Б. Резніка зробила впевнений і плідний крок на шляху створення духовних цінностей, інтелектуального багатства в завтрашніх громадян відроджуваної України.

За 1970-их років досвід роботи шкільного колективу неодноразово презентували на республіканських і обласних виставках, висвітлювали в плакатах та методичних рекомендаціях обласного ІУВ, описаний у 10 книгах, численних брошурах, у союзній та республіканській пресі, представлено на III та IV Всесоюзних педагогічних читаннях, 2 Всесоюзних, 8 республіканських та 16 обласних конференціях.

Справу, розпочату А. Б. Резніком, продовжували за 1980-1990-тих років його послідовники О. І. Чабан, О. Я. Шапошник, С. К. Михайлов.

Новгородківська середня школа № 2

с. Новгородківка Кіровоградської області

Роки: 1964-1979

Керівник: **Козуль Павло Федосійович**

Зміст новаторства:

Школа з продовженим днем і виробничим навчанням. *Мета* авторської школи – формування трудової культури школярів, поєднання навчання з продуктивною працею учнів.

До поняття «трудова культура» П. Козуль включив не тільки досконалість професійних умінь і навичок, професійну майстерність, а й такий ступінь розвитку, коли особа не може жити без праці як джерела радості й задоволення від зробленого. Сам Павло Федосійович був великим працелюбом та організатором.

Провідними цілями школи П. Козуля стали:

- органічне поєднання навчання і виховання в єдиний педагогічний процес;
- трудове виховання зростаючого покоління.

Навчально-виховний комплекс включав: навчальний корпус, спортивний комплекс, стрілецький тир, харчоблок, інтернат на сто учнівських місць, майстерні по дереву та металу, квартири для учителів.

У школі постійно проводили роботу щодо вдосконалення навчально-методичної та матеріальної бази. Кожен навчальний кабінет мав потрібну кількість роздаткового матеріалу, що давало змогу проводити потрібну диференційовану роботу на уроці з учнями, а також технічні засоби навчання: кіноапарат, апарат ЛЕТІ, епідоскоп, кодоскоп, протон, магнітофон, програвач, телевізор. Таким чином були створені всі належні умови для переходу школи на кабінетну систему навчання, які сприяли активній розумовій діяльності учнів, формуванню більш змістовних уявлень і понять, свідомому оволодінню основами наук, позитивно впливали на формування особистості учнів. Органічне поєднання технічних засобів навчання з практичною

діяльністю учнів та експериментом перебувало в центрі уваги педагогічного колективу.

На сьогодні педагогічна спадщина П. Ф. Козуля вивчається і творчо використовується вчителями області, усіма, хто причетний до справи виховання дітей і молоді, хто пам'ятає його педагогічне кредо, що «важливим завданням у вихованні дітей є виховання любові та інтересу до праці».

Комишуватська середня школа

с.Комишувате Новоукраїнського району Кіровоградської області

Роки: 1972-1996

Керівник: **Калініченко Надія Андріївна**

Зміст новаторства:

Макроструктура авторської школи Надії Калініченко включає такі складники:

Школа мистецтв, у якій працює студія хорового співу, духових та народних інструментів, вокально-інструментальний ансамбль, фольклорні колективи, хореографічна студія, а також студія юних художників.

Авторитетною з-поміж дітей і батьків стала *школа народних ремесел*, де діти навчаються народної вишивки, в'язання, крою та шиття, мистецтво макраме, виготовлення м'якої іграшки, виробів з природного матеріалу, соломки.

Технічна школа об'єднує дітей, які вивчають техніку: картинги, мотоцикл, трактор. Діють кіногурток, фото та радіогурток. В авіамодельному гуртку діти охоче моделюють планери та ракети.

Екологічна школа має добрі традиції і об'єднує за інтересами в наукових товариствах юних краєзнавців та екологів. Члени гуртків «Рідна природа», агрохімічного беруть діяльну участь в охороні природи, примноженні її багатств. Цьому допомагає розроблена товариством методика проведення «Уроків спілкування з природою». «Уроків мислення та моральності». В їх зміст входять бесіди «Лікарські рослини рідного краю», «По сторінках книги про природу», «Символіка рослин рідного краю», «Символіка рослин у давніх

обрядках і піснях», «Червона калина – символ України». Здобуті теоретичні знання традиційно закріплюються в процесі праці на дослідницькій ділянці. Ця «жива книга природи» (а саме так називали комишуватці своє дослідницьке поле) мала польову, овочеву сівозміни, відділи плодоягідних культур, селекційно-генетичний, лікарських рослин. Місцем проведення уроків біології, позакласних занять слугувало приміщення, збудоване поряд з ділянкою (зелений клас).

Авторська школа «Тривіта»

м. Львів

Рік створення: 1991

Керівник: **Чумарна Марія Іванівна**

Зміст новаторства:

Авторська українознавча школа, що почала працювати з дітьми п'ятирічного віку (на рівні дошкільного розвитку).

Мета: формування духовного та фізичного здоров'я дитини шляхом гармонійного пізнання світу й свого місця в ньому через рідну мову й усебічний розвиток творчості.

Авторська програма М. Чумарної «Світ малого українця» для початкової школи інтегрувала змістові компоненти знань навколо ключової навчальної дисципліни: української казки (дошкільне виховання від 4 до 6 років) та «Світовиду» (інтегрований курс природознавства та народознавства, що вміщує в собі всі компоненти державної програми «Я і Україна», але подає знання про природу рідного краю на основі астрономічного та звичаєвого календаря українців, фольклору – початкова школа).

Третім, не менш важливим складником інтегрованої програми «Світ малого українця» є «Живе слово». Ця навчальна дисципліна включає в себе українську мову та літературу, народну творчість, а також уроки творчості дітей, котрі осягають можливість своєї власної взаємодії і взаєморозуміння світом через живе слово.

Навчально-виховний комплекс «Авторська школа Бойка»

м. Харків

Рік створення: 1995

Керівник: **Макагон Олександр Емануїлович**

Зміст новаторства:

У школі приділено особливу увагу вивченню англійської мови, причому остання викладається за авторськими програмами Сергія Бойка. По закінченні навчання школа гарантує обов'язкове складання тесту «First Certificate in English».

Таким чином, *спеціалізація школи* – усебічний розвиток з поглибленим вивченням англійської мови.

Макроструктура навчального комплексу включає: дитячий садок; літній табір; загальноосвітню школу.

Мікроструктура авторської школи Бойка:

Початкова школа працює за системою розвивального навчання Д. Ельконіна і В. Давидова. Основна мета навчання полягає у формуванні в дитини вміння вчитися, закласти базу теоретичної діяльності (аналізу, планування, рефлексії), сформувати основні механізми навчальної діяльності. Із цією метою на уроці найчастіше використовують метод дискусії.

У *старшій школі* навчальний процес базується на широкому використанні ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій). Велику увагу приділено сучасним технічним засобам навчання. Класи обладнані відеомагнітофонами й телевізорами. Кабінети хімії, біології, фізики мають усе необхідне для проведення цікавих і наочних уроків. Обладнано кабінет інформаційно-комунікаційних технологій (20 ПК), є локальна мережа, вільний доступ до мережі Internet, e-mail для кожного учня.

Підсилюють навчальний процес допоміжні форми організації навчання – численні *факультативи й спекурси* – інформатика, математика, фізика, біологія, хімія, психологія, французька й німецька мови, історія культури та інші, що дозволяє учням вибрати напрям, у якому вони зможуть знайти себе в майбутньому.

Добровеличківська школа-інтернат

с.м.т. Добровеличівка Кіровоградської області

Роки: 1956-1979

Керівник: **Нога Василь Якович**

Зміст новаторства:

Перший директор першої в області школи такого типу ні разу не поступився першістю в якості праці. Змістовне, цікаве, насичене шкільне життя приваблювало обдарованих, здібних дітей зі всіх районів області. Навчатися в Добровеличківській школі-інтернаті стало престижним. Директор школи постійно дбав про організацію пізнавальної діяльності учнів у позаурочний час. Досвідчені педагоги керували гуртками, студіями, науковими товариствами.

Метою школи став розвиток трудових навичок школярів, підготовка їх до трудової діяльності та дорослого життя.

У результаті випускники школи були добре підготовлені до життя та практичної діяльності. У вільний від навчання час кожен вихованець школи-інтернату працював у господарстві, у якому було 50 гектарів землі, 20 корів, понад 300 свиней, власна пасіка, 6 автомашин, автобус трактори, установки для переробки кормів, своя швейна майстерня. Учні школи-інтернату працювали досить ефективно: буряків збирали 100-200 центнерів з га, кукурудзи – 100 ц. Усі прибутки використовували для зміцнення матеріальної бази школи, харчування дітей, придбання одягу.

Директор постійно дбав про розширення *матеріально-технічної бази школи*: кожен навчальний кабінет був обладнаний проекційною кіноапаратурою, телевізором, забезпечений достатньою кількістю літератури, періодикою. До прикладу, кабінет англійської мови мав 16 магнітофонів «Яуза», пульт управління для вчителя. Усього через два роки таких кабінетів було три. Англійська мова стала улюбленим предметом дітей.

На високому рівні була організована *позакласна виховна робота*: працювали хоріві колективи, танцювальний, оркестри – духовий, домбровий,

бандуристів, джазовий, симфонічний Школа мала 14 скрипок, 12 баянів, 6 кларнетів, контрабас, 12 бандур, три комплекти духових інструментів, електроорган, віолончель. Шкільний об'єднаний оркестр не раз захоплював і дивував глядачів обласного центру.

В автогуртоку було 4 автомашини. Отож кожен випускник школи-інтернату вміло керував автомобілем.

Школа мала пасіку. А установки для переробки кормів обслуговували за плату населення селища. Була власна швейна майстерня. Прибутки використовували для зміцнення матеріальної бази, придбання одягу, харчування дітей. Власними силами, за власні кошти спорудили типовий спортивний зал, їдальню на 600 місць.

З метою підвищення ефективності кожного уроку педагоги школи постійно підвищували свій фаховий, методичний, теоретичний рівні, широко використовували технічні засоби навчання, наочні посібники, телепередачі, залучали дітей до активної пізнавальної діяльності на уроках, виховували в них інтерес до знань і громадсько-корисної праці.

Новоукраїнська середня школа № 6

с.Новоукраїнка Кіровоградської області

Роки: 1944 – 1994

Керівник: **Кофман Борис Мойсейович**

Зміст новаторства:

Провідні завдання школи:

- на високому рівні організація методичної роботи;
- упровадження політехнізації і виробничого навчання;
- розгортання гурткової роботи;
- організація позашкільної роботи й культурного відпочинку дітей, яка посіла одне з перших місць в області.

Серед багатьох заходів, спрямованих на підготовку учнів до практичної трудової діяльності, істотного значення набула *суспільно корисна праця* учнів. Вона не тільки сприяла поєднанню набутих учнями теоретичних знань з

практичними трудовими навичками та уміннями, але й насичувала життя учнівського колективу живими, конкретними справами, створювала умови для виховання моральних якостей, товариської солідарності та взаємодопомоги, організованості та дисциплінованості, наполегливості.

Традиційного характеру набули в школі такі *форми суспільно корисної праці* учнів, як допомога підшефному колгоспові у проведенні сільськогосподарських робіт, робота на шкільній навчально-дослідницькій ділянці, проведення тижня лісу і саду, Дня птахів, Дня врожаю, вирощування квітів. Така різноманітність видів праці дала можливість охопити всіх учнів, ураховуючи вікові особливості, знаходити для кожного бажану роботу, наблизити дітей до багатогранного життя, розвивати в них трудові навички. Щорічні виставки учнівських робіт підвищували інтерес учнів до моделювання і конструювання, читання науково-популярної літератури, участі в роботі гуртків.

Велику роботу проведено в школі з *військово-патріотичного виховання*. Робота червоних слідопитів дала можливість десяткам громадян дізнатися про місце захоронення їхніх батьків, синів, братів за часів Другої світової війни. Школа підтримувала зв'язки з ветеранами війни, які звільняли місто від фашистів.

Значну роль у досягненні належного *санітарного стану*, порядку на перервах відіграв учком. Міцно ввійшли в життя учнів такі традиції, як проведення шкільних спортивних змагань, проведення дружніх зустрічей з іншими школами, організація різноманітних конкурсів, олімпіад, змагань і оглядів. Усе це згуртовувало колектив, виховувало повагу до рідної школи, збуджувало інтерес до знань.

Середньоберезівська середня школа

с. Середній Березів Косівського району Івано-Франківської області

Роки: 1973-1989

Керівник: **Білавич Василь Іванович**

Зміст новаторства:

Метою педагогічної системи В.І. Білавича була така школа, що здійснює максимальну конкретизацію трудового навчання без прогалин та пауз у навчальному процесі. Високий рівень професійної підготовки давав можливість учням по закінченні школи вливатись у виробничі колективи.

Новаторське надбання педагога можна окреслити трьома *напрямами*: запровадження комплексного підходу щодо навчання, виховання і практичної роботи із чітким педагогічним контролем, створення навчально-виробничого комплексу з кабінетами, майстернями, лабораторіями, тваринницьким комплексом, навчально-дослідницьким полем, автотракторним парком на 15 одиниць техніки, діяльність учнівської бригади, яка стала структурним підрозділом місцевого колгоспу.

Авторська педагогічна система В.І. Білавича включала залучення школярів до продуктивної діяльності. Із цією метою в Середньоберезівській середній школі було споруджено *навчально-виробничий комплекс*, де створено всі умови для трудового навчання, виховання і профорієнтації школярів. У школі працювало підсобне господарство, що складалося з двох відділів: аграрного (тваринництво й рослинництво) та промислово-побутового. Тому за цією системою учні з першого по десятий клас протягом навчання опановували все нові види робіт, щоб навчитися усього, що потрібно буде в майбутньому для продуктивного життя, а також для свідомого вибору майбутньої професії.

Середньоберезівська СШ відіграла важливу роль у навчальному й культурному розвитку села і семи населених пунктів, діти яких відвідували її, стала центром підготовки зростаючого покоління до праці в народному господарстві, навчала учня не лише оволодівати основами наук, творчо використовувати досвід старших поколінь, а й з раннього дитинства входити у сферу нових суспільних відносин села.

Яворівська середня школа-комплекс І-ІІІ ст. («Гуцульська школа»)

Косівського району Івано-Франківської області

Рік створення: 1963

Керівник: Лосюк Петро Васильович

Зміст новаторства:

Школа-комплекс об'єднує Яворівську загальноосвітню школу I-III ступенів та позашкільний заклад – Яворівський центр дитячої творчості.

Мікроструктура авторської школи являє собою комплекс, у якому функціонують центри: навчально-виховний, психологічний, трудовий, комп'ютерний, естетичний, спортивний, науково-дослідницький, інформаційно-видавничий, виставковий. До навчально-виховного центру входять обладнані згідно із сучасними вимогами навчальні кабінети і лабораторії з гуманітарних, фізико-математичних, природничих дисциплін та початкового навчання.

Трудовий центр школи дає змогу учням оволодівати знаннями та вміннями з обробки деревини, металу, тканини, харчових продуктів, догляду за рослинами й тваринами.

На допомогу вчителям з реалізації цього напрямку роботи створено й видано «Бібліотеку гуцульської школи». Це посібники «Плай» (книга для читання про Гуцульщину), «Флояра» (хрестоматія з гуцульського фольклору), «Гуцульська школа», «Мій рідний край», «Гуцульщинознавство в українській національній школі», «Хрестоматія з гуцульщинознавства», «Гуцульщина літературна», «Школа здібностей», «Поговоримо про Гуцульщину англійською», словник «Гуцульські говірки», науково-педагогічний і літературно-краєзнавчий часопис «Гуцульська школа» та ін.

Таким чином, авторська Гуцульська школа Петра Лосюка як регіональна українська національна стала відомою не тільки в Україні, але й за її межами. Тут уперше впроваджено вивчення гуцульщинознавства, до якого входить історія Гуцульщини, природи й господарства краю, народного мистецтва, фольклору, традицій, звичаїв гуцулів.

Авторський навчально-виховний комплекс «Середня школа № 2»

м.Ужгород

Рік створення: 1991

Керівник: **Жофчак Золтан Золтанович**

Зміст новаторства:

Золтан Золтанович як педагог завжди перебуває у творчому пошукові. Він першим в області розробив і ввів до навчальних шкільних програм предмети «народознавство» і «краєзнавство». Створив при школі Малу академію народних мистецтв. Запровадив новаторські методи викладання музики (1-9 класи), образотворчого мистецтва, етикету, хореографії, етики і співжиття, риторики, літературного краєзнавства, екології. Зараз успішно впроваджується в навчальний процес театральна та музейна педагогіка. Протягом багатьох років науково-пошукового експериментування ним вироблена новаторська система естетично-музичного навчання й виховання за методом ладової сольмізації, яка знайшла практичне застосування в 1–9 класах на уроках співів.

Школа завжди спрямовувала свою роботу на створення належних умов для якісного засвоєння учнями навчального матеріалу, для розвитку здібностей і формування особистості. Тому головним гаслом системи Жофчака є свобода і творчість. *Мета* школи – естетичне виховання, фундаментом для якого є національна художня спадщина, родинні та загальнонародні традиції, звичаї, обряди, скарби народнопісенної, поетичної та декоративно-прикладної творчості, художні ремесла тощо.

У процесі навчально-виховної роботи велику увагу звернено на постійний розвиток пізнавальної діяльності дітей. Головним у навчально-виховній роботі авторської школи є не завантаження пам'яті учнів, а розвиток здібностей, уміння творчо використовувати здобуті знання і вміння, розвиток художнього смаку і т. д.

Велику роль у навчально-виховному процесі відіграє застосування народного календаря, тобто відображення життя народу в різноманітних формах його діяльності.

Відповідно до спадщини народної педагогіки добирається навчальний матеріал для таких предметів: мистецтво (література, музика, образотворче мистецтво, народні промисли); природознавчі науки; математика (виміри при

винозбиранні, збиранні врожаю, групування, інші завдання); спосіб життя (звичаї, народні традиції, господарська діяльність). Після опрацювання окремих тем учні підбивають підсумки (випускають газети, записують враження тощо).

Важливим елементом навчально-виховної системи (у післяурочний час) є *гурткова робота*, яка пов'язана з різновіковими групами та їх інтересами. Це важлива риса школи повного дня впродовж шести років. При виробленні навичок саморозвитку особистості звернено на розвиток таких здібностей:

а) комунікативність – успішна і гуманна взаємодія із живими істотами, вироблення контактів вербальними й невербальними методами; успіх комунікації – якомога точніше висловити свої наміри, тобто зрозуміти один одного;

б) креативізм – це вміння самостійно висловити свої думки, багатство думки (кмітливості, винахідливості, відкритості, дивергентне мислення і т. д.); від кожного учня вимагають відповідно до його можливостей;

в) логічне мислення – розв'язування проблем, конвергентне мислення, систематизація, групування, аналіз-синтез тощо.

Важливою часткою роботи школи як авторського навчально-виховного комплексу за керівництва З. Жофчака стало ознайомлення вчителів області, України з неординарними методами та формами естетичного навчання й виховання учнів засобами мистецтвознавчих і гуманітарознавчих предметів. На базі школи проводять обласні, всеукраїнські та міжнародні семінари, конференції вчителів-методистів, учителів музики. Досвід педагогічної діяльності З. Жофчака вивчають і за ним працюють педагогічні колективи багатьох шкіл України та за її межами. Золтан Золтанович – автор понад 100 друкованих праць, які виходили окремими книжками, друкувалися в журналах і збірниках, в обласних та республіканських газетах.

Таким чином, авторська школа свою роботу будує на підвищенні духовності. Відтворення і розвиток духовності має здійснюватися насамперед шляхом засвоєння національних надбань, досягнень духовної культури людства.

**ПАРАМЕТРИ АНАЛІЗУ ТВОРЧОЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧИТЕЛЯ**

Параметри розроблені І.М. Дичківською (Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К., 2004).

ОЗНАКА	ПАРАМЕТРИ
1. Рівень новизни	Глибокий рівень – інновація не має прикладних і теоретичних аналогів. Середній рівень – інновація доповнює, удосконалює і покращує наявні елементи освітньої системи або педагогічної практики. Поверхневий рівень – речення не містить новизни або орієнтоване на використання готових розробок в іншій сфері (група, освітній заклад, район, місто і т. д.)
2. Масштаб використання	Міжнародний Державний Регіональний Місцевий (дошкільний заклад, школа, група, клас, окремі вихованці і т.д.)
3. Об'єкти інновації	Зміст навчання Методика навчання Методика виховання Керування навчанням
4. Прогноз існування інновації	До двох років Від двох до п'яти років Понад п'ять років
5. Наукове обґрунтування інновації	Наявність теоретичного обґрунтування Наявність емпіричного матеріалу Недостатнє наукове обґрунтування
6. Готовність педагога до втілення інновацій	Висока Середня Низька
7. Інформаційно-методична забезпеченість інновації	Наявність методичного забезпечення Слабка забезпеченість (незабезпеченість) методичними матеріалами

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторська школа Г. Гаудінг. Педагогічна енциклопедія. URL: http://slovník.com.ua/?grupa=11&id_sl=265
2. Амонашвілі Ш. О. Істина школи. Хмельницький: Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2007. 73 с.
3. Амонашвілі Ш. О. Без Серця що зрозуміємо? Хмельницький: Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2006. 66 с.
4. Амонашвілі Ш. О. Школа життя: трактат про початковий ступінь освіти, заснованої на принципах гуманно-особистісної педагогіки. Хмельницький : Поділ. культур.-просвітит. центр ім. М. К. Реріха, 2012. 169 с.
5. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с.
6. Балахонова О.Д. Інноваційна педагогічна діяльність: теоретичний аспект. *Школа*. 2012. № 11. С. 70-71.
7. Банк інноваційних педагогічних технологій / упоряд. Л.І. Галіцина. Київ : Шкільний світ, 2012. 101 с.
8. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Київ; Чернівці : Букрек, 2015. Т.1. 2015. 839 с.
9. Біблер В. С. Діалог культур. Філософія. *Психологія і суспільство*. 2015. № 3. С. 117-118.
10. Грицюк, О. І. Інтерактивні технології навчання молодших школярів. *Почат. навчання та виховання*. 2011. № 8. С. 2–17.
11. Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі : монографія / за наук. ред. В. І. Кизенка. Київ : Пед. думка, 2012. 214 с.
12. Диференційований підхід в історії української школи (кінець ХІХ - перша третина ХХ ст.) : монографія / Сухомлинська О. В. та ін. Київ: Пед. думка, 2013. 637 с.
13. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-те

вид., доп. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.

14. Дубіч Т. А. Ігрові технології навчання на уроках у початковій школі : посібник. Харків : Ранок, 2010. 128 с.

15. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1–4 класи. Харків : Основа, 2007. 160 с.

16. Єфименко М.М. Програма з фізкультурно-корекційної роботи у дошкільних навчальних закладах за авторською естетико-оздоровчою системою "Горизонтальний пластичний балет (пластик-шоу)". Вінниця: Нілан, 2015. 55 с.

17. Єфименко М.М. Планування занять з фізичної культури для дітей раннього та дошкільного віку : метод. реком. Вінниця : Нілан, 2016. 250 с.

18. Зайчук, В. О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Т. 2. Луцьк : Твердиня, 2009. 312 с.

19. Інноваційні технології в початковій школі: навч.посіб./ Т. Бишова та ін. Київ : Пік. світ, 2008. 112с.

20. Прокоф'єва М. Дослідження стану готовності вчителів початкових класів до реалізації диференційованого підходу в навчанні молодших школярів. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : Жовтий О. О., 2012. Випуск 42. 284 с.

21. Інтернет орієнтовані педагогічні технології у шкільному навчальному експерименті / за ред. Ю. О. Жука. Київ: Атіка, 2014. 195 с.

22. Капіносів А. М. Математика: 12-бал. система. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2016. 381 с.

23. Кононко О. Л. Розвиваємо особистість учня : поради вчителів: упровадж. особистісно орієнт. підходу в початковій шк. *Учитель початкової шк.* 2014. № 3. С. 5-8.

24. Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників в умовах особистісно-орієнтованого навчання. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр.

Рівне : РДГУ, 2014. Вип. 8. С. 132-136.

25. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.

26. Литвиненко Н. Інноваційні методи навчання в контексті завдань шкільної освіти. *Інформатика*. 2011. № 3. С. 21-22.

27. Логачевська С. П. Диференціація у звичайному класі: посібник. Донецьк : Центр підгот. абітурієнтів, 2014. 287 с.

28. Логачевська С. П. Методика диференційованого навчання : 150 фрагм. уроків мови і математики в 1-4 кл.з елементами диференціації. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2011. 239 с.

29. Навчаймо читання українською мовою за методикою М. Зайцева: Підручник для батьків, вихователів, учителів. Київ: СВЕНА, 2008. 68 с.

30. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: метод. посіб. Харків : Мадрид, 2015. 176 с.

31. Новоселецька В. І. Використання ігрових технологій у процесі формування обчислювальних навичок під час вивчення таблиці множення. *Початкове навчання та виховання*. 2015. № 28. С. 2-9.

32. Олійник В. Інтерактивні технології у початковій школі. *Сучасна школа України*. 2013. № 3 (255). С. 9–42.

33. Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 245 с.

34. Охріменко Л.М. Використання технології розвивального навчання на уроках української мови в початкових класах. *Молодь і ринок*. 2014. № 9. С. 123-128.

35. Прокопець Л.С. Використання технології ситуативного моделювання на уроках читання. *Початкова школа*. 2013. № 10. С. 21-23.

36. Проц М.О. Педагоги-новатори України: навч. посіб. Львів : Бадікова Н., 2015. 148 с.

37. Розвиток педагогічних інновацій в Україні у другій половині ХХ століття URL: <http://works.doklad.ru/view/GkgvCHRPYHA/all.html>

38. Романова І.А. Особливості застосування тривз-технології в початковій школі. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 40(3). С. 105-116.
39. Романюк І. Упровадження інноваційної освітньої діяльності у навчальному закладі. *Практика управління закладом освіти*. 2016. № 2. С. 23–33.
40. Рудницька Н.Ю., Синиця М.О. Педагогічні технології в початковій школі: методичні рекомендації. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.
41. Сембрат А.П. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку педагогічної технології. Труд. підгот. в рідній шк. 2014. № 5. С. 41-46.
42. Семенець С. П. С30 Методологія і теорія розвивального навчання математики: монографія. Житомир: О.О. Євенок, 2015. 236 с.
43. Семенець С. П. Наукові засади розвивального навчання в системі методичної підготовки майбутніх учителів математики : монографія. Житомир : Волинь, 2010. 500 с.
44. Серякова В. І. Індивідуальний підхід в умовах проблемного навчання. *Історія та правознавство*. 2014. № 24. С. 2-6.
45. Смагін І. І. Підходи до розуміння особистісно орієнтованого навчання в сучасній загальноосвітній школі. *Пед. Житомирщина*. 2013. № 1. С. 18-22.
46. Соколов В.І. Технології навчання: їх зміст і роль у сучасній освіті. *Школа*. 2013. № 5. С. 35-41.
47. Сучасні педагогічні технології в освіті : зб. наук.-метод. пр. / за ред. Мигущенка Р. П., Харків : НТУ "ХП", 2016. 185 с.
48. Сучасні шкільні технології. Ч. 1-2. / упоряд. І.В.Рожнятковська. Київ : Світ, 2011. 231 с.
49. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі : посібник. 2-ге вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.
50. Троїцька О.П. Діалогіка В. Біблера: продовження філософсько-освітньої рефлексії. *Versus*. 2015. № 2. С. 61-65.
51. Турянська О. Ф. Класифікація методів особистісно орієнтованого

навчання як теоретико-методична засада визначення видів навчальних текстів. Проблеми сучас. підручника : зб. наук. пр. НАПН України, Ін-т педагогіки. Київ : Пед. думка, 2014. № 14. С. 761-772.

52. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2014. 267 с.

53. Філатова Н. В. Використання сучасних освітніх технологій в профорієнтаційній роботі загальноосвітнього навчального закладу. *Наука і освіта*. 2013. № 1-2. С. 231-236.

54. Халамендик В. Б. Вальдорфська педагогіка: соціально-філософські аспекти. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 112. С. 265-269.

55. Харчук Л.П. Упровадження інноваційних технологій. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2013. № 6. С. 70-71.

56. Хвас Н. В. Використання проектної технології в процесі навчання. *Англ. мова та літ.* 2014. № 31/32. С. 77-79.

57. Хортіва О. В. Використання проектних технологій для формування естетичної культури. *Англ. мова та літ.* 2014. № 6. С. 27-29.

58. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

59. Чопик Ю. І. Теорія і практика вальдорфської педагогіки в дослідженнях сучасних українських науковців. *Обрії*. 2014. № 1. С. 58-60.

60. Шумейко Т.Р. Ігрові технології навчання на уроках української мови в першому класі. *Імідж сучас. педагога*. 2014. № 1. С. 58-59.

61. Щербань, П. Становлення ігрових технологій як інноваційної форми навчання : іст. і пед. аспекти розвитку ігр. технологій у ВНЗ. Пед. науки : зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2014. Вип. 60. С. 102-108.

62. Юшко А.С. Технологія проблемного навчання в початковій школі. *Завуч*. 2014. № 12. С. 17-19

Навчальне видання

Лаппо Віолетта Валеріївна

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА

*Навчально-методичний посібник для студентів
закладів вищої освіти*

В авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 20,93
Наклад 300 прим.
Зам. № 014/06/20

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011р.